magazin istoric

SERIE NOUĂ – MAI 1996

- *Războiul rece a început în România*
- *Golgota generalilor: Radu Korne*
- *Celălalt Lenin*

ΙΩ ΜΑΤΘ
ΣΙΡΑΕΙ Δ.
ΒΟΗΘΟ

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Director – redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Revistă de cultură istorică
Anul XXX – nr. 5 (350)
mai 1996

București, strada Ministerului, nr.2, parter – Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70109, Telefon: 222.38.50, interioare 406, 917

ECHIPA REDACȚIONALĂ

Secretar general de redacție: Ioana Ursu
Redactori: Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei (responsabil de număr), Doina Pascu, Marian Ștefan
Secretar de redacție: Theodor Lianos
Macheta artistică: arh. Marian Oproiu
Corectura: Georgeta Apreotesei, Constanța Avram
Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre
Consilier onorific: Radu Ion Popescu

Editor: Fundația Culturală Magazin Istoric. Revistă tipărită la R.A.I. – IMPRIMERIA „CORESI" – București, director general Dumitru Constantinescu; director economic M. Vlădeanu; director M. Soare

SUMAR

Neatârnarea patriei: I.G. Duca 2
Povestesc veteranii 3
Drama generalilor români – Generalul Radu Korne: Alesandru Duțu, Florica Dobre 7
24 august 1944. În Moldova, pe urmele prizonierilor români 14
A doua deportare: Șlomo Leibovici-Laiș 16
În București, acum 50 ani 18
Constantin Brâncuși – Visul unei inimi generoase 22
Războiul rece a început în România: Elizabeth Hazard 23
Din cronica aviației 29
Operațiunea Tismana devine publică după 50 ani: C. Păunescu, M. Ștefan 33
München. Februarie '96. Competență și noi surse arhivistice: Dan Berindei 38
Cum s-a negociat harta României Mari: Constantin I. Diamandi 39
Amintiri despre părinții mei: Maica Alexandra 43
România. Așa a început S.S.I.: C. Troncotă 47
Marea Britanie. S.I.S. la lucru: C. Popișteanu, D. Matei 51
Mai 1940. Ultimele zile la Haga: Louis Guichard 57
Beirut, cea mai veche capitală din lume: V. Ionescu 62
Al. Odobescu și „suvenirile strămoșești": G. Ștrempel 65
Români și ruși. Politică și încuscriri: Paul Cernovodeanu 69
S-a discutat la Montréal: C. Popișteanu, D. Matei 74
Celălalt Lenin 75
Nara, evocare prin temple: Anna Eva Budura 81
Asasinarea lui Concini – o crimă politică 85
Garoafele roșii – 19 luni în revoluție 89
Arhiereul Teodor Scorobeț – un vrednic păstor de suflete ... 93
● Cărți sosite la redacție ... 32 **● Bursele Fundației Culturale Magazin Istoric** ... 36 **● Concursul** Magazin istoric, **1996** ... 87
● Rebus istoric ... 94 **● Dialog cu cititorii** ... 95

Cartea dumneavoastră de istorie în fiecare lună

I.G. DUCA

Neatârnarea patriei

Se împliniseră 4 ani din ziua în care se proclamase independenţa şi încă o dată România sărbătorea în 10 mai o dată însemnată a istoriei sale, încoronarea primului ei rege.

În aceşti 4 ani se săvârşiră însemnate fapte. După declararea neatârnării, România intrase şi ea în luptă, chemată fiind de marele duce Nicolae Nicolaevici în ajutorul trupelor ruseşti. Şi acest război fusese încoronat de cel mai strălucit succes. Vitejii noştri ostaşi, conduşi de principele Carol, se încununară cu lauri pe câmpiile de la Plevna, Griviţa, Rahova, Opanez, reînnodând prin aceste strălucite izbânzi glorioasele victorii din Rovine, Războieni, Baia şi Călugăreni.

Ţăranul român ce suferise atât sub jugul otoman, ca rechemat de antica-i bărbăţie, a luptat cu armele în mână, a răsplătit cu viaţa lui neatârnarea patriei.

Şi cred că nimic nu va putea fi o mai bună dovadă a mărinimiei sufletului său, că nimic nu va oglindi mai clar şi mai vădit starea lui sufletească, abnegaţiunea de care e capabil, decât cuvântarea pe care au rostit-o reprezentanţii ţăranilor în Divanurile ad-hoc din 1858.

Numai cunoscând această pagină scrisă, ce-i drept într-un stil naiv, dar care, ca tot ce pleacă din inimă e sublim, vom putea aprecia pe soldaţii din 1877; şi numai punând această cuvântare faţă în faţă cu vitejia eroilor de la Plevna, vom ajunge a dobândi imaginea adevărată atât de interesantă şi demnă de laudă a ţăranului român...

Ei bine, ţăranii care în 1858 rosteau în faţa României şi Europei întregi aceste minunate şi patriotice cuvinte, aceiaşi ţărani în 1877 şi-au părăsit vetrele şi căminele şi cu opinca în picioare, cu căciula de oaie şi cu pană de curcan în cap au luat Plevna, care ţinuse în loc un timp de mai multe luni armata întreagă a lui Alexandru II Alexandrovici, împărat şi autocrat al tuturor Rusiilor.

Acelaşi ţăran român ce în 1858 nu avea altă dorinţă decât binele şi fericirea neamului, murea în 1877 pe câmpiile Bulgariei având drept deviză „Nimic nu-i mai frumos în lume, decât un nume de viteaz şi o moarte vitejească".

Şi, în genere, pe lângă dorobanţi, reprezentanţi din toate clasele sociale au luptat în contra turcilor, voind să încoroneze sau numele lor de recunoştinţă, sau mormintele lor de gloria celui mort pentru patrie.

În 18 februarie [1878] se încheia tratatul din San Stefano, care punea capăt acestui război şi în care se recunoştea independenţa României. Anglia nemulţumită cerea convocarea unui alt congres al puterilor, care se întruneşte în urma străduinţelor sale la Berlin, în iunie 1878, sub preşedinţia principelui de Bismarck.

Congresul din Berlin după ce ascultă în 19 iunie pe reprezentanţii României, Ion Brătianu şi Mihail Kogălniceanu, recunoaşte independenţa României şi decide retrocedarea părţii sudice a Basarabiei şi dobândirea în schimb a Dobrogei cu gurile Dunării şi cu insula Şerpilor.

Decisiunile acestui congres vor fi expresiunea celei mai îngrozitoare nedreptăţi, a celei mai crude ingratitudini. Cum? Aceasta să fie răsplata vitejiei şi sacrificiilor noastre, aceasta să fie mulţumirea Rusiei în ajutorul căreia venisem, conduşi de cel mai generos şi dezinteresat avânt, pe când era nimicită şi zdrobită de armele lui Osman Paşa? Retrocedarea părţii sudice a Basarabiei să fie înţelesul garantării integrităţii de teritoriu prevăzută în convenţia din 4 aprilie?

Deşi aceste hotărâri vor impune românilor un sentiment de indignare, mai mult, aproape o ură faţă de Rusia, cu toate că, cu alte cuvinte, congresul de la Berlin nu a fost decât proclamarea şi manifestarea cea mai puternică a dreptului celui mai tare, cu toate acestea el a adus ţării noastre un mare folos, acela de a fi stabilit definitiv şi în faţa lumii întregi poziţiunea şi rangul României printre statele Europei.

(Fragment din conferinţa *10 Mai,* rostită la Cercul român din Paris, la 8 mai 1898)

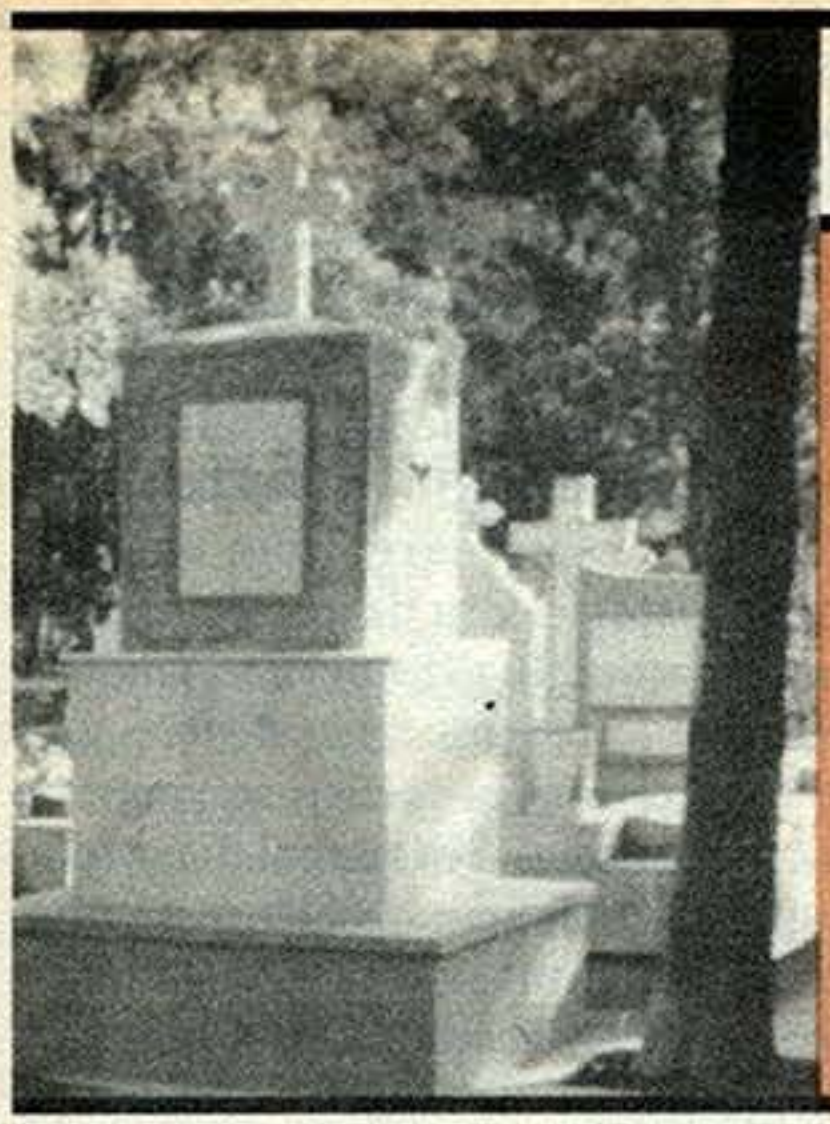

POVESTESC VETERANII

● **Teză de licență la Universitatea din Praga:** Participarea armatei române la eliberarea Cehoslovaciei. Fapte istorice și reflectarea lor în literatură ● **La Oradea – monument dedicat veteranilor ● În operațiunea Rožnava ● Peste 30 generali și 10 000 ofițeri de la Liceul „Ștefan cel Mare“ ● Lupte îndârjite în Munții Tatra**

Sărbătorim, la 9 mai, ziua Victoriei, care a marcat sfârșitul celui de-al doilea război mondial în Europa.

Este ziua de cinstire a memoriei tuturor celor care s-au avântat sub focul gloanțelor, pe câmpurile de luptă, pentru idealurile libertății și apărării integrității patriei. Mulți dintre ei nu s-au mai întors, consfințind, prin jertfa vieților lor, victoria finală.

Amintirea eroismului lor este păstrată în sufletele contemporanilor și ale urmașilor lor, ea străbate din pagini de document, de carte, din fotografii sau imagini de film. În cei 29 ani ai apariției sale, Magazin istoric **a acordat o atenție constantă faptelor vitejilor țării – veteranii; am publicat o amplă istorie ostășească a cărei primă ambiție este de a uni elogiul adus armatei țării din vechime până la revoluția din decembrie 1989 cu evocarea a sute și sute de destine eroice ale soldaților și ale conducătorilor oștirii. Chiar rubrica de față este o expresie a omagiului pe care-l aducem veteranilor, oferindu-le posibilitatea de a se adresa generațiilor tinere cu mărturia lor.**

Mulțumim tuturor celor ce ne scriu pe adresa acestei rubrici.

Vom consemna, succint, unele opinii.

● **Astfel, dl. ȘTEFAN BOLDUR, din** Galați, **împreună cu dl. ALEXA RUSU, din** Târgu Mureș, **ne trimit o fotografie din iunie 1940: împreună cu alți camarazi au fost imortalizați de aparatul fotografic în momentul în care jurau pe drapelul țării. ● Dl. colonel (r) CONSTANTIN BUCOS, președintele Filialei județene „Ștefan cel Mare și Sfânt“, din** Iași, **a Asociației Naționale a Veteranilor de Război, ne oferă un exemplar din cartea** Pentru urmași. Aduceri aminte din război, **Editura Shakti, Iași 1995, a lt. col. (r) veteran VASILE D. VASILIU. Mulțumiri și felicitări autorului. ● Dl. col. (r) AL. MAGEREANU, din** Oradea, **ne relatează despre dezvelirea unui monument (în imaginea de mai sus) ridicat în cimitirul municipal din Oradea în memoria veteranilor încetați din viață în ultimii 5-6 ani.**

● **Dl. AUREL FODOREAN, din** Cluj-Napoca, **scrie despre acțiunile Batalionului „Fulger“, din cadrul Diviziei 18 infanterie, care în zilele de 19-23 ianuarie 1945 a luat parte la operațiunea „Rožnava“ din Munții Metalici Slovaci. ● Dl. MIRCEA PIETREANU, din** Pitești, **evocă vitejia sergentului Ilie Dumitrache din Batalionul 31 Pionieri de munte, căzut la datorie în ziua de 6 mai, pe frontul din Cehoslovacia. ● Dl. plutonier major (r) PETRE FILIPESCU, din** București, **ne scrie despre luptele la care a luat parte pe frontul din Transilvania și Ungaria. ● Dl. prof. PAUL LEU, din** Suceava, **ne semnalează apariția** Monografiei Liceului militar „Ștefan cel Mare“, **de prof. MIHAI BEJINARU și lt. col. DORU GUȘU, la împlinirea a 70 ani de existență a acestei instituții de învățământ care, scrie corespondentul nostru, „a dat țării circa 10 000 ofițeri, peste 30 generali și numeroși intelectuali de valoare în alte domenii de activitate“.**

● **Dl. lt. col. (r) de tancuri ION S. DUMITRU, din** Pitești, **ne scrie despre vitejia cu care locotenentul de tancuri pe atunci, acum colonel (r), ION PÂRVULESCU a luptat pentru eliberarea Bratislavei, apoi în Austria. Reținem aceste considerații finale ale autorului, relevante pentru camaraderia întărită pe câmpul de luptă: „Dacă într-o întrecere sportivă cel care a trecut primul linia de sosire este socotit cel mai bun atlet; dacă într-o înfruntare militară, într-o luptă cel care a câștigat bătălia este cel mai brav, atunci într-un război cel care a suportat riscurile atâtor înfruntări și a reușit în văzul lumii să înalțe steagul victoriei finale acesta este un erou. Iar locotenentul Ion Pârvulescu a fost un mare erou. Când am fost decorat cu Ordinul militar «Mihai Viteazul» cu spade, am încercat o mare strângere de inimă că de pe podium lipsea locotenentul Ion Pârvulescu".**

În fine, vom încheia aceste consemnări cu o știre primită de la dl. ARCADIE DONOS, din București, **cunoscutul actor, el însuși veteran de război: o lucrare de licență, la Universitatea din Praga, cu tema** Participarea armatei române la eliberarea Cehoslovaciei. Faptele istorice și reflectarea lor în literatură. **Autoarea, LENKA PEČENKÓVÁ, și-a împărțit cercetarea în două părți: o parte istorică și o alta, literară, în care sunt analizate scrierile unor autori români (I. Șiugariu, D.R. Popescu, L. Fulga, Tudor Octavian, A. Donos) consacrate faptelor de arme ale românilor pe frontul din Cehoslovacia. „În partea istorică – notează tânăra cercetătoare – mă ocup cu analiza faptelor istorice din timpul celui de-al doilea război mondial. În primul rând analizez situația politică din România dintre anii 1933-1941. În capitolul al treilea se vorbește despre intrarea României în război. Capitolul următor cuprinde o scurtă descriere a eliberării Ungariei. În capitolul al șaselea scriu despre eliberarea Cehoslovaciei și mai ales despre participarea armatei române pe teritoriul nostru. Capitolul al șaptelea e bazat pe materiale de arhivă și analizează prezența românilor din raionul Humpolec. M-am orientat spre Humpolec pentru că acest oraș și împrejurimile lui îmi sunt familiare, fiind locurile mele natale. Tot acesta e locul cel mai îndepărtat până unde au ajuns ostașii români în timpul războiului. Firește, câteva tancuri române au intrat simbolic și în Praga."**

Cu baioneta și grenada în Munții Tatra

Iarna părea că nu se mai sfârşeşte. Eram la jumătatea lunii aprilie 1945 şi tot mai răbufnea câte o rafală de vânt însoţită de o furtună de zăpadă. Unităţile Diviziei 3 infanterie, în compunerea căreia intra şi regimentul de artilerie din care făceam parte, se aflau în faţa unui examen deosebit de dificil: cucerirea poziţiei întărite din Masivul Čičmany şi deblocarea şoselei Trencin-Zlin. Sosisem aici după luptele grele purtate între 11 martie şi 3 aprilie în sectorul Zvolen, Banská Bistrica-Kremnică, unde militarii noştri se acoperiseră de glorie.

Dispozitivul inamic pe care urma să-l atacăm începând de la 10 aprilie era format din trei sate: Čičmany, Vrahoveni şi Zilehor. Toate se aflau în interiorul unui baraj de munţi împăduriţi, cu înălţimi care urcau în trepte de la sud-vest, cota 979, spre nord, cota 1012, şi spre est, cota 1214, de unde urma să atacăm. Centrul acestui dispozitiv ce se vroia inexpugnabil era localitatea Čičmany, cea mai vestică din triunghiul amintit. Era aşezată la poalele unei măguri de piatră care urca spre cota 1012, nelăsând loc de trecere spre sat decât o mică portiţă la sud-vest şi aceasta dominată de înălţimea cu cota 853 de unde era bătută cu foc de armă automată.

Satul însuşi, construit din bârne groase, era ca o fortăreaţă, mai ales că drumurile de acces dinspre est erau impracticabile, iar pentru a ajunge aici infanteria urma să parcurgă fie un drum ocolitor pe la nord-vest, prin pădurile ce acopereau pantele nordice ale cotelor 1012 şi 979, fie pe latura sudică a poziţiei de sub cota 1214 şi măgura de piatră ce se întindea până aproape de sat. Ambele operaţiuni erau deosebit de riscante: în păduri, pe lângă numeroasele mine ascunse sub zăpada îngreunată de ploi şi, deci, greu detectabile, mai acţionau şi grupuri izolate de pistolari germani care atacau prin surprindere orice unitate care intra în zona lor.

În aceste condiţii, comanda marii noastre unităţi a stabilit un plan tactic care prevedea organizarea forţelor în trei grupări operative: gruparea de vest, compusă din Regimentul 4 dorobanţi şi o companie din grupul de cercetare al Diviziei având ca sprijin un divizion de

aruncătoare grele de 120 mm, urma să atace pe direcția cotei 979 nord de Vrahoveni; gruparea de centru, formată din Regimentul 1 Vânători și o companie de pionieri, susținut de un divizion de obuziere de 100 mm, urma să atace pe direcția Zilehor la nord-est de Čičmany, între cotele 979 și 1012; gruparea de vest, alcătuită din Regimentul 30 Dorobanți întărit cu un batalion de infanterie din Divizia a 8-a și susținut de Divizionul 1 de tunuri din Regimentul 6 Artilerie, urma să atace obiectivul cel mai dificil din zonă, cota 1214. Pentru această acțiune Divizionul 1 de tunuri a trebuit să efectueze o deplasare de circa 50 km spre nord-est pentru a găsi o poziție bună de tragere, tunurile sale de câmp cu traiectoria dreaptă neputând lovi înălțimile de piatră pe care le asaltau infanteriștii.

Atacul a început la 9 aprilie dimineața cu două grupări tactice (de vest și de centru) vizând pătrunderea în direcția cotelor 979 și 1012 care păreau mai accesibile. Dar cota 979 a fost cucerită cu prețul a cinci zile de luptă, după ce au fost respinse mai multe contraatacuri inamice.

În zilele de 10-22 aprilie, au avut loc lupte grele pentru ocuparea celorlalte obiective, cota 1214 și satul Čičmany, lupte în care unitățile noastre, folosind cel mai adesea baioneta, grenada și patul puștii, au respins 14 contraatacuri. Unul dintre acestea a fost declanșat între golul creat prin schimbarea de dispozitiv a două regimente care asaltau înălțimile 976 și 1214. Folosind întunericul nopții, pistolarii germani au pătruns până aproape de bateriile Diviziunului 2 de obuziere. Numai în urma unei acțiuni puternice de trageri directe și a unui atac al militarilor celor trei baterii, infiltrarea inamicului a fost lichidată. Pericolul a persistat însă în tot cursul nopții, artileriștii conduși de locotenentul Ștefănescu Stelian fiind obligați să organizeze un cordon de apărare pe liziera pădurii.

Am participat la aceste lupte dirijând de la observator tragerile divizionului de tunuri asupra cuiburilor de arme automate amplasate pe niște terase săpate pe versantul răsăritean al înălțimii 1214, în timp ce infanteriștii răzbăteau anevoie prin pădurea ce acoperea această cotă în partea de nord-vest, până către 900 metri. Folosirea tunurilor de câmp în luptele din munți era o realizare ce depășea performanțele acestor arme trecute în caietul lor tehnic, iar tragerile efectuate de noi asupra obiectivelor de pe cota 1214 – o realizare de excepție care trebuia atribuită deopotrivă ofițerilor care calculaseră elementele acestor trageri și înclinarea amplasării tunurilor, cât și tunarilor care efectuaseră tragerile respective, unicat în istoria acestor arme considerate de mulți ca fiind depășite.

Luptele din sectorul Čičmany s-au încheiat în ziua de 22 aprilie, când infanteriștii grupării de vest au pătruns în sat, procedând la curățirea acestuia de resturile dușmanului. Totodată, au început și operațiunile de regrupare a diviziei în vederea lichidării rezistențelor inamice de pe boturile de deal la un km nord de Dol Poruba, operațiune realizată într-o singură zi, după care am reluat înaintarea către râul Vah pe care l-am atins pe 26 aprilie, în apropierea localității Trencin-Tepla. Pentru un moment scăpasem de greutățile munților împăduriți și ale capriciilor iernii, dar ploile și noroaiele clisoase făceau din deplasările noastre un adevărat calvar.

Un ordin de la eșalonul superior ne anunță atașarea la regimentul nostru, care dispunea de 36 guri de foc, a încă două divizioane de aruncătoare sovietice ce totalizau douăsprezece piese, urmând să ne îndreptăm către râul Drevnice pe care aveam să-l forțăm din mers. Nu ne bucura alipirea la unitatea noastră a celor două divizioane aliate. Chiar dacă se mărea puterea de foc a regimentului nostru, se creau probleme în conducerea operațională a acestei unități, în condițiile în care întreaga divizie era subordonată Armatei a 50-a sovietice.

Lt. (r) dr. Gheorghe ȚUȚUI,
veteran de război

O zi de armistițiu

Sub titlul *Note de război,* dl. căpitan (retragere) **GH. L. PERJU,** din *București,* veteran din Regimentul 39 infanterie, ne trimite câteva însemnări de pe front, din primăvara anului 1944.

Era în dimineața zilei de 16 aprilie a anului 1944, când am sosit în satul Rezeni, jud. Lăpușna, locul de naștere al fraților Ion și Teodor Inculeț, persoane remarcante în istoria unirii Basarabiei cu Patria mamă din 1918.

Populația satului ne-a întâmpinat cu „Hristos a înviat!“, căci era înșiruită în fața bisericii, așteptând ca preotul să le sfințească pasca și ouăle roșii, cu care aveau să-și completeze masa Paștelui.

Personal am intrat în casa lui Teodor Inculeţ, în care am văzut o candelă aprinsă lângă o fotografie şi un mic titlu: *Eroul slt. Roman Alexandru, căzut pentru eliberarea Basarabiei.*

Am rămas surprins pentru că slt. Roman A. a fost coleg cu mine în anul şcolar 1932-1933 la Şcoala militară ofiţeri rezervă Bacău.

În după-amiaza zilei de 16 aprilie am făcut un popas în Chişinău, grădina publică, unde caii rodeau coaja copacilor, fiind extenuaţi de foame.

Am plecat în direcţia Cojuşna, la 25 km de Chişinău, unde am refăcut şi reorganizat, până la 25 aprilie.

Unitatea fiind gata de intervenţii am plecat şi ocupat poziţii pe valea Culei, având ca obiectiv eliberarea oraşului Orhei, capitala judeţului în care m-am născut şi eu.

Eram în satul Viprovu, iar inamicul în satul de vizavi, la o distanţă de 100 m. Ambele tabere ne-am înţeles ca să respectăm ziua de 10 mai, zi naţională pentru noi, adică să nu tragem sau să ne atacăm, dar pe la ora 11 un brandt de la noi le-a răsturnat o bucătărie de campanie, trasă de un cal.

La această provocare s-a ripostat tocmai seara când ne-au atacat iar lupta s-a dat pe apa Culei.

După asta iar ne-am potolit până la 19 august, când am părăsit poziţia îndreptându-ne spre Huşi, căci ne încercuiseră ruşii.

Unitatea a fost luată prizonieră, doar câţiva am scăpat din încercuire.

Monografie închinată unui erou

Un frumos gest nu numai camaraderesc dar şi de recuperare istoriografică au făcut d-nii colonel (r) **GHEORGHE MUNTEAN,** din *Sibiu,* cavaler al Ordinului „Mihai Viteazul“ şi col. (r) **CONSTANTIN IUGULESCU,** publicând la Cercul militar din Sibiu monografia *Primul între egali. Generalul-maior (r) Virgil Rusu, cavaler al Ordinului „Mihai Viteazul“.*

Tipărită de Casa de presă şi editură „Tribuna“; sub egida Institutului de istorie şi teorie militară – secţia teritorială Sibiu, lucrarea este rodul unei minuţioase munci de investigaţie istorico-documentară.

Încă din 1981, deci în urmă cu 14 ani, d-l colonel Gheorghe Munteanu ne împărtăşea intenţia de a alcătui o monografie consacrată generalului-erou Vasile Rusu. Iată că, după aproape 3 lustri de strădanii, cartea a apărut, fiind lansată la Sibiu la 20 septembrie 1994.

Fiu al luptătorului pentru drepturile românilor transilvăneni, învăţătorul Nicolae Rusu, închis de autorităţile austro-ungare pentru activitatea sa, viitorul general Virgil Rusu (1895-1980) a deprins încă de mic copil virtuţile patriotismului. Acestea i-au animat întreaga activitate.

Urmând cariera armelor, a luat parte la evenimentele primului război mondial. În toamna lui 1918, locotenent fiind, a primit comanda unei companii de voluntari din cadrul Gărzii naţionale din Arad.

Intrarea României în al doilea război mondial, îl găseşte pe V. Rusu în gradul de locotenent-colonel, fiind ajutor administrativ şi tactic al comandantului Regimentului 3 vânători moto, a cărui comandă i-a fost încredinţată la 20 noiembrie 1942.

Rănit pe frontul din Est, a fost decorat cu Ordinul „Steaua României“ cu spade şi panglică de „Virtutea Militară“ în gradul de ofiţer.

La 9 octombrie 1943 a preluat comanda Detaşamentului 119 marş (devenit 119 infanterie, iar ulterior 194 mixt) din Orşova. În fruntea acestui detaşament a luat parte la luptele din august 1944 pentru alungarea hitleriştilor din ţară.

Avansat colonel, i s-a încredinţat comanda Regimentului 1 dorobanţi, cu care a luat parte la bătăliile pentru eliberarea Ungariei şi Cehoslovaciei. La 23 august 1945 a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul“, clasa a III-a, şi cu „Virtutea Militară“, iar la 24 ianuarie 1947 a fost înaintat la gradul de general-maior.

Scrisă cu căldură, lăsând documentele să vorbească, lucrarea celor doi autori aduce în memoria generaţiilor de acum amintirea „unui ostaş desăvârşit sub toate raporturile, ideal comandant de regiment de infanterie“, cum îl caracteriza pe Virgil Rusu comandantul Diviziei 2 infanterie, generalul Mihail Voicu.

DRAMA GENERALILOR ROMÂNI

Col. dr. ALESANDRU DUȚU,
FLORICA DOBRE

În mod cu totul paradoxal, după 23 august 1944, una din primele instituții românești care a fost supusă imixtiunilor și abuzurilor Comisiei Aliate (Sovietice) de Control a fost armata, deși partea ei operativă acționa pe front, alături de trupele sovietice, cu un număr de unități și mari unități superior obligațiilor asumate de partea română prin Convenția de armistițiu semnată la Moscova în 12 septembrie 1944. Imixtiunile și abuzurile sovietice au vizat atât nivelul organizatoric, al structurilor de comandă (în special cele rămase în țară și care în viziunea Marelui Stat Major român trebuiau să constituie rezerva strategică a susținerii frontului și forța principală de asigurare a apărării țării), cât și nivelul încadrării oștirii, cu precădere al corpului de comandă.

Obiectivele acestei politici nu erau deloc întâmplătoare. Ele urmăreau în primul rând lipsirea guvernelor de până la 6 martie 1945 de forța armată pe care ar fi putut-o utiliza pentru stăvilirea ingerințelor în viața internă a țării și impunerea regimului politic dorit de Moscova. Rezultatele au fost rapide și catastrofale pentru armată, de-a dreptul demolatoare pentru corpul ei de comandă. Într-o perioadă extrem de scurtă, de la 23 august 1944 până la încheierea și ratificarea Tratatului de pace, numărul diviziilor românești (operative și de instrucție) a fost redus de la 50, la 17 – în 1945 și la doar 7 – în 1947, iar efectivul general al oștirii a scăzut în aceeași perioadă de la 1 100 000 la 138 000 militari, cât a fost stabilit prin Tratatul de pace.

Indiscutabil, reducerea efectivelor armatei se impunea, la sfârșitul războiului, ca o necesitate pentru însuși statul român, dar acest proces trebuia să fie condus, cum aprecia generalul C. Sănătescu, șeful Marelui Stat Major, în primăvara anului 1945, de către „cei ce sunt exponenții țării și poporului", ținând cont de specificul și realitățile românești, de imperativele păstrării capacității de luptă a armatei și asigurarea suveranității și independenței naționale.

În realitate, inițiatorii acestui proces au fost preocupați să decapiteze oștirea de cadrele ei superioare și aceasta s-a obținut prin măsuri aparent legale – reduceri de efective impuse de desființările de unități și mari unități, prin crearea „cadrului disponibil" și trecerea, ulterioară, în rezervă sau retragere, cu precădere a ofițerilor superiori (de la gradul de maior în sus), cât și prin măsuri categoric ilegale: arestări și întemnițări, foarte multe fără judecată, inclusiv în rândul celor care se aflau pe front, executându-și actul de comandă.

Din acest punct de vedere, corpul de comandă al armatei române a suferit o adevărată dramă, cu atât mai mult cu cât multora dintre generali nu li s-au comunicat motivele pentru care erau privați de libertate, motive, în multe cazuri necunoscute nici de către cei care erau puși să-i judece. Dramă a fost atât pentru cei arestați, cât și pentru cei rămași în libertate, permanent intimidați și culpabilizați, îndeosebi după publicarea Decretului nr. 1 850 din 10 octombrie 1944, care împuternicea Consiliul de Miniștri să ia orice măsuri „privative de libertate în vederea stabilirii responsabilității politice și penale împotriva autorilor și complicilor morali și materiali ai dezastrului țării, în special în legătură cu războiul purtat alături de Germania

hitleristă împotriva Națiunilor Unite". Categoric, formal, această decizie se încadra în acțiunea de îndeplinire a prevederii art. 14 din Convenția de armistițiu din 12 septembrie 1944, care obliga guvernul român să colaboreze cu „Înaltul Comandament Aliat (Sovietic) la arestarea și judecarea persoanelor acuzate de crime de război", dar modul cum a fost interpretată și aplicată această prevedere a dat naștere, în multe cazuri, la grosolane încălcări a oricăror norme de drept, la abuzuri și grave nedreptăți. Tocmai astfel de cazuri avea în vedere generalul Ilie Șteflea, fostul șef al Marelui Stat Major, arestat la 11 octombrie, atunci când scria: „Nu m-am gândit un moment că aș [mai] putea rămâne în oștire după ce am fost aruncat în închisoare alături de criminali și borfași de rând și după ce, prin arestarea mea, s-a dat posibilitatea ziarelor să mă considere mare vinovat de dezastrul țării și să mă insulte nevinovat, așa cum s-a întâmplat. Am crezut însă că, înainte de a se hotărî asupra situației mele, voi avea dreptul, cum are după legiuirile actuale cel mai umil funcționar al țării, să mi se dea posibilitatea să cunosc acuzațiile ce mi se aduc și să mi se dea posibilitatea să mă apăr. Cu documentele de care dispun, am convingerea absolută că voi putea doborî, fără nici o dificultate, orice acuzații ce mi s-ar aduce și că voi putea părăsi oștirea cu demnitatea cu care am servit-o timp de 39 de ani, scăpând de umilința în care am fost aruncat".

Generalul Ilie Șteflea nu a fost singurul adus în această situație. Până la sfârșitul lui octombrie 1944 au mai fost arestați generalii Gheorghe Potopeanu, Atanase Trincu, Alexandru Nasta, Constantin Trestioreanu, Radu Korne și David Cealâc, nici unul dintre ei nefigurând încă pe listele de criminali de război sau vinovați de dezastrul țării, care începuseră să fie întocmite. La 27 februarie 1945, generalul magistrat Constantin Păiș raporta Ministerului de război că în cazul celor amintiți mai sus „nu se cunosc motivele care au necesitat această măsură".

Dar dacă arestarea generalului Ilie Șteflea se făcuse din inițiativa Consiliului de Miniștri român, privarea de libertate a celorlalți generali fusese executată exclusiv la cererea comandamentului sovietic, care înaintase o listă guvernului român, aceasta fiind înregistrată cu nr. 659 în ziua de 19 octombrie 1944, așa cum rezultă dintr-o notă a Subsecretariatului de stat al Poliției, Serviciul Special, datată 7 decembrie 1944. Aceasta și explică de ce, în decembrie 1944 și ianuarie 1945, generalul C. Sănătescu, devenit între timp șef al Marelui Stat Major, a intervenit pe lângă generalul Vinogradov, locțiitorul președintelui Comisiei Aliate de Control în România, cerând să se „reexamineze valoarea și temeinicia suspiciunilor inițiale" care provocaseră arestarea generalilor Gheorghe Potopeanu (membru în guvernul român instituit la 23 august 1944), Radu Korne, Anastase Trincu ș.a.

Dacă rolul hotărâtor în derularea procesului de decapitare a oștirii române l-au avut autoritățile sovietice, nu e mai puțin adevărat că desfășurarea evenimentelor a fost profund marcată și de starea de incertitudine, de deruta și confuzia unora din factorii de decizie interni. Relevant din acest punct de vedere este și faptul că la 27 august 1944, când trupele sovietice nu ajunseseră încă la București, Consiliul de Miniștri lua inițiativa de a analiza „chestiunea generalilor care în timpul războiului actual s-au făcut vinovați de anumite deficiențe morale din care cauză armata noastră a suferit pierderi dezastruoase" și graba cu care, două zile mai târziu, generalul Mihail Racoviță, noul ministru de război, aprecia că „cei mai susceptibili a fi anchetați" erau generalul Ilie Șteflea, fostul șef al Marelui Stat Major, generalul Petre Dumitrescu și generalul Ioan Arbore, comandantul și, respectiv, șeful de stat major ai Armatei 3 române, cea care fusese aproape complet nimicită în timpul bătăliei din Cotul Donului, în 1942. Aceeași reacție a avut și primul ministru C. Sănătescu la 9 septembrie 1944, înaintea semnării Convenției de armistițiu, în momentul în care generalul Iosif Iacobici, cel care în calitate de șef al Marelui Stat Major se opusese, la începutul anului 1942, participării la operațiile de dincolo de Nistru cu mai mult de opt divizii, și aflându-se arestat, cerea să-i fie cercetat cazul și să i se dea „satisfacția morală" pe care considera că o merită. Pe memoriul generalului Iacobici, generalul C. Sănătescu a pus rezoluția: „A fost ministru de război la declanșarea războiului contra Rusiei. Deci va fi trimis în comisia de judecată".

Acesta a fost contextul în care, în perioada următoare, mulți generali români au fost arestați, judecați și condamnați la ani grei de închisoare. Printre cei care s-au aflat o perioadă mai mare sau mai mică de timp dincolo de gratiile temnițelor din țară sau din Uniunea Sovietică menționăm pe mareșalul Ion Antonescu – fost conducător al statului, pe generalii Constantin Pantazi – fost ministru de război, Radu R. Rosetti, Gheorghe Dobre, Aurel Aldea, Gheorghe Potopeanu – foști miniștri, Iosif Iacobici – fost ministru și șef al Marelui Stat Major, Petre Dumitrescu, Constantin Constantinescu-Claps, Nicolae Macici, Nicolae Ciupercă, Nicolae Dăscălescu, Gh. Avramescu ș.a. – foști comandanți de armate, Ioan Arbore, Nicolae Dragomir – foști șefi de stat major de armate, Ion Dumitrache, Emanoil Leoveanu, Gh. Rozin, Ion Carlaonț, Nicolae Ghineraru, Gh. Jienescu, Radu Korne, Socrate Mardare, Gh. Marinescu, Nicolae Păiș, Ion Sichitiu ș.a. – foști comandanți de mari unități și comandamente importante în ierarhia militară, personalități de prestigiu ale armatei. Mulți dintre ei nu au mai apucat tardivele decrete de amnistie, murind în închisori.

Din acest impresionant cortegiu vom desprinde câteva exemple, cu dorința de a da o imagine cât mai concretă procesului de sovietizare și comunizare a României, proces care a debutat prin demolarea instituțiilor tradiționale ale statului – în primul rând oștirea, școala și biserica, adevăratele coloane de susținere a edificiului național.

Generalul Radu Korne

● Sub pavăza și din ordinul Comisiei Aliate de Control ● Primele victime: valoarea și demnitatea ● Când nu sunt acuzații – trebuie inventate ● Patriotismul – crimă de război ● Două Ordine „Mihai Viteazul“ ● Vina de a răspunde la chemarea țării ● Când faci propagandă antisovietică... din închisoare ● În așteptarea cincinalului

La 21 octombrie 1944 era arestat unul din *„cei mai distinși ofițeri din armata română“*, un *„element de elită cu care cavaleria se poate mândri că îl are în rândurile ei“*, un general cu *„calități excepționale“*, după cum l-au caracterizat, de-a lungul deceniilor, șefii săi ierarhici. Era generalul Radu Korne, comandantul Diviziei 1 blindate în timpul bătăliei din Moldova din vara anului 1944.

Uimit și indignat, la 16 noiembrie 1944, distinsul general a redactat un memoriu din care citățm: *„Am fost arestat într-o seară, ca un borfaș de rând, ca și cum trecutul și purtarea unei vieți întregi ar fi putut îndreptăți teama ca nu cumva generalul Korne să dispară ca un răufăcător. Nu mi s-a dat nici un motiv al arestării mele, ba mai mult, însuși domnul procuror al Curții Marțiale de Casare și Justiție mi-a afirmat, pe cuvânt, că nu-l cunoaște“*. Iată de ce autorul memoriului aprecia că arestarea sa constituia *„o jignire“* adusă atât lui personal, cât și întregii instituții ostășești.

O vagă bănuială că ceva nu era în regulă avusese generalul Korne la scurt timp după ce se întorsese în Capitală, de pe front, la începutul lunii septembrie 1944, când aflase *„cu surprindere“* că se găsiseră persoane care lansaseră zvonul că, imediat după 23 august 1944, ar fi trecut de partea germanilor. Deși nefondate, aceste zvonuri își făcuseră totuși efectul din moment ce la 12 septembrie 1944, generalul Mihail Racoviță, ministrul de război, îl chemase și îi spusese că era obligat să-l pună la dispoziția Ministerului de război *„pentru o săptămână, două“* deoarece *„era atacat“*.

Stranie situație! *„Cred* – arăta generalul Korne în memoriul său – *că nimeni altul nu ar fi fost mai calificat să-mi ia apărarea dârză, indiferent de cine m-ar fi atacat, decât domnul general*

În p. 7: *cavalerie românească în acțiune*

Trupe românești în Cernăuțiul eliberat

Racoviță, care avându-mă sub ordine în cea mai mare parte a campaniei, știa prea bine ce am făcut și sufletul pe care l-am pus în toate însărcinările primite".

Uimit, autorul memoriului se întreba: *„Pe ce bază am fost arestat? Pe ce bază sunt reținut de o lună de zile? Cine are interes să trateze astfel pe un general care și-a câștigat gradul pe câmpul de luptă, servindu-și regele și țara, căci indiferent de schimbarea regimului și alianțelor noastre, aceștia sunt factorii permanenți pentru care am luptat atunci, după cum sunt gata să lupt și astăzi. Pentru ce am fost pus la dispoziția Ministerului de război? Pentru ce mi s-a refuzat cererea de a lupta mai departe pe front, [cerere] făcută cu mult înainte de a bănui măcar arestarea mea?"* Încercând să explice noii conduceri politico-statale marea greșeală care se făcea printr-o astfel de măsură, generalul Korne continua: *„Nu cred că poate intra în mintea cuiva încercarea de a discredita și de a pedepsi pe aceia care indiferent de făgașul politicii de stat nu și-au făcut decât datoria. La noi nu au existat sciziuni în organismul minunat al oștirii noastre. Nu au existat lupte fratricide nici atunci când ni s-a ordonat să trecem Prutul și nici atunci când ni s-a ordonat să trecem Carpații. La noi, cel puțin în oștire, nu se poate pune chestiunea* autorilor vinovați de dezastrul țării, *cum s-ar putea pune în acele țări care și-au despărțit armata în două tabere, căci la noi ne-am mișcat la aceeași poruncă. Iar în ceea ce privește chestiunea* criminalilor de război, *ea nu poate să înglobeze decât pe aceia care au comis în exercițiul funcțiunii lor fapte reprobabile și bine cunoscute, condamnate de legile române, care au vătămat interesul națiunilor cu care am fost în război".* În finalul memoriului, el se întreba din nou: *„Care fapte de asemenea natură mi s-ar putea imputa mie, când până azi nu cunosc – și nu cunoaște nimeni – motivul arestării mele?"* În cazul în care ar exista vreo învinuire sau vreo bănuială, solicita să fie cercetat *„fără întârziere, cu toată obiectivitatea, punându-se capăt unei situații penibile și pentru mine și pentru instituție".*

În aceeași zi, din închisoare, generalul Korne sintetiza astfel drama corpului de comandă al armatei române, declanșată prin arestările de la începutul lunii octombrie 1944: *„Cu durere trebuie să mărturisesc că pe calea pe care ne-am angajat, dacă lucrurile vor continua astfel, se va destrăma sufletul oștirii și vom pierde tot ce avem mai curat în mult încercata noastră țară. Ceea ce se petrece astăzi la noi este fără precedent în istorie. S-au văzut desigur deblocări și licențieri de corp în masă, s-au văzut arestări și deportări, execuții etc., dar acolo unde erau două tabere care se războiau, sau acolo unde factorul suprem al unui stat era înlocuit prin altul. Era firesc ca bonapartiștii să fie urmăriți de Bourboni, care răsturnaseră pe Napoleon. Era, de asemenea, de înțeles ca, după căderea țarului, revoluționarii să desființeze pe monarhiștii ruși etc. Dar este neauzit ca în această țară, sub același rege, pe care din fericire soarta ni l-a păstrat până acum, să fie urmăriți, arestați, epurați, licențiați etc., aceiași oameni care acum câteva luni se luptau și se jertfeau pentru el și din care nici unul nu a pregetat să răspundă la chemarea lui atunci când a înțeles să schimbe orientarea politicii noastre. Există o tendință, care din nenorocire numai binele țării nu-l urmărește, de a demonetiza, de a bagateliza, ba mai mult, de a prezenta ca vinovați pe aceia care timp de trei ani și-au făcut datoria, ca și când istoria s-ar fi oprit în loc la 22 iunie 1941 și nu și-ar fi reluat firul decât la 23 august din acest an, ca și când atunci, ca și acum, nu ne-am fi bătut pentru același mit – regele nostru și pentru același ideal – țara noastră".*

„Regimurile trec – continua generalul Radu Korne –, *dar permanențele rămân. Pentru aceste permanențe s-au jertfit și au suferit atâția dintre noi timp de trei ani de zile. Oare decorațiile care împodobesc piepturile atâtor bravi nu ne-au fost conferite de același rege care ne conduce destinele și azi? Oare sforțările supraomenești și atât de scump plătite care ne-au dus în Stepa Calmucă și în Caucaz nu au constituit ele o epopee unică în istoria poporului român, indiferent de rezultat, indiferent de justificarea lor? Oare crezul nostru, atunci ca și acum, nu a fost el tot reîntregirea granițelor țării?"*

Și se întreba: *„Atunci de ce roșim de ceea ce am făcut? Există vreun francez, fie el chiar comunist, care să se lepede de epopeea napoleoneană sau de secolul Regelui Soare? Există vreun rus astăzi care să se rușineze de epoca lui Petru cel Mare?"*

Și întrebările, dar și uimirea generalului Korne continuau în chip firesc: *„De ce două ordine «Mihai Viteazul»? Sunt aceia care l-au dobândit în lupte contra Sovietelor, până acum trei luni, sau în lupta contra germanilor, acum 25 de ani, mai puțini demni să-l poarte decât cei care luptă de la 23 august încoace?"*

Și, în final, întrebarea capitală, extrem de dureroasă, pe care o adresa primului ministru Constantin Sănătescu: *„De ce*

umplu azi închisorile cei mai devotați ostași ai țării?... Mi-am permis să vă dezvălui adâncul sufletului meu pentru că am avut cinstea și fericirea să vă cunosc și pentru că am impresia că am cunoscut și sufletul domniei voastre. Ar fi păcat ca, contrar intențiunilor atât de curate pe care știm cu toții că le aveți, să se creeze o stare de spirit care ar putea să zdruncine din temelii atât armata cât și țara. Epurările și licențierile, astfel cum se procedează, arestările și vexațiunile la care atâția dintre noi suntem supuși, nu au alt scop decât de a înlătura tot ceea ce neamul și regele au mai curat și de încredere în serviciul lor, pentru a face loc, în majoritatea cazurilor, celor care nu vor avea autoritatea și nici pregătirea să-i înlocuiască și care, conștient sau nu, vor săpa la temelie edificiul statului. Motivului invocat de unii și de alții că aceste măsuri sunt dictate de Moscova îi răspund: înșiși rușii sunt mirați (au și spus-o) de

Născut la 23 decembrie 1895, la București; mort la 28 aprilie 1949, în penitenciarul Văcărești.

Studii militare: Școala militară de ofițeri de cavalerie (1915), Școala Superioară de Război (1923), Școala specială de cavalerie (1924), Școala de cavalerie de la Saumur–Franța (1926).

Grade militare: sublocotenent (1913), locotenent (1917), căpitan (1919), maior (1927), locotenent-colonel (1934), colonel (1939), general de brigadă (1943).

Funcții: șef de stat major al Corpului de cavalerie (1941), comandant al Regimentului 6 roșiori purtat (1941), comandant al Detașamentului motomecanizat „colonel Korne" (1941-1942), comandant provizoriu al Diviziei 3 munte (1942), comandant al Diviziei 8 cavalerie purtată (1942-1944), comandant provizoriu al Diviziei de gardă (1944), comandant al Diviziei 1 blindate (1944).

Activitatea desfășurată în timpul războiului

În 1941 a participat cu Regimentul 6 roșiori la luptele pentru eliberarea părții de nord a Basarabiei, apoi la ofensiva spre Nistru și la bătălia de la nord de Marea de Azov.

Din octombrie 1941 până în august 1942 a comandat Detașamentul motorizat „colonel Korne" în timpul acțiunilor de pătrundere în Peninsula Crimeea, la asediul Sevastopolului și la luptele din Peninsula Kerci, după care a pătruns în Peninsula Taman până pe pantele nord-vestice ale Caucazului.

După ce a comandat provizoriu Divizia 3 munte în acțiunile de la Abinskaia, a fost numit comandant al Diviziei 8 cavalerie purtată, cu care a acționat, în toamna anului 1943, în Stepa Kalmukă.

Reîntors în țară în 1943, a efectuat o serie de călătorii de studii în Germania și Franța pentru a se instrui în conducerea trupelor motomecanizate.

În timpul bătăliei din Moldova din vara anului 1944, a comandat Divizia 1 blindată în luptele de la sud-vest de Iași.

● I-a plăcut să se distingă în toate domeniile: al cărții, al calului, al mondenității, fără să fie câtuși de puțin ofițer de salon. Iubea deopotrivă și cultura și sportul, iubea soldatul foarte mult.

● Korne se dovedise un viteaz. Se povesteau lucruri neobișnuite despre temeritatea sa dusă până la absurd. Mergea la atac cu bastonul în mână în linia întâia. Ridica în picioare lanțul de trăgători, el fiind în picioare, și-i mâna din spate la atac.

● După 23 august, l-am întâlnit pe generalul Korne la București. Se plimba fără teamă prin centru, abordând o seninătate și o încredere deplină în viitorul țării și al lui. Își făcuse datoria de ostaș corect, nu avea nici spaime, nici remușcări. Totuși viitorul nu se prezenta prea senin. La scurt timp, Korne a fost arestat, ridicat și condamnat la mulți ani de închisoare...

Lt. col. (r) Gheorghe Magherescu

SECRET

SERVICIUL MEDICAL
către
DIRECȚIUNEA PENITENCIAR JILAVA

Avem onoarea a vă raporta că în infirmeria acestui penitenciar se află internat deținutul fost general Cornea Radu, suferind de stare infecțioasă cu temperatură continuă de 38,7-39 grade în stare de caşexie avansată, cu edem al feței, tahicardie 100 pulsații pe minut, tulburări digestive și anemie extremă consecutivă unei hemoragii cronice de mai multe luni, de natură hemoroidală. Sus-numitul prezintă o stare de anemie extremă – suspect de anemie pernicioasă. Starea lui fiind gravă, prezentând fenomene de temperatură 39 grade continuă, caşexie extremă, cianoză a extremităților și slăbire a cordului, necesită internarea într-un spital. Rugăm binevoiți a dispune.

Medic penitenciar Jilava
/ indescifrabil /

18 aprilie 1949

graba cu care s-a procedat la efectuarea anumitor arestări".

Deși inițial – în mod cert sub presiunea tărăgănării încheierii armistițiului – fusese de acord cu anchetarea și arestarea unora din generalii armatei române, generalul Constantin Sănătescu, devenit șef al Marelui Stat Major, a comunicat la 16 ianuarie 1945, generalului Vinogradov, locțiitorul președintelui Comisiei Aliate de Control în România, că cercetarea efectuată a relevat că unii generali și ofițeri români *„nu se fac vinovați de vreun act care să-i facă părtași nici la hotărârea politică a declanșării războiului contra Națiunilor Unite și nici ca autori ai vreunei crime de război caracterizată ca atare de regulile dreptului internațional".* Prin urmare, aprecia el, *„ar fi just ca să se reexamineze valoarea și temeinicia suspiciunilor inițiale care au provocat arestarea lor".* Între aceștia se afla nominalizat și generalul Radu Korne, care a beneficiat de *„cle-*

mența" Moscovei, fiind scos din închisoarea Malmaison, la 6 februarie 1945, şi pus sub stare de arest la domiciliu (în str. Cihoschi nr. 7), păzit în permanență de o gardă formată din militari în termen.

Dar nu s-a putut „bucura" prea mult nici de acest regim, deoarece, la 7 aprilie 1945 şi-a văzut numele în *Monitorul oficial* (ce publica textul Jurnalului Consiliului de Miniştri nr. 427, din 13 martie 1945), pe lista celor bănuiți de crime de război, deşi împotriva sa nu fusese formulată nici o acuzație în această privință. Abia la 14 mai, când s-a prezentat la cabinetul acuzatorului public Mihai Popilian, a aflat că împotriva sa s-ar fi formulat ca punct de acuzare faptul că a comandat *„o divizie blindată în Crimeea"*, că ar fi făcut *„propagandă la radio"*, că ar fi spus că *„mareşalul Antonescu este cel mai destoinic ofițer din armata română"* şi că ar fi făcut *„propagandă antisovietică"* printre ofițeri.

Contestând aceste acuzații, generalul Radu Korne declara la 17 mai 1945, la numai câteva zile după sfârşitul celui de-al doilea război mondial în Europa, că a luptat, într-adevăr în Crimeea, dar nu a comandat o divizie blindată, ci un detaşament motomecanizat, constituit din regimentele 6 şi 10 roşiori, şi care detaşament îi purtase numele. *„În tot acest timp* – sublinia el – *nu am avut nici o atribuție de ordin teritorial, nu am dat nici o ordonanță (neavând căderea), nu am ordonat, nici executat vreo represiune (nefiind cazul), nu am avut sub ordine vreunul din lagăre, de orice natură ar fi fost el. Într-un cuvânt, autoritatea mea a fost pur militară şi pot să afirm că nu am comis – nici nu am avut cunoştință ca vreun subaltern al meu să fi comis – vreo faptă condamnată de legile internaționale ale războiului. În consecință, nu văd cum faptul de a-mi fi făcut exclusiv datoria de soldat ar putea constitui o acuzare, indiferent de împrejurarea că am comandat o unitate în Crimeea sau în altă parte a frontului"*.

Referitor la acuzația că l-ar fi omagiat pe mareşalul Ion Antonescu, el replica cu demnitate: *„Despre domnul mareşal Antonescu nu am vorbit niciodată la radio, nefăcând parte din vreun serviciu de propagandă, iar ca comandant de unitate, şi mai târziu de mare unitate, am vorbit subalternilor mei când se prezenta ocazia, astfel cum în toate armatele şi în toate statele – mai ales în [*timp de*] război – orice comandant este dator să vorbească despre capul statului, despre conducătorul țării, despre căpeteniile oştilor etc. Nu văd cum această atitudine a mea, pur ostăşească şi leală, ar putea constitui o infracțiune"*.

În ce priveşte acuzația de propagandă antisovietică, preciza, cu mult curaj, pentru acele vremuri şi pentru situația în care se afla, că înainte de 23 august 1944 a făcut *„acea propagandă care orice comandant este dator s-o facă atât din punct de vedere moral, cât şi din punct de vedere profesional, în contra adversarilor cu care se războieşte"*. *„Altfel* – conchidea el – *moralul şi puterea de rezistență a trupelor proprii s-ar prăbuşi"*.

Logice şi concludente erau şi referirile la situația de după 23 august 1944, când, arăta el, *„orice propagandă antisovietică ar fi constituit un obstacol în plus pe care ni l-am fi creat noi singuri – comandanții români – al căror interes era de a pătrunde cât mai grabnic propriile noastre trupe de necesitatea unei strânse colaborări cu trupele sovietice în vederea reluării Ardealului... Dacă altele ar fi fost intențiile mele* – continua generalul Korne – *mi-ar fi fost uşor să rămân la 23 august 1944, cu divizia mea, în tabăra germanilor cu care nu eram încă în război şi sub ale căror ordine directe mă găseam. În loc de aceasta însă m-am grăbit,* din proprie inițiativă, *să mă desprind de foştii aliați şi să mă îndrept spre ai mei"*. Mai mult, după întoarcerea în Bucureşti, generalul Korne recomandase comandanților de regimente şi altor ofițeri din divizie, care mai aveau legătură cu unitățile, să evite orice incidente cu trupele sovietice şi să stabilească relații de *„bună vecinătate şi camaraderie"* cu acestea. Şi pentru a ilustra cât de ridicolă era acuzația ce i se aducea, generalul Radu Korne întreba retoric: *„Ce propagandă antisovietică aş fi putut să fac de atunci încoace printre ofițeri, când de la 27 septembrie nu mai comand nimic şi când de la 21 octombrie sunt privat de libertate?"*

Cercetarea întreprinsă a dovedit, într-adevăr, netemeinicia acuzațiilor ce i se aduceau, astfel încât, la 20 iunie 1945, acuzatorul public al Cabinetului 3 instrucție al Tribunalului poporului decidea, prin Ordonanța nr. 1 519, *„scoaterea de sub urmărire penală a acuzatului general Radu Korne"*, pentru considerația că *„faptele imputate nu sunt dovedite"*. Dar spre stupefacția tuturor, acuzatorul public şef Robescu a reținut actul de urmărire şi l-a repartizat altui cabinet de instrucție *„spre completarea cercetărilor"*.

Indignat, generalul Korne s-a adresat din nou primului ministru, la acea dată dr. Petru Groza, precizând: *„Subsemnatul sunt îndreptățit să văd în acest procedeu puțin utilizat o derogare de la spiritul de obiectivitate care urmează să stea la baza acestei instituții, astfel după cum ştiu că a fost în intenția*

forurilor superioare care au înființat-o". Făcând apel la *„sentimentul de dreptate"*, el cerea clarificarea neîntârziată a situației sale.

Între timp, a continuat să locuiască la domiciliul său din strada Cihoschi nr. 7, la 1 martie 1946 ridicându-se garda de pază şi impunându-i-se să se prezinte săptămânal la poliţie pentru viză.

Cercetările asupra sa au continuat însă, fiind suspectat, între altele, de apartenenţă la o organizaţie „subversivă" numită „Rezistenţa spirituală" şi de legături cu reprezentanţi ai mişcării de rezistenţă... din Cehoslovacia. În acest context, la 24 martie 1948, comisarul Ion Moldovan, în baza autorizaţiei Parchetului Tribunalului militar al Regiunii 2 militare Bucureşti, a efectuat o percheziţie la domiciliul generalului Korne, pentru *„a găsi material ce interesează ordinea publică şi siguranţa statului"*. Conform procesului-verbal de constatare, a găsit: *„1. Buletin de populaţie pe numele Constantinescu Petre Nicolae; 2. Una agendă cu diferite notări; 3. Una notă spiritism; 4. Patrusprezece fotografii reprezentând oficialităţile germane la Berlin, împreună cu cel în cauză, în anul 1943". „Cele menţionate mai sus* – continua documentul –, *fiind constituite corp delict, au fost ridicate de noi"*. În aceeaşi zi, a fost ridicat şi generalul Korne, fiind depus la arestul Direcţiei Generale a Siguranţei Statului. Mandatele de reţinere, eliberate succesiv de Tribunalul militar al Corpului 2 armată, îl acuzau de *„uneltire contra siguranţei statului"*.

În baza acestei acuzaţii, a fost închis la penitenciarul Jilava, unde starea sănătăţii sale s-a înrăutăţit rapid. La 18 aprilie 1949, raportând că generalul Korne suferea de *„stare infecţioasă cu temperatură continuă de 38,7-39°C"*, medicul închisorii preciza că bolnavul necesita *„internarea într-un spital"*. Deşi a fost internat în Spitalul central nr. 1 Văcăreşti, generalul a decedat la 28 aprilie 1949, ora 13, de „neoplasm pulmonar".

Generalul Radu Korne n-a avut însă linişte nici după moarte. Prin Ordonanţa din 30 octombrie 1949 Parchetul Curţii din Bucureşti clasase actele care îl acuzaseră pe nedrept, dar cercetările au continuat pentru a i se stabili averea în vederea confiscării *„post-mortem"* în pofida faptului că Legea nr. 291/1947 nu mai prevedea acest lucru. Prin intermediul Secţiei de poliţie Târgu Jiu, unde locuia Elena Korne, soţia generalului, s-a stabilit că familia defunctului avea 10 ha teren arabil în comuna Ciaru, judeţul Gorj, şi o casă în Târgu Jiu, pe strada Popa Şapcă nr. 1, compusă din două camere şi două bucătării. Sesizând penibilul situaţiei şi valoarea redusă a averii, care *„pe măsura construirii socialiste va fi preluată de stat prin naţionalizare, sau va trece în sectorul socialist prin colectivizare"*, procurorul Al. Silvian aprecia la 1 februarie 1951 ca *„inoportună o dezbatere judiciară post-mortem în jurul unor bunuri care vor trece în curând în sectorul socialist, pe măsura îndeplinirii planului de cinci ani"*.

Astfel s-au încheiat cariera şi viaţa generalului Radu Korne, unul dintre cei mai competenţi şi apreciaţi comandanţi ai armatei române, decorat în timpul primului război mondial cu ordinele „Coroana României" şi „Mihai Viteazul", care se remarcase din nou în cel de al doilea război mondial, fiind elogiat de Comandamentul suprem român şi de comandamentele germane şi respectat de colegi şi de subordonaţi.

Asemenea lui, însă, cum vom vedea în numerele viitoare, numeroşi alţi generali de elită ai armatei române au sfârşit la fel de tragic, fiind striviţi de represiunile aparatului de stat comuniste. ■

PENTRU ABONAȚI!

Începând cu luna iulie 1996, costul unui exemplar al revistei, la abonament, este de 1 000 lei **lunar, deci** 3 000 lei **pe un trimestru.**

Un exemplar la vânzare liberă 1 200 lei.

ABONÂNDU-VĂ – ECONOMISIȚI ȘI VĂ ASIGURAȚI PRIMIREA CU REGULARITATE A REVISTEI.

24 AUGUST 1944: ÎN MOLDOVA, PE URMELE PRIZONIERILOR ROMÂNI

● Mareşalul Malinovski nu-şi ţine promisiunea ● Armata roşie ridică şi copii în vârstă de 11 ani ● Ofiţeri şi preoţi militari paznici la vaci ● Santinelelor nu le-a ajuns ceaiul ● Moldova este o regiune părăsită

„De la 24 august 1944, ora 4 a.m., România a încetat cu totul operaţiunile militare împotriva Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice, pe toate teatrele de război, a ieşit din războiul împotriva Naţiunilor Unite, a rupt relaţiunile cu Germania şi sateliţii săi, a intrat în război şi duce războiul alături de Puterile Aliate împotriva Germaniei şi Ungariei, cu scopul de a restaura independenţa şi suveranitatea României, pentru care scop va pune la dispoziţie nu mai puţin de 12 divizii de infanterie, cu mijloacele suplimentare.

Operaţiunile militare din partea forţelor române, inclusiv forţele navale şi aeriene, împotriva Germaniei şi Ungariei vor fi puse sub comanda generală a Înaltului Comandament Aliat (Sovietic)".

În imagine: subunităţi ale Frontului 2 ucrainean pătrund pe teritoriul României, în luna martie, 1944.

Astfel consemna primul articol al Convenţiei de Armistiţiu, semnată la 12 septembrie 1944, la Moscova, între guvernul român şi guvernele Naţiunilor Unite *(Magazin istoric,* nr. 9, 10/1992) ieşirea României din războiul antisovietic şi alăturarea ei la coaliţia antihitleristă la 23 august 1944.

Deşi, formal, ostilităţile între România şi U.R.S.S. încetaseră în dimineaţa zilei de 24 august, armata roşie a continuat, în zilele următoare, să dezarmeze trupele române de pe frontul din Moldova.

În numărul din august 1992, revista noastră a publicat un articol consacrat acestor tragice evenimente, când un mare număr de militari români (circa 150 000 soldaţi, 6 000 subofiţeri şi 6 000 ofiţeri) au fost dezarmaţi de sovietici şi internaţi în lagăre de prizonieri.

Documente de arhivă necunoscute completează informaţiile referitoare la tragedia acelor ostaşi români luaţi prizonieri de cei cu care, după 23 august 1944, deveniseră aliaţi.

Un dosar păstrat la Arhivele Statului din Bucureşti (fondul Ministerul de război, Marele Stat Major) cuprinde mărturii inedite privind demersurile autorităţilor militare româneşti pentru eliberarea celor căzuţi în captivitate.

Astfel, în zilele de 22-27 septembrie 1944, o comisie guvernamentală s-a deplasat în Moldova pentru a constata la faţa locului situaţia prizonierilor. Din partea M.St.M. a participat maiorul D. Nedelcu, care consemna, între altele, într-un raport: „Dintre cei capturaţi până la 24 VIII ora 4, cei mai mulţi au fost trecuţi la Est de Prut, iar o parte se găseşte în Moldova, în lagăre sau fugari.

Dezarmaţii (după 24 VIII ora 4): o mică parte a fost reînarmată şi operează în Transilvania sub comandament sovietic; circa 1 000 ofiţeri şi 45 000 trupă se găsesc în diferite lagăre (Focşani, Roman, Vaslui, Iaşi). În Iaşi se găseau internaţi în diferite lagăre circa 35 000 oameni. La 25 IX au mai sosit câteva mii de oameni aduşi din lagărele Focşani, Roman, Vaslui; mulţi se găsesc prin localităţi sau ascunşi prin păduri şi munţi".

În legătură cu situaţia celor aflaţi în lagăre, raportul continuă: „În Iaşi se găsesc mai multe lagăre (Universitate, Copou, Galata, Fabrica de spirt). În aceste lagăre sunt internate numai trupe dezarmate la Vest de Prut, înainte şi după data de 24 august.

Câtva timp au fost hrănite numai cu câte 100 grame mălai pe zi, iar în prezent hrana s-a mai îmbunătăţit (primesc pe zi circa 300 grame pâine, 100 grame carne, zahăr pentru un ceai, sare, însă nu primesc nici un fel de legume).

Cei internaţi în lagărul Copou sunt ţinuţi sub cerul liber.

În lagărul de la Universitate se găsesc circa 5 400 oameni, dintre care peste 200 sunt bolnavi de dezinterie.

Nici o asistență medicală; sunt numeroase cazuri de dezinterie. Nu au apă suficientă, nu au săpun, paie pentru dormit, foi de cort, ustensile pentru preparat hrana.

Toți oamenii – conchide maiorul D. Nedelcu – sunt complet deprimați, atât din cauza condițiunilor în care sunt ținuți, cât și din cauză că se așteaptă în orice moment să fie trecuți la Est de Prut".

În urma demersurilor românești, se părea că sovieticii acceptă eliberarea prizonierilor. Astfel, un document din 26 septembrie notifica: „În urma discuțiunilor duse, domnul mareșal Malinovski a aprobat să fie restituiți Comandamentului român toți ofițerii, subofițerii și ostașii aflați în lagărele din Moldova și Sudul Basarabiei, precum și materialul ce s-a luat de la unitățile române după 23 august".

În acest scop, a doua zi, 27 septembrie, generalul Radu Gheorghe, însoțit de un locotenent-colonel sovietic, a plecat în Moldova. Dar, aici, generalul român a avut surpriza să constate că nici un Comandament sovietic din localitățile cercetate nu avea cunoștință de vreun ordin al lui Malinovski privind eliberarea prizonierilor români.

Mai mult, într-un raport trimis din Bacău, la 11 octombrie 1944, generalul Gheorghe constata, dezolat, că fusese tras pe sfoară de sovietici. „Operațiunea luării în primire de la delegatul Comandamentului Frontului 2 ucrainean [maiorul NKVD Oskin Ivan Vasilievici] a prizonierilor, armamentului și materialelor de toate categoriile capturate în Moldova de către trupele sovietice după data de 24 august 1944, operațiune începută de către subsemnatul la data de 28 septembrie 1944 prin identificarea lagărelor de prizonieri și a centrelor de strângere a armamentului și materialelor – nota el – a eșuat complet, încheindu-se astăzi 11 octombrie 1944 cu un rezultat absolut negativ, deoarece organele din Moldova ale Comandamentului sovietic nu numai că nu au predat nimic în perioada cât comisiunea de sub comanda subsemnatului s-a aflat în Moldova, [dar] au executat o operațiune inversă și anume:

a) Au transportat la Est de Prut, cu o destinație necunoscută, pe toți prizonierii români din lagărele de concentrare Roman și Iași.

b) Au evacuat, prin stația Pașcani, tot cu o destinație necunoscută, majoritatea armamentului și materialelor.

Asupra stărilor de lucruri și spirit din Moldova –încheia generalul Gheorghe – impresia generală este că Moldova este o regiune părăsită".

Dar sovieticii ridicau nu numai militarii, ci și populație civilă, cu aceeași destinație – lagărele din U.R.S.S. O notă a Inspectoratului general al jandarmeriei consemnează: „Suntem informați că autoritățile sovietice din Iași adună bărbați din comunele învecinate pe care după ce îi internează în lagărul de la Copou sau la Universitate îi îmbarcă în trenuri (vagoane de marfă cu ușile bătute în scânduri) și îi transportă în Basarabia.

Sistemul utilizat este următorul.

Sătenii sunt chemați la Iași sub diferite pretexte (participări la întruniri, votări etc.) de unde apoi sunt ridicați, internați și ulterior transportați spre Est.

Prin acest procedeu – citim mai departe în document – s-au ridicat copii în vârstă de 11 ani și oameni maturi până la 60 ani.

Toate intervențiile ce se fac ulterior pentru eliberarea acestor oameni ridicați cu forța nu au nici un rezultat.

În timpul cât sunt deținuți în lagăre sau se găsesc îmbarcați în vagone, se petrec scene emoționante când mamele sau soțiile celor internați vin să le aducă de-ale mâncării, deoarece sunt bruscate și chiar bătute, neputându-se apropia de soții sau fii lor.

Sunt informații că se vor ridica și femei care de asemeni urmează să fie transportate spre Est."

Despre chinurile și umilințele la care erau supuși prizonierii români se vorbește într-o notă din 27 octombrie 1944 întocmită de Biroul contrainformații din Secția a II-a a Marelui Stat Major: „În momentul dezarmării – se arată în document – ofițerii, subofițerii și trupa au fost jefuiți de toate obiectele de valoare aflate asupra lor (ceasornice, stilouri, inele, bani etc.), precum și de efectele de îmbrăcăminte și încălțăminte.

Pe timpul transportului, care a durat uneori câteva zile, spre diverse centre de strângere sau lagăre, prizonierii nu au primit nici un fel de hrană și au dormit sub cerul liber.

Pentru adăpostirea prizonierilor au fost de multe ori folosite grajdurile sau alte clădiri nefolositoare.

Deseori – continuă documentul – prizonierii au fost înjurați și loviți de către soldații escortă. Ofițerii și ostașii care după dezarmare nu s-au lăsat jefuiți au fost împușcați pe loc.

Ofițerii și ostașii, fără deosebire, au fost supuși unui regim de muncă extenuantă, din care cauză mulți au murit. Parte din ofițeri și preoți militari au fost puși păzitori de oi și vaci.

Nu s-a făcut nici o deosebire de tratament între prizonierii români și germani".

În fine, iată și mărturia unuia dintre cei – puțini – care reușiseră să evadeze din lagărele rusești: soldatul T.R. Florea Tănase, din Regimentul 6 artilerie Pitești care, luat prizonier, a fost dus într-un lagăr din județul Bălți: „Am fost puși la muncă – scrie el – la căile ferate rusești dintre Bălți și Chișinău, munceam ca robii sub supravegherea escortelor rusești și basarabeni care aveau în ei un sentiment egoist și crud.

Eram în fiecare zi loviți de paturile armelor și puși la cele mai rele munci; ofițerii noștri care nu erau învățați cu așa mizerie mare îi priveam cum se sting din viață, dar nu aveam nici o putere, fiindcă sufeream cu toții.

Am fugit împreună cu patru frați români – continuă F. Tănase. În timpul mesei, am profitat de ocazie, când santinelele se certau între ele, fiindcă nu le-a ajuns ceaiul, am fugit împreună cu cei patru camarazi, care totuși mai simțeau dorul și iubirea de patrie și familie, am zis: Chiar dacă vom fi împușcați, vom pune capăt la suferințe".

După șapte zile au sosit la Bârlad. Pe 4 octombrie 1944, soldatul Tănase a plecat spre București, unde a ajuns în 8 octombrie, prezentându-se la Marele Stat Major „să aduc la cunoștință cele suferite și totodată am și raportat că lagărele încă nu s-au desființat și încă mai avem ofițeri și ostași care suferă și îndură mizerie de nedescris".

Iată și concluzia acestui soldat scăpat din lagărele sovieticilor. „Deși sunt aliați cu noi, nu au cuvânt, sunt răi și cruzi și fără de nici un sentiment natural. Pe unde au trecut au jefuit tot ce au găsit în fața lor, luând cu ei tot ce găseau la gospodari, lăsând copiii și femeile să moară de foame. Pe unde am trecut din nou în Moldova, am putut vedea bocetele și suspinele care mai există". ■

L. IOAN

A DOUA DEPORTARE

În numerele 8/1994 și 1/1995, Magazin istoric a publicat, în premieră, documente și mărturii privind deportările silite de etnicii germani din România, organizate de autoritățile sovietice în 1945, când războiul încă nu se încheiase. Erau urmăriți și trimiși în U.R.S.S., de asemenea, refugiații români din Basarabia și Bucovina de Nord, acțiune coordonată de Secția politică și administrativă din cadrul Comisiei Aliate (Sovietică) de Control (Magazin istoric, nr. 6/1992).

Dar nu numai pe români și germani i-au deportat sovieticii. Au fost trimiși atunci în U.R.S.S. și numeroși cetățeni evrei. Mulți dintre aceștia, abia eliberați din lagărele de exterminare naziste, erau ridicați și expediați în Uniunea Sovietică, unde erau siliți să lucreze la refacerea localităților distruse de război, cunoscând astfel alte suferințe și alte umilințe.

Documente din arhive din Israel, mărturii ale unora dintre cei ce au suferit prigoana deportărilor din acei ani ne ajută să reconstituim unele dintre aceste pagini întunecate.

Pe fundalul dezorganizării şi dezorientării care domneau în ultimele luni de război, când armata roşie înainta victorioasă spre Berlin, în spatele frontului, în teritoriile unde se instaurase dominaţia sovietică, începuseră acţiunile de deportare.

Astfel, când trupele ruseşti au intrat în nordul Moldovei, şi apoi au înaintat pe pământul românesc, s-a organizat retrimiterea în U.R.S.S. a tuturor copiilor evrei născuţi pe teritoriul sovietic şi refugiaţi acum în România. O scrisoare a Soliei din Palestina[1], venită la Bucureşti pentru a organiza emigrarea evreilor în Palestina (document păstrat în Arhiva Sionistă Centrală din Ierusalim) consemna, la 2 septembrie 1944, că, cu toate eforturile preşedintelui Executivei sioniste şi a şef rabinului din Bucureşti, nu se reuşise stoparea acestei acţiuni, iar reprezentantul Comandamentului sovietic ameninţa că toţi cei care vor ascunde aceşti copii vor fi pedepsiţi. Se ceruse autorităţilor româneşti să dispună ca toţi copiii evrei originari din Transnistria, Basarabia sau Bucovina de Nord să fie retrimişi la locurile lor de baştină.

Încercările Crucii Roşii române (sub patronajul căreia fuseseră aduşi aceşti copii în România) de a schimba această dispoziţie a sovieticilor au eşuat şi ele. Mai mult, autorităţile sovietice insistau ca şi copiii evrei care deja ajunseseră în Palestina să fie readuşi şi expediaţi în U.R.S.S.

Despre toate aceste presiuni, Mose Sertók şi Ithak Grünbóim, din conducerea Agenţiei evreieşti de la Ierusalim, i-au scris alarmaţi, lui Nahum Goldman (preşedintele Agenţiei evreieşti din S.U.A.) din New York.

Intervenţiile au rămas însă fără rezultat. Cinci sute de copii evrei au fost predaţi sovieticilor.

Alţii însă au putut fi salvaţi, fiind declaraţi originari din Bucovina de Sud, după cum îşi aminteşte Betty Schwefelberg, într-un articol publicat în revista *Toladot,* din Ierusalim, în septembrie 1977. Ei au fost totuşi trimişi în Palestina, nu înainte de a mai fi verificaţi o dată în chiar trenul ce-i ducea spre Constanţa, de unde urmau să se îmbarce.

Retrimiterea copiilor evrei în U.R.S.S. – după cum consemnează unele documente din februarie 1945 – s-a făcut în condiţii greu de descris. Un martor, S. Avni, în cartea sa *Salvaţi din mâna duşmanului* (Tel Aviv, 1978), îşi aminteşte de o încercare, eşuată, de a salva câţiva dintre aceşti copii care erau duşi spre graniţa sovietică.

De la cei puţini care s-au întors în România, după câţiva ani, s-a aflat că aceşti copii, în pofida vârstei lor fragede, au fost duşi să lucreze la minele de cărbuni din bazinul Donului. Munca istovitoare şi condiţiile de viaţă extrem de grele la care erau supuşi reeditau, pentru ei, cele suferite în lagărele din Transnistria, după cum consemnează David Feld, într-o relatare păstrată în arhiva ACMEOR.

Copiii expediaţi spre Donbas erau din Bucureşti, Botoşani şi Iaşi.

Dar nu numai copiii erau luaţi şi trimişi în Uniunea Sovietică. La fel pătimeau şi adulţii. Astfel, la Cernăuţi, evreii care se întorseseră din lagăre au fost capturaţi înainte de a mai apuca să treacă graniţa spre România. După cum se consemnează într-o scrisoare semnată „Baruch", din 23 septembrie 1944, către conducerea Gordónia (mişcare de tineret sionistă, social-democrată) aceştia au fost expediaţi la muncă în Uniunea Sovietică.

---

[1] În 1944, au fost recrutaţi în Palestina de atunci (Ereţ Israel) o serie de tineri şi tinere, pentru a fi paraşutaţi de englezi în spatele frontului german, în România, Iugoslavia, Ungaria şi Slovacia.

Misiunea lor a fost dublă: a) din partea englezilor, de a facilita evadarea aviatorilor anglo-americani, căzuţi la doborârea avioanelor lor, care bombardaseră acele ţări; b) din partea evreilor, de a organiza autoapărarea coreligionarilor care erau în pericol, la retragerea germanilor. Se numeau soli şi alcătuiau Solia.

Din solii paraşutaţi atunci în România, primii patru au fost prinşi în lagărele de prizonieri de la Timiş şi Bucureşti. Alţi patru au reuşit să ia legătura cu ilegalitatea sionistă şi să-şi împlinească misiunea.

Apărarea evreilor a fost organizată la Bucureşti, armele fiind livrate de comunişti. Tineri soli, răspândiţi în cartierele evreieşti, erau membri ai mişcărilor sioniste.

Şi după 1944, până în 1947, diverşi alţi soli ai mişcărilor sioniste din Palestina au venit în România să ajute la emigrarea şi pregătirea tineretului sionist. Ei nu au fost agenţi.

Deşi sosiţi neoficial, solii au intrat în România cu acceptul autorităţilor româneşti şi au avut cu acestea un contact permanent, până în 1948. În acel an, când organizaţia sionistă din România a fost lichidată iar conducătorii ei locali arestaţi, au fost închişi şi cei şapte soli care mai rămăseseră în ţară.

Aceeaşi soartă au avut-o şi refugiaţii evrei reveniţi din Apus în Transilvania de Nord, pe care sovieticii i-au tratat drept inamici şi i-au luat prizonieri. „În genere – se arăta într-un raport al solilor din Palestina din 1944-1945, armata roşie nu face nici o diferenţă între evreii care au trecut ororile războiului în lagărele de concentrare şi între neevrei. Şi deoarece evreii au fost dezrădăcinaţi din locurile lor şi umblă mereu pe drumuri, ei se lovesc mai ales de armată şi de aici multe cazuri soldate cu luarea lor în prizonierat." Un alt martor al acelor nefericite evenimente, citat de prof. I. Bauer, nota: „Aceşti nenorocoşi au fost luaţi laolaltă cu evreii din Basarabia şi Bucovina şi duşi în inima Rusiei; acolo au fost supuşi muncilor forţate".

Evreii luaţi prizonieri de sovietici, înainte de a fi trimişi în U.R.S.S., erau ţinuţi în lagăre anume create, în condiţii asemănătoare cu cele din lagărele pentru prizonierii germani. „Am ajuns la Braşov – scrie M. Hirş în jurnalul său, publicat în 1986 la Tel Aviv – şi am căutat pe cei ce zac în lagărul sovietic de prizonieri. Am găsit 125 de tineri care, odată eliberaţi din lagărul de muncă obligatorie, au căzut în prizonieratul rus".

Despre situaţia acestor evrei s-a discutat şi la primul Congres al Grupurilor democratice evreieşti din Transilvania de Nord, care a avut loc între 3 şi 6 martie 1945 la Cluj. În procesul-verbel al congresului se menţiona, între altele: „Prizonieri evrei se află în lagărul de la Focşani şi, cu toate eforturile de a-i elibera, 600 dintre ei au şi fost expediaţi în Uniunea Sovietică".

La 22 martie 1945, ziarul *Der americaner,* din New York, publica o corespondenţă a unor gazetari americani acreditaţi pe lângă armata roşie, în care se amintea „politica sovieticilor de a nu elibera pe cei de care au nevoie dintre cei 90 000 evrei din Transnistria, care urmează să se reîntoarcă în România". Dar lipsa oricărui ecou în S.U.A. al acestei semnalări (ca şi al altora, de fapt) le-a permis sovieticilor să-şi îndeplinească netulburaţi deportarea evreilor din România.

Alexandru Şafran, şef rabin pe atunci în România, în cartea sa de memorii *Înfruntând furtuna (Magazin istoric,* nr. 4, 5/1995), relatează că a intervenit pe lângă generalii Vinogradov şi Susaikov, din Comisia Aliată (Sovietică) de Control pentru a se pune capăt acestor deportări. La fel a discutat şi cu A.I. Vîşinski, prim locţiitor al comisarului poporului pentru afaceri străine al U.R.S.S., precum şi cu S.I. Kavtaradze, ambasadorul sovietic la Bucureşti. Demersurile sale au fost însă în van. Mai mult, Vîşinski nu numai că n-a fost de acord să-i elibereze pe evreii luaţi prizonieri, dar – în urma acestei convorbiri – a solicitat Ministerului de interne român să facă recensământul tuturor basarabenilor aflaţi în România după 1917, pentru a-i readuce în U.R.S.S. Între aceştia se aflau şi aproximativ zece mii de evrei. Spaima lor de a fi deportaţi reiese şi dintr-o scrisoare a doctorului M. Reifer către Mose Sertok (păstrată în Arhiva Sionistă Centrală din Ierusalim), căruia îi mărturisea, la 15 martie 1945, teama că aceşti evrei vor fi trimişi în Siberia.

Păstrez în arhiva personală o mărturisire impresionantă din acea vreme, a lui Fredi Gluk, din Botoşani. Acesta, în august 1944, se afla la muncă obligatorie, împreună cu alţi coreligionari, pe şoseaua Iaşi-Vaslui. Când au apărut trupele sovietice, au fost luaţi prizonieri. Inutile au fost protestele. Au fost duşi, în condiţii extrem de grele, la Stalingrad. Aici au fost puşi să lucreze, cot la cot cu prizonierii germani, la refacerea oraşului distrus de război. Suferinţa lor era dublă: persecutaţi atât sub hitlerişti, cât şi sub sovietici. Posed o mărturie asemănătoare a unui grup de fălticeneni.

Zadarnice au rămas cererile lor adresate comandanţilor militari locali, sau autorităţilor centrale.

Celor capturaţi în 1944, li s-au alăturat alte loturi de prizonieri evrei, aduşi în 1945 şi în 1946. Au fost eliberaţi abia la 3 mai 1948.

În acel an, 1948, la Focşani s-a organizat un centru de primire a prizonierilor întorşi din U.R.S.S. Starea sănătăţii lor era precară.

Se întorseseră în zdrenţe şi sleiţi. Jointul (fondul evreiesc american de ajutorare a evreilor) a organizat imediat un program de ajutorare a lor.

Nici soarta evreicelor refugiate nu a fost mai bună. În drumul lor spre casă, după ce supravieţuiseră lagărelor de exterminare, multe dintre acestea au fost luate prizoniere şi trimise şi ele în U.R.S.S. Unele dintre ele au ajuns până în regiunea Kuibîşev din Rusia. „N-am crezut – mărturisea una dintre aceste victime, Miriam Fuchs – că după lagărele de exterminare va mai trebui să suferim – colac peste pupăză – şi prizonieratul rus. Pacea s-a instaurat de mult în Europa şi noi am continuat să suferim de pomană".

În final să precizăm că deportarea evreilor din România în U.R.S.S. n-a avut nici un temei, nici legal, nici istoric şi nici moral. Ei au fost ridicaţi de pe pământ românesc, care n-a fost niciodată rus sau sovietic. Mai mult, faptele s-au petrecut după semnarea armistiţiului şi după formarea unui guvern român recunoscut de Uniunea Sovietică. Exista chiar în Convenţia de armistiţiu, semnată la 12 septembrie 1944 la Moscova, o anexă la articolul 2 care prevedea: „Măsurile prevăzute la art. 2 al Convenţiei referitoare la internarea cetăţenilor germani şi unguri, aflători în teritoriul român, nu se aplică cetăţenilor de origine evreiască ai acestor ţări".

Sovieticii, notează şef rabinul Alexandru Şafran în cartea amintită, îşi vedeau de interesele lor, ignorând existenţa guvernului român. „Prezenţa şi presiunea trupelor ruseşti – scria el – creşte zilnic; curând am realizat că guvernul român nu este, de fapt, guvern."

Comisia Aliată de Control – în fruntea căreia se afla reprezentantul U.R.S.S. – nu a intervenit nici ea în sprijinul evreilor deportaţi pe nedrept. Tăcerea reprezentanţilor occidentali în această Comisie, care au ştiut ce se întâmplă, fie din memoriile trimise către ei, fie de la ziariştii aflaţi pe teren, nu-şi are nici până astăzi explicaţie.

Nimeni nu s-a obosit să intervină. ■

Şlomo LEIBOVICI-LAIŞ,
preşedintele Asociaţiei
Culturale Mondiale a
Evreilor Originari
din România (ACMEOR)
Tel Aviv

MAI 1946

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● Liberalul din 1 mai scrie că această zi „coincide cu arminden nostru și simbolizează renașterea naturii și a omului la o viață nouă și luminoasă".

„1 Mai – notează Dreptatea din 2 mai – sub guvernul Groza a devenit sărbătoarea fenedelei.

Se cheltuiesc averi și energii pentru pregătirea unei festivități care spontan s-ar bucura de o mai largă participare și de mai multă bună dispoziție.

1 Mai a devenit zi de tristețe".

● Propaganda desfășurată prin radio este criticată și de Dan A. Lăzărescu în Liberalul, ziarul P.N.L.-Brătianu. „Ca să nu vorbim despre modul în care sunt alcătuite programele politice, actuala conducere a Societății Române de Radiodifuziune nu ține seamă nu numai de regulile logice și ale bunei-cuviințe, nu numai de dispozițiunile precise ale acordului de la Moscova, dar nici măcar de cele mai elementare norme de pudoare.

Auto-osanalele la adresa regimului comunizant se amestecă cu insultele și trivialitățile la adresa marilor partide de guvernământ și a șefilor lor, bărbați politici stimați de întreaga opinie publică sănătoasă".

● La Constanța are loc festivitatea de preluare de la sovietici a Bricului „Mircea", nava școală a Marinei Române, în prezența regelui Mihai, a primului-ministru dr. Petru Groza, a împuterniciților guvernului U.R.S.S., comandor Katelciko, guvernului României, amiral P. Bărbuneanu, ș.a.

Evenimentul care reține atenția presei bucureștene din această lună este procesul grupului Ion Antonescu, care începe luni 5 mai.

Cum spațiul acestei cronici nu ne permite o prezentare în amănunțime – și cum revista noastră a scris, de altfel, despre acest proces atât în nr. 8/1990, 6/1991, 2-3/1992, 1/1993, 8/1995, cât și în primul *Caiet Magazin istoric,* publicând numeroase documente inedite și restabilind adevărul în dimensiunile sale istorice – vom reproduce doar câteva aprecieri din urmă cu cinci decenii.

Ultima oră, 7 mai: „Lecția cea mare a acestui proces va fi pentru orice om de bun simț strânsa legătură necesară și constantă între politica internă și cea externă. Degradarea politicii interne, până la încurajarea terorismului, ne-a adus în cursul acestui război în tabăra piraților fasciști, din care ne-am smuls prin acțiunea eroică de la 23 august".

Dreptatea, 9 mai: „Vina principală a criminalilor de război provine din faptul confiscării libertăților".

Liberalul, 7 mai: „Este mai mult decât o gravă eroare și o adevărată jignire adusă sentimentului public, când unele cercuri guvernamentale și fenediste se încumetă să transforme un astfel de proces de anvergură istorică într-o simplă manevră politicianistă, cu scopuri vădit electorale, împotriva marilor partide democratice".

Dreptatea nouă, organ al P.N.Ț.-A. Alexandrescu, 8 mai: „N-a fost fratricid războiul stârnit de Ion Antonescu, împotriva Rusiei, alături de cotropitorii Franței? Agresiunea lui n-a fost purtată pe pământuri prietene, de unde nu ne-a venit decât binele? Veacuri întregi de fraternitate au fost călcate în picioare; trădarea aceasta s-a răzbunat cumplit" (editorial de V. Eftimiu).

Semnalul, 7 mai: „În momentul intrării noastre [în sala unde se judecă procesul], privirea se oprește pe pictura murală de pe peretele din față: un Christos în suferință semnifică, plastic, poporul crucificat ani de-a rândul de cei cari sunt aduși azi să dea socoteală pentru faptul că i-au răpit libertățile și au împins țara într-un război nedrept și dezastruos".

Drapelul, ziarul P.N.L.-Tătărescu, 5 mai: „Nu e vorba de judecarea unui om sau a unui grup de politicieni, ci de a se înfiera un sistem de nenorocită guvernare".

Aurora, organ al Partidului Țărănesc Democrat (dr. N. Lupu), 8 mai: „Într-un moment greu, într-un moment de cumpănă a țării și a neamului,

Ion Antonescu și Mihai Antonescu în timpul procesului

Revedere Enescu-Menuhin

conducătorii partidelor politice au dezertat de la datoria lor sfântă, au fugit de răspunderea ce le incumba și din această pricină suveranitatea națională a fost uzurpată de un tiran ce a dus România pe drumul nenorocirilor".

Scânteia, 6 mai: „Acuzații care se prezintă în fața judecății sunt vinovați de cea mai neagră trădare de țară și neam din câte au existat în istorie. Ei sunt vinovați în aceeași vreme de crime cumplite împotriva umanității".

Poporul, 6 mai: „Pedeapsa dreaptă care va lovi în vinovați nu trebuie să curme numai firul unor vieți și așa secate de remușcări și regrete, ci trebuie să sfârșească cu acel trecut care a fost mediu favorabil încolțirii și dezvoltării tragediei legionare și antonesciene" (editorial dl. M. Levin).

Conferința celor patru miniștri de externe (S.U.A., U.R.S.S., Marea Britanie și Franța) de la Paris, hotărăște, la 7 mai: „Deciziunea sentinței de la Viena din 30 august 1940 este declarată nulă și neavenită. Frontiera dintre România și Ungaria, așa cum exista la 1 ianuarie 1938, este restabilită prin prezentul articol".

Dreptatea României a triumfat, titrează *Ultima oră* din 9 mai. „Astăzi, cu Ardealul definitiv alipit României – scrie ziarul – gândul nostru entuziast trebuie să se îndrepte către îndatoririle ce ne revin în noua lume democratică, care ne-a ajutat să ajungem, din restriștea în care ne găseam, la acest punct luminos al dezvoltării noastre naționale. Drumul nostru este numai unul: a sta cu deplină loialitate alături de marii aliați și, în primul rând, alături de marea noastră vecină, Uniunea Sovietică, a apăra pacea, a milita pentru o democrație progresistă și a ne întoarce fața de la tot ceea ce ar putea aminti măcar greșelile care au dus la ciopârțirea de ieri".

„Transilvania rămâne a României, scrie la rândul său, I. Flavius, în *Timpul* din 9 mai. Hotărârea este dată a doua oară, aș spune în apel, de către cele mai mari puteri ale lumii; și asta nu în favoarea unui aliat din primele ceasuri, ci a unui pocăit de penultimă oră.

Mai consfințită dreptate nu se putea. Ea întărește de-a pururi drepturile noastre asupra Ardealului și sileşte viitorimea să ni le respecte în veac de veac".

Din cronica evenimentelor interne ale acestei luni din urmă cu cinci decenii, să reținem decorarea, la 26 mai 1946, a primului-ministru dr. Petru Groza cu Ordinul „Serviciul Credincios", în

Cronică măruntă

● Pe Câmpia Libertății **din Blaj are loc o mare adunare populară de comemorare a evenimentului de la 3/15 mai 1848. Participă primul-ministru și alți membri ai guvernului.**

● O nouă **publicație:** Studentul român; **în primul număr semnează: ing. N. Parfiri, H.H. Stahl, prof. Stanciu Stoian, M. Petroveanu, Gh. Brătescu, Gh. Matei, H. Wald ș.a.**

● Din **rubrica** Ce vrea poporul, **în ziarul** Poporul: **să se exercite un control sanitar riguros la frizerii; Primăria Municipiului să ia măsuri urgente pentru desfundarea gurilor de canal; să se pună odată frână pretențiilor din zi în zi mai exagerate ale lăptarilor, care au prețuri ce variază între 2 000 și 3 000 lei litrul; să fie interzis consumul semințelor de dovleac și floarea soarelui, atât timp cât populația are nevoie de ulei.**

● Se aduce **la cunoștința membrilor cooperativei Sindicatului ziariștilor profesioniști că se distribuie talpa necesară confecționării unei perechi de pantofi.**

● Pentru **activitatea sa în domeniul teatrului, dramaturgul și actorul Zaharia Bârsan, societor al Teatrului Național din Craiova, primește, prin decret regal, Ordinul „Meritul cultural", în gradul de comandor.**

● La Savoy, **un „spectacol fantastic":** Fantoma vie, **cu Romald Bulfinski, Emil Botta și Lilly Carandino.**

● Iar la **Grădina „Volta-Buzești", comedia de succes** Profesorul de franceză, **de Tudor Mușatescu, cu Al. Critico, Lulu Nicolau, Maria Magda, Natașa**

MAI 1946

În „orașul cu o mie de tarabe“...

Cronică mărunță

Nicolescu, Horia Șerbănescu, Raluca Zamfirescu ș.a.

● Sunt făcute **publice amănunte privind moartea poetului Ilarie Voronca. Astfel,** Liberalul **scrie: „Din ultimul număr al revistei** Lettres Françoises, **sosit în Capitală, vedem că Voronca și-a pus capăt zilelor asfixiindu-se cu gaz aerian. Povestind faptul, Jean Rosselót arată că încă cu trei săptămâni în urmă Ilarie Voronca, victima unei drame intime, îi mărturisise decepția sa și intenția de a se sinucide, deoarece pierduse încrederea în viață și în dragostea pe care le-a cântat atât în operele sale. Viața i-a fost țesută de renunțări și sfâșieri de când, întrerupând o carieră poetică ce se anunța glorioasă în propria-i țară, a început o alta în Franța, spre a urma o vocație irezistibilă de a nu se mai exprima decât în limba franceză“.**

● Referindu-se **la conferința** 1877. Cucerirea Independenței, **ținută de Teohari Georgescu la Ateneul Român, în care acesta afirma că „independența câștigată în 1877 se datorește frăției de arme ruso-române pe care bărbați politici luminați, ca C.A. Rosetti și M. Kogălniceanu, au perfectat-o în ciuda opoziției partidului liberal condus de Brătianu“,** Liberalul **comentează: „E firesc ca tov. Teohari să nu cunoască istoria patriei. Dar socotim că totuși tălmăcirea retroactivă a istoriei are limite!**

N-ar putea oare responsabilii de pe la ministere să se mai documenteze uneori, mai ales când vor să țină conferințe la care pot participa și neinițiați? Nu e

gradul de Colan. În decretul regal, regele Mihai motivează că această înaltă distincție i-a fost conferită șefului guvernului instaurat la 6 martie 1945 pentru că a reușit: „Să ușureze greaua situație creată de urmările războiului; Să înceapă opera de reconstrucție și de refacere în toate domeniile vieții economice, mobilizând forțele de producție ale națiunii și să execute în același timp toate obligațiile asumate prin Convenția de Armistițiu; Să consolideze prestigiul statului în afară, prin reluarea raporturilor diplomatice cu U.R.S.S., Statele Unite, Marea Britanie, precum și prin stabilirea legăturilor de colaborare cu toate țările vecine și prietene. Să obțină reconsfințirea granițelor Transilvaniei întregite“.

Semnificațiile gestului regal le depășesc pe cele ale unui simplu act protocolar. „O întreagă campanie politică de defăimare politică – scrie *România liberă* din 31 mai – își află astfel aci cel mai lamentabil sfârșit. Fiindcă se rezumă în acest text al Înaltului Decret Regal marile linii ale înfăptuirilor realizate de regimul democrat, anulându-se fără apel lista nesfârșită a contestațiilor unei reacțiuni demagogice și lipsită de orice răspundere națională.

Reacțiunea internă sau internațională – conchide ziarul citat – va fi avut încă o dată dovada cea mai categorică a inutilității întregii sale campanii defăimătoare“.

Cum arată Capitala în Florar 1946? După *Fapta,* din 16 mai, este „orașul cu o mie de tarabe“. Comerțul stradal este în plin avânt. „La fiecare colț de stradă, în fiece squar și pe orice caldarâm se nasc parcă peste noapte ba un chioșc cu zarzavaturi și mititei, ba o tarabă cu mărunțișuri, ba un cărucior cu fructe“.

Este abundență de mărfuri, dar prețurile nu sunt accesibile tuturor. „Fără îndoială – scrie în același număr de ziar Mircea Damian, directorul *Faptei* – că astăzi România este țara unde se poate trăi cel mai bine, în sensul că se găsesc de toate. Disproporția între venituri și cerințe este însă atât de mare, încât omul care trăiește dintr-un venit fix nu se mai poate ajunge, oricâte economii ar face.

Când laptele a ajuns la trei mii de lei kilogramul *[Fapta* costa 200 lei exemplarul – n.*I.L.*] și oul la șase sute de lei, înțelegeți că nu-ți poți îngădui să fii nici sănătos, nici bolnav, iar dacă citești tariful de înmormântare nu-ți mai dă mâna nici să mori“.

Ce este de făcut? se întreabă editorialistul. „Căci, la urma urmelor, nu poți trăi numai cu spanac, iar din când în când tot trebuie să-ți mai

La Constanța, la ceremonia preluării Bricului „Mircea“; de la stânga la dreapta: mareșalul Tolbuhin, regele Mihai, dr. Petru Groza, Gh. Tătărescu

faci câte-o țoală și să-ți pui o pingea la pantofi. Toată lumea înțelege că vremurile sunt grele și că nimeni nu le poate îndrepta cât ai bate din palme. Trebuie găsită totuși o soluție, care să dea omului mijlociu posibilitatea de a trăi fără să facă din pâine o problemă de nedezlegat, din lapte un vis și din ceapă o dramă“.

În fine, să consemnăm și un eveniment artistic de cel mai mare interes: concertele susținute de Yehudi Menuhin în zilele de 13, 14, 15, 17 și 19 mai în sala ARO (acum Patria), concerte care s-au bucurat de un răsunător succes. Este acompaniat de orchestra „Filarmonica“, dirijată de George Enescu. Împreună cu maestrul său, Menuhin interpretează *Dublul concert pentru vioară și orchestră* de Bach.

Marele violonist susține, de asemenea, la radio un concert de binefacere. Prin decret regal, Menuhin este decorat cu Ordinul „Meritul cultural“.

„Revederea dintre maestru și elev – scrie Virgil Gheorghiu, în *Lumea,* din 19 mai – a fost ca a unui părinte care își reîntâlnește fiul. Yehudi Menuhin s-a reîntors în casa lui sufletească. Mișcătoare întâlnire. Sărutul lui George Enescu era un omagiu pentru talentul violonistului și o bucurie că lecțiile lui geniale au rodit în febrilitatea unei naturi muzicale deosebite.

În fiecare clipă din George Enescu radia un gând de proteguire, de ocrotire. Aș spune că Enescu avea atențiuni de tată spiritual pentru Yehudi Menuhin. Exemplar copil, care a ascultat cu o oarbă docilitate pe magistru, spre a se împlini, și a fi vrednic de arta mare.

Din celebru, sigur pe mâinile lui, copt pentru obositoarele exploatări ale carierei de virtuos, Yehudi Menuhin se adăpostește după multe peregrinări sub streașina de lumină a dascălului. Aici ascultă, învață și aplică ceea ce geniul lui Enescu îi dictează. Enescu e izvorul nesecat al muzicii. De aceea Maestrul își iubește elevul, pentru că îl continuă, îi prelungește rezonanțele.

Ceea ce e sigur – încheie Virgil Gheorghiu – că așa cum a cântat Menuhin la vioară la noi în România, lângă George Enescu, nu va cânta nicăieri în lume mai frumos.

În soare nu-i nici o umbră...“ ■

Rubrică de Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

mare lucru să răsfoiești un manual de clasa IV-a primară“.

● Oficiul **muncitoresc de educație și cultură organizează un „concurs de poezii sociale, de esență proletariană, scrise de poeți români în viață și care nu au apărut în volum. Premii de 500 000, 300 000 și 200 000 lei.**

● Prefectura **Poliției Capitalei „atrage atenția publicului călător să fie foarte atent la suirea în tramvaie, deoarece atunci se săvârșesc majoritatea furturilor de buzunare“.**

● Alocația **de hrană a deținuților aflați în aresturile Poliției a fost majorată de la 400 lei la 1 000 lei pe zi.**

● Victor Predescu **invită admiratorii săi la redeschiderea grădinii de vară „Balota“ (Piața Kogălniceanu 8) cu revelația sesonului: Coana Leanca, formidabila interpretă a muzicii de folclor românesc“.**

● Alte grădini **ale orașului: „Adevăratul Gheorghe Ispas“, de pe Cobălcescu; Parcul „N. Soare“, din Colentina, unde cântă Maria Lătărețu și Nicu Stănescu; Parcul „Marcel Florescu“, de pe Ianculul, cu orchestra Fănică Firalea; Grădina „Bratu“, str. dr. Felix, cu orchestra Spirescu-Oltenița și solista Jeni Dor; „Motanul Negru“, din Rahova, cu Ioana Radu, Mia Braia și Petre Alexandru.**

● Gr. Silvian, **în** Ultima oră, **despre curățenia Bucureștilor: „Am scăpat de multe... De un singur lucru nu putem scăpa, de gunoiul și praful Capitalei. Sunt aproape endemice. Ele ne urmăresc ca o obsesie de care nu ne mai putem debarasa“.**

CONSTANTIN BRÂNCUȘI
Visul unei inimi generoase

La 27 octombrie 1938, la Târgu Jiu, se inaugura ansamblul monumental conceput de Constantin Brâncuși pentru a comemora eroii din primul război mondial căzuți în luptele de la Jiu și ridicat prin contribuția Ligii Naționale a Femeilor Române, de sub președinția Aretiei Tătărescu, soția fostului prim-ministru, Gheorghe Tătărescu, consilier regal.

Presa vremii a acordat, cum era și firesc, atenția cuvenită evenimentului[1]. Astfel, în zilele premergătoare, au apărut prezentări ale vieții și operei marelui sculptor român, care revoluționase arta veacului.

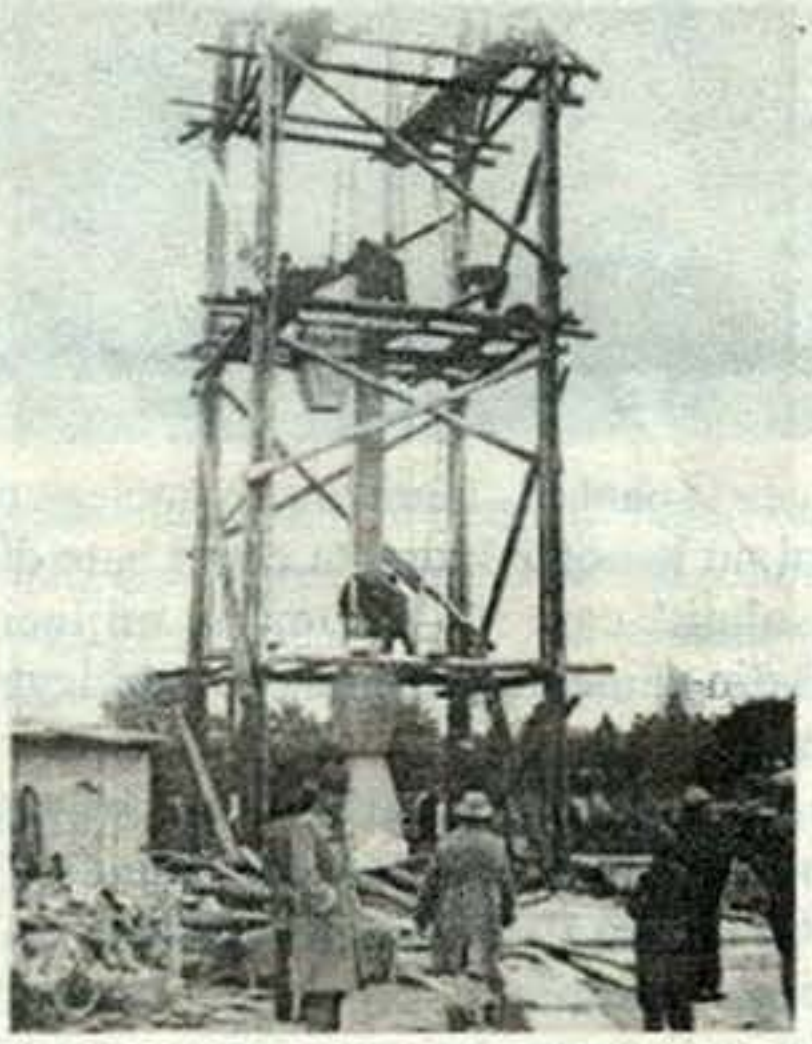

Coloana în timpul construcției

Sub titlul *Constantin Brâncuși – un țăran ca oricare altul,* ziarul *Timpul,* din 19 octombrie 1938, releva rădăcinile creației artistului în lumea satului. „Din mediul acela, butucănos, noduros și aspru, a păstrat el dragul și mirarea față de stânci și pietre zgrunțuroase sau față de crengi sugrumate și trunchiuri de copaci abrupte. Și faptul însuși că Brâncuși reprezintă de paisprezece ani tot ce a dat mai bun și mai măreț arta sculpturii în lume vine să-l explice legătura artistului de țărână, de realitățile lui primordiale, elementare: piatra și lemnul".

Este evocată, de asemenea, îndelungata strădanie a artistului în a „căuta desăvârșita șlefuire" a uneia dintre capodoperele sale, *Pasărea măiastră.* Când Brâncuși și-a expus creațiile la New York, „criticii și spectatorii profani ai Noului Continent refuză să creadă că o asemenea cizelură – care întrecea în gingășie și subtilitate toate mașinile lor – poate fi făcută cu mâna. Cu mâna aceea scurtă, viguroasă, cu degete mici și unghii aproape pătrate", încheie *Timpul.*

Un alt ziar bucureștean, *Seara,* la 27 octombrie (de fapt 26, având în vedere practica presei interbelice de a-și antedata aparițiile) publică sub semnătura lui Emil Riegler Dinu, o convorbire cu Brâncuși. Reținem din consemnarea reporterului din urmă cu 58 ani. „Îmi explică sensul liniilor gravate în stâlpii «Porții Sărutului» din Târgu Jiu, ce se inaugurează joi. Îmi arată grupul îmbrățișaților făcând un singur corp în care se alipesc ochii și gura, iar brațele se înlănțuiesc pe după corp. Îmi arată abstractizarea ideii în «Coloana sărutului», în care cele două capete au devenit două hemisfere lipite prin diametru și în care doar ochii au rămas alăturați, iar părul despletit formează în revărsarea sa împietrită dublul stâlp.

Comanda d-nei Aretia Tătărescu, a unei porți pentru grădina publică a capitalei Gorjului – mărturisește Brâncuși – i-a dat ideea dublei și quadruplei periodizări în piatră a «sărutului»".

Să mai reținem și acest „vis" brâncușian consemnat de reporterul *Serii.* „Brâncuși visează, undeva în metropola țării sale, o «Pasăre măiastră» și uriașă, asemeni Statuii Libertății din New York. «Pasărea măiastră» așezată într-una din marile piețe ale Capitalei ar resfrânge din gușa ei gânguitoare razele soarelui și ar vesti la distanțe mari, în tăria cerului, bucuria sufletului descătușat de materie. Iar turiștii care ar cunoaște faima mondială a sculptorului ar ști că pe aceste meleaguri e frumoasa patrie a lui Brâncuși".

Același ziar *Seara,* două zile mai târziu, la 29 octombrie, publică tot sub semnătura lui Emil Riegler Dinu, alte rânduri despre arta lui Brâncuși, „un excepțional maestru al sculpturii românești", din care reținem: „În operele sale, vibrează dorul, zburdălnicia și dragostea. Din ele se degajează adeseori ironie și glumă, dar în mod covârșitor elanul mistic al descătușării de materie sau al înfrățirii prin dragoste pură.

În agerimea lui matematică, surprinde formele ovoidale și muchiile geometrice în mișcare firească, dar ultima desăvârșire i-o dă visul unei inimi generoase".

Cum au decurs festivitățile inaugurării ansamblului monumental de la Târgu Jiu – în numărul viitor al revistei.

---

[1] Din câte cunoaștem, în cei aproape 60 ani care au trecut de la inaugurarea ansamblului monumental de la Târgu Jiu, aceste mărturii de presă referitoare la creația și personalitatea lui Constantin Brâncuși au fost prea puțin cunoscute de marele public de cititori.

Le prezentăm în numărul de față al revistei noastre și în cel următor.

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

● Churchill dorea să nu declare război României ● Frații Aușnit îi contactează pe americani ● Operațiunea Zeppelin îi păcălește și pe români ● O disensiune majoră între S.U.A. și Marea Britanie ● Colaborarea lui Donovan cu Fitin

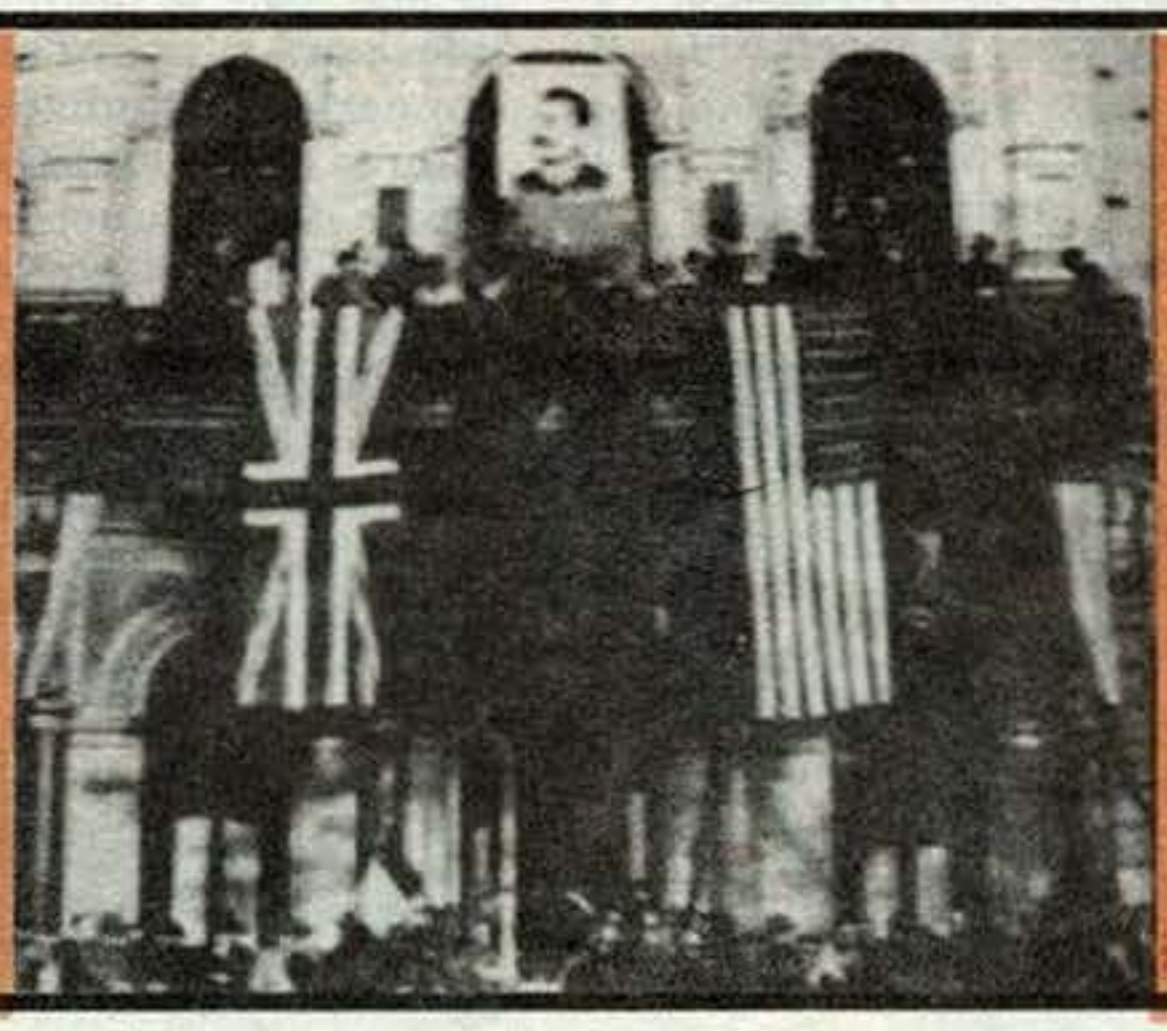

RĂZBOIUL RECE A ÎNCEPUT ÎN ROMÂNIA

ELIZABETH HAZARD

Pentru istoric, intrarea în arhive, contactul cu sursele sunt întocmai ca pentru miticul Anteu contactul cu pământul: personajul mitologic prindea de fiecare dată putere, istoricul află date noi, ce-i sugerează interpretări noi, adăugând astfel „puteri“ sporirea efortului de descifrare a trecutului.

Dacă, în perioada imediat următoare celui de-al doilea război mondial, s-a putut vorbi de o revoluție în istoriografie, ca urmare a diversificării direcțiilor de investigație și a perfecționării sau introducerii unor tehnici de cercetare, astăzi, istoriografia străbate o perioadă de „revoluție arhivistică“, în înțelesul că deschiderea arhivelor – chiar dacă nu în măsura dorită de istorici – din fosta Uniune Sovietică și din țările defunctului Pact de la Varșovia, precum și introducerea în circuitul științific a unor arhive din Occident, până acum inaccesibile cercetătorilor, au adus o masivă reînnoire a bazei documentare, obligând pe specialiști să-și revizuiască opiniile și concluziile sau să abordeze probleme rămase până acum în afara ariei lor de interes.

Printre arhivele care contribuie la „revoluționarea“ istoriografiei epocii contemporane se numără și acelea ale OSS-ului (Oficiul Serviciilor Strategice), serviciul de informații al S.U.A. în timpul celui de-al doilea război mondial, din care a apărut apoi faimoasa CIA.

Este de la sine înțeles că documentele OSS au fost mult timp sub regimul arhivelor secrete. Chiar astăzi, un însemnat număr de fonduri rămân – din considerente de securitate națională – sub pecetea termenului de „classified“ (secret).

Izvoarele devenite accesibile au permis însemnate progrese în cunoașterea activității OSS în perioada de sfârșit a celui de-al doilea război mondial și de început a Războiului rece. Până acum, principala lucrare – devenită de referință – în acest domeniu era cea a lui Anthony Cave Brown, The Last Hero **(Ultimul erou), o biografie a generalului William F. Donovan, întemeiată pe surse inedite din arhiva OSS. Grație acestei cărți au putut fi cunoscute unele episoade din activitatea OSS în România în anii 1944-1945.**

„Desecretizarea“ unor fonduri din arhivele OSS a făcut posibilă aprofundarea investigațiilor consacrate serviciului de informații american, inclusiv, activitatea sa în

România. O contribuție de cea mai mare valoare este cea a istoricului american Eduard Mark The OSS in Romania 1944-1945. An Intelligence Operation of the Early Cold War **(OSS în România 1944-1945. O operație de spionaj la începutul Războiului rece), publicată în revista** Intelligence and National Security **(1994, nr. 2, pp. 320-344). Autorul revizuiește opinia pozitivă despre rețeaua maiorului Robert Bishop, pe care îl judecă foarte sever, și prezintă, printre altele, discuțiile căpitanului Louis E. Madison și locotenentului Henry L. Roberts cu Lucrețiu Pătrășcanu și Belu Zilber, care i-au avertizat asupra intențiilor Uniunii Sovietice și ale P.C.R. în privința României.**

Aceleiași direcții de cercetare îi aparține și teza de doctorat a doamnei Elizabeth Hazard, susținută la Universitatea din Boston: Cold War Crucible: United States Policy and the Conflict in Romania, 1943-1952 **(Creuzetul Războiului rece. Statele Unite și conflictul din România, 1943-1952).**

Cartea doamnei Elizabeth Hazard aduce o informație nouă despre acțiunile OSS în România, despre contactele cu oamenii politici români, despre scoaterea din țară a celor urmăriți de regimul comunist, despre sprijinul acordat de autoritățile americane rezistenței anticomuniste din țara noastră, despre șovăielile politicii S.U.A. față de imixtiunile sovietice în România, despre acțiuni și demersuri ale emigrației române în anii „Războiului rece". Autoarea formulează un punct de vedere original: ea se întreabă dacă nu era mai productiv pe plan politic să fie sprijiniți de S.U.A. acei lideri mai flexibili – ca Lucrețiu Pătrășcanu în P.C.R. sau dr. Nicolae Lupu în P.N.Ț. – în loc de a urma necondiționat poziția rigidă a lui Iuliu Maniu, ceea ce a avut drept consecință consolidarea poziției grupului Ana Pauker-Vasile Luca în P.C.R. Evident, este o abordare supusă discuției, dar care are meritul de a invita la reflecție.

Textul integral al tezei de doctorat a doamnei Elizabeth Hazard va apărea în „Mica bibliotecă de istorie contemporană" a Editurii Univers Enciclopedic, în traducerea Alinei Petricel, cu note de Mircea Chiriţoiu. Revista Magazin istoric **a ales câteva pasaje mai semnificative, pe care le prezintă în avanpremieră editorială.**

Autoarea are – dacă ne este permisă formula – două atu-uri: mai întâi, ea este fiica lui Frank Wisner, șeful structurii OSS în România în anii 1944-1945, devenit apoi unul din înalții responsabili ai CIA; în al doilea rând, ea a consultat fonduri de arhive OSS, recent „desecretizate". Pe temeiul cunoașterii surselor documentare și a amintirilor de familie, doamna Elizabeth Hazard a înfățișat poziția S.U.A. față de România la sfârșitul celui de-al doilea război mondial și în perioada de început a Războiului rece, până la moartea lui Stalin (1953). Teza de doctorat – din care sunt publicate fragmentele de mai jos – se distinge prin analiza profundă, informată și sigură a torentului de evenimente din perioada studiată, în multitudinea cărora, autorea a știut să descifreze interesele de durată și cele de conjunctură ale marilor puteri din coaliția antihitleristă, deopotrivă aliați și competitori. În încleștarea de forțe din timpul războiului „cald", apoi în confruntarea, nu mai puțin acerbă, din timpul Războiului rece, România a fost prinsă la început între cele două regimuri totalitare – nazist și comunist –, apoi între S.U.A., secondată de Marea Britanie și U.R.S.S. Mijloacele ei de a-și apăra libertatea și integritatea erau cu totul modeste, astfel că reducerea ei la situația de satelit al Reichului, apoi al U.R.S.S. era inevitabilă.

Doamna Elizabeth Hazard pune în lumină demersurile OSS, apoi ale CIA de a sprijini, în anumite perioade, forțele democratice din România, dar față de strategia defensivă a Vestului, ele aveau să fie discontinue și fără urmări. În tragedia personală a lui Frank Wisner, această evoluție defavorabilă partidelor democratice din Europa de Est a cântărit foarte mult.

Interesul manifestat de istoriografia americană pentru Războiul rece este firesc. S.U.A. și U.R.S.S. au fost protagoniștii acestui conflict. O dată cu deschiderea arhivelor sovietice, există posibilitatea de a vedea evenimentele și de pe „cealaltă parte a colinei" – pentru a relua titlul unei cărți a lui B.H. Liddell Hart. Pe de altă parte, istoricii americani discută de multă vreme și problema responsabilităților în declanșarea Războiului rece: cine este vinovat de destrămarea marii coaliții, ce a făcut posibilă nimicirea fascismului?

În sfârșit, istoriografia americană este preocupată de soarta țărilor est-europene, intrate în sfera de hegemonie a U.R.S.S. Forțele democratice și – în general – opinia publică din aceste țări au sperat și așteptat ajutorul S.U.A. în stăvilirea expansiunii sovietice. Cuvintele „Vin americanii" au fost expresia cea mai concisă a acestei atitudini. În așteptarea americanilor, mulți din cei ce se opuneau totalitarismului comunist au pășit pe calea rezistenței armate; alții au continuat în formele tradiționale ale luptei politice să apere democrația. Sfârșitul multora a fost tragic: plutonul de execuție sau închisoarea.

Istoricii americani se întreabă dacă exista o alternativă la aceste desfășurări. Doamna Elizabeth Hazard încearcă o reevaluare critică a politicii americane, care, indiferent dacă este sau nu împărtășită, se dovedește „thought-provoking" (stimulatoare pentru gândire).

Florin CONSTANTINIU

Un caz incitant de studiu

Înaintea izbucnirii celui de-al doilea război mondial, reporterul Cyrus Sulzberger, de la *New York Times*, a călătorit prin România. După câteva zile petrecute în compania prinților, birocraților, a soldaților și a țăranilor, Sulzberger a tras o concluzie severă[1]. „Dacă există o țară care are nevoie de o revoluție, aceasta este România... o țară sugrumată de ură și corupție și fraudă, cu probleme dintre cele mai serioase". Era o opinie împărtășită de mulți observatori străini. De ani de zile România își căpătase o reputație de țară sfâșiată de corupție la nivel politic, de conflicte etnice și profunde inechități sociale. Henry Roberts, istoricul american ce a lucrat ca ofițer de informații în București la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, a scris în ampla sa lucrare despre România: „Costumele pline de culoare și pitorești dansuri populare ale țărănimii române nu ar trebui să acopere faptul că, în 1930, aproape jumătate din populație era analfabetă și că, în 1938, fiecare al cincilea copil murea înainte de a împlini vârsta de un an".

Iată imaginea României în mediile occidentale în preajma izbucnirii celui de-al doilea război mondial. Alăturarea țării noastre la Axă și participarea la război împotriva Aliaților până la 23 august 1944 nu au avut cum să o îmbunătățească. Este și acesta un factor pe care nu ar trebui să îl neglijăm atunci când analizăm atitudinea puterilor occidentale față de România, după alăturarea noastră la coaliția antifascistă.

Guvernul Sănătescu la Mitropolie, de ziua regelui Mihai. Pot fi recunoscuți și un grup de ofițeri sovietici și A.I. Vișinski

În p. 23: *7 noiembrie, ziua națională a U.R.S.S., serbată în 1944 și la București. La intrarea Ministerului de externe (fostul Palat Sturdza) sunt arborate drapelele celor trei Aliați și doar portretul „Tătucului"*

Războiul rece, în anumite privințe, a început în România, pentru că aici s-au dezvoltat primele conflicte între Statele Unite, Marea Britanie și Uniunea Sovietică, care rivalizau pentru controlul asupra Europei de Est la sfârșitul războiului. Odată cu începerea Războiului rece, marile puteri bâjbâiau în căutarea politicii care să le promoveze interesele în regiune. În acest efort, fiecare dintre ele și-au atras clienți din facțiunile rivale din România și au exploatat rupturile pe care le-au găsit acolo. Americanii și britanicii și-au găsit aliați naturali în partidele național-țărănesc și liberal. Sovieticii, a căror puternică armată alungase pe germani din România și care, la sfârșitul războiului, controlau țara, și-au găsit aliați în micul și fragmentatul partid comunist român. Românii din ambele tabere căutau cu înfrigurare protecția pe care aceste asocieri le-o promisese și foloseau ajutorul oferit pentru atingerea propriilor scopuri.

România oferă istoricilor Războiului rece un caz deosebit de incitant de studiu al modului în care politica externă a Puterilor Vestice s-a articulat venind în contact cu sesizabila amenințare sovietică la sfârșitul celui de-al doilea război mondial. A fost primul dintre statele satelite ale Axei ocupat de armata roșie și prima țară din Europa de Est în care reprezentanții guvernelor Statelor Unite și ai Marii Britanii au putut urmări desfășurându-se politica sovietică postbelică.

Timp de douăzeci de ani, istoricii Războiului rece s-au contrazis în privința naturii politicilor sovietice și americane în Europa de Est și a motivațiilor celor două superputeri în implicarea lor în regiune. Istoricii vestici tradiționaliști vedeau Războiul rece izvorând dintr-un răspuns preponderent legitim al americanilor la eforturile nemiloase de expansiune ale Uniunii Sovietice cu scopul de a-și extinde hegemonia peste Europa de Est. Ei susțineau că adevăratele interese ale Statelor Unite în regiune erau marginale, iar politica lor era dictată numai de un angajament luat în baza Cartei Atlantice și de dorința de

[1] Pasajele reproduse din cartea doamnei Elizabeth Hazard sunt redate cu litere drepte, fără puncte de suspensie, pentru a nu îngreuna lectura. Pasajele noastre rezumative, de legătură, sunt redate cu litere cursive.

a se asigura supraviețuirea guvernelor democratice. Oamenii de știință din țările est-europene, emigranți, din care mulți au fost racolați de CIA în primii ani ai războiului rece, au contribuit la această analiză.

Istoricii revizioniști au atacat interpretarea tradițională și au susținut că tensiunile Războiului rece au apărut în primul rând datorită înțelegerii eronate de către americani a intențiilor sovietice și insensibilității Vestului față de interesele de securitate legitime ale Uniunii Sovietice. Ei au susținut că politica sovietică a fost inițial modestă în cerințe și că, la început, Rusia era deschisă colaborării cu unii din liderii politici tradiționaliști din fiecare dintre țările ocupate pentru a asigura pacea și regimuri prietenoase la granițele sale. Doar opoziția continuă a americanilor în a permite Moscovei să joace un rol dominant a fost cea care l-a făcut pe Stalin să izoleze regiunea față de interesele americane.

Oamenii de știință postrevizioniști precum John Gaddis și Geir Lundestad au susținut că atât U.R.S.S., cât și Statele Unite, conduse de interesele lor concurente în Europa de Est, își împart responsabilitatea pentru Războiul rece în acea regiune.

Amărăciunea lui Cretzianu

În continuare – după ce, potrivit unui frumos obicei anglo-saxon, adresează mulțumiri tuturor celor care au ajutat-o în demersurile științifice întreprinse, între numele citate fiind și cele ale lui Rică Georgescu, Annie Samuelli, Joan Gordon (Ioana Bujoiu), colonelului Alexandru Oșca și locotenent-colonelului Mircea Chirițoiu – Elizabeth Hazard reconstituie cu multă atenție etapele elaborării unei atitudini față de România în tabăra anglo-americană. Astfel, în noiembrie 1941 Churchill i-a trimis o notă lui Stalin în care sugera că nu era potrivit ca Anglia să declare război României și Ungariei, pentru că „aceste țări ne sunt prietene, ele au fost subjugate prin forță de Hitler și folosite ca vârf de lance, dar dacă norocul s-ar întoarce contra acestui ticălos, ele ar putea ușor reveni de partea noastră". Tot premierul britanic a propus, consecvent din 1942, o suită de strategii diplomatice și militare – denumite generic „Varianta Churchill" – care să țină în loc extinderea puterii sovietice în Europa de Est, antrenând și sprijinul american în această acțiune, printr-o deschidere a celui de-al doilea front în zona Balcanilor[1]*. Pentru puțin timp, Stalin a fost de acord, după care toate discuțiile s-au concentrat pe proiectul celui de-al doilea front în vestul Europei.*

Cei ce elaborau politica Statelor Unite au devenit, de asemenea, interesați să slăbească controlul german asupra regiunii. În 1942, generalul William Donovan, directorul Oficiului Serviciilor Strategice (OSS), a pus în circulație un plan ce urmărea detașarea României și celorlalte state balcanice din alianța cu Axa. Planul lui Donovan a oferit guvernului Statelor Unite o modalitate de a-și menține prezența, de a-și afirma interesele și de a juca un rol în evoluțiile politice ce se desfășurau în zonă. Dacă operațiunile erau încununate de succes și conduse cu abilitate politică, susținea Donovan, Statele Unite puteau ajuta la crearea unor „guverne relativ stabile, necomuniste dar nici antiruseşti în Balcani". Era o indicație clară că el spera ca tânăra sa agenție de informații să poată juca un rol determinant în politica internă a țărilor eliberate. Până atunci, politica americană nu fusese nici atât de subtilă, nici atât de complexă precum cea britanică, reflectând scara mai redusă de interese istorice ale S.U.A. în Balcani.

La începutul anului 1942, președintele Roosevelt și secretarul de stat Cordell Hull au rezistat presiunilor sovietice ca puterile occidentale să le recunoască granițele din iunie 1941, care includeau și pretențiile lor asupra Basarabiei și Bucovinei de Nord. Ofensiva militară sovietică din primăvara anului 1943 și dorința realizării unei cooperări postbelice cu guvernul lui Stalin au fixat constrângeri asupra administrației Roosevelt în privința punctului până unde era pregătită să meargă cu asigurări ferme față de orice guvern sau lideri ai opoziției din statele ce se învecinau cu U.R.S.S.

Învățând din experiența și exemplul britanicilor, planificatorii politici americani au început să privească spre propria agenție de informații pentru a asigura prezența și influența americană în Balcani. OSS a început să pună bazele unui proiect de spionaj și subversiune în România în luna martie 1942.

La începutul lui 1943, planul a căpătat o urgență sporită, căci OSS i-a forțat pe planificatorii politici și militari să recunoască importanța ruperii legăturilor României cu Germania. Informațiile lor subliniau dependența Germaniei de rezervele de petrol ale României.

În ianuarie 1943, specialistul pentru Balcani al OSS-ului, Bernard Yarrow, un imigrant rus, fusese contactat la New York de către Edgar Ausnit, un om de afaceri român, care căuta o cale pentru a-i pune pe membrii anturajului lui Antonescu în legătură cu americanii. Peste o lună, Allen Dulles, care dirija operațiunile OSS din Berna, în

[1] Dr. Eugen Preda a publicat în 1976 cartea *Săritura de pisică*, în care găsim o primă analiză a „Variantei Churchill" în literatura științifică românească.

Elveția, a fost contactat de Max Ausnit. Acesta i-a spus lui Dulles că Antonescu dorea asigurarea pentru frontierele României de dinainte de război.

Dar, ne spune Elizabeth Hazard în continuare, conștienți că o colaborare prea strânsă cu regimul lui Antonescu – a cărui armată contribuise la distrugerea teritoriului U.R.S.S. – ar fi stârnit suspiciunile rușilor, americanii au suspendat tratativele cu frații Ausnit. La conferința miniștrilor de externe, ținută la Moscova, în luna mai 1944, sovieticii au blocat o inițiativă a secretarului de stat american, Cordell Hull, care cerea vot egal pentru americani și britanici în cadrul Comisiilor Aliate de Control ce urmau să se instaleze în România, Bulgaria și Ungaria după înfrângerea inamicului. Stalin a refuzat, pe motiv că nici sovieticii nu aveau vreun cuvânt de spus în Italia ocupată. Conferința de la Teheran (Magazin istoric, *nr. 6-11/ 1968) a pus capăt definitiv planului lui Churchill pentru o debarcare anglo-americană în Balcani.*

Românii care au scris în anii de început ai Războiului rece i-au considerat pe americani responsabili pentru abandonarea României în întregime în zona militară sovietică. A fost o decizie –afirmau ei – care avea evidente implicații politice. Cretzianu își amintea, cu oarecare amărăciune, că el nu a știut nimic despre înțelegerile încheiate la Conferința de la Teheran când a pornit în misiunea de negociere a păcii în Turcia, „plin de speranțe și iluzii". Într-adevăr, planificatorii militari americani și britanici luaseră decizia de a include o debarcare în Balcani ca parte a unei strategii de dezinformare a inamicului. Aliații știau că Hitler se temea de o debarcare anglo-americană în Europa de Est și de aceea au imaginat o campanie de dezinformare pentru a-i convinge pe germani să păstreze forțe de rezervă în Balcani, departe de Normandia și de Frontul de Est. Operațiunea (al cărui nume de cod era Zeppelin) a avut și efectul oarecum neintenționat de a înșela opoziția română.

Primiți cu sentimente diferite

Planificatorii politici americani au privit acordurile de la Teheran ca un puternic și încurajator exemplu de cooperare aliată și nicidecum ca un semn că Statele Unite au abandonat angajamentele față de principiile Cartei Atlanticului. O analiză a obiectivelor politice ale sovieticilor, pregătită la începutul lui 1944, indica faptul că Departamentul de Stat rămânea preocupat în privința regiunii și a intențiilor sovietice aici. „Față de zona mediană (ce cuprinde Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, România, Iugoslavia, Bulgaria, Grecia și Albania) Uniunea Sovietică afirmă un interes predominant. Uniunea Sovietică se opune creării unui cordon sanitar în această regiune și se opune, de asemenea, construirii unei confederații, care să o includă în întregime sau părți ale ei. Guvernul sovietic a exprimat dorința pentru «guverne prietene» în Europa Centrală și de Est... România, Iugoslavia și Bulgaria reprezintă o problemă specială în regiune. Guvernul sovietic va insista să rețină Bucovina de Nord și Basarabia de la România și ar putea cere drepturi speciale în România". Un alt memorandum, scris pentru secretarul de stat în vederea pregătirii lui pentru consultări cu Foreign Office, în luna martie 1944, arăta că americanii începuseră să se considere, mai curând decât britanicii, drept protectorii drepturilor suverane ale statelor est-europene. „Britanicii au fost mai dispuși ca noi să sugereze că problemele românești se află în mod natural și necesar în mâinile Rusiei. În vreme ce noi, recunoscând interesul primar al Uniunii Sovietice în privința României, atât în ceea ce privește etapa militară imediată cât și aspectul politic de lungă durată, și admițând că distanța și lipsa unor considerații materiale importante ne detașează oarecum de problemele românești, credem totuși că atât Statele Unite cât și Marea Britanie ar trebui să-și păstreze interesul față de această țară și ar trebui să aplice României principiile generale, ce stau la baza purtării de către noi a acestui război, asumându-și, atât cât este posibil, existența în continuare a României ca stat, cu acele teritorii care să îi permită să supraviețuiască independent".

O disensiune majoră se ivea între americani și britanici în planificările lor postbelice pentru România și celelalte state balcanice. Aceasta a ieșit din nou la suprafață la Moscova, în octombrie 1944, când Churchill și Stalin au căzut de acord asupra celebrelor lor „divizări procentuale", care au stat mai târziu la baza abordării problemei sferelor de influență în Europa Centrală și Estică de către conducătorii britanici și sovietici[1].

Cu totul firească deci graba cu care OSS-ul a trimis o echipă de 9 ofițeri, la 29 august 1944, în România. Membrii ei fuseseră selecționați și pregătiți cu luni de zile înainte. Sublocotenentul George Bookbinder era un evreu din Basarabia, care părăsise România în 1938. Sublocotenentul Șerban Vălimănescu și locotenentul Nicu Hagigogu erau ceilalți doi ofițeri de origine română. Echipa era condusă de maiorul Walter Ross și mai includea pe sublocotenentul

---

[1] Prima carte românească despre sferele de influență, apărută atât în țară, cât și în S.U.A., la Columbia University Press, este lucrarea lui C. Bogdan și E. Preda, *Sferele de influență.*

Beverly Bowie, doi fotografi și doi transmisioniști. Ordine stricte interziceau membrilor misiunii OSS să critice pe sovietici, deși informațiile oferite de români nu vorbeau decât de jafurile comise de aceștia.

La scurtă vreme după ce prima echipă a OSS a aterizat la București, Donovan i-a ordonat lui Frank Wisner, șeful stației sale din Istanbul, să plece în România pentru a prelua conducerea. Între obiectivele sale se număra și acela de a „stabili care sunt intențiile Uniunii Sovietice în privința României". Fiu al unui mare industriaș, absolvent al Facultății de drept de la Universitatea din Virginia, Wisner era considerat unul dintre cei mai remarcabili oameni ai OSS. La 1 septembrie, Frank Wisner sosea la București și prelua conducerea operațiunii „Hammerhead" (Cap de ciocan), și nu „Bughouse" (Casa de nebuni), cum din greșeală a fost numită de unii autori. Curând s-au alăturat echipei un personaj extrem de interesant, Robert Bishop, care avea misiunea de a conduce secțiunea X-2 (contrainformații), Henri Roberts, doctor în istorie la Universitatea Yale (urma să pregătească rapoarte analitice despre evoluțiile politice, economice și culturale din România) și Louis Madison, economist (răspundea de obținerea informațiilor). Cartierul general a fost stabilit în vila magnatului berei, Bragadiru, unde s-au bucurat și de colaborarea soției acestuia, prințesa Caragea. De mult ajutor le-a fost și Rică Georgescu, un mai vechi colaborator al serviciului britanic de informații. Ofițerii americani au strâns un mare număr de documente din sediul misiunii germane care se ocupase de aprovizionarea cu petrol a armatei germane, din sediul cartierului general al Luftwaffei (de unde au fost recuperate inclusiv documente despre sovietici), din birourile Companiei Schenker, care servea de acoperire și pentru organizația partidului nazist, și din cele ale asistentului tehnic al atașatului pentru aviație german. Documentele capturate au fost apreciate ca fiind de o valoare excepțională.

Donovan, mereu atent la sensibilitățile sovieticilor şi dornic să mențină acoperirea militară stabilită de OSS, s-a grăbit, la 29 septembrie 1944, să înfățișeze informaţiile militare obținute colegului său sovietic, generalul Fitin, din cadrul NKVD.

La 10 octombrie, Donovan îi telegrafia din nou lui Fitin: „Înainte de toate, vreau să-mi exprim aprecierea pentru nota prietenească a colaborării pe care ați dovedit-o. Am încercat să răspundem cu aceeaşi monedă. Cred că succesul repurtat până acum, în ceea ce am întreprins împreună arată ce pot face aliații la capitolul cooperare, cel puțin în domeniul serviciilor informative".

Totuşi, în ciuda acestei fațade de cordialitate şi cooperare, americanii din Bucureşti ştiau că operează într-un climat ostil. Relaţiile dintre ruşi şi elita aflată la conducere în România deveneau din ce în ce mai tensionate sub ocupația militară sovietică, iar americanii se găseau într-o poziție delicată, ce ar fi putut în final să contribuie la exacerbarea unor suspiciuni între adversari ireconciliabili. Rușii erau pe deplin conştienți că, din momentul sosirii lor, americanii au fost primiți ca potențiali eliberatori de către români, mereu cu speranța că vor putea evita consecințele înfrângerii militare. Americanii fuseseră prinşi într-un vârtej de petreceri şi recepții luxoase oferite în onoarea lor de către români înstăriți, care, în pofida lipsurilor materiale manifestate în întreaga Europă, trecuseră prin război fără nici o grijă. Robert Bishop scria: „Mesele românilor gemeau sub greutatea bunăstării. Ne-am îndopat cu caviar proaspăt din Delta Dunării, salam tăiat felii, morun afumat, fripturi de pui şi prăjituri mustind de cremă". Rușilor, a căror țară suferise din cauza foametei, a lipsurilor şi distrugerilor îngrozitoare ale gospodăriilor, fermelor şi fabricilor, confortul etalat de românii înstăriți şi nerăbdarea acestora de a-i copleşi pe americani cu largheţea lor le provocau puternice resentimente. ■

(Va urma)

Traducerea de:
Alina PETRICEL
Adaptare: Dorin MATEI

UN GÂND PE LUNĂ

„Peștele nu stă în apă pentru că îi place, ci pentru că nu are alternativă".

Mario Vargas Llosa

DIN CRONICA AVIAȚIEI

Continuăm incursiunea noastră în istoria aviației, acordând o atenție deosebită priorităților, așa cum au fost ele înregistrate. Vom parcurge deci – având drept călăuză o serie de lucrări, între care menționăm în chip special pe cea semnată de Gheorghe Rado, Priorități și recorduri mondiale de aviație – **perioada cuprinsă între sfârșitul primului război mondial și terminarea celui de-al doilea.**

„Aviația este pe punctul de a dispărea" – exclamau sceptricii odată cu încheierea Marelui Război. Industria aeronautică a continuat să producă aparate de zbor pentru armată și piese de schimb în virtutea comenzilor anterioare, dar ele luau drumul depozitelor. În cei patru ani de conflict se construiseră 50 000 aparate și 90 000 motoare de avion. Mii de piloți militari erau demobilizați și nu știau unde să își folosească deprinderile căpătate în armată. Charles Godefroy, de exemplu, a fost primul care a trecut cu un avion pe sub arcul de Triumf din Paris, la 7 august 1919. Un conațional al său, Jules Védrines, a fost primul aviator care a aterizat pe un acoperiș. La 19 ianuarie 1919, el s-a așezat cu aparatul său deasupra Galeriilor Lafayette, obținând premiul de 25 000 franci oferit de conducerea magazinului. În Statele Unite se puteau organiza chiar și partide de tenis pe planurile unui avion aflat în zbor (foto 2). Mai practici, germanii au inaugurat, la 5 februarie 1919, prima linie de transport regulat cu avionul, pe ruta Berlin-Leipzig-Weimar. Tot ei au creat și primul avion pentru transport de pasageri proiectat exclusiv în acest scop. Avionul era în întregime metalic, derivat dintr-un avion de atac la sol. Junkers F-13 (foto 1) avea o cabină închisă, în care puteau călători 4-5 pasageri, ce beneficiau, pentru prima oară, de centuri de siguranță. Cu un asemenea avion au efectuat – în 1928 – căpitanul Traian Burduloiu (pilot), locotenentul Gh. Iacobescu (navigator) și ziaristul Mihail Negru primul raid românesc de amploare. Au parcurs 12 000 km în 80 ore de zbor, cu escalele respective trecând prin 14 orașe europene. Anul 1919 a marcat și inaugurarea primei linii aeriene engleze Londra-Paris pentru transport zilnic de pasageri cu orar precis (la 25 august).

La 14 iulie 1919 aviatorii militari britanici Alcock și Brown reușeau primul zbor fără escală dintr-o insulă a Lumii Noi (Terra Nova) până într-o insulă a Europei (Irlanda). În ciuda vremii nefavorabile, cei doi au reușit să parcurgă distanța de peste 3 000 km, în 16 ore și 20 minute.

Să mai notăm în dreptul anului 1919 o curiozitate petrecută la noi. În luna octombrie a aterizat în România primul avion cu cinci motoare. Era un aparat gigantic german, DLR-70. Aterizarea – pe teritoriul comunei Cristinești – s-a produs dintr-o eroare. Întrucât cei doi aviatori nu aveau autorizație de survol, au fost reținuți și avionul confiscat. A fost adus la București, în zbor, de doi piloți români. Au fost necesare două zile, pentru că din cauza numeroaselor defecțiuni intervenite, piloții au fost obligați să aterizeze forțat de șase ori. Părăsit într-un colț al aeroportului Pipera, aparatul s-a degradat treptat.

Anii ce au urmat au adus noi invenții care au făcut avioanele mai sigure, navigația mai ușoară. În 1920 a zburat primul avion cu roți escamotabile. Dar cum viteza aeronavelor nu era încă prea mare iar sistemul de escamotare era prea complicat, el a rămas, o vreme, o simplă curiozitate. În același an se înființa prima companie de transporturi aeriene transcontinentală din lume, pentru pasageri, mărfuri și poștă. Compania Franco-Română de Navigație Aeriană era întemeiată la 23 aprilie, din inițiativa unui bancher român, Aristide Blank, și a lui Pierre de Fleurière. Traseul (realizat integral în etape, între 1920-1922) lega orașele Paris, Strasbourg, Praga, Viena, Budapesta, Belgrad, București, Istanbul. Din 1923 s-a introdus radiogoniometrul la bordul avioanelor cu care se putea stabili direcția de zbor. Peste numai un an, s-a experimentat primul zbor cu pilot automat, prin care, după atingerea plafonului de zbor și până la începerea manevrelor de aterizare, avionul era pilotat în regim automat. Tot în 1924, patru avioane americane Douglas au pornit în primul înconjur al globului, în etape. Doar două au reușit să termine cursa, după 175 zile, timp în care au zburat efectiv 365 ore.

Anul 1925 a adus inaugurarea primei linii de transport aerian intern din România, pentru pasageri, mărfuri și poștă pe ruta București-Galați. În primul an au fost transportați 68 pasageri. La 6 august 1925 se înființa, lângă Brașov, prima uzină aeronautică română, celebra IAR, ce func-

ționează și astăzi. Cel mai bun produs, din perioada interbelică, ieșit pe porțile uzinei a fost avionul de vânătoare IAR-80 (foto 3), unul dintre cele mai performante la vremea sa.

Primul pilot din lume care a zburat cu proteze în locul picioarelor a fost căpitanul aviator Gheorghe Bănciulescu. Își pierduse ambele picioare în singurul accident pe care l-a suferit în cariera sa de pilot, la 12 septembrie 1926, în timp ce zbura de la Paris la București, când, din cauza ceții, s-a izbit de munți, în Cehoslovacia. Peste numai doi ani, în 1928, pilota din nou. Cu un an înainte primise Legiunea de Onoare. În 1933, a parcurs un circuit european de 8 000 km, împreună cu mecanicul de bord D. Săndulescu. În 1935 a plecat din Cairo, într-un raid de 15 000 km prin Africa și Asia Mică, însoțit de prințul George-Valentin Bibescu, pe atunci președintele Federației Aeronautice Internaționale, și un mecanic francez. A murit stupid, la 12 aprilie 1935, într-un spital din Cairo, în urma unei boli tropicale.

Anul 1927 i-a aparținut pilotului american Charles Lindbergh. În dimineața zilei de 20 mai 1927 el a plecat, singur la bordul avionului său „Spirit of Saint Louis" (foto 4), de lângă New York. După 33 ore și 20 minute de zbor, la 21 mai 1927, ora 22.19 ateriza pe aerodromul Le Bourget, lângă Paris. S-a bucurat de un adevărat triumf și la Paris și la New York, la reîntoarcerea sa acasă. Traversarea Pacificului (de la San Francisco la Honolulu, fără escală), a trecut mai puțin remarcată, în același an, la fel ca și prima traversare a Atlanticului de Sud. De asemenea, puțini au aflat că tot în 1927 italienii lansau cu parașutele prima unitate aeropurtată, formată din 11 militari.

În 1929 s-a introdus radiofarul, pentru ghidarea avioanelor aflate în zbor, iar locotenentul, pe atunci, James H. Doolittle (viitor general în Armata aerului a S.U.A.) a realizat, primul zbor complet după instrumente, fără vizibilitate. Aveau însă să mai treacă încă opt ani până ce, în 1937, s-a realizat prima aterizare automată. În sfârșit, în anii celui de al doilea război mondial a devenit operațional și radarul.

Pe lângă aceste inovații tehnice, constructorii de avioane au căutat să mărească, pe de o parte, capacitatea de transport a aeronavelor, iar pe de altă parte, să sporească confortul la bordul avioanelor. La 20 octombrie 1929, a zburat, cu 169 oameni la bord (inclusiv 10 pasageri clandestini), hidroavionul Dornier DO-X (foto 5). Era cel mai mare aparat construit până atunci. Dispunea de 12 motoare, câte două în tandem. Puntea inferioară era împărțită în șapte saloane luxoase. Zborul de încercare a fost făcut deasupra lacului Constanța din Elveția. În același an, firma Junkers lansa modelul G-38, primul avion Cvadrimotor cu motoare Diesel din lume și cu cabine pentru pasageri amenajate și în aripă.

Nici sovieticii nu s-au lăsat mai prejos. În 1934 au lansat avionul ANT-20 (foto 6), creație a celebrului constructor aeronautic Andrei Nicolaevici Tupolev. Avea opt motoare și putea lua la bord 72 pasageri. Ampenajul orizontal avea dimensiunile aripii unui avion bimotor. Cabinele pentru pasageri dispuneau de aer condiționat și difuzoare radiofonice; se mai aflau la bord o bibliotecă, un salon pentru proiecții cinematografice, o cabină de recepție și emisie radiofonică, din care, printr-un difuzor uriaș, se putea emite pe o distanță de 2 km, un bufet, o tipografie cu o rotativă care putea tipări, în zbor, un ziar în 8 000 exemplare pe oră, o centrală telefonică cu 16 numere. Avionul avea în dotare și pilot automat. „Maxim Gorki" – așa fusese botezat – s-a prăbușit la 18 mai 1935, din cauza unui pilot indisciplinat, care, pe un aparat normal, trebuia să zboare în apropiere pentru a oferi unui operator cinematografic un element de comparație cu imensul avion. Sublocotenentul Blaghin însă a ținut morțiș să execute o serie de figuri acrobatice, prilej cu care s-a prăbușit peste aripa lui „Maxim Gorki", antrenându-l spre sol. Au murit toți cei 47 de oameni aflați la bordul lui ANT-20, iar cu Blanghin 48.

În perioada anilor '30, americanii, firi mai practice, au căutat mai puțin realizările spectaculoase, orientându-se spre producția de serie. Așa au apărut aparatele ce încep să semene cu avioanele pe care le cunoaștem noi, cei mai tineri. La 17 decembrie 1935 efectua primul zbor avionul DC-3 (foto 7), prima aeronavă de transport pasageri construită în mare serie. A fost un avion cu o viață extrem de îndelungată, realizat în multiple versiuni. Cea militară s-a numit Dakota. Compania Eastern Airlines, de exemplu, a utilizat un DC-3 vreme de 15 ani, timp în care a zburat 56 782 ore, a parcurs 13 705 736 km și a transportat 213 000 pasageri. În medie, avionul respectiv a stat în aer, în cei 15 ani, 10 ore și jumătate zilnic. Produs sub licență în U.R.S.S., s-a numit Li-2. Avionul a fost folosit, sub ambele denumiri, și în România. În vara anului 1937, firma Boeing experimenta cu succes modelul 307 „Stratoliner", primul aparat de zbor cu cabină presurizată (foto 8). Avantajele zborului la altitudini mari sunt deosebite: condițiile meteo sunt, în general, mai bune, se evită „scuturăturile" datorate frontu-rilor atmosferice, viteza poate fi mai mare și raza de acțiune sporită pentru că densitatea aerului este mai mică.

Dacă prima însoțitoare de bord – stewardesă – a fost fran-

țuzoaica Jeanne Fontaine, în 1921, pe ruta Paris-Bruxelles, abia în 1930 compania Boeing Air Transport a introdus în mod regulat acest serviciu pe cursele sale. Ellen Church, o infirmieră (foto 9, prima din stânga) a insistat pe lângă conducerea companiei, care inițial a refuzat. În sarcina stewardeselor intra: să verifice ca scaunele să fie bine fixate în podea, să supravegheze pasagerii să nu arunce nimic pe geam, să îi servească și mai ales să îi ajute să nu confunde ușa de la toaletă cu cea de ieșire din avion. Prima companie europeană care a introdus serviciul la bord a fost Swiss Air, în 1934.

Înainte de a urmări evoluția aviației militare în preajma și în timpul celui de-al doilea război mondial, să mai amintim câteva recorduri și priorități. Primul înconjur al României fără escală, de-a lungul frontierelor, l-au efectuat, în iulie 1930, căpitanul Radu Rusescu (pilot) și căpitanul Gheorghe Iacobescu (navigator), în 11 ore și 7 minute de zbor. Primul record mondial feminin l-a adus aviației române Smaranda Brăescu, care, la 28 octombrie 1931, a sărit de la înălțimea de 6 000 m, dintr-un avion pilotat de Alexandru Papană, un alt as al zborului cu motor. Primul avion românesc de pasageri proiectat și construit în România a fost realizat în 1934: ICAR-Comercial. În 1935, s-a înregistrat în S.U.A. o prioritate ieșită din comun: aviatoarea Ellinor Smith, în cursul unei tentative de a bate recordul de altitudine, a leșinat la 8 000 m. Aparatul a revenit singur pe sol, pe terenul de pe care decolase, și a rulat până ce s-a oprit într-o plantație. Aviatoarea a scăpat fără nici o leziune. Primul om căzut din avion, fără parașută, și care a scăpat cu viață a fost locotenentul sovietic I. M. Kisov. În ianuarie 1942 s-a prăbușit dintr-un avion de bombardament IL-4, grav avariat, de la peste 6 000 m altitudine. A căzut într-o groapă mare plină cu zăpadă. S-a ales cu o fractură a bazinului și o leziune a coloanei vertebrale. După o perioadă de convalescență, și-a continuat cariera militară. Tot în perioada celui de-al doilea război mondial, sergentul englez Nicholas Alkemade a căzut dintr-un avion de bombardament cuprins de flăcări, de la 5 000 m. Șocul cu solul a fost amortizat de crengile unui brad și de stratul de zăpadă, el scăpând nevătămat.

În 1937, americanii descopereau că distanța care îi separa de sovietici era de numai... 10 000 km, dacă se zboară peste Polul Nord. Un echipaj sovietic, cu un ANT-25, a parcurs distanța dintre Moscova și orașul Portland, din statul Washington în 63 ore și 15 minute. În 1939 s-a inaugurat primul serviciu aerian regulat de pasageri peste Atlantic. Aparatele utilizate erau hidroavioane. Din cauza izbucnirii războiului, peste numai o lună, zborurile au fost întrerupte.

Pregătirile pentru conflictul ce se apropia au început și în domeniul aviației cu mai mulți ani înainte. Încă în 1932, la Conferința pentru dezarmare, ținută la Geneva, Franța, îngrijorată de reînarmarea în secret a Germaniei, a cerut o reglementare internațională în domeniul producerii de arme aeriene. În acel moment, primele 11 țări din lume dispuneau de un număr de 12 000 aparate de luptă. Peste trei ani, lângă Minsk, în U.R.S.S., aveau loc primele manevre ale unor trupe aeropurtate. Un an mai târziu, lângă Kiev, erau admiși, pentru prima oară, și doi observatori străini: englezul Wawell și germanul Student. În 1941, aceștia s-au aflat față în față, ca inamici, când Corpul 11 aeropurtat al generalului Student a atacat insula Creta, pe teatrul de operațiuni mediteranean comandat de generalul Wawell.

În 1937, sovieticii și germanii începeau primele experimente cu avioane rachetă. Primul zbor experimental l-au efectuat germanii, la 20 iunie 1939, cu un Heinkel He 176. Primul și singurul avion propulsat cu motor de rachetă utilizat în război a fost aparatul german Messerschmidt Me 163 B-1 Komet (foto 10), care a zburat prima oară în 1941. Avea o autonomie de numai 12 minute și necesita un important personal de întreținere la sol, ceea ce a făcut să fie puțin utilizat. Primul avion cu reacție (turboreactor) a zburat la 27 august 1939. Era tot un avion german, He 178 (foto 11). Primul avion cu reacție al Aliaților a zburat la 15 mai 1941. Era un Gloster Meteor E-28-39, de fabricație britanică. În fapt, avioanele cu reacție au jucat un rol minor în timpul celui de-al doilea război mondial. Flotila de avioane de vânătoare era alcătuită din avioane cu motoare cu piston. Cel mai reușit avion al germanilor a fost Messerschmidt Bf 109 (foto12, un exemplar avariat, aterizat pe Champs-Elysées), iar al britanicilor Spitfire (foto 13). Primul zbor deasupra Berlinului a fost efectuat în noaptea de 1 spre 2 octombrie 1939, iar primul bombardament asupra capitalei germane s-a produs în noaptea de 25 spre 26 august 1940. Tot în cel de-al doilea război mondial, americanii au executat primul bombardament atomic, la 6 august 1945, asupra Hiroșimei, cu un avion B-29 (foto 14). Să mai amintim și faptul că liderii politici ai statelor aflate în conflict au utilizat avioane de transport pentru a se deplasa pe teatrele de luptă sau la diverse conferințe internaționale (foto 15; Charles de Gaulle, coborând dintr-un avion Junkers, care îl adusese în Africa).

Sfârșitul războiului a marcat începutul unei noi ere în istoria aviației. Experimentările făcute pentru aviația militară au fost preluate de avioanele civile, care au devenit mai sigure și mai rapide. ■

(Va urma)

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

• **Prof. univ. dr. Dumitru V. Firoiu – ISTORIA STATULUI ȘI DREPTULUI ROMÂNESC.**

Editura Fundației Chemarea, Iași, 1993, 392 pp., 1 800 lei: manual universitar, ce poate fi consultat în egală măsură de toți cei interesați de problematica tratată.

• **Roger Kirk, Mircea Răceanu – ROMÂNIA ÎMPOTRIVA STATELOR UNITE. DIPLOMAȚIA ABSURDULUI. 1985-1989** (traducere de **Melania Stelea Rădulescu).**

Silex, Casă de editură, presă și impresariat, București, 1995, 368 pp., 9 400 lei: relatarea unor martori oculari (în cele mai multe cazuri) sau direct implicați în evenimente.

• **AL. ROSETTI ÎN EVOCĂRI** (ediție de **Andriana Fianu).**

Editura Minerva, București, 1995, 246 pp. + 12 pl., 3 000 lei: texte semnate, printre alții, de Alexandru Balaci, Radu Boureanu, Matilda Caragiu-Marioțeanu, Liviu Călin, G. Călinescu, Virgil Cândea, Alexandru Ciorănescu, Ion Coteanu, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Gala Galaction, Constantin C. Giurescu, Al. Graur, Alf Lombard, Cristian Popișteanu, Valeriu Râpeanu, Eugen Simion, Radu Varia.

• **CONEXIUNI. FILOSOFIE, PSIHOLOGIE, SOCIOLOGIE** (coordonatori: prof. univ. dr. **Septimiu Chelcea,** lector univ. **Liviu Mitrănescu).**

Editura Institutului Național de Informații, București, 1995, 437 pp., 4 700 lei: volumul reunește textele prezentate în cadrul Sesiunii științifice organizate de Institutul Național de Informații, în zilele de 17-18 martie 1995.

• **COMORI ALE EPOCII BRONZULUI DIN ROMÂNIA** (coordonarea volumului: **prof. dr. Mircea Petrescu-Dâmbovița, dr. Eugenia Zaharia, dr. Nikolaus Boroffka, Cornelia Stoica, Mihai Rotea).**

Editura S.C. Daim P.H., 1995, 300 pp. cu pl.: album bilingv (cu text și în limba engleză), tipărit sub egida Ministerului culturii.

• **Virgil Tănase – MA ROUMANIE.**

Editions Ramsay /de Cortanze/ Medias, Paris, 1990, 262 pp.: dialoguri purtate de scriitorul Virgil Tănase, director al Centrului Cultural Român din Paris, cu Blandine Tézé-Delafon, despre viața în România, în vremea dictaturii comuniste. Autorul reconstituie filmul celebrului episod al „aventurilor" sale cu securitatea din propria sursă, „aventuri" în care au fost implicate nu numai serviciile secrete, ci și președintele Mitterrand, precum și o imagine a vieții din exilul său francez.

• **N. Carandino – DARCLÉE** (ediția a II-a, revăzută;cuvânt înainte de **Mariana Nicolesco).**

Fundația Internațională Ateneul Român, 1995, 239 pp., 5 000 lei: viața marii artiste de operă, retipărită cu sprijinul Inspectoratului pentru Cultură al județului Brăila, al Primăriei Municipiului Brăila și al unor sponsori brăileni.

• **ANUAR „ALBANEZUL" – 400.**

București, 1995, 209 pp., 4 500 lei: primul număr al suplimentului revistei **Albanezul** (redactor fondator: Gelcu Maksutovici), apărut în cel de-al 400-lea an de la prima prezență atestată a albanezilor în România.

• **PIERRE DREYFUS. 1907-1994.**

Gallimard, Paris, 1995, 115 pp.: textele reunite reprezintă omagiul adus la 27 iunie 1995, de colaboratorii și apropiații săi, lui Pierre Dreyfus, fost președinte-director general al regiei de automobile Renault vreme de 20 ani; aceste mărturii au fost colecționate și pregătite pentru tipar de Sylvie Dreyfus, Dominique Paul-Boncour și Ghislain Uhry.

COPERTELE

① ④ Nara și Kyoto, cele două capitale istorice ale Japoniei, unde s-a zămislit civilizația acestei țări, păstrează numeroase monumente martore ale trecutului nipon: Pagoda de vest din Yokushi-ji, templul închinat lui Buda Yokushi Nyorai, la Nara, ctitorit de împăratul Temmu în anul 680 **(coperta ①),** și detaliu din interiorul marelui sanctuar cu 33 de nișe din Templul Renge-o din Kyoto, datând din 1164 **(coperta ④) (Nara, evocare prin temple,** p. 81)

② ③ Portretul lui Matei Basarab și cel al doamnei sale, Elena, dintr-o evanghelie slavonă, păstrată multă vreme la Biserica Sf. Nicolae din Chilia, scrisă în 1593 și ferecată în 1644, de domnul Țării Românești. Inițial, cele două portrete au făcut parte dintr-un alt manuscris **(Al. Odobescu și „suvenirile strămoșești",** p. 65)

1

2

3

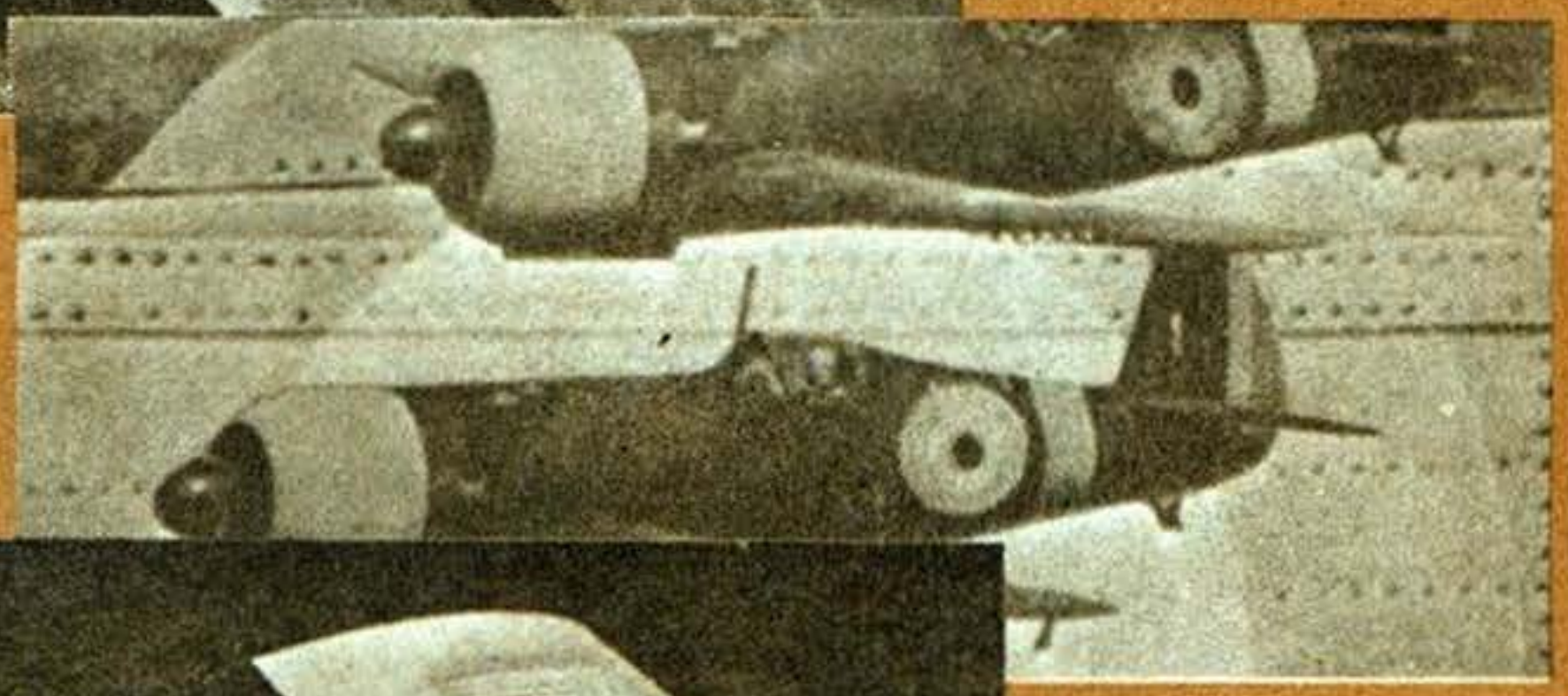

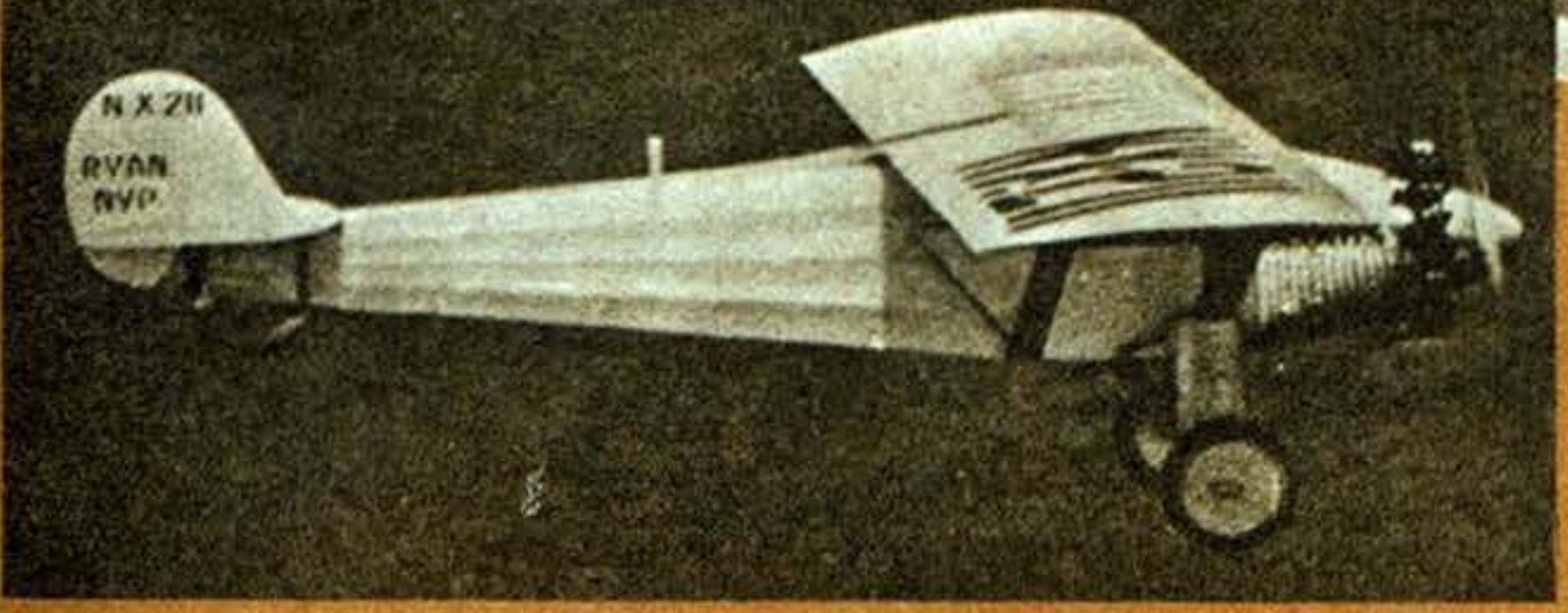

4

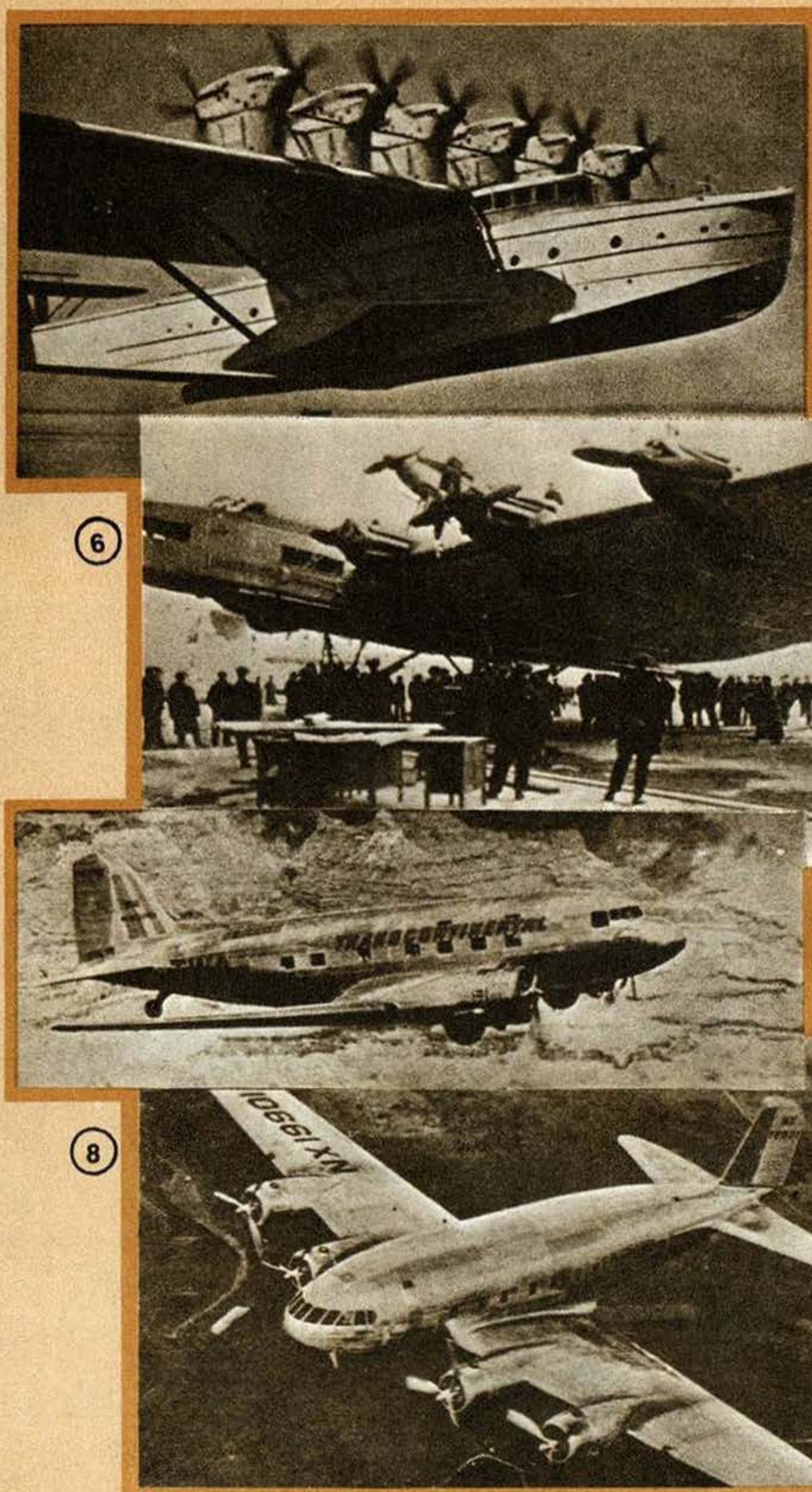

5

6

7

8

9

10

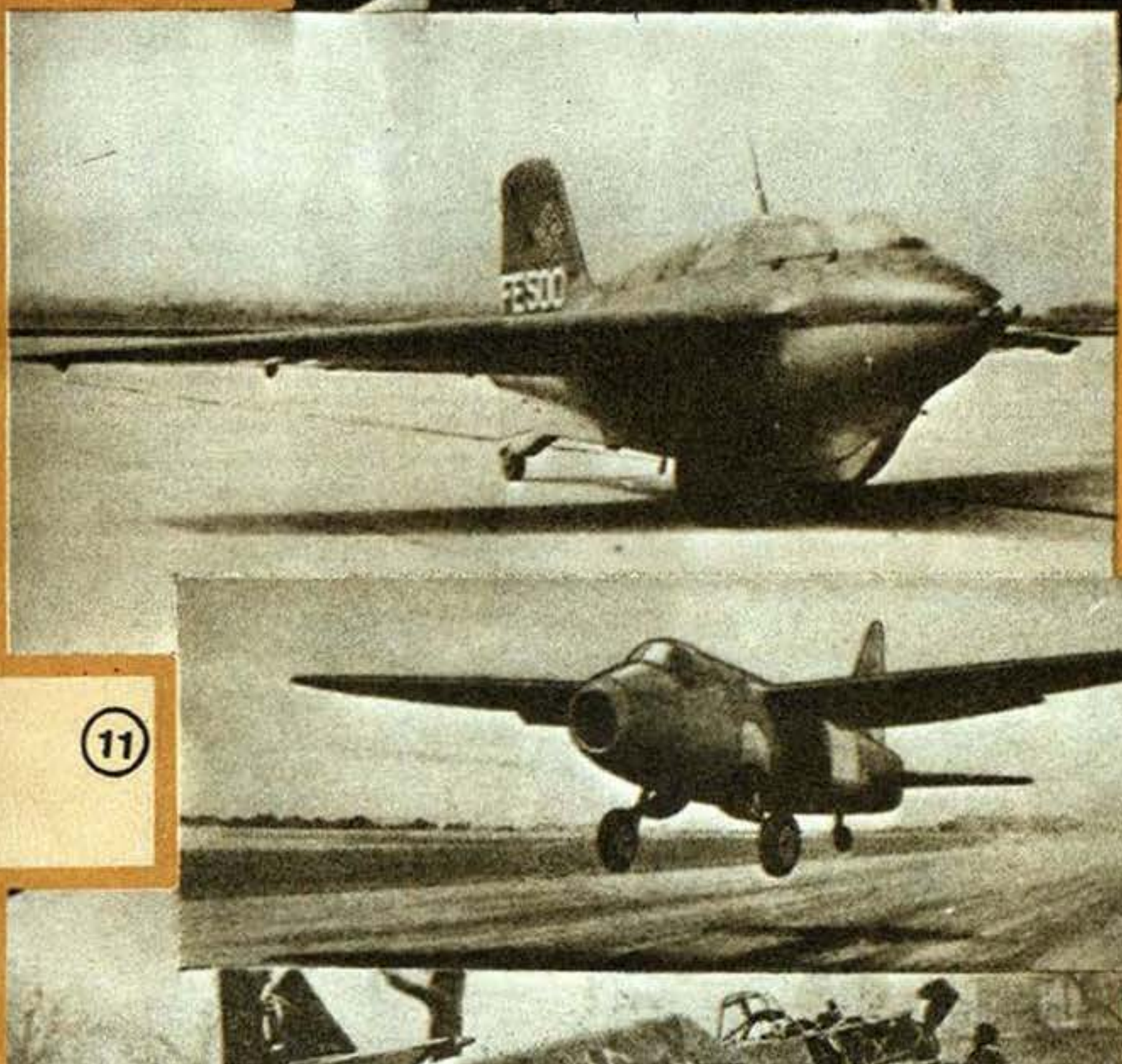

11

12

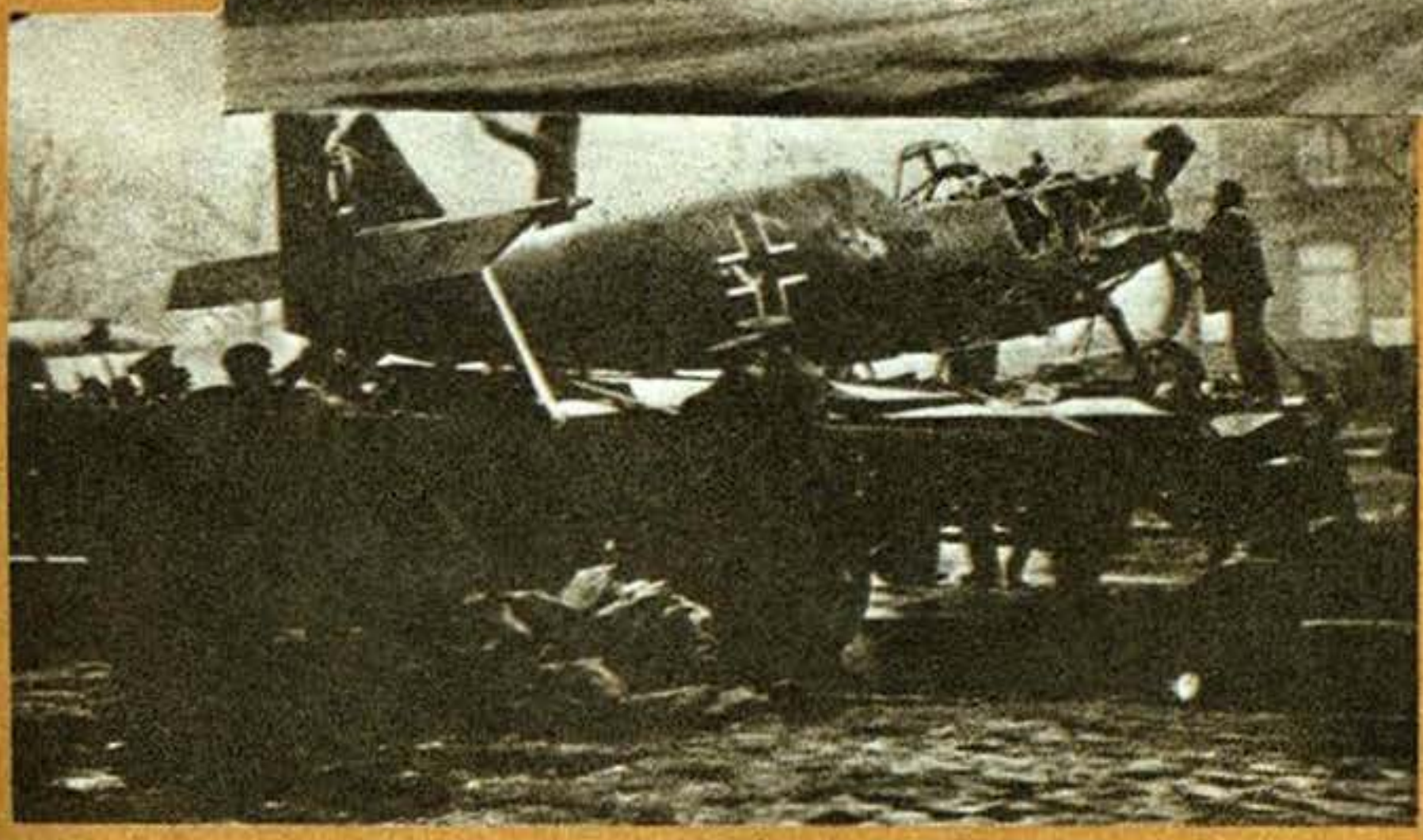

13

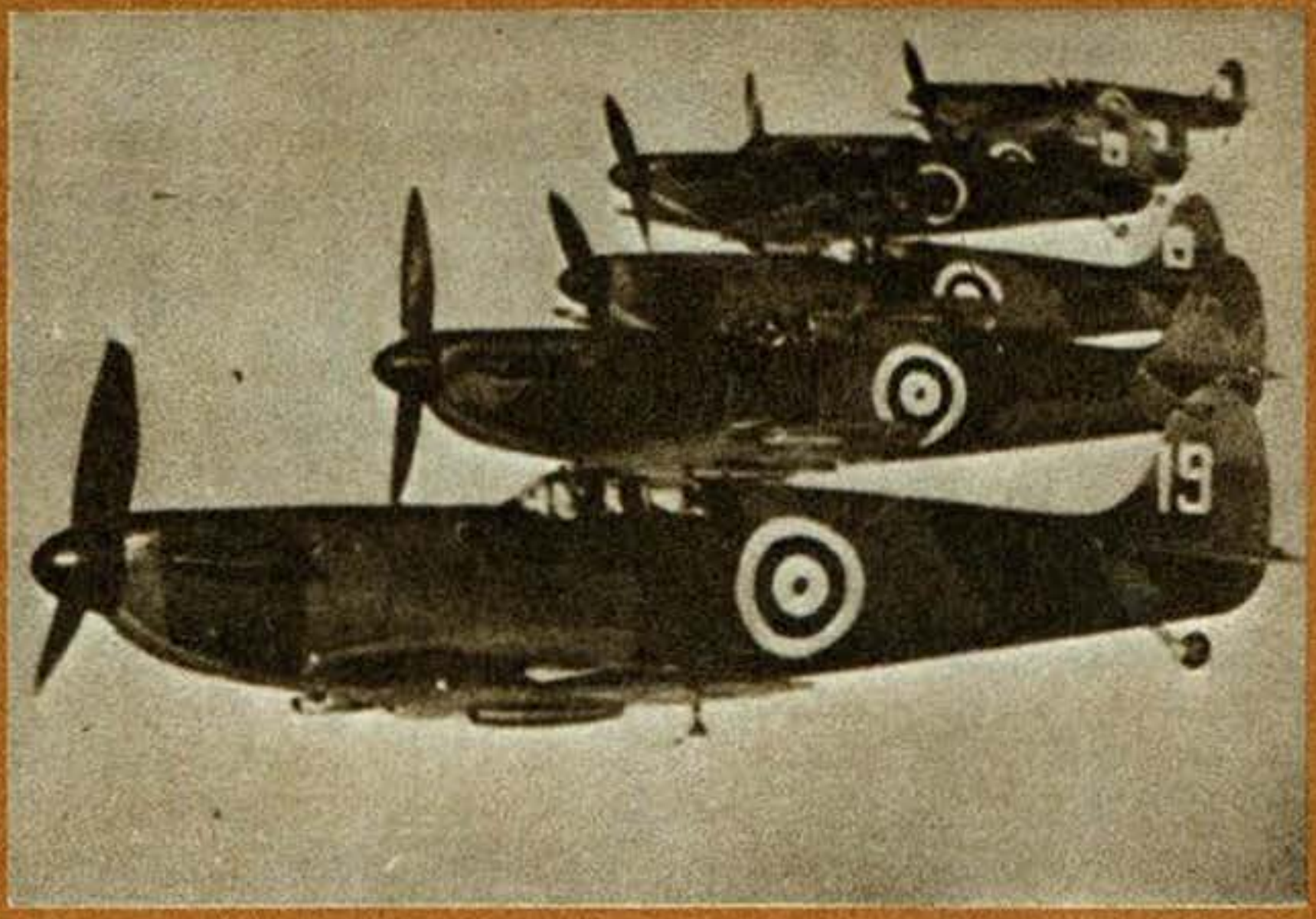

14

15

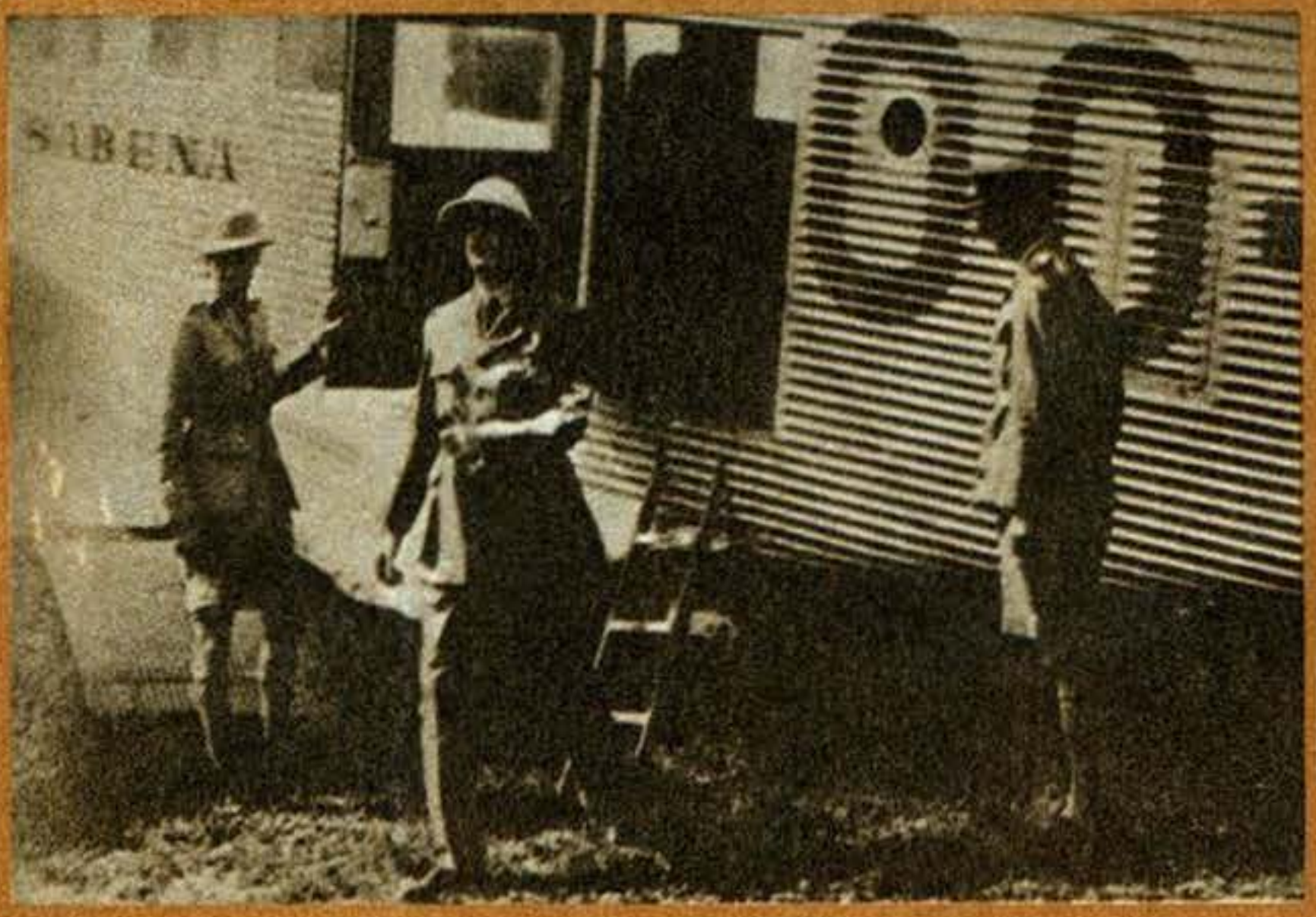

Istoria bancară a civilizației românești

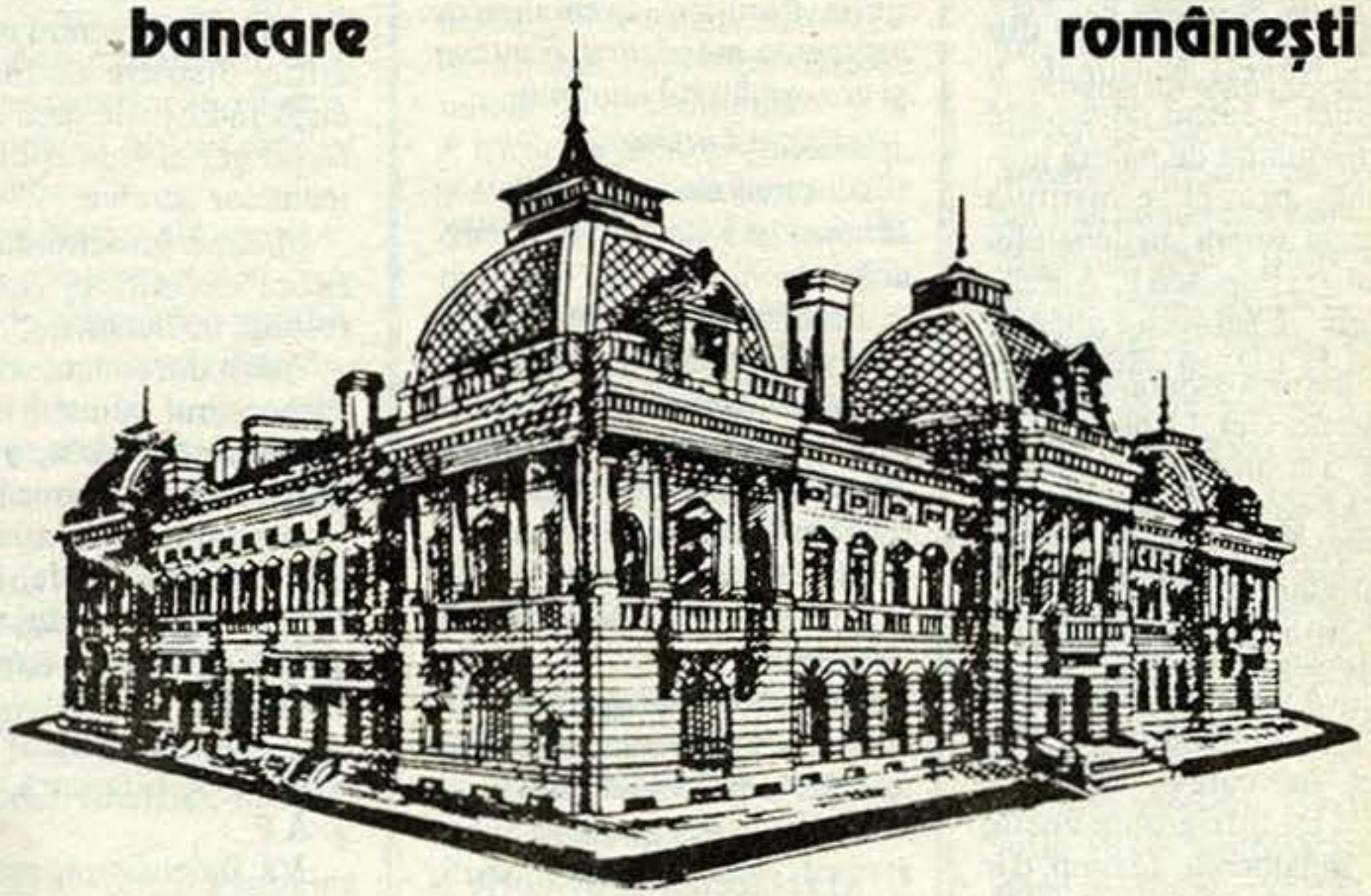

OPERAȚIUNEA TISMANA

DEVINE PUBLICĂ DUPĂ 50 ANI

„Considerăm că nu este necesară prezentarea materialului tov. col. (r) Popescu F. Aurel în fața salariaților Băncii Naționale.

Operațiunea de evacuare și aducere înapoi a tezaurului la mănăstirea Tismana a fost la timpul său o operațiune de secret de stat de importanță deosebită care nici în prezent nu este necesară să fie cunoscut tuturor salariaților.

Arătarea modului de organizare și efectuare a acestei operații este cu atât mai neindicat să fie popularizată.

București, 26 ianuarie 1972

Director
Ioan D. Pârvulescu“

Revista noastră este azi în măsură să dezvăluie pentru prima oară unul dintre secretele absolute de la sfârșitul războiului.

Tentația „fructului oprit“

Textul reprodus la început mijlocește primul contact cu conținutul Dosarului 20 al Direcției Administrative din Arhiva Băncii Naționale a României. Lăsând de-o parte imperfecțiunile de natură gramaticală, prin el se instituia interdicția asupra „materialului tov. col. (r) Popescu F. Aurel“, pe motiv că subiectul abordat „a fost la timpul său o operațiune de secret de stat de importanță deosebită“. Logic, „materialul“ cu pricina ne așteptam să se afle între filele dosarului. Să recunoaștem și faptul că interdicția instituită de textul amintit a avut darul să sporească tentația, exact ca în cazul „fructului oprit“.

Preț de câteva ore, am parcurs cu înfrigurare zecile de file îngălbenite de timp, dar *nu am găsit ceea ce, inițial, doream să aflăm*. Ne-am făcut totuși o idee de ansamblu despre *ceea ce nu trebuia să se știe*. Ofițerul respectiv pare să fi fost un participant la evenimente și, după un anume număr de ani, dorise să povestească cele trăite de el în fața salariaților Băncii Naționale. Un moment, într-adevăr, palpitant din istoria Bătrânei Doamne, o reeditare a unor întâmplări din anii primului război mondial *(Magazin istoric,* nr. 3, 4/1996), dar cu o altă desfășurare, alți actori și, evident, cu altă finalitate.

Dar să vedem despre ce era vorba, atât cât vom putea să reconstituim din evenimente cu ajutorul documentelor pe care le-am consultat în Arhiva Băncii Naționale (unele nu se mai află în dosarul respectiv, iar altele vor fi existând în arhivele altor instituții implicate în acele evenimente: Ministerul afacerilor externe, Ministerul finanțelor sau Marele Stat Major român).

Un prim set lămuritor de documente datează din iunie 1944. Primul dintre ele poartă titlul *Plan de lucru pentru refacerea mănăstirii Tismana* și are următorul conținut:

„Etapa I de lucru

a) transformarea pivniței în tezaur, ușă de tezaur, grile, scări etc.

Materialele au fost transferate la Tismana. Ușa de tezaur se va transporta luni 19 iunie a.c., când va pleca și monteurul Casei Fichet;

b) amenajarea încăperilor pentru garda militară;

c) instalarea telefonului la mănăstire.

Toate lucrările din etapa I de lucru trebuiesc terminate până cel târziu la 25 iunie a.c.

Etapa a II-a de lucru

a) refacerea provizorie a acoperișului la aripa din stânga, ce a fost distrus de incendiu;

b) refacerea încăperilor de la fațada aripei din stânga pentru a fi accesibile să primească arhiva Președinției Consiliului de Miniștri, în caz că Banca Națională ar avea nevoie de garajele în care în prezent este adăpostită acea arhivă;

c) rechiziționarea vilelor din apropierea mănăstirii pentru cca 100 persoane din Banca Națională;

d) amenajarea camerelor din vilele ce vor fi rechiziționate;

e) construirea unei magazii pentru depozit de alimente de circa 2-3 vagoane;

f) captarea apei din izvoare, pentru a putea construi două dușuri;

g) depozitarea materialelor și alimentelor necesare pentru o popotă de cca 150 persoane;

h) cumpărarea unui grup electrogen;

i) depozit de benzină și petrol;

j) depozit de 10 vagoane lemne de foc.

Pentru această etapă a II-a de lucru, parte din materiale au fost transportate la Tismana, restul în curs de a fi comandate.

Etapa a III-a de lucru

a) planurile pentru refacerea aripei distruse de incendiu, după indicațiile date de arhitectul șef al Comisiei Monumentelor Istorice;

b) după întocmirea planurilor definitive, comanda restului de materiale“.

Acest document, semnat de inspectorul general Zănescu și arh. R. Dudescu, a fost redactat se pare în urma hotărârii Consiliului de administrație din ziua de 7 iunie, în urma căreia Secretariatul general al B.N.R. a emis următoarea circulară:

„Către serviciile: Casierie, Tehnic, Arhitectură, MONT și A.P.

Vă facem cunoscut că în ședința din 7 crt., Consiliul de administrație și Consiliul general a aprobat mutarea parțială sau totală a tezaurului Băncii din București și depozitarea acestui tezaur, în caz de nevoie, la mănăstirea Tismana...“

„Grija de a pune la adăpost averea țării“

Se vehiculaseră și alte variante, inclusiv trimiterea tezaurului în străinătate. „Cu scrisoarea noastră nr. 318 056 din 27 martie a.c. – citim într-o scrisoare adresată la 4 iulie de guvernatorul B.N.R. lui M. Antonescu, vice-președinte al Consiliului de Miniștri – arătam punctul de vedere al Băncii Naționale a României în privința unei hotărâri de luat pentru punerea la adăpost, în străinătate, a stocului de aur al Băncii Naționale.

În urma acestei scrisori, conform recomandărilor Onor.

Guvern, Banca Națională a delegat pe dl. administrator Șt. Băbeanu ca, împreună cu ministrul țării la Ankara, să trateze chestiunile tehnice și juridice privitoare la depozitarea stocului de aur în Turcia. Aceste tratative, ca și cele duse anterior în Elveția, nu au putut da nici un rezultat satisfăcător.

Banca Națională, preocupată de conservarea în condițiuni de siguranță a aurului, a socotit necesar, în fața împrejurărilor, să mute adăpostirea aurului din Tezaurul de la București în altă regiune a țării.

Dl. guvernator Constantin Angelescu a comunicat verbal guvernului această intenție și a primit acordul ca să construiască un tezaur de siguranță la mănăstirea Tismana, din jud. Gorj..."

Nu este de prisos a sublinia că 27 martie era exact data la care trupele sovietice ocupau orașul Cernăuți. Cititorul va înțelege mai ușor faptul că în acel moment cercurile responsabile din București, inclusiv guvernul, deveneau tot mai conștiente de pericolul real al unei invazii sovietice asupra teritoriului României. Conștientizarea pericolului invaziei sovietice, sesizabilă la conducerea B.N.R. se pare *mult mai devreme,* chiar la sfârșitul anului 1943, determinase și aceste măsuri, menite să preîntâmpine o eventuală capturare a rezervei de aur a băncii de către trupele sovietice...

Dar să revenim la dosarul nostru.

Având acordul guvernului, conducerea B.N.R. a trecut la punerea în practică a planului elaborat, luând însă toate măsurile de precauție pentru ca operațiunea să se desfășoare în condiții de deplină securitate și cu păstrarea secretului desăvârșit.

Deoarece înaintea transportării tezaurului, la Tismana trebuiau efectuate anumite amenajări ce necesitau deschiderea unui șantier cu un mare număr de lucrători, ceea ce ar fi trezit bănuieli și curiozități, s-a căutat și găsit o motivație din cele mai nevinovate. În urmă cu doi ani, un incendiu provocase mari stricăciuni complexului mănăstiresc; conducerea băncii – recunoscută public pentru astfel de gesturi – va deschide, pe cheltuiala sa, un șantier destinat refacerii clădirilor avariate, mascându-se astfel obiectivul principal.

Un delegat special al băncii, trimis să discute cu mitropolitul Olteniei, raporta la 12 iunie 1944: „Am expus Înalt Prea Sfinției Sale dorința Consiliului băncii de a reface mănăstirea Tismana, aripa distrusă de incendiu acum doi ani. Înalt Prea Sfinția Sa trimite binecuvântarea arhierească și odată cu mulțumirile Înalt Prea Sfinției Sale, spune că în aceste vremuri grele nu i se putea trimite o veste mai bună ca aceasta".

Lucrurile s-au desfășurat într-un desăvârșit respect al legilor, din moment ce, la 22 iunie, Comisia Monumentelor Istorice trimitea următoarea scrisoare conducerii B.N.R.:

„Domnule Guvernator,

Comisia Monumentelor Istorice vă aduce viile sale mulțumiri pentru lăudabila dvs. inițiativă de a reface pe cheltuiala Băncii Naționale a României chiliile distruse de incendiu la mănăstirea Tismana și este de acord ca lucrările de refacere să înceapă imediat..."

La 4 iulie, printr-o scrisoare cu indicativul „Strict personal și confidențial", guvernatorul B.N.R. îl informa pe vicepreședintele Consiliului de Miniștri Mihai Antonescu că lucrările de la Tismana s-au „executat și, în urma ordinelor date de guvern, Marele Stat Major a fixat garda necesară, care a și primit ordin să ocupe localitatea. Examinând diferite mijloace de transportare, am socotit că putem utiliza autocamioanele noastre obișnuite și am luat contact cu Marele Stat Major pentru a pune la dispoziție paza necesară. Transportarea se va face treptat, timp de aproximativ 15 zile.

Aducem la cunoștință această intențione a Băncii Naționale a României în privința transportului tezaurului de aur și rugăm Onoratul Guvern să aibă bunăvoința de a ne indica dacă are ceva de observat în această privință..."

Patru zile mai târziu, la 8 iulie 1944, Secretariatul general al B.N.R. expedia următoarea scrisoare ministrului de finanțe:

„Domnule Ministru,

Vă trimitem alăturat copia scrisorii nr. 319 309 din 4 iulie crt., cu privire la transportarea stocului de aur al Băncii Naționale a României la mănăstirea Tismana, din jud. Gorj, înmânată ieri de domnul guvernator d-lui profesor Mihai Antonescu, vice-președinte al Consiliului de Miniștri, care a declarat domnului guvernator că este de acord cu această măsură.

Pentru ca să putem păși fără întârziere la executarea transferării tezaurului nostru de aur, vă rugăm să binevoiți a ne confirma în scris acordul Onoratului Guvern în această chestiune".

Deocamdată, ne oprim aici. Vom vedea în numărul viitor cum a evoluat dramatica situație în zilele următoare...

(Va urma)

Cristian PĂUNESCU,
Marian ȘTEFAN

DARURI DE PAȘTI

Fundația Culturală Magazin Istoric poate anunța din nou că unui număr de 15 elevi și 26 studenți li s-a oferit câte o bursă anuală, ca răsplată pentru pasiunea lor pentru istorie și pentru rezultatele obținute la învățătură. Din nou aceste burse au devenit posibile grație unor sponsori generoși, mereu alături de Fundația noastră. Urmând de cele mai multe ori o veche și frumoasă tradiție de familie, acești oameni au înțeles să contribuie și în acest fel la crearea noii Românii, sprijinind tocmai pe cei care vor trebui să o ducă mai departe.

Ne-am păstrat entuziasmul pentru această donație, deși ne vedem nevoiți să amintim din nou dificultățile în colaborarea cu unele inspectorate școlare. În vreme ce domnul inspector școlar general al județului Suceava ne-a putut comunica numele elevei propuse într-o jumătate de oră, alte inspectorate nu au înțeles nici măcar să ne răspundă. Evident, am fost obligați să renunțăm la oferta noastră pentru elevii din județele respective. Ne este greu totuși să înțelegem o asemenea atitudine, în condițiile în care noi oferim burse, fără să cerem nimic în schimb. Eventual, cel mult o scrisoare de mulțumire din partea premianților noștri. Poate totuși mai multă solicitudine nu ar strica.

Dar iată acum lista celor 41 de elevi și studenți:

Elevi

Bursă Dimitrie și Monica Sturdza

1. Leu Zorici Alina – cls. VI – Școala generală – com. Popești, jud. Iași

Burse Fundația Culturală Magazin Istoric

1. Andrei Mihalache – cls. VIII – Școala generală nr. 1 „Sf. Voievozi" – București

2. Pavel Robert Marian – cls. VII – Școala generală nr. 160 – București

3. Neag Camelia – cls. XII – Liceul „Octavian Goga" – Miercurea Ciuc, jud. Harghita

4. Dediu Marcel – cls. XI – Liceul „Costache Negri" – Tg. Ocna, jud. Bacău

5. Bătrânoiu Robert – cls. IX – Liceul „N. Bălcescu" – Brăila, jud. Brăila

6. Șanta Daniel – cls. VIII – Liceul „Mihai Viteazul" – Sf. Gheorghe, jud. Covasna

7. Iluț Dorin – cls. VIII – Școala nr. 14 – Baia Mare, jud. Maramureș

8. Popârlan Sabina – cls. XII – Școala Centrală – București

9. Rarău Monica Ioana – cls. XII – Liceul „Emil Racoviță" – Cluj, jud. Cluj

10. Timofticiuc Cornelia – cls. XI – Liceul „Petru Rareș" – Suceava, jud. Suceava

Bursă Constantin C. Giurescu

1. Jianu Marius Emanuel – cls. VIII – Școala generală nr. 4 – Râmnicu Sărat, jud. Buzău

Bursă Armand Călinescu

1. Negoi Ana Maria – cls. XI – Liceul „Vlaicu Vodă" – Curtea de Argeş, jud. Argeş

Bursă Benedict Negru

1. Segal Adina – cls. V – Şcoala nr. 4 – Tulcea, jud. Tulcea

Bursă dr. Cornelia Simionovici-Venty (donatori: prof. Lia Ioana Ciplea, avocat Ştefan Ciplea)

1. Ludovic Balasko – Baia Mare, jud. Maramureş

Studenţi

Bursă Dimitrie Onciul (donatori: prof. Lia Ioana Ciplea, avocat Ştefan Ciplea)

1. Petre Guran – an studii aprofundate – Facultatea de Istorie – Bucureşti

Bursă Constantin C. Giurescu

1. Marin Şerban – an studii aprofundate – Facultatea de Istorie – Bucureşti

Bursă Comandor Alexandru Popişteanu

1. Burchilă C. Bogdan Codruţ – an IV – Facultatea Aeronave – Bucureşti

Bursă Comandor D. Darian

1. Şerban I. Mugurel Bogdănel – Facultatea de Navigaţie – Institutul de Marină – Constanţa

Bursă G. Goilav

1. Adriana Panaite – an. IV – Facultatea de Istorie – Bucureşti

Bursă Dr. E. Bogăţilă

1. Andrei Valentin – an. V – Facultatea de Istorie – Bucureşti

Burse Monica şi Dimitrie Sturdza

1. Popa Gorjanu Cosmin – an IV – Facultatea de Istorie – Alba Iulia

2. Ştefan Florin Marin – an IV – Facultatea de Istorie – Cluj

3. Bato Attila – an IV – Facultatea de Istorie – Cluj

4. Stănescu Alexandru – an III – Facultatea de Istorie – Cluj

5. Ungureanu V. Carmen Elena – an V – Facultatea de Istorie – Suceava

6. Pribac Sorin Gheorghe – an IV – Facultatea de Istorie – Timişoara

7. Vâlvoi C. – an V – Facultatea de Istorie – Craiova

8. Scarlat Gică – an III – Facultatea de Istorie – Constanţa

9. Vlad Angela – an V (Republica Moldova) – Facultatea de Istorie – Iaşi

10. Burciu Igor – an V (Republica Moldova) – Facultatea de Istorie – Iaşi

11. Constantinov Valentin – an IV (Republica Moldova) – Facultatea de Istorie – Iaşi

12. Loghin Liliana – an V – Facultatea de Istorie – Iaşi

13. Chiriac Gelu Laurenţiu – an III – Facultatea de Istorie – Iaşi

14. Roman Liviu – an III – Facultatea de Istorie – Iaşi

15. Ursachi Adrian – an II (Republica Moldova) – Facultatea de Arhivistică – Bucureşti

16. Simion Câlţia – an V – Facultatea de Istorie – Bucureşti

17. Maria Pakukes – an V – Facultatea de Istorie – Bucureşti

18. Ilie Liviu – an II – Facultatea de Teologie – Bucureşti

19. Mihaela Ciocoiţei – an III – Facultatea de Istorie – Bucureşti

20. Caraba Adrian – an II – Facultatea de Teologie – Bucureşti.

München, 14-15 februarie 1996
COMPETENȚĂ ȘI NOI SURSE ARHIVISTICE

În zilele de 14 şi 15 februarie a.c., s-a desfăşurat la München, la sediul Fundaţiei „Carl-Friedrich Siemens", un colocviu, sub auspiciile lui Südostdeutsches Kulturwerk şi ale Ambasadei României din Bonn. Reuniunea a fost consacrată problematicii istoriei moderne şi contemporane a României şi unor aspecte ale relaţiilor sau „tangenţelor" româno-germane în perioadele evocate. D-na dr. Krista Zach şi dl. Alexandru Popescu, ataşatul cultural, au fost organizatorii reuniunii, care s-a dovedit a fi o reuşită. Dialogul ştiinţific constructiv care a putut fi angajat între cei câţiva participanţi veniţi din România – prof. univ. Andrei Marga, rectorul Universităţii din Cluj-Napoca şi subsemnatul, cărora li s-a alăturat şi dl. Alexandru Popescu – şi un grup de specialişti germani, deosebit de competenţi în problematica românească abordată, a fost excelent.

Au luat parte la lucrări, din partea germană, profesorii Edgar Hösch (Universitatea München), Ekkehard Völkl (Universitatea Regensburg) şi Lothar Maier (Universitatea din Münster), cărora li s-au alăturat cunoscuta specialistă în istoria contemporană a României, dr. Anneli Ute Gabany, dr. Armin Heinen (Universitatea din Saarbrücken) şi dr. Mariana Hausleither (Freie Universität Berlin), trei tineri specialişti: Hans-Christian Maner (Universitatea din Mainz), Günter Klein (Universitatea din Freiburg) şi Ralph-Thomas Göllner (Universitatea din München) şi, desigur, gazdele – dr. Krista şi dr. Cornelius Zach.

Tematica dezbătută a fost variată, de la „stadiile modernizării României" în secolele XIX-XX, la arhivele nou deschise în România, ori posibilităţile oferite de arhivele germane pentru studierea problematicii istoriei româneşti în perioada „războiului rece", de la reforma agrară din 1945 sau viaţa parlamentară în România în anii 1934-1940, la activitatea opoziţiei în România în perioada dictaturii regale, trecerea de la dictatura lui Antonescu la dictatura comunistă, „sindromul Ialta", unele aspecte ale acţiunilor antisemite în România în timpul celui de-al doilea război mondial, administraţia românească a Transnistriei, relaţiile româno-germane în domeniul cultural şi activitatea de învăţământ a Universităţii din Cluj-Napoca privind minorităţile în ultima perioadă – toate acestea au reprezentat temele altor comunicări ale reuniunii.

Competenţa, ca şi întemeierea, în dese rânduri, pe noi surse arhivistice au marcat majoritatea contribuţiilor prezentate. Remarcabilă a fost în această privinţă comunicarea prof. Völkl referitoare la administraţia românească în Transnistria, întemeiată pe sursele arhivistice din Odessa, în care s-a evidenţiat că regimul administraţiei româneşti a fost cu mult mai uman în Transnistria decât cel al administraţiei germane în Ucraina şi, totodată, s-au comunicat unele date importante privind funcţionarea Universităţii din Odessa sub aceeaşi amintită administraţie. Interesante şi inedite au fost şi contribuţiile referitoare la acţiunile antisemite, dr. Armin Heinen fiind, de altfel, autorul unei teze de doctorat remarcabile consacrate mişcării legionare din România; o specială evidenţiere merită şi comunicarea dr. Anneli Ute Gabanyi, consacrată „sindromului Ialta" în România. Profesorul Lothar Maier, şi dânsul autor al unei excelente teze de doctorat referitoare la începuturile domniei lui Carol I, a prezentat într-un cuprinzător tablou evoluţia proceselor de modernizare în România în cursul ultimelor două veacuri.

Reuniunea – la care au luat parte circa 60 de invitaţi – printre care şi membri ai diasporei româneşti – a fost importantă şi prin dialogul constructiv care a fost angajat, fiind discutate, completate şi chiar criticate unele aspecte ale contribuţiilor prezentate. Partea română a căutat să-i determine pe colegii germani să renunţe la unele clişee referitoare la România şi la istoria ei (lipsa unor tradiţii democratice, „criza de sistem" din perioada domniei regelui Carol II, exagerarea excesele antisemite, mai ales în comparaţie cu Germania etc.). Discuţiile au fost animate, dar foarte colegiale şi constructive, hotărându-se, în finalul reuniunii, repetarea unor astfel de întâlniri, în anii următori, în România şi Germania.

Acad. Dan BERINDEI

Partea finală a mărturiei lui C.I. Diamandi ne prezintă momentele extrem de contorsionate ale tratativelor pe care guvernul român le-a purtat cu puterile Antantei înaintea semnării tratatului de alianță și a convenției militare pe baza cărora România a intrat în război. Întreaga sa mărturie stă sub puternica impresie pe care i-au produs-o cuvintele rostite de Eliza Brătianu, soția primului ministru român de atunci, la aflarea hotărârii Consiliului de Coroană din 27 august 1916: „Veți ști că de acum înainte, orice s-ar întâmpla în acest război, totul va fi aruncat în sarcina soțului meu". Iar el, C.I. Diamandi nu era nimeni altul decât persoana de încredere căreia I.I.C. Brătianu îi încredințase sarcina de a redacta declarația de război.

Dr. Dumitru PREDA

CUM S-A NEGOCIAT HARTA ROMÂNIEI MARI

CONSTANTIN I. DIAMANDI

Am primit necontenit declarațiuni cum că drepturile României vor fi respectate; declarațiunile erau variate în ceea ce privește forma, fondul însă de recunoaștere a drepturilor noastre era același, cu o singură variantă, și anume, că domnul Sazonov se ferea de a recunoaște drepturile pentru flota de război a României, căci în toate declarațiunile lui se vorbește de dreptul nostru comercial.

Dar Aliații își dădeau perfect de bine seama de importanța pe care o avea pentru noi chestiunea Strâmtorilor, căci atunci când a fost vorba de publicarea acordului care se făcuse între dânșii pe această chestiune a fost o polemică de mai multe luni pentru a ști sau nu dacă se vor publica acordurile, de teamă ca România să nu se simtă lezată în interesele ei și descurajată de a continua războiul dacă chestiunea importantă a Strâmtorilor ar găsi o soluțiune care să primejduiască interesele ei.

În negocierile teritoriale care au avut loc și de care am vorbit mai sus, când se întâmpla că era nevoie de o insistență specială care să ajute diplomația în lucrările ei, noi am găsit la suveranii noștri nu numai înțelegere și un simț perfect al intereselor românești, dar totdeauna și dorința lor de a interveni personal în acele negocieri. În special, Majestatea Sa regina Maria a scris în mai multe rânduri atât țarului Rusiei, regelui Italiei, cât și vărului ei regele Angliei, pentru a le explica care sunt dorințele României și [a] arăta necesitatea ca pentru dezvoltarea viitoare a statului român acele dorințe să fie satisfăcute.

Pentru a contrasta cu insistența suveranilor noștri de a apăra interesele țării, apare figura mai ștearsă, binevoitoare, timidă a țarului Nicolae al II-lea, care, și el, era exponentul intereselor țării lui și dorea în mod foarte sincer colaborarea României. Dar pe când la suveranii noștri se observa o insistență și o pulsație cu însăși dorința poporului românesc, figura ștearsă a țarului Rusiei trecea printre acele negocieri cu crâmpeie de fraze, cu amabilități către reprezentant. Și o singură dată mi-a spus: „Revendicările dvs. desigur sunt populare și suveranii au datoria de a asculta «vox populi»". Acest adagiu în gura unui suveran care tocmai a fost sacrificat de poporul lui primește o consfințire tragică mai târziu, când evenimentele revoluționare l-au silit să abdice și când năpraznica catastrofă sovietică a împins guvernanții Rusiei să comită un asasinat fără precedent în istorie.

În negocierile noastre, cele două țări care ne-au dat mai mult concurs față de Rusia, pentru a obține concesiunile pe care ni le doream, este incontestabil că trebuie menționate Franța și Italia. Pentru aceasta din urmă, adică Italia, mai este o observație de făcut. Anume că dacă atunci când, la începutul războiului, cu un

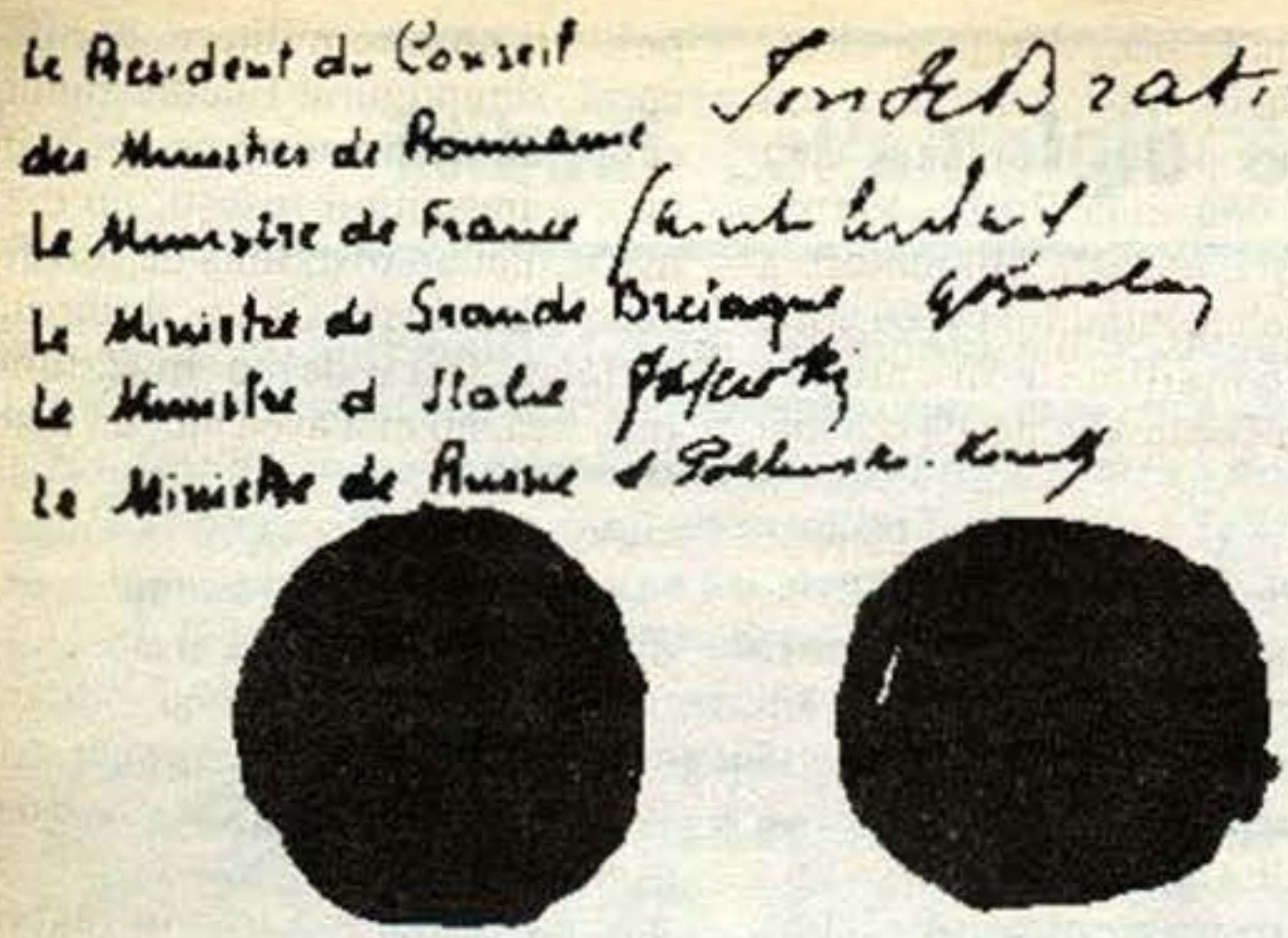

sentiment atât de adânc al intereselor ei, Italia căuta să reţină România de a intra în război, pentru că socotea că intrarea simultană a Italiei şi României îi permitea ei să aibă preţ mai limitat şi să se aprecieze mai mult intervenţiunea ei, odată intrată România, mentalitatea reprezentanţilor Italiei era turbată, nu mai era mentalitatea neutrului ci a beligerantului; şi de unde la început Italia ţinea ca România să intre în război, odată ea intrată găsea că intervenţiunea noastră era prea tardivă.

Am mai spus cum că aceste ţări erau favorabile României însă ele doreau, înainte de toate, colaborarea noastră în război ca un element care putea să scurteze războiul şi să aducă soluţiile dorite de politica lor. Fapt este că intervenţia României putea să aducă foloase mult mai mari, dacă se încadra într-o ofensivă generală şi dacă intrarea noastră ar fi fost făcută la un moment mai oportun.

Istoricii de mai târziu şi în general opinia publică, când vede un tratat realizat, cunosc numai un rezultat, ei nu ştiu lupta care s-a dat pentru obţinerea acestui rezultat; şi pot spune că pentru toate aceste negocieri a fost o luptă fără preget. A trebuit să apărăm pas cu pas interesele noastre, pas cu pas demnitatea noastră, să căutăm a evita toate piedicile şi toate cursele care ni se întindeau şi că ceea ce părea ca un simplu tratat cu câteva articole este rezultat al unei lupte continue. Chiar când a fost vorba de redactarea tratatului s-au ivit şi atunci dificultăţi.

Dar înainte de a cita acele dificultăţi, voi arăta, printr-un document rămas secret, însă divulgat de bolşevici, ce importanţă dădea, în special guvernul francez, intrării României în război.

Semnăturile depuse pe textele tratatului de alianţă cu puterile Antantei (sus) şi pe convenţia militară ce însoţea acest tratat

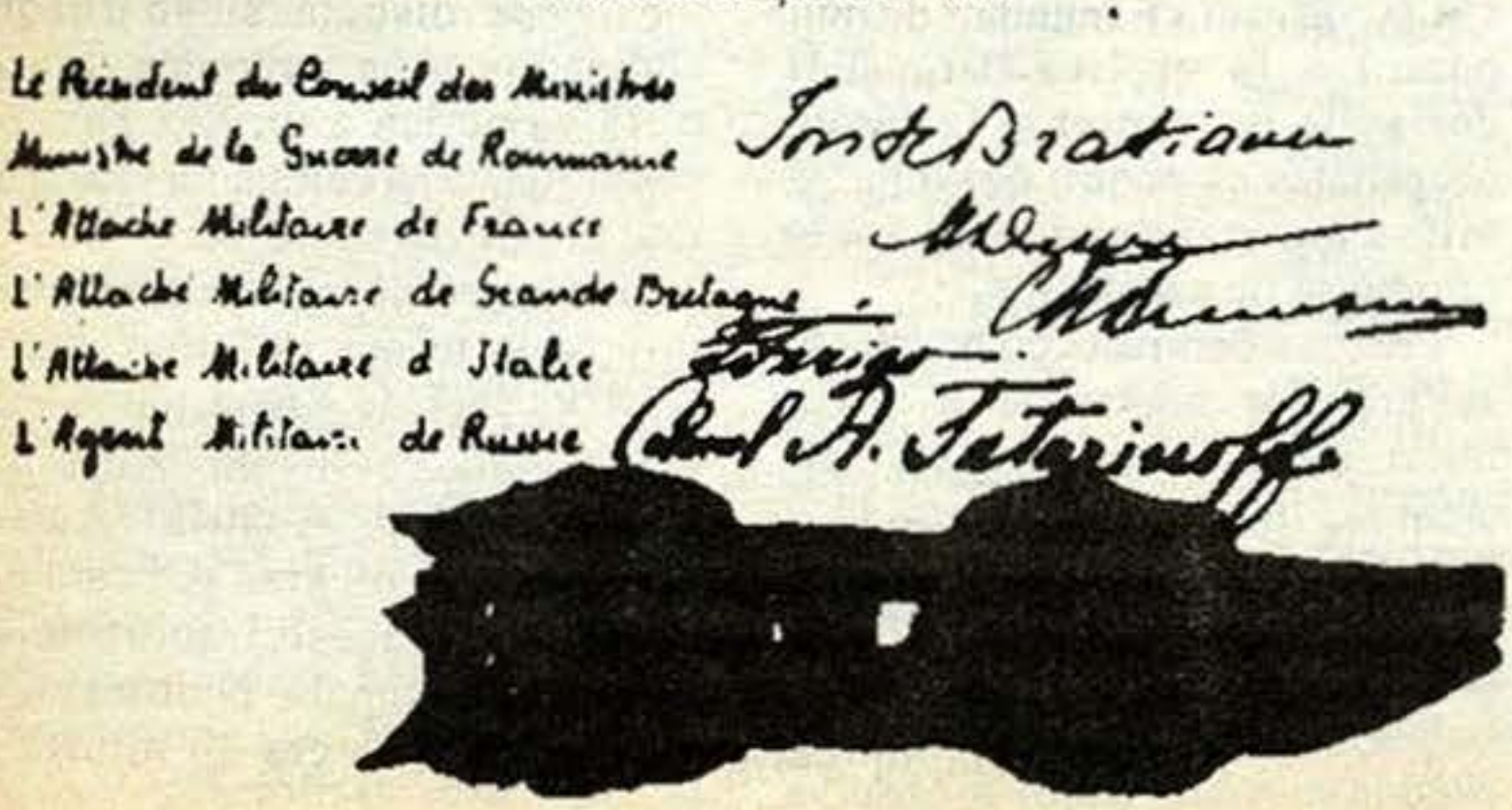

Presiunile care s-au făcut asupra noastră, negocierile se cunosc; ceea ce nu se ştie însă e că imediat după bătălia de la Somme reprezentantul Franţei la Petrograd a făcut din partea d-lui Briand un apel călduros către Rusia, pentru a ceda cererilor României, oricât de exagerate ar fi ele, pentru că armata franceză, după luptele de la Verdun şi Somme, nu mai avea suflul necesar pentru a mai putea continua.

România nu a regretat sacrificiile făcute, însă e jignită când ele se uită. Deci nu prin aprecieri şi deduceri, dar însăşi în litera unui document, care era destinat să rămână secret, se arată că atunci când România a intrat în război trupele franceze, în urma luptelor glorioase dar istovitoare, nu mai aveau suflul necesar pentru a continua. România a jucat, deci, rolul de paratoner şi a atras asupra ei fulgerele războiului pentru a permite aliaţilor din Occident să poată răsufla. Acesta este minimum care se poate spune din momentul când România a intrat în război.

Acela care a înţeles mai bine politica lui Ion [I.C.] Brătianu a fost incontestabil d-l Briand. Documentele publicate arată că adeseori unii din aliaţi erau dispuşi de a întreprinde o acţiune violentă nu numai contra lui Ion Brătianu, dar de a merge chiar până la răsturnarea dinastiei pentru a obţine cât mai repede concursul României în război. Aceasta învederează că, atunci când se luptă pentru viaţă şi pentru moarte, atât indivizii, cât şi popoarele sunt injuste şi nu se mai călăuzesc de principiile elementare de a nu interveni în afacerile interne ale unui stat şi în adevăr asemenea obiceiuri depăşesc cadrul luptelor obişnuite.

Acela care a înţeles cel dintâi că trebuie căutată o înţelegere cu Ion Brătianu, cum am spus la început, a fost dl. Briand. Dânsul a pus diplomaţia Înţelegerii şi propria lui diplomaţie în dilema următoare: puteţi răsturna pe Ion Brătianu având certitudinea că după el va fi un guvern deajuns de puternic, astfel ca cu regele României să

puteţi antrena România într-un război? Dacă nu, este o altă soluţie, aceea de a avea cele mai bune raporturi cu Ion Brătianu şi de a câştiga încrederea lui. Căci la Ion Brătianu, atât în timpul domniei regelui Carol I, cât şi al domniei regelui Ferdinand I, ţinta lui principală a fost ca să aibă în favoarea războiului pe toţi factorii determinanţi; nu vroia cu alte cuvinte să se întâmple cu România ceea ce s-a întâmplat în Grecia. Adică, la zguduirea ce se produce într-o ţară prin intrarea ei în război să se mai adauge o criză dinastică şi un eventual război civil. Tactica de a aduce Coroana la sentimentul general al ţării, de a merge împreună cu dânsa, mână în mână, pentru apărarea intereselor ţării, a fost o adevărată înţelepciune, pentru a evita României zguduiri grave în ajunul intrării în război. O parte din diplomaţii aliaţi împingeau la soluţiuni grăbite, uitând mai întâi că nu se poate face război eliminând o personalitate de însemnătatea lui Ion Brătianu şi un partid atât de puternic cum era atunci partidul liberal şi că nu se putea face război cu concursul României trăind o criză dinastică.

Desigur, cum am mai spus-o, se vor ivi critici asupra momentelor oportune şi sunt convins că lista momentelor pierdute pentru intrarea României în război este o listă lungă. Demonstraţia că s-a pierdut momentul de către România este demonstraţia care nu se poate susţine pentru că ar trebui să arăţi şi să dovedeşti care ar fi fost consecinţa intrării României la un anumit moment. Cum am mai spus, noi ne-am călăuzit de o concepţie cu mai puţin avânt, însă mai conformă bunului simţ, anume că, într-un război de uzură, pentru o ţară care nu are nici armamentul necesar şi fabricile de muniţiuni necesare, cestiunea se pune dacă, într-un asemenea război de uzură, ce este mai bine: de a intra mai devreme sau mai târziu.

Dar mai este o consideraţiune foarte importantă. Toată pregătirea militară a fortificaţiilor României era făcută pentru un război eventual contra Rusiei. Noi făcusem parte din Tripla Alianţă şi chestiunea fabricării muniţiunilor era secundară pentru România, căci în linia continuă Berlin-Viena-Bucureşti, această alimentare a României cu muniţiuni şi cu arme era, în condiţiunile în care am figura în Tripla Alianţă, de cea mai mare uşurinţă.

Nu o dată, pentru a convinge pe dl. Sazonov şi pentru a înfrânge încăpăţânarea pe care o simţeam la Marele Stat Major rusesc, am spus: nu vă îngrijiţi că România vă cere muniţiuni şi să nu suspectaţi ce devin aceste muniţiuni într-o ţară care nu a intrat în război; îngrijiţi-vă în ziua când nu vă vom cere muniţiuni, căci dacă ar fi să intrăm în război contra dvs. şi alături cu Tripla Alianţă, România nu ar avea nevoie să vă ceară muniţiuni, căci am fi inundaţi de muniţiunile fabricilor din Germania.

Dar cum se întâmplă, raţionamentele nu produc efectul lor când la baza relaţiunilor dintre ţări există suspiciune mutuală.

Dacă România era destinată ca să fie în Tripla Alianţă şi să aibă un război cu Rusia, îşi poate închipui cineva că a fost o adevărată revoluţie geografică şi că nu am întors apele geografice pentru a intra în Tripla Alianţă [Înţelegere – *n.n.*] şi a face o *volte face* completă a politicii noastre militare. Fortificaţiile dimprejurul Bucureştiului, care erau destinate să ne apere în contra invaziunii ruseşti, nu mai aveau nici un rost; linia de fortificaţie Nămoloasa-Galaţi, destinată a apăra [ţara de] o invaziune rusească, nu mai avea nici un rost; România nu avea nici un fel de armament pentru lupta în munţi, căci adversarul său probabil era din contră un imperiu al stepei. A trebuit deci în pregătirea militară schimbat complet adevăratul front al României. Dacă stăruiesc şi asupra acestui punct este pentru a arăta că noi am fost în război într-o situaţie specială. În fond noi

Trupele române pătrund în Transilvania

am avut două Alsacii, una era Transilvania, alta Basarabia. Un lucru era cert, România nu putea rămâne neutră într-un conflict în care se discuta şi se rezolva chestiunea de naţionalitate care fusese pusă de ţările Micii Antante pentru motivul arătat mai sus, că în acea constelaţiune se găseau ţări ca Franţa şi Italia, care aveau revendicări naţionale.

În faza istorică, când s-a pus chestiunea unităţii naţionale, Germania şi Austria [Austro-Ungaria –*n.n.*] erau ţări care erau adversare acestei soluţiuni de uniune naţională, pentru simplul motiv că una era un mozaic de

naționalități – Austria, și că cealaltă stăpânea o parte din Polonia, Alsacia și Lorena și Schleswigul de la Danemarca. Germania nu putea să fie expresiunea naționalităților, când însăși organizațiunea ei asuprea naționalitățile care aparțineau statelor vecine.

Pentru noi a fost un imperativ categoric de a intra atunci. Nu am nevoie să spun că nu o dată ne-am găsit la soluțiunea cea rea. Nu era permis oamenilor care aveau cuvântul lor de spus să aibă în vedere numai soluțiuni fericite. Înfrângerea noastră a fost pusă în calcul și ne-am spus lucrul următor: dacă România va fi să fie înfrântă, ea va avea avantajul să fie înfrântă în cea mai bună companie, adică cu Franța, Anglia și Italia, fără a mai vorbi de Serbia și alte țări. Or, nu este precedent, ca o hegemonie a unei țări – vorbesc de Germania – să se poată stabili indefinit în Europa. Este un moment dat când contra acelei hegemonii se formează coalițiuni. Acest moment a fost unul din momentele hotărâtoare ale războiului din 1914.

România făcu deci, prin alianțele ei, întâi să fie recunoscute revendicările ei în Transilvania, Banat și Bucovina de cele mai mari puteri din lume și, în același timp, să facă alianțe cu state chiar când ar fi să fim învinși, cum am spus mai sus, în cea mai bună companie. Pentru noi s-a rezolvat soluțiunea fericită, dar și soluțiunea înfrângerii care putea să cadă asupra noastră.

Nu însă acest fapt a fost partea hotărâtoare ce a determinat România să intre în război; a fost un imperativ categoric, cu împrejurarea unui război pe care nu l-am declarat, nu l-am provocat, să se pună pe tapet marea chestiune a naționalităților. România, care nu-și îndeplinise încă unitatea națională, nu putea fi absentă în acel moment; și nu se putea alia, deși avea Basarabia în partea cealaltă, decât cu țări cari prin aspirațiunile lor din acel moment trebuiau să dea soluțiuni naționale, căci dând soluțiune la cestiunile lor proprii, dădeau soluțiuni la întreaga problemă a naționalităților.

Spuneam adineauri că până în ultimul moment, statele, în special cele mici, sunt datoare să apere interesele lor.

În cursul lunii iulie [1916], în ultima întrevedere care a avut loc între [Poklewsky] ministrul Rusiei la București și Ion Brătianu, la care eram și eu prezent, îi spusesem în sfârșit d-lui Poklewsky că fusesem însărcinat de Ion Brătianu de a redacta declarația de război către Austria [Austro-Ungaria – *n.n.*].

În adevăr, câteva zile după acea întrevedere, mă duceam la Florica și intrând în apartamentul care îmi era destinat, cu acea veselie binevoitoare, pe care o avea totdeauna, Ion Brătianu mi-a spus: „Am să te rog să redactezi aci declarația de război către Austria. Dar totodată trebuie să te previn că am să închid ușa până o să o redactezi". I-am răspuns că o să fiu ca un prizonier. „Da, mi-a zis Ion Brătianu, exact cum se petrece la Roma când se alege un Papă. Toți cardinalii sunt închiși și nu ies decât după alegerea Papei. D-ta ai să fii singur, ca un prelat moldovean și închis în acest apartament".

În adevăr, comparația era mai departe?, cum se anunțase la început. Și cum se știe despre felul cum votează cardinalii în Vatican, după ce s-a terminat votarea, buletinele sunt aruncate într-un cheminеu și când apare acel fum pe un horn, care în italienește se numește „Spumate", atunci se deschid ușile și se strigă „Abeamus Papa".

Am spus că comparația este exactă, că și eu am făcut câteva ciorne, pe care le-am aruncat în foc și s-a văzut atunci un mic fum, care amintea nu că s-a ales un Papă, dar apărea unul din cele mai importante acte ale României: *declarația ei de război.*

Acea declarație conținea toate punctele de vedere ale României. Într-însa este arătat pentru ce am făcut politică cu Tripla Alianță, de ce de la războiul balcanic Tripla Alianță nu s-a mai ținut de directivele politicii de pace, pentru ce acest război, care trebuia să fie după tratate numai o politică defensivă față de Rusia, a devenit în mâinile guvernanților de la Viena și Berlin un element ofensiv și că, în aceste împrejurări România este obligată să se ralieze acelor țări care pot să-i asigure realizarea unității ei naționale.

Totul fiind astfel pregătit, în ziua de 27 august stil nou, atunci când se credea – și probabil chiar că Rusia lăsase să se acrediteze acest zvon – că guvernul va demisiona și va veni un guvern Maiorescu, a venit Consiliul de Coroană în care regele Ferdinand a spus cuvintele atât de înălțătoare lui Petre Carp, care spunea că Hohenzollernii nu se pot învinge; el i-a răspuns: *„dar eu am învins un Hohenzollern, pe mine însumi".*

Pe piețele Bucureștiului, pe Calea Victoriei, gorniștii sunau alarma. Personalitățile politice defilau pe Calea Victoriei în aclamarea mulțimii: și am asistat la trăsuri deshămate și persoane politice duse în triumf. Acela însă care luase responsabilitatea așa de mare de a face ca țara lui să intre în război, acela trecuse direct de la Cotroceni pe străzi lăturalnice și intrase în curtea casei lui fără să fie văzut de nimeni. Peste câtva timp, când am intrat eu însumi, l-am găsit alături cu soția lui, cu figura impresionantă, cu privirea adâncă, dar și foarte gravă a omului care luase hotărâri istorice. Și doamna Brătianu mi-a spus, în camera de alături: *„Veți ști că de acum înainte, orice s-ar întâmpla în acest război, totul va fi aruncat în sarcina soțului meu".*

Și am auzit foarte adesea în timpul războiului o variantă a acestui principiu: când lucrul mergea bine poporul îl făcuse și își atribuia meritul, când mergea rău era un singur responsabil: *„EL".*

De altfel, această lege a nerecunoștinței este legată totdeauna de soarta oamenilor mari. Unii au mers până a crede că un om mare se judecă după ingratitudinea poporului său. Și mult înainte [de] această observațiune, Tacit a spus: *„Într-un război succesul și-l atribuie toți, insuccesul unul singur."* ■

AMINTIRI DESPRE PĂRINȚII MEI

MAICA ALEXANDRA

Carol I și regina Elisabeta, într-un moment de răgaz la Sinaia

Principesa Ileana a României, mai târziu Maica Alexandra – Domnița Ileana pentru cei care au avut privilegiul s-o cunoască – s-a născut la București în ziua de 5 ianuarie 1909 și a murit la Ellwood City (Pennsylvania, S.U.A.) la 21 ianuarie 1991, de inimă, în urma unei perioade de mare încordare sufletească și a șocului traumatic provocat de fractura femurului.

A fost fiica regelui Ferdinand și a reginei Maria, venind, în ordine, după Carol, Elisabeta, Marioara și Nicolae și înaintea lui Mircea. Fiică favorită a reginei Maria, a trăit alături de mama ei perioada în care aceasta a fost sufletul rezistenței românești din Moldova și „mama răniților". Experiența acestor ani de încercare și exemplul de dârzenie al reginei au marcat-o pentru restul vieții, ca de altfel și exaltarea momentului victoriei care a însemnat desăvârșirea idealului nostru național. Liceul l-a făcut în Anglia, ca internă. Întoarsă în țară, s-a ocupat de organizarea cercetașelor și de A.T.F. (Asociația Tinerelor Fete), devenind extrem de populară prin simplicitatea ei sportivă și spiritul de camaraderie de care a dat dovadă. În 1931 s-a căsătorit cu arhiducele Anton, din ramura toscană a Casei de Austria, cu care a avut șase copii: Maria-Ileana (Minola), principesă Kotulinski-Dobjanski; Ștefan; Alexandra, mare ducesă de Würtemberg și apoi doamna Victor Baillou; Dominic; Maria-Magdalena (Maggi), baroană Holzhausen; Elisabeta, doamna Georg Sandhofer.

După căsătorie a locuit în Austria, la castelul Sonnberg, lângă Mödling, până în 1943, când arhiducele Anton, aviator în Luftwaffe, a fost dat afară din armată și, ca mulți membri ai caselor domnitoare, a primit domiciliu forțat. Revenită în România cu întreaga familie, principesa Ileana s-a instalat la Bran, unde a înființat și condus spitalul „La inima Reginei" (inima reginei Maria fusese adusă de la Balcic după cedarea Cadrilaterului), în care au fost îngrijiți răniți de război. În ianuarie 1948, după abdicarea silită a regelui Mihai, a părăsit țara împreună cu ceilalți membri ai familiei regale. S-a instalat mai întâi în Argentina – pe atunci un „paradis" pentru refugiați – și apoi în S.U.A. Aici a divorțat și s-a recăsătorit cu doctorul Ștefan Issărescu, unul din liderii rezistenței anticomuniste românești din New York. Scurtă vreme după aceea, foarte lovită de pierderea Minolei, care a murit într-un accident de avion în 1959, principesa s-a hotărât să se retragă din cele lumești. În 1988 avea să scrie despre această vocație: „Copiii mei crescuseră mari și am simțit în adâncul sufletului meu că Dumnezeu cerea de la mine ceva foarte deosebit de ceea ce făcusem până atunci. M-am convins că sunt chemată de viața mănăstirească".

În 1965, când am sosit în Franța, am găsit-o pe Domniță la mănăstirea ortodoxă rusească „Vălul protector al Maicii Domnului" din Bussy-en-Othe, lângă Auxerre, unde intrase ca novice în 1961. În 1967, de Sfântul Lazăr, a devenit călugăriță sub numele de Maica Alexandra. În același an, în octombrie, avea să pună temelia mănăstirii „Schimbarea la față", lângă Ellwood City, pe un loc ales încă din 1965 împreună cu Maica Eudoxia, stareța de la Bussy. A cutreierat coloniile românești din Europa și America pentru a aduna bani și a investit ultimele sale economii în acest proiect, început cu mijloace foarte modeste și realizat cu mari greutăți, numai prin truda ei neobosită.

Pasiunea pentru țară și dorința de a cinsti numele de român în străinătate m-au apropiat de Domnița Ileana. Având în vedere prietenia pe care le-o arătase încă din copilărie mamei mele[1] și surorilor ei, făcea parte din „patrimoniul meu de familie". Am cunoscut-o în uniformă de Crucea Roșie, când se întorsese din Austria. Dar deosebirea de vârstă s-a șters când am regăsit-o în Franța, după ieșirea mea din închisoare, datorită preocupărilor comune și activității mele de exilat politic – nu economic. Am fost s-o văd la Bussy și la fiicele sale din Austria și Germania, și înainte și după plecarea sa în America, și am purtat cu dânsa o lungă corespondență, „ce se poate face pentru România și pentru români" fiind subiectul constant al schimburilor noastre de idei și de păreri.

După schimbarea survenită în decembrie 1989 nu a avut decât un gând: să-și revadă țara iubită. Mitropolitul Natanael, ierarhul mănăstirii de la Ellwood, încredințându-i o misiune, a decis să plece în România în octombrie 1990.

Am cunoscut mulți români, oameni de rând și oameni de seamă. La nici unul însă nu am descoperit o dragoste de țară și de neam a cărei văpaie să ardă cu intensitatea celei care a înflăcărat-o pe Domnița Ileana.

Această scurtă evocare ar fi incompletă dacă n-am menționa activitatea scriitoricească a principesei Ileana. Vom omite scrierile cu caracter religios. În afara numeroaselor articole cu caracter istoric, a scris un prim volum de amintiri I Live Again **(Trăiesc din nou) în 1951, iar în 1953 a publicat un altul** Spitalul La Inima Reginei.

Prin intermediul revistei Magazin istoric **punem la dispoziția cititorilor textul unei evocări rostite în fața unor români din New York, la 1 decembrie 1988.**

Ion VARLAM

---

[1] Doamna Safta Varlam, fiica generalului academician Radu R. Rosetti – *n.r.*

Îmi este foarte greu să vorbesc despre mama. Cine a fost mama? Știți că titlul pe care-l iubea ea cel mai mult era „Mama Regina“. Acesta a fost numele cu care, de fapt, a fost cunoscută în România mai mult decât oricare alt nume. Pentru mine a fost mama mea, a fost Regina mea și a fost și cea mai bună prietenă pe care am avut-o. Totuși, când mă gândesc la dânsa, astăzi, este foarte greu să o văd, mai mult pot să spun că o simt. Personalitatea ei, care era atât de caldă, atât de înțelegătoare și atât de omenească încât pentru ea, cu adevărat, toată lumea era egală. Nu era nimeni despre care să spună dânsa că, omenește, o persoană era mai importantă decât alta. Rar am auzit-o să zică „nu“. O singură dată, de fapt, mi-aduc aminte că mama a spus „nu“ și, fiind foarte mirată, am întrebat-o:

– Dar lumea spune, de pildă, că tu mă răsfeți foarte mult și că niciodată nu mi-ai spune „nu“ și dacă aș cere să-mi pun capul în foc ai spune „da“?

Și mama mi-a răspuns:

– Sigur că aș spune „da“, dacă ai fi atât de proastă să faci așa ceva. De altfel, spunea dânsa, trebuie să bagi bine de seamă când spui unui copil „nu“, pentru că nu trebuie să dai înapoi; dacă este „nu“, trebuie să fie un „nu“ adevărat.

Este ceva care am încercat și eu să aplic copiilor mei, și nu cu autoritate. A fost totdeauna o încredere extraordinară între mama și mine. Ne-am înțeles așa de bine și de aceea găsesc că îmi este greu să vorbesc despre dânsa, pentru că erau atâtea lucruri și probleme pe care le vedeam în același fel. În primul rând, în marea dragoste pentru România. Cred că nimeni nu a iubit România cum a iubit-o mama. Totuși, când vă gândiți, a venit în țara românească un biet copil de 17 ani, care nu știa nimic despre nimic, nu știa nimic despre istoria României, nimeni nu se gândise s-o învețe ceva și nu vorbea o boabă românește. De fapt, n-a învățat niciodată bine românește și, cu toate acestea, nimeni nu s-a înțeles atât de bine cu poporul român și cu țăranii cum s-a înțeles mama. Ei o prețuiau pe ea și ea îi prețuia pe ei. În legătură cu aceasta, mi-aduc aminte de timpul când eram refugiați în Moldova, la Bicaz[1]. La un orfelinat pe Valea Bistriței, la mănăstirea Bistrița, era un mic orfan, nu-mi amintesc cum îl chema, dar el își zicea singur „Marele Păcătos“. El fugea de acolo și venea la noi, la Bicaz – la Mama Regina – și văd și acuma cum feciorul deschidea ușa zicând:

– Maiestate, a venit Marele Păcătos.

Marele Păcătos avea atunci, cred, 7 ani, era cam de o vârstă cu mine, și el îi spunea mamei: „Ce vrei, eu vorbesc românește, dar tu vorbești reginește“. Vă spun această poveste pentru că arată o latură foarte puțin cunoscută a omeniei care o caracteriza pe mama.

Mai era la Bicaz un bătrân, moș Cerbu, despre care ea spunea că cine întoarce nasul și nu-i place de moș Cerbu pierde foarte mult în filosofie. O văd și azi cum, mergând în grădina unde lucra moș Cerbu, se așeza pe roaba lui și stătea de vorbă cu dânsul. După război, moș Cerbu a venit să ne vadă la București, deoarece mama îl poftise și, dacă l-a poftit Regina, el a venit. A venit pe jos, frumos, cu sacul în spinare și a sosit la palatul Cotroceni. Lumea s-a mirat oarecum, dar mama a spus:

– Sigur că l-am poftit, eram foarte prietenă cu moș Cerbu.

I s-a dat o cameră la Cotroceni și el a descoperit că locul de unde putea s-o vadă pe Regină era un coridor lung pe care mama trebuia să-l traverseze când mergea de la odaia ei la un ascensor de unde lua mașina. Oricine vroia s-o prindă și să vorbească cu ea aștepta acolo. Moș Cerbu nu prea avea dinți și vorbea nedeslușit, iar mama trecea repede, repede pe coridor și când el spunea ceva mama zicea: „Da, da, moș Cerbu, bine, moș Cerbu, așa, așa, moș Cerbu, sigur că da, bun, da, da, foarte bine“. Moș Cerbu a ieșit în oraș, a căpătat haine noi și astfel mulțumit a plecat înapoi pe Valea

Regele Ferdinand I în inspecție pe front...

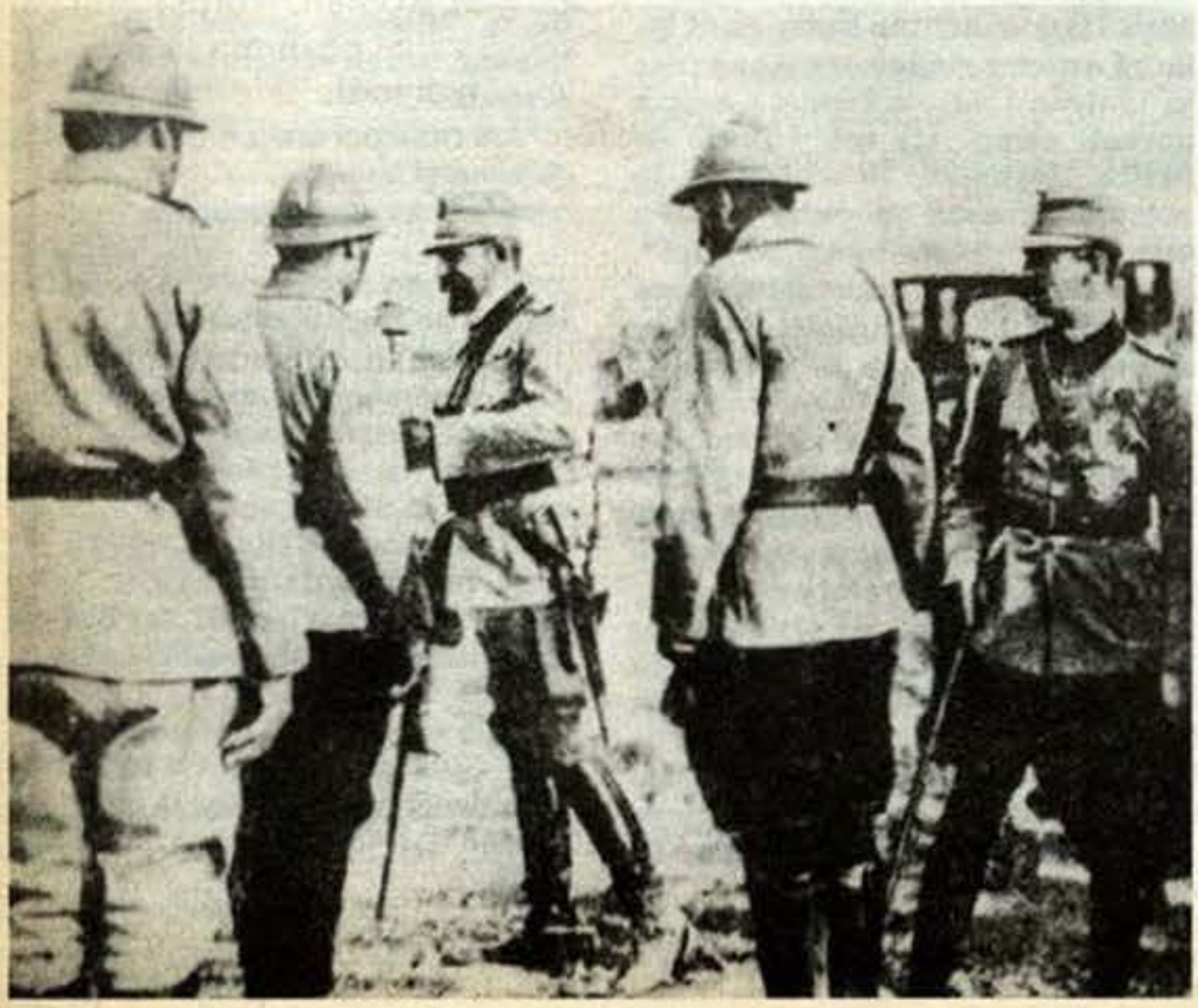

[1] Se referă la refugiul din Moldova în perioada decembrie 1916-noiembrie1918 – *n.r.*

Bistriței. Atunci au venit slugile foarte supărate, spunând:

– Maiestate, moș Cerbu a luat tot ce era în odaie cu el și când noi am protestat, moș Cerbu a spus „Dar Regina mi le-a dat", la care mama a răspuns: „Știu eu? Moș Cerbu m-a întrebat o mulțime de lucruri și eu nu l-am înțeles, așa că, probabil, am spus da. Și, știți că, la urma-urmei, el are mai multă nevoie de aceste lucruri decât am eu"...

Asta era mama! Tot așa avea o prietenă, o turcoaică de la Balcic, pe care o chema Șeșica și visul Șeșicăi era să se ducă la Constantinopol. Asta era pentru ea Stambul! Acolo a cumpărat două perechi de papuci, o pereche pentru mama și o pereche pentru mine. Mama îi plătise drumul numai de la Constanța la Constantinopol și înapoi la Constanța și la Balcic, dar Șeșica dorea să ajungă la București ca să ne dea papucii. Deci s-a dus la gară, la Bazargic, cu o fotografie a mamei, nu vorbea românește, dar arăta fotografia și spunea: „Regina, Cotroceni, ai văzut?" Și așa a ajuns la Cotroceni ca să ne dea papucii.

Acestea sunt povești mici care nu au importanță istorică, dar ne dau o imagine de cine era Regina Maria și cât de umană era. Am găsit o scrisoare a ei, trimisă unei prietene aici, în America, după o vizită oficială la toate curțile regale din Europa. „Trebuie să admit – scria mama – că regii mă plictisesc". Dar cum și ei erau oameni, mama îi privea cu bunătate și îi câștiga pe toți.

Visul României Mari era o realitate pentru dânsa. Cred că cei din generația mea ne-am născut gândindu-ne la România Mare. Mi-aduc aminte, mergând copil la Predeal și, privind în jos pe valea Timișului, ni se spunea: „Acolo sunt români care plâng de dor să fie uniți cu noi". Este una din primele amintiri pe care le am și aveam 6 ani cred, sau așa ceva... Și ascultam pe mama vorbind de războiul care începuse. Nu înțelegeam mare lucru, dar azi știu ce rol a jucat în anii de

... și regina Maria la căpătâiul unui rănit

neutralitate, pentru că ea putea să spună ceea ce tata nu putea să spună. Foarte puțină lume a înțeles în ce fel minunat se completau tata și mama în o mie și unul de lucruri. Ceea ce tata nu putea spune fiindcă era Regele și ar fi căzut greu în viața politică, mama putea spune sus și tare, fără teamă. Dacă lumea o critica, nu compromitea politica țării. De pildă, pe timpul neutralității noastre, povestea mama, când un nou ministru al Franței, Contele de St Aulaire, a venit să prezinte Regelui scrisorile de acreditare, era de la sine înțeles că, în conversațiile care urmau formelor protocolare, orice aluzie la război sau la neutralitate trebuia evitată. Cu această ocazie, mama purta o rochie afară din comun de încântătoare, de culori vii, în perfectă armonie cu uniformele multicolore ale diplomaților și ale militarilor, care a făcut obiectul admirației ministrului Franței. În conversația care a urmat s-a discutat și moda pariziană, mama exprimând preferința ei într-o frază cu adânc înțeles:

– Cum vedeți, mie nu-mi plac culorile neutre.

În aparență, nu era o afirmație politică. Mai târziu, i s-a povestit mamei, Robert de Flers[1], care era prezent la ceremonie, ar fi spus: „Când o regină care are spirit nu poate vorbi, felul ei de a spune ceva este de a purta o rochie atât de frumoasă".

Cred că puțină lume își dă seama de enorma suferință a tatălui meu în timpul acela. Tata, la urma urmei, era născut german, făcuse serviciul militar în armata germană, jurase credință împăratului Germaniei, iar bunicul lui fusese unul din făuritorii Imperiului german, dar era legat prin lealitate față de Regele Carol I, întemeietorul Regatului Român. Totuși el a primit să calce pe inima sa și pe toate convingerile sale cele mai sacre, tocmai pentru că avea un extraordinar sentiment al datoriei. Acest devotament față de datoria de a ține seama, ca Rege, de aspirațiile și dorințele majorității poporului, a făcut din el un rege mare. Căutând în istorie calitățile marilor regi, găsim că ei erau oameni umili care nu își dădeau importanță, dar au devenit regi mari dintr-un sens al datoriei. Ne amintim de regele George VI care n-ar fi vrut să fie rege pentru nimic în lume, dar a fost un rege bun al Angliei, mult mai bun decât ar fi fost fratele său mai mare. Tot așa, un om umil, un om de familie era și tata. Tata ar fi vrut să fie profesor de botanică, dacă ar fi putut să-și

[1] Cunoscutul scriitor francez Robert de Flers (1872-1927) a fost un admirator al Reginei Maria și un susținător al cauzei naționale a românilor – *n.r.*

aleagă meseria. Totuşi era un bun soldat dar, mai ales, a fost un bun român. Suferinţa lui a fost, totuşi, foarte mare. Se ştie că la Consiliul de Coroană care trebuia să decidă intrarea României în război, nu toţi sfetnicii au susţinut intrarea României alături de Aliaţi, fiindcă ei se temeau de planurile de viitor, nemărturisite, ale Rusiei şi credeau în puterea de neînvins a armatei germane. Se pare că după ce Consiliul de Coroană a decis să meargă alături cu Aliaţii[1], Petre Carp ar fi spus: „Dar cum crede Maiestatea Voastră că poate fi învinsă armata germană, că a fost vreodată învins un Hohenzollern?“ Şi atunci tata a răspuns: „Eu am învins unul, m-am învins pe mine“. Or, mama l-a susţinut în timpul acesta cu foarte mare înţelegere, cu atâta dragoste şi apropiere. Noi, care am trăit aproape de ei, ştim în ce mod extraordinar ştiau să se susţină unul pe altul. Ea era spontană şi păşea sigur, el chibzuit dar foarte timid, un om foarte cult, dar care-şi ascundea lumina sub obroc. El ştia să citească slavona, latina şi greaca, cum am citi noi româneşte. În unele cărţi de istorie sau în unele memorii găsim afirmaţia că anumite persoane i-ar fi scris discursurile, dar eu ştiu sigur că el îşi scria singur discursurile după ce obiectivele erau stabilite în discuţiile cu membrii guvernului şi cu oamenii politici. El avea un sfetnic, un prieten bun în Moldova, om foarte cult, care era bibliotecarul Palatului şi cu care vorbea regulat româneşte[2]. El edita discursurile tatei. Românească tatei era foarte bună dar avea accent străin. Cuvintele şi compunerea erau deosebite şi izvorau direct din sufletul lui. Mama era totdeauna alături de el, să-l încurajeze şi să-l ajute. Eu n-am cunoscut un cuplu mai unit. Poate, la începutul vieţii lor nu a fost chiar aşa. Ea era tânără, venea din Anglia, cu idei cu totul diferite de cele germane şi era şi absolut străină de tot ce era în România. Astfel că şi ea a avut o cale grea şi, probabil, că şi pentru el, de multe ori, trebuie să fi fost greu s-o conducă, s-o modereze, să aducă această fiinţă, tânără şi plină de viaţă şi de dorinţe, să accepte limitele unei vieţi regale. În felul ei, şi mama a trebuit să se învingă pe ea însăşi ca să ducă greul alături de tata.

Desigur, rolul ei cel mai mare a fost în timpul războiului şi, dacă mă gândesc la dânsa, o văd de cele mai multe ori îmbrăcată în infirmieră sau în costum naţional. Mama era necontenit pe front, în tranşee sau mergând dintr-un spital într-altul. Când se întorcea seara târziu, acasă la Iaşi, după o zi întreagă de mers prin spitale, partea de jos a rochiei – pe vremea aceea se purtau rochii lungi – era de culoare gri-cenuşie, ca şi cum ar fi fost praf; dar nu era praf, erau păduchi. Astfel mergea direct în odaia ei de baie, se băga în cada de baie cu rochia pe ea şi se dezbrăca acolo. Toţi cei din jur erau înspăimântaţi şi o îndemnau să-şi facă injecţii ca să fie protejată împotriva tifosului exantematic care făcea ravagii, dar mama protesta spunând: „Eu nu am timp să fiu bolnavă şi, atâta timp cât are România nevoie de mine, Dumnezeu o să mă ocrotească, nu pentru mine, dar pentru că ţara are nevoie de mine“.

În tot timpul războiului nu a luat nici un medicament preventiv şi Dumnezeu într-adevăr a păzit-o. Franţa şi-a exprimat admiraţia pentru acest sublim curaj, trimiţând-i, prin ministrul St Aulaire, „La Medaille des Epidemies“, bătută în aur, special pentru dânsa, cu numele dânsei gravat pe verso.

Curajul ei era neîntrecut. O întâmplare din timpul celui de-al doilea război, la spitalul din Bran, pe care l-am numit „Spitalul Inima Reginei“, pentru că mama, prin testament şi-a lăsat inima poporului român, m-a făcut să retrăiesc aevea memoria acestui curaj. Într-o zi a venit un preot militar să facă o slujbă pentru răniţi şi care mi-a povestit ce l-a îndemnat să se facă preot şi de ce a ales să fie preot militar. Fusese rănit în primul război, nu-mi amintesc unde în Moldova, şi era pe o targă într-o gară, aşteptând să fie transportat la spital, când, deodată, a văzut o figură albă care venea să vorbească şi să se ocupe de răniţi. Tocmai în acel moment a început un bombardament asupra gării şi el a fost cuprins de o frică fără margini, fiindcă nu se putea mişca să meargă la adăpost. Ca un magnet, teama lui a adus-o pe mama, care s-a aşezat pe targă lângă el şi i-a ţinut mâna în tot timpul bombardamentului. Atunci, mi-a spus preotul, ce puteam să fac după această experienţă decât să mă fac preot şi să mă ocup de soldaţii români? Când a aflat de micul meu spital a venit să mă vadă în spitalul pe care l-am dedicat mamei, acest preot care, ca tânăr soldat, fusese ocrotit şi încurajat de Regina ţării. Este şi acesta un fapt care nu are importanţă istorică, dar care, ca altele, nenumărate, arată o altă faţă a mamei.

Mama, după cum ştiţi, era şi scriitoare şi, cu toate că umbla zile întregi din spital în spital în timpul războiului, deşi întâlnea pe toată lumea politică, găsea timp să scrie o carte pentru mine, pentru că atunci nu se găseau cărţi pentru copii. Eu aparţin unei generaţii care n-a avut jucării, pentru că nu erau, aparţin unei generaţii care a cunoscut de copil greul, foamea şi moartea. Povestea pe care o scria mama era despre o fetiţă numită Pansy,

(Continuare în p. 56)

[1] Desfăşurarea Consiliului de Coroană a fost prezentată de *Magazin istoric* în nr. 6/1973 şi 12/1983 – *n.r.*

[2] Este vorba despre G.T. Kirileanu, din ale cărui memorii, inclusiv pasaje referitoare la activitatea sa ca bibliotecar al Palatului, *Magazin istoric* a publicat ample extrase: nr. 10-12/1990, 1-4/1991, 6-12/1992 şi 1/1993 – *n.r.*

România. Așa a început S.S.I.

Într-adevăr, după confirmarea lui ca șef al S.S.I. (în 1927 sau 1929), Mihail Moruzov s-a amestecat tot mai mult în jocurile politice interne, urmărind să își consolideze poziția și să câștige cât mai multă influență. Depune mărturie în acest sens Ștefan Enescu, multă vreme secretarul său personal: „Situația lui Moruzov era foarte șubredă în acea epocă. Un civil, șef al Serviciului Secret al Armatei, fără titlu și diplome oficiale și pe deasupra neaparținând cercurilor șovine, care se considerau singure îndreptățite să ocupe locuri de răspundere. De aceea, menținerea lui Moruzov în serviciu era o permanentă luptă, pe care o purta în cadrul armatei, până când a putut prinde momentul favorabil de a se introduce la Palat și a se impune de acolo. Preocuparea lui principală nu era nici activitatea Secției contrainformații, nici activitatea fronturilor, ci acele cancanuri politice și militare prin care să-și lovească dușmanii și să-și înalțe în rang sprijinitorii".

Reorganizarea serviciului

Momentul favorabil avea să se ivească după reîntoarcerea lui Carol II în țară. Dar începutul relației cu noul monarh n-a fost prea încurajator. Iată ce ne spune generalul Simion Florescu, șeful Secției II pe atunci: „La scurtă vreme după sosirea regelui [8 iunie 1930 – *C.T.*] am primit ordin de la dl. general Samsonovici (șeful Marelui Stat Major) să mă îngrijesc de un înlocuitor [al lui Moruzov – *C.T.*] deoarece M. S. Regele îl suspectează". Atunci, Moruzov a acționat conform unei tactici pe care avea să o aplice și în 1934, în cazul Precup *(Magazin istoric,* nr. 12/1992). Dăduse încă din 1929 peste firul unei organizații sovietice de spionaj (Vărzaru - Solomon), dar conform principiilor sale o lăsase să funcționeze, urmărind-o de aproape. Acum însă – ne spune colonelul Gheorghe Petrescu – „Moruzov declanșează această descoperire cu răsunet mondial, dovedind prin aceasta nu numai cât de util poate să fie, dar și sentimentele sale antisovietice". Totodată, a intervenit pe lângă Vaida-Voievod, care îi era „îndatorat" pentru unele servicii, cerându-i să îl recomande suveranului. Așa a ajuns Moruzov să câștige încrederea lui Carol II și a principalului său colaborator, Ernest Urdăreanu, mareșalul Palatului. Moruzov trimitea informațiile solicitate direct la Palat, prin Ștefan Enescu, în cea mai mare taină, la început. Apoi, după vreo șase luni, nu s-a mai ferit. Și Ștefan Enescu și Gheorghe Cristescu îi atribuie lui Moruzov un mare rol în politica de slăbire a partidelor istorice pusă la cale de Carol II. Pentru realizarea acestor obiective, Moruzov a primit fonduri speciale de la Palat. În plus, spune Gheorghe Cristescu, de multe ori Urdăreanu îi transmitea lui Moruzov ordine ca venind din partea regelui și care erau, de fapt, dorințe ale camarilei regale. Moruzov a încercat – fără prea mare succes, să influențeze o serie de ziariști străini care să scrie favorabil despre Carol II. După cum și-a pus serviciul în mișcare pentru a recupera clișeele unor fotografii ce circulau la Paris și o prezentau pe Elena Lupescu, amanta regelui, dezbrăcată. Am avut ocazia să prezint, tot în revista *Magazin istoric,* nr. 2/1993, un raport semnat de Mihail Moruzov cu câteva zile înainte de instaurarea dictaturii regale. Dacă analiza era corectă, soluțiile nu făceau decât să vină în întâm-

„S-ar părea că un șef al unui serviciu de informații al unei armate nu ar trebui să aibă niște idei politice proprii, ci ar fi suficient, după niște directive date și în slujba unei idei politice dată de conducere, să-și dirijeze activitatea informativă a organelor sale de căutare. După concepția mea, aceasta ar fi calea normală și logică; după concepția lui Moruzov însă, serviciul de informații nu era un organ al conducerii, ci un organ al său propriu, tocmai pentru a ajunge la sau a influența conducerea".

Colonel Gheorghe PETRESCU, fost atașat militar în Italia

MIHAIL MORUZOV

CRISTIAN TRONCOTĂ

pinarea dorinței regelui Carol II de a instaura dictatura personală. Și aceasta chiar dacă – așa cum vom vedea – presiunile Germaniei mergeau în direcția instaurării unui regim de dictatură, de extremă dreapta. Angajându-se în jocurile politice, Moruzov a angajat și serviciul din subordinea sa. Consecințele au fost dezastruoase pentru el, dar și pentru serviciu și în final pentru țară. Și toate acestea s-au petrecut pe fondul înrăutățirii continue a contextului internațional.

La numai un an după venirea lui Hitler la putere în Germania, Serviciul Secret de Informații a fost reorganizat și mult dezvoltat, pentru a face față noilor sarcini ce îi stăteau în față, atât pe plan intern, cât și extern. Principalul element de noutate îl constituia faptul că între cadrele sale intrau și militari, detașați din armată. Secția contra-informații „a primit o organizare națională, după principiile moderne ale serviciilor de informații". După cum spunea tot Gheorghe Cristescu, secția a preluat de la Siguranță majoritatea problemelor: contraspionaj, curente subversive, supravegherea misiunilor diplomatice străine, a hotelurilor, localurilor, altor locuri de întâlnire, a flotanților sau a străinilor. O altă noutate a fost crearea unui Birou juridic, încadrat cu magistrați militari. Încă o dată se dovedește că regimul comunist a inovat destul de puțin, dezvoltând foarte multe lucruri deja pregătite de dictaturile anterioare. Regulamentul din 20 aprilie 1934 conținea și un punct 8, pe care îl reproducem integral: „Șeful Serviciului Secret exercită întreaga autoritate asupra personalului ce-i aparține, atât din punct de vedere profesional, cât și disciplinar, având deplină libertate atât în alegerea personalului, având ca normă aptitudini profesionale, cât și a metodelor întrebuințate pentru îndeplinirea misiunilor ce li se încredințează, pe răspunderea sa, fără să angajeze – în cazuri de prăbușiri inerente – ministerul sau statul în general. În cazuri de asemenea prăbușiri, Serviciul Secret va fi considerat ca o organizație autonomă".

La 1 ianuarie 1938, printr-un ordin al ministrului apărării naționale, se preciza că misiunea Serviciului Secret era „de a procura informații secrete cu caracter general și militar, astfel ca el să poată corespunde în timp de război nevoilor operative ale armatei". În sfârșit, la 9 octombrie 1939 se publica în *Monitorul oficial* decretul-lege pentru organizarea și funcționarea Ministerului Apărării Naționale, în care, pentru prima oară, apărea titulatura de Serviciul Special de Informații. Ea nu a fost însă niciodată folosită de Moruzov, impunându-se abia după venirea lui Eugen Cristescu. În ce măsură au ajutat toate aceste reorganizări S.S.I.-ul să-și ducă la îndeplinire scopul pentru care fusese creat?

Germania caută să izoleze România și Polonia

Să încercăm deci în continuare să vedem – foarte pe scurt – ce semnale a transmis S.S.I. factorilor de decizie politică din statul român și ce măsuri concrete a întreprins pentru a contribui la siguranța națională.

Încă din 1934, Italia, Ungaria și Austria încheiaseră un protocol privind „organizarea regiunii dunărene", îndreptat în primul rând împotriva României, Iugoslaviei și Cehoslovaciei. La 7 noiembrie 1936, la Berlin, Göring avertiza pe Gheorghe Brătianu și Atta Constantinescu: „trebuie să vedeți ce e preferabil: Germania sau Mica Înțelegere, Franța, Rusia pentru garantarea frontierei ungurești".

În februarie 1937, locotenent-colonelul Gh. Ionescu Micandru stabilea un prim contact al S.S.I. cu serviciul de informații al armatei germane, Abwer. Așa cum am arătat tot în paginile revistei *Magazin istoric,* nr. 7/1994, el nu a fost continuat vreme de doi ani. Nu știm sigur de ce, dar putem bănui că regele Carol II – cu al cărui acord se făcuse, desigur, acel pas – a judecat că nu poate aștepta sprijin din partea Germaniei. S.S.I. îl informase că în martie 1937 Legația germană încheiase un acord cu cea italiană pentru a face schimb de informații asupra României. Un acord similar se încheia între Legația germană și cea japoneză, la sfârșitul lunii august 1937. De asemenea, potrivit informațiilor culese de S.S.I., germanii erau foarte interesați să știe ce anume discutaseră Carol II în Polonia (iunie 1937), generalul Sichitiu, șeful Marelui Stat Major, în Franța (iulie) și Gh. Tătărescu cu primul ministru cehoslovac la Sighetul Marmației (septembrie). S.S.I. intercepta la sfârșitul anului 1937 și o estimare a Legației germane în privința alegerilor ce urmau să se țină în anul următor: „nici unul din partidele de dreapta n-au șanse. Soluția era în acest caz unirea lor sau un guvern naționalist puternic, capabil să orienteze țara spre Germania".

Presiunea germană devenea și mai puternică în 1938. La Legația germană domina următorul punct de vedere – potrivit unui raport S.S.I. – în privința politicii românești externe: „România vrea să fie prietenă cu toate țările și cu Rusia și cu Franța, Anglia și Polonia și cu Italia și Germania. O țară ca România nu-și poate permite luxul să rămână o insulă neutră în mijlocul luptelor pe viață și pe moarte dintre două ideologii diametral opuse".

În urma supravegherii lui Arthur Konradi, președintele secțiunii din România a N.S.D.A.P., S.S.I. a aflat că acesta propusese Berlinului un plan de dezmembrare a României („Frühling-Offensive", Ofensiva de primăvară), în care argumenta astfel avantajele pentru Germania: „Susținând agitațiile ucrainene pentru formarea unui stat independent, cu regiuni din nordul Bucovinei, nordul și sud-estul Basarabiei, s-ar obține pe de o parte un succes de politică externă, pe de altă parte, crearea unui stat vasal – Ucraina. Prin ajutorul dat

Ungariei în revendicările asupra unor regiuni ardelene, s-ar putea câştiga simpatia şi receptivitatea la influenţa naţional-socialistă a ungurilor. Prin sprijinirea retrocedării Cadrilaterului, Bulgaria şi-ar arăta recunoştinţa faţă de Reich, a cărui influenţă în sudul Europei nu ar mai putea fi periclitată de statele democratice".

În preajma izbucnirii crizei cehoslovace, în vara anului 1938, S.S.I. a intrat în posesia unui raport al ambasadorului german la Moscova, von Schulenburg, care informa că „U.R.S.S. nu concentrase nici un fel de trupe la graniţa cu Polonia şi România... că în problema cehoslovacă, cu toate sforţările ministrului Cehoslovaciei la Moscova de a obţine promisiuni precise în privinţa ajutorului militar, guvernul sovietic a răspuns foarte vag fără a-şi lua obligaţii precise". După acordul de la München, direcţia de marş germană era evidentă chiar şi pentru un profan. Deci nu acest lucru îl vom reţine din ampla analiză realizată în ianuarie 1939 de S.S.I., ci ne vom opri asupra câtorva dintre metodele pe care le anticipau analiştii serviciului. Astfel, se atrăgea atenţia asupra întoarcerii pe dos a „principiului autodeterminării popoarelor" – cel care servise ca bază sistemului de tratate care puseseră capăt primului război mondial –, el fiind folosit acum pentru recroirea hărţii politice a Europei. Se atrăgea atenţia şi asupra Institutului de studii sud-est europene de la München, care strângea date despre statele din acea parte a continentului şi „la care, crezând că este vorba de un institut cu caracter ştiinţific, colaborează şi numeroşi specialişti de la noi". Raportul scotea în evidenţă şi eforturile pe care le făcea Germania pentru a izola România şi Polonia de Europa Occidentală, inclusiv prin publicarea unor materiale defavorabile despre români. De asemenea, se arăta că proiectatul canal „Rhin-Main-Dunăre, ce va străbate întreaga Germanie, legând Marea Nordului cu Marea Neagră şi pentru care cel de al III-lea Reich face enorme sacrificii

Împreună cu nepotul său, Simion, într-unul din rarele momente de destindere

materiale nu are altă menire decât aceea de a grăbi restabilirea hegemoniei economice germane asupra regiunilor grupate în jurul acestui canal".

Avertismente neluate în seamă

Se înşela însă, cum a dovedit-o evoluţia istorică ulterioară, raportul asupra viitoarei ţinute imediate a Germaniei, considerând că ea urma să fie România, nu Polonia, pe considerentul că Polonia putea opune o rezistenţă mai puternică. De asemenea, se înşelau analiştii S.S.I. şi asupra raporturilor dintre Italia şi Ungaria. De altfel, Mihail Moruzov a neglijat permanent pericolul pe care îl putea reprezenta conlucrarea italiano-ungară. Deşi avertismente în acest sens a primit încă din 1939 din partea colonelului Gheorghe Petrescu, ataşat militar la Roma. Este drept, îi ceruse acestuia să stabilească un contact cu şeful serviciului de informaţii italian, dar l-a neglijat apoi. Se pare că pentru Moruzov totul depindea de captarea bunăvoinţei Germaniei, care, considera el, având interese divergente în multe alte puncte cu Italia, nu era dispusă să ajungă la un acord în privinţa României. Este greu de stabilit până unde era dispus Moruzov să meargă faţă de Germania. Mărturiile care ne-au rămas sunt contradictorii. Astfel, în vreme ce doctorul său, Frank, afirma că încă din 1938 Moruzov considera alianţa cu Germania singura soluţie pentru România, ataşatul militar român la Berlin, colonelul Vorobchievici, spunea că în martie 1940 Moruzov era convins că Germania avea să piardă războiul. Peste numai câteva zile, în Italia, între Veneţia şi Milano, acelaşi Moruzov îi declara colonelului Petrescu că în urma vizitei la Berlin „şi-a făcut convingerea că Germania nu poate pierde acest război, aceasta pe baza impresiunilor căpătate şi informaţiunilor ce i s-au dat". A mers apoi în Franţa, unde a vizitat şi linia Maginot, a trecut Canalul în Marea Britanie şi revenit la Bucureşti, a redactat un raport în care susţine că Aliaţii nu puteau fi înfrânţi de Germania. De fapt, cam aşa s-a desfăşurat şi politica noastră externă în acea perioadă: doi paşi spre Germania, doi paşi spre Franţa şi Anglia.

Din iunie 1940, cei doi paşi din urmă nu prea mai aveam către cine să îi facem. Franţa capitulase iar zilele Angliei păreau numărate. Germania ne presa fără să ne mai lase vreo posibilitate de manevră.

La 30 iunie 1940 – deci după pierderea Basarabiei – un raport S.S.I. consemna un mesaj clar pe care germanii se pregăteau să îl adreseze lui Carol II: „a sosit momentul decisiv: sau se ajunge la o alianţă efectivă cu Germania, sau partida integrităţii României este definitiv pierdută". România a renunţat apoi la garanţiile engleze – dacă ele mai serveau la ceva concret în momentul acela este o altă problemă – fără a obţine însă un tratament mai bun din partea Germaniei. Căci iată ce sfat dădea dr. Steltzer din cadrul Legaţiei germane, la 29 iulie 1940: „ca să se combată comunismul [din România, sprijinit şi de englezii

aflați în țară, potrivit aceluiași dr. Steltzer – *C.T.*] este necesar ca să se înceapă cât de curând demobilizarea armatei române".

Într-un articol publicat în *Magazin istoric,* nr. 8/1995 și în care se discuta și problema informațiilor oferite de S.S.I. în preajma dictatului de la Viena, autorul considera că pe baza documentației existente rezultă că S.S.I. a fost luat complet prin surprindere de decizia luată în capitala austriacă. Cercetarea arhivelor ne permite să afirmăm azi că la București sosise cel puțin un semnal despre ce se pregătea României la Viena. Iată ce declara colonelul Gheorghe Petrescu celor ce anchetau „cazul Moruzov" după arestarea acestuia: „La sfârșitul lunii iunie, prin buletinul lunar, anunț în mod hotărât că am informații absolut precise că România va fi chemată în curând la masa verde pentru a fi deposedată de o parte din teritoriile alipite, că Italia va sprijini la maximum pe unguri și că ni se cere un sacrificiu enorm, că Germania, deși contra voinței și ideilor ei, va satisface Italia, fiind angajată la această satisfacere prin însăși condițiunile de intrare în război a Italiei". Și-a permis colonelul Petrescu atunci să critice și atitudinea guvernului român care a făcut totul pentru a îndepărta și mai mult Italia de noi. „Rezultatul: primesc o comunicare din București că prin buletinul meu am indispus atât Marele Stat Major, cât și Palatul și că situația mea este șubredă". De altfel, colonelul Petrescu, colonelul Vorobchievici și colonelul Vlădescu, de la S.S.I., au avut o discuție la 3 august 1940, la București. Cei doi atașați militari erau de acord că România putea să nu cedeze nimic ungurilor, dacă știa cum să joace. Soluțiile propuse de ei sunt discutabile, dar să le amintim totuși; un guvern legionar sau cvasilegionar, ca o garanție a atașamentului față de Axă; evitarea unui arbitraj cu participarea Italiei și acceptarea doar a unuia german; folosirea cărții petrolului la maximum, prin amenințarea cu distrugerea puțurilor și a rafinăriilor de petrol; o atitudine energică din partea suveranului. Cei doi atașați militari nu au avut posibilitatea să ajungă în audiență la Carol II pentru a-i prezenta planul lor. A sosit la întâlnirea lor Mihail Moruzov, care a avut mari reticențe în privința rezistenței și a adus în discuție „eventualități care ni s-ar crea în viitor pentru a relua Basarabia și poate și Republica Moldovenească și ne arată pe hartă o linie din Transilvania până la care am putea ceda... Siguranța cu care trăgea această linie era o indicație precisă că mai discutase cu cineva această chestiune și că venea cu ea emanată din foruri înalte". La insistențele celor doi atașați militari de a fi primiți de Carol II, Moruzov „plictisit, ne răspunde: «nu cred să vă primească. Regele este extrem de ocupat»".

Final fără glorie

Reamintind că este vorba de o declarație dată de colonelul Petrescu, nașul de căsătorie al lui Moruzov, după arestarea acestuia, să precizăm că atunci când s-a referit la schimbarea guvernului, a propus să aibă în frunte un general; în declarație apare și următoarea frază: „numele generalului nu l-am precizat, dar nu-l menționez căci vreau să se afle de la alții, nu de la mine". Credem însă că avem și în acest caz – ca și în celelalte declarații ale colonelului Gheorghe Petrescu – o relatare corectă a lucrurilor, așa cum s-au petrecut.

Ce a urmat se știe. Moruzov a aflat de numirea generalului Ion Antonescu în fruntea guvernului când se afla la Veneția, pentru o întâlnire cu amiralul Canaris și șeful serviciului italian de informații. A revenit în grabă în țară. Dispunem de mai multe variante în privința momentului și a locului arestării sale, care nu schimbă însă esența problemei. Vrem doar să mai citățm din Constantin Maimuca, unul dintre dușmanii lui Moruzov, care s-a precipitat atunci la generalul Ion Antonescu cu speranța că va putea pune mâna pe Moruzov. Maimuca era însoțit de coloneii Ștefănescu și Stancov. „Expunerea a durat lungă vreme, dar nu ne-a dat nici un răspuns din care să putem deduce ce hotărâre a luat sau intenționează a lua. Ne-a spus însă să așteptăm mai departe și să rămânem acolo... S-a retras și a revenit după un scurt interval, cca o jumătate de oră, spunându-ne: «A venit acum la mine colonelul... (eu nu-mi amintesc numele) [...] trimes de Moruzov, care-și oferă necondiționat serviciile lui. Ce părere aveți Dvs.», ne-a întrebat". Evident, toți trei l-au sfătuit să nu accepte. „S-a retras din nou pentru ca iar să revie, după un interval mai lung cu altă întrebare. «Același colonel – spune el – a venit iar la mine. Îmi transmite că Moruzov este în stare să-l găsească imediat pe Horia Sima și să mi-l aducă pentru a forma guvernul»... Pe la orele patru dimineața am plecat de la Președinție, împreună cu cei doi prieteni colonei. Eram amărâți pentru că aveam impresia că demersul nostru rămăsese fără rezultat. Fostul mareșal nu se trădase cu vreun gest sau vorbă asupra celor ce gândea și intenționa să facă. Când am ajuns în dreptul Telefoanelor apăreau primele ziare de dimineață. Am cumpărat *Universul* și care nu ne-a fost surprinderea când am citit că Moruzov a fost arestat în cursul nopții, era o informație dată de președinție".

Arestarea lui Mihail Moruzov a fost urmată de un scenariu pe care cititorul îl cunoaște deja din cazul Eugen Cristescu: anchete, divulgări de informatori (deși într-o proporție incomparabil mai mică pentru că Moruzov nu a vorbit), distrugeri de arhivă, scandaluri în legătură cu conturile în străinătate. Eugen Cristescu a murit într-o pușcărie comunistă, Mihail Moruzov a murit la Jilava, împușcat de legionari. ■

Marea Britanie. S.I.S. la lucru

• Informațiile – o resursă națională • Cine conduce Serviciul de informații? • Germanii spulberă Rețeaua Z • Gestapo întrerupe negocierile • James Bond – marcă înregistrată • Winston Churchill se înfurie • Locul lui Menzies este asigurat • Nimic nu se pierde, totul se tranzacționează • Rețele britanice sub protecție japoneză

Să facem abstracție de faptul că personajul căruia îi aparține aprecierea de mai sus a fost un agent britanic racolat de serviciul de informați sovietic. Să nu luăm în seamă nici afirmația lui Anthony Cave Brown, cel care i-a consacrat o impozantă biografie lui Stewart Menzies și care considera că în calitatea sa de șef al S.I.S., „C“ constituia una dintre cele mai vânate ținte de către o putere ostilă. Și aceasta pentru că informațiile secrete înseamnă putere politică și deci, din momentul în care „C“ era compromis sau se afla într-o situație dificilă, o resursă de importanță națională se putea transforma într-un risc, chiar într-o primejdie națională. Acceptând deci să punem între paranteze pentru câteva clipe cele două elemente de mai sus, să ne întrebăm dacă nu cumva cuvintele lui Philby creionau portretul ideal al unui șef de serviciu de informații. Un personaj abil, capabil să manevreze în orice condiții, care să ofere un scut protector membrilor instituției sale, cei chemați să desfășoare munca de informații. Alternativa – sau poate doar una dintre ele – ne-o furnizează Mihail Moruzov, cel ce a luat cu el în mormânt o mare parte dintre secretele serviciului pe care l-a condus.

„El nu era, în nici un fel, un mare ofițer de informații. Dotarea sa intelectuală nu era impresionantă, iar cunoștințele lui despre lume și vederile sale asupra acesteia erau exact acelea la care te-ai fi așteptat din partea unui fiu corect îndrumat al nivelului de sus al Establishment-ului britanic. În propriul meu domeniu, contraspionajul, punctele lui de vedere erau școlărești – zăbrele, bărbi și blonde... Adevărata lui putere stătea într-o sensibilă percepere a curentelor politice de la Whitehall, într-o abilitate de a-și găsi drumul prin complicatele coridoare ale puterii. Ofițeri capabili, care îl cunoșteau cu mult mai bine decât mine, vorbeau de intuiția lui aproape feminină – dar nu vreau să se înțeleagă prin asta că era altceva decât un bărbat“.

Kim PHILBY

INEXISTENTUL ȘI ATOTPUTERNICUL „C“

Un risc asumat

Dar a condus, într-adevăr, Stewart G. Menzies Serviciul britanic de informații și contrainformații externe? O asemenea întrebare s-a pus și ea a fost alimentată și de opinia comună potrivit căreia cele mai multe servicii secrete au un șef de fațadă și un altul necunoscut nici chiar celor mai mulți membri ai serviciului, care ia cu adevărat deciziile. Într-o biografie consacrată lui Dansey, autorul nota că după numirea lui Menzies, „curând s-a observat că dominația lui Dansey asupra mai tânărului șef părea de acum totală... În scurtă vreme, grație controlului său asupra lui Menzies, Dansey a devenit cea mai puternică figură din serviciul de informații britanic“.

După moartea amiralului Hugh Sinclair, la 4 noiembrie 1939, numirea lui Stewart Menzies în fruntea Serviciului ar fi trebuit să fie o operațiune de rutină. Nu a fost așa, pentru că Winston Churchill, în acel moment prim-lord al Amiralității, s-a opus, venind cu o altă propunere, amiralul John Godfrey, drectorul serviciului de informații al marinei, care avea o experiență în domeniu de... 10 luni. Dar Churchill avea de partea sa nu numai resentimentele personale

față de Menzies, ci și rezultatele considerate în mod unanim ca foarte slabe ale Serviciului. Și chiar în zilele în care Cabinetul britanic dezbătea problema succesiunii amiralului Sinclair, Serviciul a mai încasat o lovitură usturătoare, asupra căreia istoricii – mai ales cei britanici – nu insistă prea mult de obicei. În ajunul războiului, fostul „C“ crease o rețea paralelă cu structurile normale ale S.I.S., așa-numitul Serviciu Z, în fruntea căruia îl numise pe colonelul Claude Dansey. Ideea amiralului Sinclair fusese să aibă o rezervă, în cazul în care structurile S.I.S. erau penetrate de germani. Or, tocmai rețeaua Z a fost spulberată chiar din primul an de război. Iată cum s-au petrecut lucrurile.

Șeful rețelei Z, colonelul Dansey, l-a numit la Haga, ca rezident, pe căpitanul Payne Best. El întruchipa, potrivit mărturiilor contemporanilor săi, acea *superbia Brittanorum*. În același timp, potrivit aceloraşi mărturii, Best părea un asasin înnăscut. Dar principala lui calitate pentru S.I.S. o prezentau legăturile pe care le avea în lumea germană. Prin el s-au stabilit contacte cu reprezentanții opoziției față de Hitler. După izbucnirea războiului, la 1 septembrie 1939, contrar principiilor stabilite, reprezentantul rețelei Z, Best, şi rezidentul S.I.S. la Haga, Stevens, au primit ordin să ia contact unul cu celălalt şi să acționeze în comun pentru a stabili legături cu cei ce se arătau dispuşi să îl răstoarne pe Hitler. Stevens l-a întâlnit pe un anume dr. Fischer. Fost om politic în vremea regimului de la Weimar, el fusese recrutat de Dansey. După venirea lui Hitler la putere, dr. Fischer plecase în exil la Paris. Un singur lucru omisese Fischer să le spună englezilor: cu puțină vreme înainte de izbucnirea războiului, de teama unei victorii a naziştilor, îşi oferise serviciile şi Sicherheitsdienst-ului (SD), serviciul de informații al partidului nazist, devenind agent dublu.

Orice serviciu de informații se poate confrunta cu asemenea situații, care constituie un risc ce trebuie asumat. Și orice serviciu caută să-şi ia măsuri de siguranță. Dacă ele funcționează normal, situația poate fi ținută sub control. În cazul acesta însă, au intervenit rivalitățile specific umane. Stevens a pretins că el trebuia să aibă controlul întregii afaceri, deci rapoartele lui Best trebuiau trimise prin el la Londra. Drept urmare, a oprit toate semnalările lui Best, care avea serioase dubii în privința corectitudinii lui Fischer.

Opoziția semnează... Gestapo

Lucrurile s-au agravat în momentul în care dr. Fischer a aranjat mai multe întâlniri cu „reprezentanții opoziței germane“ într-un sat de la frontiera olandeză. Respectivii erau de fapt agenți ai SD-ului. Din nou, Best a mirosit că situația nu prea era în regulă. Figurile emisarilor rezistenței germane erau mai curând cele ale unor criminali decât ale unor ofițeri din vechea armată germană, nemulțumiți de prezența fostului caporal Hitler în fruntea statului. Suspiciunile lui Best au ajuns, totuşi, până la Menzies, care le-a transmis mai departe. Dovada o avem în jurnalul ținut de secretarul permanent al Foreign Office-ului, cel care răspundea de desfăşurarea întregii operațiuni şi care nota, în dreptul zilei de 23 octombrie: „[Sinclair] a primit raportul despre întrevederea cu generalii germani, prietenii săi. Eu cred că sunt agenți ai lui Hitler“. De altfel, Menzies l-a avertizat pe Stevens să nu se apropie prea mult de frontieră, la următoarea întâlnire. S-a prezentat la respectiva întrevedere un agent olandez, Dirk Klop. El i-a preluat pe cei trei „emisari“ germani – între care era şi Walter Schellenberg, şeful secției de contrainformații externe al SD-ului – şi i-a adus la Amsterdam, în biroul lui Best. Acesta a avut măcar prevederea să nu demaşte numele opozanților germani pe care îi cunoştea, dar le-a dat un aparat de radio şi coduri cu care să țină legătura. Cei trei germani au dormit în casa unui alt agent britanic.

La 1 noiembrie, Chamberlain a informat, pentru prima oară, Cabinetul de război despre negocierile ce se purtau cu „opoziția“ germană pentru răsturnarea lui Hitler. La 8 noiembrie s-a produs atentatul contra lui Hitler într-o berărie din München. Führer-ul sosise pentru a marca tentativa eşuată de puciul din 1923. La 20 minute după ce Hitler a părăsit – brusc – berăria, o bombă a explodat. După toate probabilitățile, ea fusese plasată acolo chiar de SD, pentru a avea pretextul declanşării unui nou val de teroare.

În aceeaşi noapte, Schellenberg se pregătea, la Frankfurt, pentru o nouă întâlnire cu Best şi Stevens, în apropierea frontierei cu Olanda. Se pare că britanicii căpătaseră încredere în Schellenberg. Lucrul acesta avea să le fie fatal. Schellenberg a primit în noaptea de 8 spre 9 noiembrie un telefon de la Himmler, care îi ordona să îi răpească pe Best şi Stevens şi să îi aducă la Berlin, pentru a fi anchetați în legătură cu atentatul pe care ei îl puseseră la cale contra Führerului.

A doua zi dimineața, pe când Stevens, Best şi olandezul Klop se apropiau de Cafe Bacchus, din apropierea punctului de trecere a frontierei de la Venlo, un comando german i-a interceptat. Klop a încercat să opună rezistență, dar a fost rănit mortal. Stevens şi Best au fost vârâți într-o maşină şi trecuți peste frontieră. Duşi la Berlin, au fost supuşi unor interogatorii în cursul cărora Stevens s-a arătat foarte cooperant, dezvăluind germanilor numele tuturor personajelor importante din S.I.S., inclusiv pe cel al lui Menzies. După cum au aflat britanicii ulterior, Stevens a deconspirat şi numele tuturor şefilor de stații ale S.I.S. din

Europa Occidentală şi Centrală. Tot lui Stevens i s-a atribuit şi predarea către germani a unei copii a directivei politice trimise de S.I.S. către şefii statelor majore din armata imperială britanică, în care erau expuse principiile acţiunilor clandestine.

Episodul s-a încheiat de Anul Nou 1939, cu o telegramă expediată chiar cu ajutorul aparatului de emisie-recepţie oferit de englezi „opoziţiei" germane şi care avea următorul conţinut: „Negocierile pe orice durată de timp cu oameni îngâmfaţi şi proşti sunt plictisitoare. De aceea, veţi înţelege faptul că noi renunţăm. Prin aceasta vă transmitem un rămas bun din toată inima, din partea drăgăstoasei opoziţii germane. [Semnat] Gestapo".

Poate că pentru un alt serviciu de informaţii, toate aceste lovituri s-ar fi dovedit cel puţin paralizante, dacă nu ucigătoare. Serviciul britanic de informaţii căpătase însă, în atâtea secole de existenţă, capacitatea de a reacţiona chiar şi în faţa unui astfel de eşec. În primul rând, prin aplicarea regulilor de conspirativitate şi compartimentare, cea mai mare parte a reţelelor din Europa au fost salvate, inclusiv cele implantate în Germania. S.I.S. dispunea apoi de variante de acţiune pentru orice situaţie.

S-a vorbit mult despre faptul că britanicii i-au copleşit pe plan informativ pe germani în cel de-al doilea război mondial.

Într-adevăr, până acum nu s-a putut aduce dovada vreunui agent german infiltrat în Anglia şi care să fi rămas nedescoperit. S-a vorbit, pe larg, despre agenţii infiltraţi de britanici în spaţiul controlat de germani, despre succesele obţinute de ei. Celebrul James Bond a fost, la origine, un astfel de agent, creatorul său, Ian Fleming, lucrând în timpul războiului în cadrul S.I.S. Model i-a fost un iugoslav, Duşko Popov, al cărui nume de cod era Tricicleta şi ale cărui memorii au fost traduse, acum câţiva ani, şi în limba română. Serviciul britanic de informaţii a ştiut să îşi construiască cu grijă o imagine favorabilă, cu concursul mass-media, fără să lase să transpire vreun secret şi făcând să fie uitate eşecurile de genul „incidentului de la Venlo".

Stewart G. Menzies, în vremea când a devenit „C"

Povestea cu ciobanul şi lupul

Iată deci contextul în care trebuia să decidă guvernul maiestăţii sale britanice personajul care să îşi asume dificila sarcină de a-l informa cât mai corect posibil şi cât mai prompt despre intenţiile lui Hitler. După mai multe runde de negocieri la nivel înalt, în sferele guvernului şi Establishment-ului, cel ales a fost Stewart G. Menzies. Un rol decisiv au jucat foştii săi colegi de la Eton, care formau în cadrul guvernului un soi de „fraternitate internă". Numirea s-a produs la 28 noiembrie 1939. O bună perioadă de timp, chiar şi după ce ajunsese prim-ministru, Winston Churchill nu l-a acceptat pe deplin pe Menzies. El şi-a numit propriul său şef de serviciu de informaţii, asemenea lui Hitler, în persoana maiorului Desmond Morton. Un personaj privit cu uimire la Whitehall (sediul guvernului britanic), căci fusese împuşcat în inimă şi totuşi supravieţuise. Menzies a ştiut însă, cu abilitate şi răbdare, profitând şi de slăbiciunile lui Morton, să îl izoleze şi neutralizeze. Două au fost momentele în care Menzies a reuşit să se impună atenţiei primului ministru. Mai întâi, în episodul cunoscut al sabordării navei corsar *Admiral Graf von Spee* în estuarul La Plata, când serviciul din subordinea sa a jucat un rol esenţial în succesul operaţiunii. Al doilea moment, după care Churchill l-a acceptat definitiv pe noul „C", a coincis cu grava înfrângere suferită de britanici în insula Creta. Primul ministru britanic a apreciat însă că S.I.S. a oferit informaţiile care au permis limitarea dezastrului. Relaţiile dintre cei doi au ajuns cu timpul atât de bune, încât Churchill i-a cerut lui Menzies să îşi folosească Serviciul pentru a-i procura

Winston Churchill, premierul Marii Britanii în anii celui de-al doilea război mondial – aici în timpul unei întâlniri cu I.V. Stalin –, l-a acceptat, până la urmă, pe noul şef al Serviciului de informaţii şi contrainformaţii externe

informaţii şi din interiorul Marii Britanii. Prin lege, S.I.S. nu avea voie să acţioneze pe teritoriul britanic. Pe de altă parte, Churchill era o persoană dură şi nu accepta să îl refuze cineva. Poate că – aşa cum presupunea Anthony Cave Brown – Stewart Menzies a ştiut să găsească o formulă politicoasă prin care să îi explice că o asemenea acţiune prezenta riscuri şi pentru S.I.S. şi pentru premier, în cazul în care se afla. Şi poate că Winston Churchill a înţeles.

Claude Dansey a fost unul dintre cei doi adjuncţi ai lui Stewart Menzies. El a răspuns de coordonarea acţiunilor de culegere a informaţiilor. Cel de al doilea adjunct i-a fost colonelul Valentine Vivian, care răspundea de problemele de contraspionaj. Cei doi adjuncţi îl pândeau pe şeful lor cu speranţa că vor reuşi să îi ia locul şi, în acelaşi timp, se săpau între ei. Sigur, totul se petrecea conform regulilor fair-play-ului britanic şi conform aceloraşi reguli, Stewart Menzies îi ataţa unul împotriva celuilalt, pentru a-şi putea păstra netulburat postul.

La începutul anului 1940, Stewart Menzies răspundea de operaţiunile de spionaj şi contraspionaj în exteriorul Marii Britanii, de sabotaj şi subversiune împotriva inamicilor, de spargere a codurilor şi cifrurilor acestora, de recunoaştere aeriană, transmiterea celor mai secrete mesaje ale guvernului, având obligaţia de a sfătui pe suveran, primul ministru, ministrul de externe şi şefii de stat major asupra intenţiilor şi capacităţilor inamicului. Fostul Serviciu Z fusese integrat în cadrul S.I.S. În lumea arabă şi în Balcani, exista o organizaţie numită Agenţii secreţi britanici din Orientul Mijlociu. La fel, funcţiona şi alta, cu acelaşi titlu, pentru Orientul Îndepărtat. Bazele primeia fuseseră puse încă din anii '30, când Menzies făcuse călătorii la Cairo.

S.I.S. înregistrase în primele luni de război mai multe eşecuri decât succese. Pactul Ribbentrop-Molotov, invadarea Norvegiei şi Danemarcei, apoi, în 1940, a Olandei, Belgiei şi Franţei luaseră prin surprindere guvernul britanic. S.I.S. avusese la dispoziţie suficiente date pentru a anticipa lovitura din 1940. Au intervenit însă alarmele repetate, de la surse dintre cele mai serioase, care anunţau iminenţa unei ofensive germane. În noiembrie 1939 au sosit astfel de înştiinţări de la agentul A-54 (*Magazin istoric*, nr. 7-8/1968), de la Vatican şi de la adjunctul amiralului Canaris, şeful Abwehrului, colonelul Oster (prin intermediul ataşatului militar olandez din Berlin). Din cauza vremii nefavorabile, Hitler a anulat ordinul. A-54 a anunţat apoi declanşarea ofensivei pentru jumătatea lunii decembrie. Nu s-a întâmplat nimic. Noi alarme s-au dat în ianuarie 1940. Atunci când Menzies a putut furniza informaţii suficient de corecte despre direcţia ofensivei germane, nu a mai fost luat în consideraţie la Whitehall, mai ales că nu a putut preciza şi momentul exact al loviturii.

Presiunea asupra lui „C" a sporit apoi, cerându-i-se să garanteze că va putea avertiza cu trei zile înainte despre intenţia germanilor de a declanşa invazia insulelor britanice. Ceea ce, evident, el nu putea garanta. Presiunea era atât de mare încât – aprecia Anthony Cave Brown – „este surprinzător că sistemul nu a cedat sub greutatea muncii depuse. Faptul că nu s-a întâmplat aşa ceva s-a datorat tăriei lui moştenite". În martie 1941, şefii serviciilor de informaţii ale armatei au înaintat lui Cadogan o plângere scrisă contra lui Menzies, în care reclamau faptul că nu primeau datele de care aveau nevoie şi ameninţau că în cazul în care situaţia nu se remedia, aveau să

își creeze propriile structuri pentru a strânge informațiile necesare. Se contura pericolul reeditării haosului în domeniul informațiilor din timpul primului război mondial.

Agită sacul cu șoareci

La acea dată însă, Menzies își asigurase deja în suficientă măsură sprijinul primului ministru, așa încât atunci când acesta a descoperit că RAF – forțele aeriene britanice – își creaseră un embrion de rețele informative a reacționat cu furia ce îl caracteriza stopând orice astfel de inițiativă ce propunea dublarea eforturilor și mai ales a cheltuielilor.

Probabil că un rol decisiv în susținerea lui Menzies l-a jucat și capacitatea lui de a asigura secretul desăvârșit în jurul principalei surse de informații a britanicilor: celebra Enigma (*Magazin istoric,* nr. 9/1984). Biograful lui Menzies considera că de ar fi fost doar acest succes și locul lui Menzies în istoria serviciilor britanice de informații era asigurat. „Niciodată nu a fost păstrat atât de bine un secret, atâta vreme". Într-adevăr, vreme de 37 de ani nu s-a știut nimic despre faptul că britanicii au avut capacitatea să descifreze, în timpul celui de al doilea război mondial, aproape totalitatea comunicațiilor secrete germane.

Dar Stewart G. Menzies dispunea și de alte surse de informații. Chiar Desmond Morton recunoștea că „C" primea informații despre posibila invazie germană a Angliei de la nu mai puțin decât... 260 surse. După arestarea sa, Schellenberg a indicat zece dintre posibilele surse ale britanicilor din rândul germanilor, altele decât faimoasa Orchestră Roșie sau grupul din jurul lui Canaris. Între acestea se numărau directori de la compania Opel, alte firme, personaje importante din înalta societate germană. Menzies însă a negat întotdeauna că ar fi avut spioni dincolo de Rhin.

La fel de misterioase sunt și astăzi căile prin care Menzies avea acces la informațiile obținute de... NKVD-ul lui Beria. Despre acest lucru știa și Serviciul francez de informații. Unul dintre apropiații lui Menzies, Harold Nicolson, întreținea relații strânse cu ambasadorul sovietic la Londra, Ivan Maiski. Poate că însuși Stalin avea interesul ca britanicii să primească un minim de informații care să le permită să reziste cu succes presiunii germane. În fond, după cum spunea și Sudoplatov, adjunctul șefului informațiilor externe din NKVD (*Magazin istoric,* nr. 9-12/1994; 1-3/1995), britanicii le-au strecurat sovieticilor o serie de informații obținute cu ajutorul Enigmei, prin conexiunile pe care le aveau în Orchestra Roșie. Pe de altă parte, atunci când a fost debarcat și lichidat la trei luni după moartea lui Stalin, Beria nu a fost acuzat că era spion american, ci... spion englez, încă din vremea primului război mondial. Dincolo de toate aceste speculații, este de reținut *Grija marilor servicii de informații ca, atunci când țările lor nu se află în confruntare directă pe câmpul de luptă (ba uneori, chiar și atunci) să facă schimb de informații.* S-ar părea că o polarizare prea accentuată a informațiilor ar putea fi mai riscantă decât acest soi de „penetrare" reciprocă. Legile nescrise ale muncii de informații rămân încă un mister pentru muritorii de rând.

Lui Stewart Menzies îi plăcea această lume întortocheată. Să mai dăm un singur exemplu pentru modul cum funcționau rețelele britanice de informații în vremea celui de-al doilea război mondial. La începutul anului 1940, germanii au infiltrat un spion în rezistența poloneză. De la acesta au aflat că doi foști ofițeri polonezi urmau să transporte pe calea ferată corespondență secretă, de la Varșovia la Berlin. Oamenii lui Schellenberg au identificat pe unul dintre curieri ca fiind un polonez ce lucra

Amiralul Canaris (în stânga), șeful serviciului de informații al armatei germane, Abwehr, și rivalul său, Reinhardt Heydrich, șeful serviciului de informații și contrainformații al partidului nazist, SD

la Ambasada manciuriană din Berlin. A doua zi după ce a ajuns în capitala Germaniei, acesta a fost arestat în timpul unei întâlniri cu o altă agentă poloneză, care lucra ca bucătăreasă tot la Ambasada manciuriană. Într-un tub de pastă de dinți, germanii au găsit o mare cantitate de microfilme. Arestarea a avut însă o urmare neașteptată.

Diplomații japonezi s-au agitat foarte tare. Motivul îl constituiau acțiunile lor intense de spionaj desfășurate de japonezi în Germania și pe care SD-ul le tolera în virtutea alianței germano-japoneze. În activitatea lor, japonezii utilizau și rețeaua poloneză atât împotriva Germaniei, cât și a Rusiei. Drept urmare, diplomații japonezi au intervenit pentru eliberarea polonezului arestat și i-au oferit și un pașaport diplomatic, astfel încât să evite alte întâmplări neplăcute. Materialele destinate britanicilor erau scoase din Berlin la Stockholm și Roma. La Stockholm, atașatul militar japonez le preda unui ofițer de informații polonez. În ciuda eforturilor depuse de oamenii lui Schellenberg, ei nu au putut identifica filiera prin care curierul făcea să parvină materialele la Londra. De fapt, transmiterea se făcea prin radio. La Roma, curierul era predat iezuitului Ledochowski, despre care Schellenberg știa că conducea serviciul de informații Pro Deo al Vaticanului.

Iată deci că experiența lui Stewart G. Menzies confirma una dintre regulile de bază ale muncii informațiilor: orice serviciu este tot atât de bun pe cât de bune îi sunt sursele de informații.

Winston Churchill a avut însă grijă să îl țină pe „C" sub control. Dacă Desmond Morton nu a reușit să facă acest lucru, premierul britanic a creat un serviciu paralel, Special Operations Executive (SOE), cu care Menzies a intrat rapid în conflict. ■

(Va urma)

Cristian POPIȘTEANU,
Dorin MATEI

AMINTIRI DESPRE PĂRINȚII MEI

(Urmare din p. 46)

care, doritoare de aventuri, căuta să știe ce se află după uși închise. Trecând printr-o ușă din grădina mamei ei, Pansy a intrat într-o lume de basme, deschizând tot mai multe uși misterioase. Povestea asta îl încânta pe tata, care nu locuia cu noi în strada Carol, ci în strada Lăpușneanu la Marele Cartier General, de unde venea seara să audă ultimul capitol. Era o ușurare pentru el să fie cu noi și să audă ce descoperise Pansy după ultima ușă pe care o deschisese. Am o vie amintire de camera aceea, din timpul refugiului, care era alături de o sală mare unde se lucrau haine pentru soldați și pentru săraci și-l văd pe tata, așezat pe un fotoliu, ascultând această poveste pentru copii. De altfel, mama mai scria în acel timp și o serie de articole pentru un jurnal destinat soldaților de pe front, precum și alte cărți, printre care una ce se numea *De la inima mea la inima lor.* Este interesant să amintesc faptul că tocmai în acea epocă de mare înfrigurare, când eram înconjurați de inamici și părăsiți de aliatul din răsărit, a venit o telegramă din Franța anunțând că mama fusese aleasă membră corespondentă la Institutul Franței, „Académie des Beaus-Arts". Era prima dată de la fundarea Institutului Franței când o femeie a fost onorată cu această distincție.

Curajul mamei a rămas neînfricat și a continuat fără șovăială și în momentele dramatice când, în primăvara anului 1918, Puterile Centrale au impus prin forță, la București, condiții grele de armistițiu, pe care tata, Regele Țării, a refuzat să le ratifice prin semnătura sa. În acest timp mama a rămas neschimbată și era ca un steag care flutura neînvins dând tuturor speranța în victoria finală. Când misiunile aliate au fost obligate să părăsească țara (Moldova), mama, împotriva deciziei guvernului, s-a dus de la Bicaz la Iași ca să-și ia rămas-bun. Adresându-se generalului Berthelot, în puține cuvinte i-a spus în franceză:

– Domnule general, nu sunt ofițer în uniformă și nu am venit să mă decorați cu Legiunea de Onoare, dar și cu, în felul meu, am fost un bun soldat care și-a făcut datoria și cred că merit o acoladă...

La care generalul Berthelot a răspuns printr-o caldă îmbrățișare și un sărut pe ambii obraji.

După încheierea păcii, Franța a învestit-o cu Crucea de Război (La Croix de Guerre). ■

(Va urma)

MAI 1940.

ULTIMELE ZILE LA HAGA

LOUIS GUICHARD

În zilele premergătoare declanșării celui de-al doilea război mondial, Olanda a adoptat regimul de pace armată. La 28 august 1939 a fost decretată mobilizarea generală. La începutul lunii noiembrie primul ministru, Geer, a procedat, conform unei strategii mai vechi, aducătoare de succese, la deschiderea unor diguri și inundarea unor terenuri. În același timp, cazematele din beton, înzestrate cu mitraliere și tunuri antiaeriene, au fost consolidate. Starea de asediu, proclamată la 25 noiembrie în mai multe provincii, a fost extinsă în întreaga țară la 19 aprilie 1940. Armata olandeză aflată sub comanda generalului Winkelmann a ocupat o poziție cheie pe linia fortificată Ijseel-Pell-Grebbe. Oficial, guvernul a decretat neutralitatea Olandei. La fel au procedat guvernele belgian și luxemburghez.

Toate acestea nu l-au împiedicat pe Adolf Hitler, deși la 6 octombrie 1939 declarase oficial guvernelor celor trei țări că le va respecta neutralitatea, să semneze trei zile mai târziu, la 9 octombrie, Directiva nr. 6 „Fall Gelb" (Planul Galben) în care se prevedea trecerea trupelor germane pe teritoriul Belgiei, Olandei și Luxemburgului. Acest plan a fost pus în aplicare în zorii zilei de 10 mai 1940, când trupele germane combinate – infanterie, motorizate, aviație, aeropurtate – au declanșat o puternică ofensivă pe un front larg, care se întindea din Olanda până în Luxemburg, paralizând comandamentele armatelor aliate anglo-franceze, insuficient pregătite, slab dotate, aflate în plin „război ciudat", instruite numai pentru apărarea unor poziții fixe, în conformitate cu canoanele unui război clasic de poziții.

Operațiile s-au desfășurat cu o rapiditate uimitoare, luând pe neașteptate Anglia și Franța, care, după cum afirma istoricul belgian Jacques de Launay, „în seara zilei de 9 mai, în ajunul atacului german, nu aveau guverne". În dimineața zilei de 10 mai, concomitent cu înaintarea armatei generalului von Bock, au fost lansate trupe aeropurtate germane la Katwijk, în apropiere de Haga, Waalhaven, lângă Rotterdam, Dordrescht și la podurile de la Moerdijk care au acționat cu succes în spatele trupelor generalului Winckelmann. La Delft avioane Junkers aterizau în plin centrul orașului. La 13 mai era bombardată Haga. La cererea guvernului și a generalului Winckelmann, regina Wilhelmina a hotărât să părăsească țara, refugiindu-se la Londra împreună cu membrii cabinetului. A doua zi, în urma unei neînțelegeri – o cerere de capitulare acceptată dar transmisă greșit – orașul Rotterdam devenea ținta unui puternic bombardament aerian. În aceeași zi – 14 mai – armata germană rupea frontul francez la Sedan. În sfârșit, la 15 mai, armata olandeză a capitulat în fața invadatorilor.

O mărturie despre acele tragice momente din istoria poporului olandez – și a Europei – ne-a lăsat Louis Guichard, pe atunci atașat naval în cadrul Ambasadei Franței din Haga.

Louis Guichard s-a născut la 1 octombrie 1893, la Saint-Nazaire, în familia directorului general al Șantierelor navale din acel oraș. În anul 1913 s-a înscris la Școala Superioară Navală, din Brest. A făcut primul război mondial în cadrul marinei franceze, ajungând co-

mandantul unei flotile lansatoare de torpile. După ce a fost, doi ani, din 1935, atașat militar la Lisabona, a îndeplinit aceeași funcție, din 1937, la Haga, girând și postul din Bruxelles. De la Londra, unde s-a evacuat în 1940, a revenit la Vichy, ajungând directorul cabinetului ministrului afacerilor externe, cu grad de ministru plenipotențiar. În noiembrie 1942 a refuzat să plece ca ambasador în Mexic. După război, a fost profesor asociat de drept internațional maritim la Facultatea de științe politice de la Paris. S-a stins din viață în 1979.

A fost și un apreciat autor de lucrări având ca subiect marea.

Toate aceste date le-am aflat – prin amabilitatea domnului Andrei Magheru – de la fiul lui Louis Guichard, Olivier Guichard, fost ministru și deputat-primar al orașului La Baule. Ținem să mulțumim și publicației La Revue des deux Mondes, **care ne-a acordat dreptul de a reproduce, pentru cititorii revistei** Magazin istoric, **paginile din jurnalul lui Louis Guichard consacrate ultimelor zile de rezistență militară opusă de Olanda.**

Blocați în clădirea legației

Ultima zi – 13 mai. La ora 5.00 suntem treziți de bombardamentul executat asupra unui cartier al Hagăi. Pe drumul spre clădirea Amiralității olandeze întâlnesc în zori trupe care au devenit deja sceptice şi nervoase după trei zile şi trei nopți de lupte neîntrerupte împotriva infanteriștilor şi paraşutiștilor naziști. L-am zărit imediat în uşa Amiralității pe ofițerul de legătură, care, cu o față pământie, mă anunță că totul s-a sfârşit. Totul s-a sfârşit, într-adevăr, căci se ştie acum că în regiunea Breda trupele franceze se retrag. Dacă la nord-est, înaintarea armatei germane a fost oprită pe digul de la Zuyderzee, la sud-vest retragerea francezilor va lăsa câmp liber trupelor germane care se vor năpusti pe podurile de peste Meuse către Rotterdam. Blindatele inamice pot năvăli pe străzile Capitalei înaintea lăsării serii, fără ca vreo forță olandeză să li se poată opune.

Totul s-a sfârşit. Lipsit de ministrul afacerilor externe, Consiliul de Miniştri dezbate de la începutul nopții soarta reginei. Nu este prima oară când această problemă tragică este pusă în fața dinastiei de Orania. Pe vremea Ligii de la Augsburg[1] când Wilhelm al III-lea era în acelaşi timp Stathouderul Olandei şi regele Angliei, exista un neîntrerupt du-te-vino între porturile olandeze şi cele britanice. În fiecare an, după iernare, regele Angliei revenea în Țările de Jos pentru a lua comanda trupelor aflate în spatele terenurilor inundate. De această dată, inundațiile nu au mai fost suficiente pentru a asigura protecția trupelor reginei. Poate că ea, în această dimineață, se gândeşte la strămoşu-i îndepărtat, încercând să ajungă la un port de debarcare (poate că evocă amintirea mai apropiată a străbunicului ei, regele Wilhelm I, care la rândul său a găsit refugiu în Anglia atunci când armatele Convenției i-au invadat regatul)[2]. La început s-a hotărât să ajungă la Breskens, mic port în fața oraşului Flessingue, situat pe malul stâng al râului Escaut, adică la

În p. 57: *parcă şi celebrele mori de vânt olandeze au încremenit, surprinse de rapiditatea atacului hitlerist...*

...care, trecând peste infanteriştii olandezi...

[1] Alianță militară antifranceză încheiată între Imperiul Romano-German, Spania, Suedia (1686) cărora li s-au alăturat ulterior Anglia şi Olanda. În perioada 1688-1697 s-a desfăşurat războiul dintre Franța lui Ludovic al XIV-lea şi Liga de la Augsburg, încheiat cu victoria celei din urmă (tratatul de la Ryswick).

[2] În anul 1794.

marginea teritoriului care se pare că va fi invadat ultimul. Fără îndoială că regina se gândeşte că ar fi posibilă obţinerea acolo a unui răgaz înaintea exilului şi poate chiar să se menţină o bucată de vreme, la fel ca regele Albert La Panne în 1914. S-a aflat ulterior că Breskens urmează a fi bombardat. Atunci, la insistenţele guvernului şi marinei, suverana acceptă, după multe ezitări, să se deplaseze direct la Hoek von Holland, avanportul Rotterdamului la vărsarea Meusei, care se află la numai 15 km de Haga. Cu toate acestea, nu poate atinge Hoek fără a înfrunta pericolul paraşutiştilor germani, care, din dunele învecinate, au angajat lupta cu patrulele olandeze. Tunurile fortului din Hoek au intrat şi ele în luptă. Drumul e barat în mai multe locuri de grupuri de refugiaţi civili. Trebuie aşteptată încetarea focului astfel încât numai la ora 11 regina s-a putut îmbarca împreună cu toţi miniştrii pe un distrugător britanic.

Capitala nu a aflat şi nici nu trebuie să afle despre plecarea reginei, guvernul temându-se că o astfel de veste n-ar avea alt efect decât demoralizarea trupelor care continuă să se lupte cu eroism.

De la ora 8.00 suntem blocaţi în clădirea legaţiei, orice comunicare telefonică cu Franţa, chiar şi aceea care trece prin Londra, devenind imposibilă. La ora 11.00 am primit vizita ataşatului naval englez, amiralul Dickens, care m-a anunţat că regina fiind plecată, ministrul Marii Britanii şi-ar propune să evacueze în cursul după-amiezii personalul legaţiei şi restul coloniei engleze. Amiralitatea britanică a ordonat distrugătoarelor să ne aştepte la Hoek la ora 18.00. Am reuşit să transmit două telegrame, una prin care ceream torpiloarelor franceze să ne aştepte la Hoek, alta prin care anunţam că ultimele hidroavioane olandeze (aproximativ 15 la număr) părăseau Helderul a doua zi în zori, pentru a se refugia la Boulogne-sur-Mer. Numai ultimul mesaj a ajuns la destinaţie.

Am rămas doar cu o valiză

În interiorul legaţiei a început împachetarea, fiecare dintre noi având dreptul numai la două valize. În acele clipe, fiecare a înşfăcat în grabă tot ce avea mai preţios.

Nimic din toate acestea nu s-a petrecut fără nervozitate: valizele noastre odată încuiate, ministrul plenipotenţiar al Angliei a anunţat că, hotărât lucru, nu mai plecăm! Ministrul afacerilor externe olandez nu şi-a fixat încă atitudinea cu privire la noii săi aliaţi, iar pe de altă parte personalul legaţiilor Egiptului şi Africii de Sud nepărăsind Capitala, ministrul Marii Britanii nu doreşte să-şi separe soarta de a lor. Între timp, maşinile pregătite pentru evacuare sunt deja în faţa uşii noastre, lângă ele aflându-se ministrul Belgiei şi un consilier venit să-l întrebe pe ministrul Franţei unde este locul nostru: la Haga, lângă rămăşiţele guvernului, sau la Londra, lângă regină.

Este consultat din nou ministrul Marii Britanii, Sir Neville Bland, care cere câteva minute de reflecţie.

De abia la orele 15.00 ministrul olandez a solicitat oficial miniştrilor Franţei, Marii Britanii şi Belgiei să părăsească Haga pentru a se deplasa la Londra.

...s-a revărsat din ceruri, în zorii zilei de 10 mai 1940

Restul corpului diplomatic acreditat pe lângă regină urma să rămână la Haga, într-o mare încurcătură, dar aceste ezitări zugrăveau stânjeneala nu mai puţin explicabilă a ministrului olandez care, nevoind să declare oficial plecarea reginei, aşteaptă până în ultima secundă pentru a ne cere să plecăm.

La 6.15 am părăsit legaţia în prezenţa ministrului S.U.A., însărcinat cu apărarea intereselor francezilor în timpul ocupaţiei germane. Lângă el, un funcţionar american aştepta să sigileze uşile. Un ultim autodafe a distrus cele din urmă documente secrete. Cu inima strânsă am urcat în maşinile care s-au pus apoi în mişcare pe străzile Hagăi, sub un soare de primăvară neobişnuit de puternic.

Am trecut mai întâi pe lângă Legaţia Angliei deoarece se convenise că vom ajunge la Hoek pe drumul dunelor, într-un convoi, beneficiind de protecţie militară.

După o aşteptare care mi s-a părut interminabilă, ataşatul militar englez, organizatorul acestui convoi, ne-a făcut cunoscut că maşinile noastre sunt inutilizabile. Într-adevăr, ele erau prea

largi pentru a traversa fără dificultate obstacolele ridicate pe şosea, dar timpul ne presa deoarece distrugătoarele care ne aşteptau nu puteau rămâne peste noapte în portul Hoek, temându-se de bombardamente. A doua zi dimineaţa orice fugă va fi fără doar şi poate imposibilă.

Maşinile ne-au lăsat în curtea gării, de unde am fost transbordaţi în 15 taxiuri. Acum fiecare din noi avea dreptul numai la o valiză, cealaltă trebuind lăsată în paza poliţiştilor olandezi şi a providenţei.

De două ore circulam pe străzile însorite unde febra populaţiei în retragere, care presimţea catastrofa ce se apropia, nu înceta să urce. Grupuri de nazişti au manifestat pe întreg parcursul trecerii noastre o atitudine net ostilă. În două rânduri, în timpul unei halte, am zărit în spatele ferestrelor oameni înarmaţi, cu fizionomii încărcate de ură care rânjeau şi ne aruncau ocări.

Un distrugător binecuvântat

De bine de rău, lunga procesiune de taxiuri îşi continua drumul, sforţându-se să ajungă la Hoek, oprită fiind la fiecare răspântie de soldaţi gata să tragă. Şi iată că, la doi kilometri de la ieşirea din oraş, în faţa unui baraj, am pierdut din vedere prima parte a convoiului care a ţâşnit cu toată viteza spre vest. În timp ce încercam să-l prindem din urmă, soldaţi olandezi, crezând că încercam să forţăm barajele, au deschis focul. În maşina care ne preceda o franţuzoaică a fost ucisă. Era interzisă trecerea mai departe. În consecinţă, am fost obligaţi să ne întoarcem înapoi la Ministerul afacerilor externe, pe Plein, asemeni unor prizonieri care n-au putut face decât câţiva paşi pe drumul libertăţii. Era deja ora 7.00 seara, iar noi parlamentam cu secretarul general în vederea obţinerii protecţiei în noua noastră încercare de ieşire. Strada Plein, pe care se aflau sediile ministerelor, era foarte animată. A fost angajată o luptă înverşunată între soldaţii olandezi şi trăgătorii nazişti refugiaţi pe acoperişuri. Prăbuşiţi pe podelele taximetrelor, ne adăposteam cum puteam împotriva gloanţelor care şuierau în toate direcţiile, gândindu-ne cu groază că începând cu ora 20.00 orice circulaţie fiind interzisă ne era imposibil să plecăm. Numai după o oră cele două automitraliere destinate asigurării protecţiei convoiului nostru şi-au făcut apariţia. Pe peronul ministerului, secretarul general, d-l Snook, dovedind un calm imperturbabil a venit să-şi ia rămas bun de la noi şi să ne mulţumească pentru ajutorul militar pe care Franţa l-a oferit – vai, în zadar! – ţării sale.

– Dar – a adăugat el nu fără amărăciune – contam mai ales pe ajutorul Marii Britanii.

Ziua descreştea. Cele două taxiuri rămase au fost încadrate de cele două automitraliere şi înainte de a da colţul Plein-ului am mai putut zări o dată Legaţia Franţei pe acoperişul căreia flutura poate puţin cam prematur, un imens pavilion înstelat.

Izbucnesc acum împuşcături din toate direcţiile, mult mai intense la periferie decât în centru. Şoferii rechiziţionaţi ne amintesc în mai multe rânduri că se vor opri şi nu vor mai continua drumul. De zece ori trebuie să ne oprim pentru a arăta permisele de liberă trecere, fie în plin câmp lângă vacile negre, fie în mici străzi obscure, lângă ziduri prăbuşite în urma luptelor cu grenade, angajate împotriva paraşutiştilor germani. Noaptea odată venită trebuia abandonată şoseaua şi urmat drumul dintre dune, înlăturând barierele de păşuni şi gonind vitele înspăimântate. Înspre larg se mai distinge un îngust petec de cer de culoarea aramei. Înspre Rotterdam se lasă noaptea. Se măreşte suprafaţa cuprinsă de flăcările provenind de la depozitele de petrol incendiate. Portul Hoek, la care ajungem către ora 10.00 seara, este şi el paralizat în urma bombardamentelor care s-au încheiat acum câteva clipe. Cheiul este pustiu, nu se zăreşte nici un distrugător, iar noi cunoaştem un prim minut de deznădejde gândindu-ne la posibilitatea de a fi culeşi în zori, aşa că ne aflăm, aşezaţi pe bagaje, de trupele germane!

Binecuvântat fie distrugătorul britanic Malcolm, pe care o primă inspecţie nu ne-a permis să-l descoperim ascuns în umbra zăgazului portului. Ataşatul comercial britanic care ne însoţea, a început să parlamenteze îndelung cu comandantul vasului de război. Comandantul lui Malcolm a declarat la început că nu este de acord să ne primească la bordul navei sale, ordinele fiind de a rămâne la dispoziţia contingentului englez de 400 oameni, debarcat ieri la capul Hoek, şi de a-l evacua în caz de necesitate. În final a acceptat să ne conducă la bordul vasului său câteva mile în larg, pentru a fi transbordaţi pe distrugătorul James, plecat de o oră, încărcat cu soldaţi englezi ucişi sau răniţi în timpul bombardamentelor din această seară.

Aflat în spatele miniştrilor Franţei şi Poloniei, grupul nostru s-a angajat pe pasarela salvatoare. Primele turaţii ale elicei ne-au cauzat o bucurie asemănătoare celei provocate deţinuţilor de zgomotul cheilor care urmează să le deschidă pentru totdeauna uşa celulei. ■

Prezentare şi traducere
Andrei CĂPUŞAN

MARIA JUKOVA

DESPRE TATĂL EI

Maria Jukova este fiica mareşalului Jukov. Pentru ea, Jukov a fost pur şi simplu „tata", afirmă Maria în revista *Literaturnaia Rossiia*.

„Părinţii mei s-au cunoscut la Sverdlovsk (Ekaterinburg) în 1950. Tata se afla la comanda Regiunii militare Ural, mama absolvise Institutul de medicină din oraşul Kazan şi lucra acolo ca medic. În jurnalul său, tata a scris că, la prima lor întâlnire, nu i-a acordat nici o atenţie (el era bolnav şi mama l-a tratat acasă). Când s-a făcut mai bine, el s-a interesat de viaţa ei şi de familia ei. I-au plăcut foarte mult ochii mamei, foarte frumoşi, verzi şi calzi. Avea o tristeţe inefabilă în ei (presimţea oare că va muri tânără?). La început, mama a fost emoţionată de atenţia lui. Aşa cum a putut, ea a evitat întâlnirile cu el, dar tata a fost foarte tenace. Galina a devenit cea mai mare dragoste a lui, chiar dacă târzie.

Mi-amintesc cum în copilărie l-am întrebat pe tata: «Tati, de ce te-ai îndrăgostit tu tocmai de mama, şi nu de altă femeie?» Mi-a rămas în memorie răspunsul lui: «Am întâlnit multe femei frumoase în viaţa mea, chiar mai frumoase decât mama, dar ca ea nu mai există alta».

Oamenii care au cunoscut-o pe mama îmi vorbesc şi acum (şi au trecut 20 de ani de când a murit) despre căldura pe care o dăruia oamenilor. Îşi alesese meseria dintr-o mare vocaţie. De curând mi-au picat în mână nişte scrisori dintre părinţii mei, de care n-am ştiut. M-a impresionat grija unuia pentru celălalt, aş spune chiar poezia dintre ei.

În septembrie 1956, au fost împreună la odihnă în Bulgaria, la Varna. După cum povesteau mai târziu, s-au odihnit minunat. A fost prima lor vacanţă împreună. Tatei i s-a pus la dispoziţie palatul fostului ţar Boris, un parc de vis, cu marea foarte aproape.

«Aş putea spune, scrie tata în însemnările sale, că nici eu, nici Galina nu ne-am mai odihnit niciodată într-o asemenea ambianţă. Ne-am întors la Moscova împreună, cu avionul meu. De cum am sosit m-a sunat Bulganin şi mi-a spus că Nikita [Hruşciov] s-a exprimat dezaprobator în Prezidiul C.C. despre odihna mea cu Galina la Varna. Asta m-a iritat şi, la nervi, am spus câteva cuvinte dure la adresa lui Nikita, pe care Bulganin a avut grijă să i le transmită imediat lui Hruşciov, cu care am avut curând o discuţie de împăcare. Nikita mi-a spus atunci: «N-am nimic contra Galinei, dar ţi-aş sugera să nu te grăbeşti».

La întoarcerea la Moscova, tata a aflat că mama aştepta un copil. Era foarte mândru, pentru că împlinise 60 de ani. Ar fi vrut un băiat, avea nostalgia unui băiat care ar fi trebuit să se nască în 1951. S-a ocupat foarte mult de sănătatea mamei, de sistemul ei nervos, a avut grijă ca ea să bea numai sucuri naturale, să mănânce fructe. În iunie m-a născut pe mine. Foarte greu. Eram foarte slabă. Tata a bombardat-o în spital cu scrisori de îmbărbătare. În octombrie 1957, tata a făcut o vizită oficială în Iugoslavia şi Albania. Pentru el, erau zile complicate. Se pregătea în secret răfuiala cu el. Au urmat evenimente dramatice în viaţa tatei. De cum a coborât din avion, a fost invitat la şedinţa Prezidiului C.C. Apoi a avut loc Plenara din octombrie a C.C., la care i s-au adus învinuiri monstruoase. A fost destituit din postul de ministru al apărării, exclus din componenţa Prezidiului şi membrilor C.C. I-a fost extrem de greu să se desprindă de muncă. Să rămână zilnic acasă, după ce îşi conducea dimineaţa soţia la serviciu. Mama, suferind alături de el, l-a îndemnat să-şi scrie memoriile, ca să se sustragă gândurilor negre.

Cam de prin 1960 mergeam regulat toată familia vara la Gagra, pe malul Mării Negre. Tata avea la dispoziţie etajul întâi al unei vile albe mari, la munte, lângă vila unde s-a filmat «Băieţii veseli». Îl cunoştea multă lume. Şi multă lume credea că el venise la odihnă cu fiica şi nepotica, iar pe bunica (mama mamei) o luau drept soţia lui. «Adorabilă nepoţică aveţi», i se spunea uneori, din vorbă în vorbă. «E fiica mea», răspundea cu mândrie tata.

Mama continua să lucreze la Spitalul Militar din Moscova. Nici n-ar fi putut fără bolnavii ei, fără colegii ei. Dar în decembrie 1967 s-a îmbolnăvit pe neaşteptate. I-au făcut în grabă o operaţie şi i-au spus tatei că are cancer. Pentru el a fost o mare lovitură. Douăsprezece zile mai târziu s-a îmbolnăvit şi el grav. A paralizat. În zilele acelea, mama a făcut o faptă de vitejie, care Dumnezeu ştie cât a costat-o. Aşa operată cum era, dar o femeie tânără, de 40 ani, palidă, slabă, aproape invalidă, a mers la tata la spital să-l vadă. Apoi a început să caute noi medicamente, noi metode de vindecare a bolii lui. Mergea la toate expoziţiile internaţionale de medicină, vorbea cu specialiştii, l-a invitat pe profesorul japonez Akabe să-l consulte pe tata, pe un neurochirurg şi un neuropatolog din Franţa. A ajutat-o A. N. Kosîghin, care îl respecta mult pe tata.

Mamei îi plăcea mult să meargă la teatru, la expoziţii. Dar chiar şi acolo, tot cu gândul la tata era. În pauze alerga să caute un telefon, să-l sune, să-l întrebe dacă totul este în ordine acasă. Mult timp şi l-a petrecut la Kislovodsk, în staţiune, singură. Tata nu se putea deplasa de acasă. Ea îi scria de acolo foarte des, el îi răspundea cu lungi scrisori, pline de dragoste. Înainte să moară, când tata a vrut să o vadă la spital, ea nu i-a dat voie să intre; era prea slabă şi chinuită de boală. După ce a pierdut-o, tata a continuat să lucreze la ediţia a II-a a memoriilor sale. Dar greu. «Lovitura asta nu cred să o mai pot suporta», mi-a spus atunci. S-a stins la şapte luni după mama." ■

Adaptare de
Florentina DOLGHIN

Ninive sau Babilon, Cartagina sau Persepolis, Memfis sau Teba au fost în antichitate capitalele unor state mai mari sau mai mici, mai puternice sau mai slabe. Unele au dispărut fără urmă, altele au lăsat vestigii impresionante. Dar nici una nu mai este capitală astăzi. Atena și Roma sunt capitalele unor state de peste 2 500 de ani.

Iată însă că vestigii importante descoperite la Beirut, capitala în reconstrucție a Libanului, atestă trecutul îndelungat al acestui oraș-stat, capitala unui teritoriu cu o istorie de peste 5 000 de ani și care poate fi considerată cea mai veche capitală din lume încă în funcțiune.

Lucrările de reconstrucție, începute în 1974, au scos la iveală materiale arheologice în cascadă, făcând din Beirut la ora actuală cel mai mare șantier arheologic urban din lume. **În doi ani de descoperiri, siturile au atins 4 hectare suprafață, pe care lucrează în permanență 150 de arheologi. Cele mai vechi urme sunt datate între 40 000 și 60 000 de ani.**

BEIRUT,

CEA MAI VECHE CAPITALĂ DIN LUME

VICTOR IONESCU

Au fost găsite incintele succesive ale orașului din epoca denumită canaaneană. S-a putut studia exhaustiv extensia Beirutului fenician. Puțin cunoscută până acum, perioada elenistică s-a relevat prin urme de fortificații și statui. Arheologii au studiat și ansamblul texturii urbane romano-bizantine, cu fluctuațiile ei.

Săpăturile din zona liniei de demarcație între Beirutul creștin și musulman au pus în lumină importante informații privind viața în perioadele mamelucă și otomană, prin urme de locuințe, ceramică și sticlărie.

Profesorul Harid Boustany, **supervizor al actualelor săpături arheologice din Beirut, fost director al Muzeului Național și profesor la Universitatea Libaneză, a acceptat cu amabilitate interviul pe care i l-am solicitat pentru revista** Magazin istoric.

Statuie romană, din marmură albă, reprezentând-o pe Venus

Vestigii arheologice sub o piață din Beirut

V.I. – Lucrările de reconstrucție a Beirutului au condus la numeroase descoperiri arheologice. Care sunt principalele și la ce perioadă se referă ele?

H.B. – După cum știți, istoria Beirutului este foarte veche. În unele cazuri cunoaștem textele, dar nu și bogățiile care există în subsolul orașului.

Datorită acestui proiect de reconstrucție, am putut face săpături și sondaje. Am descoperit astfel cea mai veche instalație urbană din Beirut, care datează de 5 000 de ani, adică din anii 3 000 î.Hr. Este o instalație din epoca pe care o numim canaaneană – prima instalație urbană din Liban și din lume construită din piatră –, ea demonstrând că Beirutul a fost întemeiat acum 5 000 de ani de locuitorii din Byblos.

Deci Beirutul a fost fondat în jurul portului, devenit comercial, și, pornind de la port și de la colina ce îl domină, orașul s-a extins continuu.

Am descoperit evoluțiile din epoca feniciană, deci din mileniul II-I î.Hr., de asemenea, vestigii din epoca persană, romană, bizantină, arabă, cruciată, mamelucă, otomană și modernă, până în sec. XX.

V.I. – Care sunt modalitățile de valorificare a acestor descoperiri?

H.B. – Aceste descoperiri sunt diferite, ca tip și importanță. Desigur noi avem experți care fac evaluări, după cum și noi le facem. Sunt multe descoperiri care au fost deja deplasate, dar există și situri ce vor fi puse în valoare ca atare, pe locul lor.

În timp, vor fi dezvoltate două parcuri arheologice: unul ce va conține epocile canaaneană, feniciană și persană, altul – greacă, romană și bizantină.

Astfel, pentru turiști vor fi două puncte de interes. În fiecare sit va exista un mic muzeu, cu caracter interactiv, adică vor fi prezentate simulări pe ordinator ale vieții, așa cum s-a derulat ea în cei 5 000 de ani ai Beirutului.

V.I. – Este cea mai modernă formă de expoziție muzeală.

H.B. – Incontestabil. Vom putea păstra astfel descoperirile arheologice, dincolo de rapoartele de șantier. În plus, le vom conferi o valoare pedagogică și didactică, grație muzeului interactiv ce le va face cunoscută studenților și școlarilor istoria orașului Beirut.

V.I. – Sunteți profesor la Universitatea Libaneză. După părerea dv. și ținând cont de marele număr de revelații arheologice, câți ani vor fi necesari pentru a studia și interpreta ceea ce ați descoperit?

H.B. – Dv. știți că în general arheologii fac săpături două-trei luni pe an și au nevoie de 9-10 luni pentru a le studia rezultatele.

În acest moment, noi vorbim de arheologia urbană, care diferă puțin de arheologia clasică, arheologia spațiilor gigantice. Cea urbană presupune să lucrezi foarte repede și permanent, pentru a salva vestigiile care, altfel, riscă să fie eliminate de lucrările de reconstrucție. Vor fi necesari cel puțin zece ani de muncă, pentru a studia și elabora raporturile științifice ce urmează a fi ulterior consultate.

Poate chiar peste zece ani, pentru că lucrările arheologice n-au fost încă terminate. Numai pentru săpături mai avem nevoie de doi-trei ani.

V.I. – Ați beneficiat de asistență internațională? UNESCO v-a ajutat cu ceva, de fapt ne-a ajutat pe noi toți?

H.B. – Beirutul este considerat actualmente cea mai veche capitală din lume. Din mileniul I î.Hr. ea este atestată prin texte și monede ca o metropolă, capitala regiunii. Dacă UNESCO va decide să o clasifice astfel, ar putea deveni un patrimoniu comun al umanității.

Asistența UNESCO este doar tehnică și științifică. Dv. știți că UNESCO nu are bani. UNESCO administrează banii veniți de la donatori și prin mecenat[1].

Datorită Fundației Hariri UNESCO a beneficiat de un milion de dolari.

Dl. Hariri a oferit acest milion de dolari pentru a iniția proiectul de săpături arheologice, iar Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare a dat 500 000 de dolari, cărora li s-au adăugat informatica, ordinatoarele și instruirea oamenilor, ce au revenit tot UNESCO. De asemenea, au fost trimiși aici specialiști care sunt la curent cu tot ce se întâmplă, în situația în care săpăturile se efectuează în plin mediu urban. Până acum, libanezii nu știau nimic despre săpăturile arheologice din oraș. Trebuie să se țină seama și de faptul că ei sunt după 16 ani de război și că cea mai mare parte dintre studenții și profesorii libanezi n-au făcut niciodată săpături arheologice în teren.

Ne mai asistă și unele universități din Europa, care au venit în Liban, ne-au ajutat în pregătirea studenților și profesorilor, iar acum lucrează separat. Este vorba despre Universitatea din Amsterdam,

---

[1] Secretarul general UNESCO, Federico Mayor, a vizitat Beirutul între 23 și 26 iulie 1995, încheind o serie de acorduri privind întărirea Direcției Generale a Antichităților, ajutorarea de urgență a Bibliotecii Naționale, salvarea patrimoniului arheologic din centrul Beirutului. „Siturile arheologice descoperite la Beirut, a spus el, sunt un tezaur unic în lume."

British Museum, Institutul Francez de Arheologie din Orientul Mijlociu, Universitățile din Nisa, Berlin, Tübingen, toți cei care au dorit să ne ajute în această întreprindere, după părerea mea cea mai mare a acestui final de secol, cel mai mare șantier arheologic din lume.

V.I. – Înaintea săpăturilor de la Beirut, cele mai importante descoperiri asupra fenicienilor au fost făcute în sec. XIX.

De la începutul acestui veac, la Muzeul Național din Beirut au putut fi văzute cele mai multe descoperiri despre fenicieni. Care a fost soarta muzeului în timpul războiului și ce se întâmplă acum cu el?

H.B. – Eu am fost directorul Muzeului Național din 1968 până în 1979. Deci când a început războiul, în 1975, eu eram directorul muzeului. Muzeul din Beirut conține vestigii arheologice de mici dimensiuni, care pot fi deplasate. Ele au fost descoperite în diferite locuri. Cele mai importante dintre ele, între care tezaurele mormintelor regale și sarcofagul regelui Hiram I, s-au găsit la Byblos. Sarcofagul are inscripții atât pe capac, cât și pe corpul central, în primul text alfabetic din lume, din care s-au născut apoi toate alfabetele, în afara scrierilor chineză, indiană și japoneză. Deci toate literele, toate caracterele alfabetice folosite în lume se trag din alfabetul fenician. Iar acest sarcofag datează din sec. XIII î.Hr.

Sunt patru-cinci rânduri de text scrise din 22 de consoane, pentru că semiții nu aveau vocale. Ele veneau din intonație, abia mai târziu fiind marcate în text prin semne înlocuitoare, plasate deasupra cuvântului. Asemenea texte se găsesc atât pe sarcofagul lui Hiram I, cât și pe toate sarcofagele descoperite la Tyr și Sidon – faimoasă fiind colecția doctorului Ford, care a adunat 30 de sarcofage rare din secolul XV î.Hr. – o alianță între arta egipteană și cea feniciană.

Muzeul din Beirut este foarte bogat în ce privește evoluția activităților umane. Și nu cantitativ, ci calitativ. Altfel spus, este o mărturie a muncii omului din anul 5 000 î.Hr. până în epoca modernă.

Când a început războiul, împreună cu directorul general al antichităților din acea vreme, emirul Maurice Chehab, am decis să protejăm tezaurele Muzeului din Beirut și așa au fost acoperite toate sarcofagele, cu niște cutii de beton armat.

Directorul actual a spart cutiile și a inaugurat muzeul acum o lună și jumătate [interviul a fost luat în februarie 1996], în prezența președintelui Republicii și a primului ministru. A fost o deschidere semioficială, pentru prezentarea noilor descoperiri.

Obiectele mici de tezaur – bijuterii, statuete etc. – sunt încă închise și sperăm că în curând, după restaurarea lor în laboratoare (închise de 20 de ani), să-și poată relua locul în expoziție.

Trebuie de asemenea să știți că întregul muzeu a avut de suferit în timpul războiului. Construcția pe exterior și decorația interioară au fost refăcute în întregime.

Sperăm ca la Ziua Independenței, 29 noiembrie 1996, să redeschidem Muzeul Național din Beirut.

V.I. – D-le Boustany, sunteți, ca mai toți istoricii, un optimist în ce privește posibilitatea de a cunoaște trecutul. O întrebare suplimentară: Sunteți la fel de optimist și în ceea ce privește viitorul țării și poporului dv.?

H.B. – Vedeți dv., în primul rând nu avem dreptul să nu fim optimiști. Apoi, raportat la vicisitudinile și nenorocirile prin care au trecut Libanul și poporul libanez de 6 000 de ani, 20 de ani în plus sau în minus nu înseamnă mare lucru. Noi suntem obișnuiți să trăim în pericol. Suntem obișnuiți să trăim într-o țară unde mai multe civilizații și popoare s-au întâlnit, au coexistat și s-au completat reciproc. În istoria noastră perioadele în care aceste comunități s-au înțeles sunt mai lungi decât cele în care s-au confruntat.

Eu consider că acești 20 de ani de război care au trecut nu înseamnă mult în istoria unui popor cu 6 000 ani de existență.

Și sunt deci optimist pentru a spune că mileniul al 3-lea va fi un mileniu al păcii.

V.I. – Pe scurt spus, credeți în nemurirea civilizațiilor, în primul rând a civilizației poporului acestei țări.

H.B. – Da, cu atât mai mult cu cât această civilizație a fost îmbogățită de multe alte civilizații, ceea ce a creat o civilizație proprie, având componente ale altor civilizații. În asta constau bogăția unei țări, bogăția unui popor, deschiderea către alții, complementaritatea spirituală.

V.I. – Și care asigură, de asemenea, sănătatea unui popor.

AL. ODOBESCU ȘI „SUVENIRILE STRĂMOȘEȘTI“

GABRIEL ȘTREMPEL,
membru de onoare
al Academiei Române

Am evocat în episodul publicat în numărul trecut preocupările lui Alexandru Odobescu – unul dintre ctitorii Bibliotecii Academiei Române – pentru descoperirea, cercetarea și conservarea vechilor mărturii de cultură pe care le reprezentau scrisul și cărțile românești.

Prezentăm acum alte cercetări de pionierat ale sale în domeniul tiparului din țările române și privind înzestrarea Bibliotecii Academiei cu valori de neprețuit.

Tiparnițe venețiene

Încă din primele decenii ale veacului trecut la Moscova, în biblioteca sinodală – tipografia sinodală, zice Odobescu – a fost descoperit un *Tetraevanghel* imprimat pe pergament în Țara Românească de ieromonahul Macarie la 1512. Nu era indicat locul tipăririi, dar menționarea numelui lui Neagoe Basarab, din porunca căruia avusese loc imprimarea, nu lăsa loc nici unei îndoieli că ea a avut loc în Muntenia. Odobescu, bine informat despre tot ce ținea de cultura noastră, a putut face ușor legătura în decursul cercetărilor sale, la Bistrița, cu cele două exemplare din aceeași tipăritură pe care, norocul zice el, i le-a scos în cale. Unul dintre ele era tipărit pe pergament cu superbe frontispicii și majuscule decorate de mână în culori. Astăzi se păstrează la Muzeul Național de Artă. Al doilea exemplar, pe hârtie, cu lipsuri la început și sfârșit, a ajuns în colecțiile Bibliotecii Academiei.

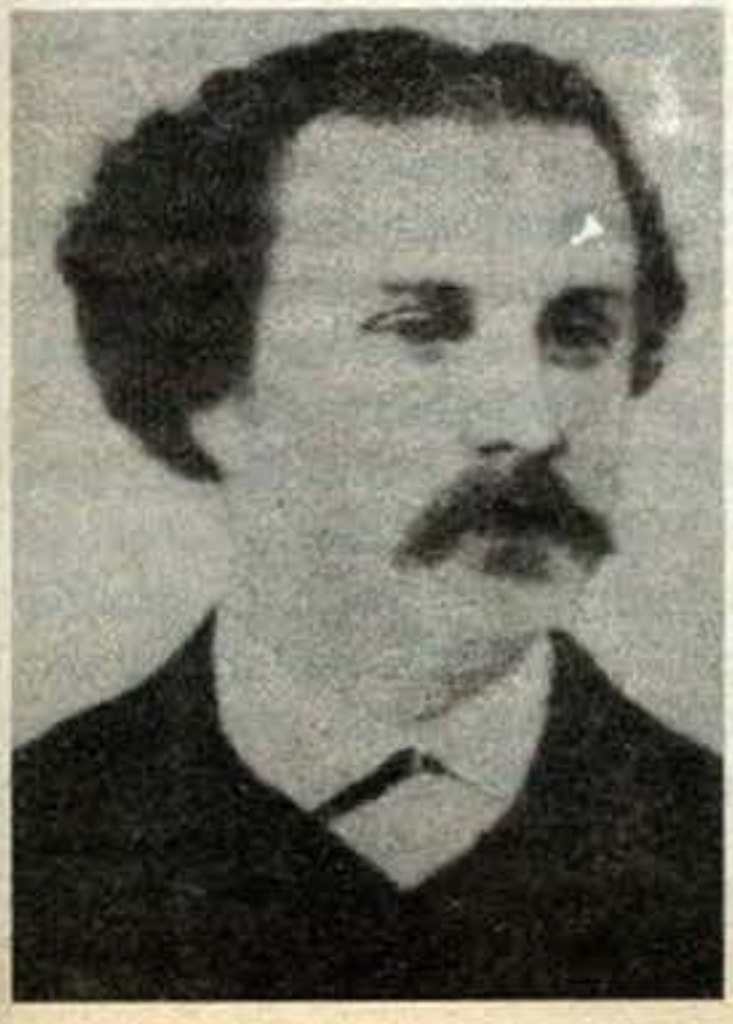

Continuând investigațiile, Odobescu descoperă nu mai puțin de 7 exemplare dintr-o altă carte tipărită cu aceleași litere, tot în slavonește: este vorba de *Liturghierul* imprimat de Macarie la 1507, zice el, fără să știe că tipograful folosea anul după sistemul apusean, cu începerea lui de la 1 ianuarie, 7016, ceea ce corespunde anului 1508. El a descoperit, așadar, cea dintâi carte tipărită pe pământul românesc. Este de mirare cum n-a socotit Bistrița ca loc al tipăririi, de vreme ce a găsit acolo un adevărat depozit din această primă tipăritură.

Odobescu se întreabă, pe bună dreptate, dacă cele două cărți n-au fost cumva imprimate la Veneția, de vreme ce la 1519 Bojidar Vucovici întemeiază acolo o tipografie, folosind caractere tipografice apropiate de cele ale lui Macarie. Din tipăriturile lui, Odobescu găsise la Bistrița un exemplar din *Mineiul* de la 1538, pe care-l compară cu tipăriturile lui Macarie, dar și cu o filă din *Molitvenicul* din 1545, de care Odobescu nu știa însă că provine de sub presele lui Dimitrie Liubavici, ci credea că datează din 1534-1535.

Cât privește imprimarea venețiană a cărților românești, Odobescu își manifestă astfel îndoielile: „Se poate dar ca în secolul al 16-lea domni români să se fi servit cu presele venețiene, spre a pune sub tipar cărți în care figurau numele lor; dar se poate iar ca acele prese să nu fi lucrat chiar în Veneția, ci să fi fost aduse de acolo și stabilite în părțile noastre“. În realitate, cercetările mai noi au demonstrat că tipăriturile lui Macarie și ale lui Liubavici au fost efectuate în Țara Românească, iar utilajul tipografic, presa și literele, sunt creații ale meșterilor locali și nu aduse de la Veneția sau de la sud de Dunăre de către Macarie.

Odobescu subliniază pe bună dreptate identitatea dintre Macarie de la Cetinie și tipograful *Liturghierului* și al *Tetraevan-*

gheliarului de la Târgoviște, căci *Octoihul* din 1510 va fi descoperit mult după apariția studiului său, dar greșește când îl socoate devenit mitropolit al țării sub Neagoe și păzitor al sfaturilor lăsate de marele Nifon, inclusiv al transferării mitropoliei de la Argeș la Târgoviște. P.P. Panaitescu, o autoritate în istoria primelor noastre tiparnițe, socotea că Macarie tipograful a murit scurtă vreme după 1512; așa se și explică întreruperea activității tipografice, fiind reluată relativ târziu de către Dimitrie Liubavici, nepotul lui Bojidar Vucovici. Plin de entuziasm pentru Macarie, devenit, pretinde Odobescu, mitropolit, el îl compară cu alți mitropoliți români care au practicat arta tipografică: Petru Movilă, Dosoftei, Ștefan, din vremea lui Matei Basarab, și Antim Ivireanul. Este de prisos, cred, să amintesc că dintre aceștia numai Antim a fost într-adevăr tipograf. Ceilalți au tradus, au prelucrat, s-au preocupat de imprimarea propriilor opere sau au dispus tipărirea unor cărți, dar n-au lucrat efectiv ca meșteri tipografi.

Din tezaurul Bibliotecii Academiei Române: miniatură din Psaltirea cu tâlc *(1764)...*

Scoarțele roase de carie...

Ultima problemă ridicată de Al. Odobescu, rămasă în fond neelucidată până astăzi, în pofida numeroaselor păreri, este aceea a locului unde a fost instalată tiparnița lui Macarie. El pomenește trei mănăstiri care ar fi putut adăposti teascul și procesul imprimării: Bistrița, Govora și Dealul. Pe cea dintâi o exclude din capul locului, ca una ce aparține boierilor Craioveşti și care fusese dărâmată până la pământ de către Mihnea vodă cel Rău, vrăjmașul acestora. Dealul, ridicată din temelie pe locul alteia de către Radu cel Mare și în imediata vecinătate a Capitalei și a mitropoliei, ar fi putut fi într-adevăr folosită ca loc de funcționare a primei noastre tiparnițe și Odobescu înclina în acest sens.

Convingerea sa a fost zdruncinată însă de un înscris, de un act al unui ieromonah Macarie care la 1495 donează o vie mănăstirii Govora. Este puțin probabil zice Odobescu ca în același an în care Macarie tipărea cărți la Cetinie să facă și danie Govorei, pe care o obliga la pomeni după moartea lui și unde ar fi urmat să se retragă la bătrânețe.

Dar dacă documentul este datat greșit – căci s-a mai întâmplat așa ceva, se întreabă Odobescu – și actul este posterior anului 1495? Și apoi faptul de a se fi instalat la Govora, o sută și treizeci de ani mai târziu, cea dintâi tipografie ce a imprimat în românește *Pravila cea mică* și *Evanghelia învățătoare* n-a fost cumva determinat de tradiția primului loc de imprimare la noi? Așadar nu este exclus ca Govora să fi adăpostit tiparnița lui Macarie. Evident, ipoteze, scrie Odobescu, pe care vremea le va dezlega. De explicat rămâne pentru el și golul mare în activitatea tipografică dintre Neagoe și Matei Basarab, precum și scăderea tiparului sub raport artistic.

Desigur că Odobescu n-avea de unde să cunoască atunci activitatea lui Coresi din Țara Românească și mai puțin pe aceea a lui Lavrentie din 1582 de la mănăstirea Plumbuita și nici faptul că prima tiparniță a lui Matei Basarab nu la Govora a fost instalată, ci la Câmpulung, în 1635. Dar câtă mândrie izvorăște de sub condeiul său atunci când, în concluzie, afirmă că „Țara Românească a tipărit slavonește înainte de principatul Serbiei, mult înainte chiar de imperiul rusesc; căci cea dintâi carte din Serbia a *Evangheliei,* tipărită in folio la Belgrad în 1552, și în Rusia, deși se bănuiește a fi fost o imprimerie pe la 1553, nu este mai puțin adevărat că prima carte cunoscută e *Apostolul* imprimat la 1564 în Moscova de Ioan Feodorof și Petre Timoteiev Mstislavcev".

Capitolul se încheie cu un apel, cu un strigăt de alarmă pentru salvarea vechilor cărți de la pieire: „Pentru o carte ca aceasta – este vorba de *Tetraevangheliarul* lui Macarie –, scumpă rămășiță dintr-o epocă de repede înflorire a artelor în țara noastră, boierii vechimei aveau drept a se judeca în divanul domnesc. Acum însă incunabulile tipografiei românești zac neîngrijite și expuse stricăciunii și pierderii. Ar trebui să se depună prețioasele cărți de prin mănăstiri în Biblioteca și Muzeul Național și să se conserve prin legături solide volumele ce se strică și mai rău din putrezirea scoarțelor roase de carie. Măsuri pentru culegerea și păstrarea anticuităților din țările noastre sunt indispensabile, căci, o mai repetăm, incuria și nepăsarea către suvenirele strămoșești sunt o rușine și o impietate pentru o nație ce aspiră la cultură".

Ultimul capitol, intitulat *Psaltirea tradusă ramânește de diaconul Coresi și tipărită în Brașov la 1577,* este mai mult un studiu istorico-literar, dar nu lipsesc din el nici elementele bibliologice. El socotea *Psaltirea slavo-română* găsită la Bistrița ca pe cea dintâi operă tipărită în limba română. Face referiri ample la lucrările lui Cipariu, în care sunt date fragmente de vechi texte românești, la *Disertație despre tipografiile românești* a lui Vasile Pop, imprimată la Sibiu în 1838, unde este pomenit Coresi; se îndoiește de existența *Învățăturii creștinești,* a acelui *Catehism luteran* tipărit la Sibiu în 1544, pe care Cipariu l-a văzut în Biblioteca Mitropoliei din Blaj și l-a pomenit în *Organul luminării* din 1848. Pentru el *Psaltirea* rămâne cea mai veche carte tipărită în românește. Astăzi, când sunt cunoscute mai multe cărți coresiene în românește înainte de 1577, insistența lui Odobescu ni se pare oarecum exagerată, dar la 1861 vălul nu fusese încă ridicat de pe atâtea surprize ce aveau să apară cu vremea.

Câteva ore la Snagov

În ceea ce privește originea lui Coresi, Al. Odobescu adoptă punctul de vedere al lui Cipariu, după care marele tipograf ar descinde dintr-o familie originară din insula Chios și stabilită la noi încă din a doua jumătate a sec. XV. Cercetătorii sunt astăzi de acord, după îndelungate studii, că familia Coresi este de origine munteană, probabil din Târgoviște. Odobescu mai pomenește două tipărituri coresiene: *Evanghelia cu învățătură,* cunoscută mai ales sub numele de *Cazania a II-a,* tipărită la 1580, tradusă, precizează Odobescu, de popa Iane și popa Mihai, și *Liturghierul slavonesc* din 1588, imprimat de fapt un an mai devreme de către Șerban Coresi.

Psaltirea, tipărită fără îndoială în Brașov, observă Odobescu, are unele majuscule ce seamănă cu cele ale lui Macarie, dar tiparul în ansamblu este inferior sub raportul artei tipografice celui din 1508-1512. În încheiere, se ocupă de calitatea traducerii și de raportul cu celelalte psaltiri cunoscute, inclusiv cu cea a lui Branco Mladenovici. Pomenește și de alte două psaltiri slavo-române găsite tot la Bistrița, mai târziu bineînțeles, de care s-a folosit în comparațiile sale lingvistice: una din 1697, scrisă de Ștefan egumenul Bistriții, revăzută de Alexandru dascălul și dedicată episcopului de Râmnic, Ilarion, cel scos din scaun în 1705 pentru slăbiciuni față de catolici, păstrată astăzi la Academie sub nr. 2 644. A doua, tot *Psaltire cu tâlc,* este scrisă și ilustrată la 1764 de vestitul grămătic popa Flor și inclusă în colecțiile Academiei sub nr. 501. A fost scrisă pentru marele clucer Nicolae Brâncoveanu.

În excursiile sale științifice Odobescu a poposit și la Snagov. Relatarea acelei vizite prinsă în anul 1862 în *Câteva ore la Snagov,* apropiată prin stil și farmec de *Pseudokinegetikos,* îi înlesnesc alcătuirea unui succint portret lui Antim Ivireanul, din vremea când acesta egumenea

...și pagină din Psaltirea slavă *(1346);* în p. 65: *Al. Odobescu*

mănăstirea. Sigur că sunt şi greşeli în datele pe care ni le furnizează, cum este spre pildă trimiterea lui Antim acolo încă din vremea lui Şerban Cantacuzino sau şederea lui la mănăstirea Ivirion de la Athos înainte de venirea în Ţara Românească sau, în sfârşit, anii greşiţi ai unora din cărţile imprimate la Snagov. Dar, în ansamblu, figura lui Antim este zugrăvită în cele mai vii culori, Odobescu fiind un entuziast admirator al marelui mitropolit şi orator. Printre lucrurile găsite de Odobescu acolo se afla şi un *Minei* pe luna decembrie, manuscris copiat în slavoneşte, cu o însemnare din 1695 lăsată de mâna lui Antim pe o scoarţă care atesta că volumul fusese legat prin grija smeritului ieromonah şi tipograf. Şi acest manuscris s-a pierdut cu vremea şi toate strădaniile noastre de a da de urma lui au rămas fără rezultat.

„Domnule Biene"

După înfiinţarea Bibliotecii Academiei, Odobescu a fost dintre acei membri ai înaltei instituţii care s-a preocupat necontenit de înzestrarea ei. El păstra parte din manuscrisele lui Bălcescu, pentru care avea un adevărat cult, şi pe care le-a cedat iniţial lui Ion Ghica şi, de comun acord, le-au depus ulterior în fondurile Bibliotecii în anul 1876. Un an mai târziu, la 22 august 1877, Odobescu donează manuscrisele poeţilor Văcăreşti. În adresa cu care depune aceste manuscrise aminteşte că i-au fost încredinţate de Iancu Văcărescu, cu 16 ani în urmă, pentru folosul său şi pentru păstrarea memoriei Văcăreştilor. Şi continuă:

„Astăzi, când România posedă un institut literar bine întemeiat, eu cred că tezaure ca cele ce mi s-au dat nu pot avea o mai bună şi mai sigură păstrare decât în sânul Societăţii Academice Române. De aceea, cu o cuvioasă mulţumire, vin a depune aici toate acele manuscrise... şi sunt încredinţat că urmând într-acest fel îndeplinesc în modul cel mai potrivit dorinţa răposatului ilustru poet..." O listă a manuscriselor întovărăşea adresa lui Odobescu. Ele sunt catalogate astăzi la numerele 407, 408 şi 421. După exemplul său şi al lui Ion Ghica, donaţiile vor asalta porţile Academiei cu diverse colecţii ce constituie astăzi adevăratul tezaur al neamului nostru.

Din corespondenţa purtată cu Ioan Bianu între anii 1873 şi 1889, adresată invariabil „Domnule Biene", se desprind, printre altele, grija părintească pe care a avut-o Odobescu pentru tânărul blăjan, preocupările pentru relaţiile Academiei cu instituţii similare, în vederea schimbului de publicaţii, şi o permanentă şi mereu acută jenă pecuniară. Obţine prin relaţiile personale zeci de volume de la Academie des Inscriptions et Belles-Lettres, din Paris, pe care le trimite Bibliotecii, cu regretul că nu poate expedia mai multe, căci, zice el, în schimbul acelora noi n-avem mai nimica a da. Iată că, după 115 ani, am putea şi noi răspunde aproape la fel.

Rămas la Paris în mai 1880 fără resurse materiale cu care să-şi poată căuta sănătatea, Odobescu îi adresează lui Bianu rugămintea ca din cărţile lăsate spre păstrare să ofere Academiei din partea sa o seamă de titluri spre cumpărare, la o cincime din valoarea lor. Era vorba de 294 volume ce se cifrau la 8 579 franci. Academia a acceptat bucuroasă oferta, căci era vorba de cărţi de istorie, de arheologie, de artă, de filologie clasică de cea mai autentică valoare, ce lipseau din colecţiile Bibliotecii.

Se preocupă de licenţa lui Bianu şi îl sprijină în obţinerea unei burse de studii în Italia şi Franţa. Îi cere mereu cărţi din apariţiile Academiei, pe care să le ofere în schimb marilor biblioteci şi academii pariziene. Îi trimite lui Bianu materiale bibliografice pentru lucrările specifice de organizare a colecţiilor. Vrea să ştie totul despre progresele Bibliotecii, despre publicaţiile Academiei. Apoi viaţa lui s-a deteriorat şi întunericul veşnic l-a învăluit. Câţiva ani după moartea lui, Saşa Odobescu, aproape oarbă, cum singură mărturiseşte, îl roagă pe Bianu să o caute la hotelul unde se afla în Bucureşti, „în puterea amintirilor şi a prieteşugului" care a existat între el şi soţul său. Mai mult decât sigur, atunci a fost discutată oportunitatea depunerii manuscriselor rămase de pe urma sa în colecţiile Bibliotecii, unde se păstrează cu vădită pietate.

Încheiem cu sublinierea că Odobescu a fost unul din cei mai străluciţi înaintemergători ai bibliologiei româneşti şi, în felul lui, unul din ctitorii Bibliotecii Academiei Române. ■

LUAREA LA OASTE

(Criptografie: 1-2,5,2,7)

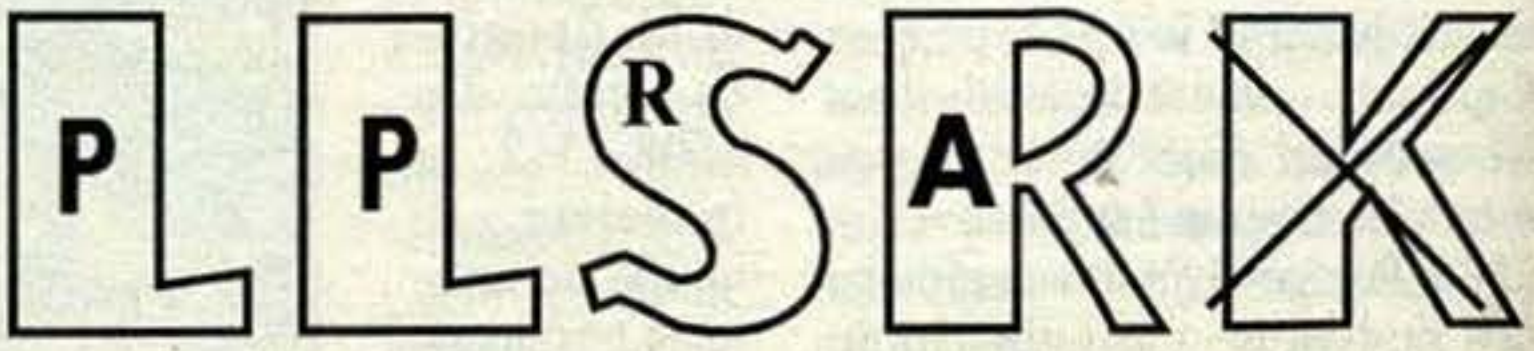

Gheorghe BRAŞOVEANU

Români și ruși

POLITICĂ ȘI ÎNCUSCRIRI

PAUL CERNOVODEANU

• Dunărea privită ca hotar al Imperiului rus • Deprinderea spiritelor prin ocupație • Omniprezentul model rusesc • Bine și progres, dar în interesul Rusiei • Trupele pleacă, „rudele“ rămân

După încheierea războiului din 1812, Rusia și-a reluat cu și mai mare energie politica de expansiune în Balcani, în dorința de a se înstăpâni în sud-estul Europei și a-și asigura stăpânirea strâmtorilor Bosfor și Dardanele. Răscoala Eteriei în Grecia și în Principatele dunărene, în 1821, încurajată pe sub ascuns de cercurile conducătoare de la St. Petersburg, ca și mișcarea lui Tudor Vladimirescu ar fi constituit un prilej ideal pentru ca Rusia să intervină din nou cu armele în această parte a continentului, dar fiind membră a Sfintei Alianțe, care o lega puternic de Austria lui Metternich și de Prusia, a trebuit să renunțe, măcar pentru moment, la intențiile sale. Urcarea pe tron a țarului Nicolae I (1/13 decembrie 1825) – un suveran ambițios, cu vederi absolutiste, chiar despotice, dornic să reînvie vremurile „glorioase“ ale bunicii sale Ecaterina II cea Mare – a grăbit însă reimplicarea Rusiei în „problema orientală“. Se aștepta doar un moment nimerit.

Anexate sau ocupate?

Lupta eroică a Greciei pentru independență – sprijinită şi de cercurile filoelene de la Londra şi Paris, care au obligat guvernele celor două puteri occidentale să adopte o atitudine mai dură față de Turcia – a dat prilej țarului să declare război Imperiului otoman, la 14/26 aprilie 1828, trupele ruseşti ocupând din nou Principatele române. Ostilitățile s-au desfăşurat în defavoarea turcilor, în primăvara lui 1829 forțele ruse ajungând în apropiere de Constantinopol. Turcia a fost obligată să încheie tratatul de pace de la Adrianopol (2/14 septembrie 1829), care poate fi considerat un adevărat triumf al Rusiei, devenită adevărată stăpână în bazinul pontic-danubian şi în regiunea Caucazului. Practic, Rusia, luând în stăpânire cel de-al treilea braț al Dunării – Sf. Gheorghe – exercita controlul sever al gurilor fluviului. Prin acelaşi tratat, ea a obținut nu numai dreptul pentru flota sa comercială de a trece prin Strâmtori, dar a determinat Poarta să acorde o largă autonomie Serbiei şi să renunțe la monopolul economic asupra Principatelor dunărene.

Până la un punct, tratatul de la Adrianopol a favorizat procesul

de emancipare şi de modernizare al Moldovei şi Ţării Româneşti, în urma căruia legăturile de dependenţă ale acestora cu Poarta deveneau mai mult o suzeranitate fictivă, dar tot aşa de adevărat este şi faptul că cele două ţări române erau tot mai ataşate de Rusia, puterea protectoare. Într-adevăr, părţile pozitive ale tratatului de la Adrianopol au fost grav umbrite, în multe privinţe chiar anulate, prin instituirea regimului de ocupaţie militară rusească ce urma să se prelungească până la achitarea despăgubirilor de război fixate Turciei (11 500 000 de galbeni). Conform prevederilor aceluiaşi tratat, Poarta se mai obliga să recunoască regulamentele administrative ce urmau a fi elaborate şi aplicate în cele două ţări române pe timpul ocupaţiei ruseşti.

În perioada 1828-1829, la cârma celor două principate s-au perindat, ca guvernatori, trei generali ruşi: contele Feodor Petrovici Pahlen (1778-1864), considerat de ţar slab şi ineficient, Piotr Feodorovici Jeltuhin (1778-1829), un om de o brutalitate manifestă şi extrem de impopular, dar care a decedat prematur, spre uşurarea locuitorilor năpăstuiţi, şi, în sfârşit, contele Pavel Dmitrievici Kisselev (1788-1872), care şi-a luat în primire funcţia de preşedinte plenipotenţiar al Divanurilor din Iaşi şi Bucureşti la 14/26 noiembrie 1829. Om cultivat, adept al iluminismului aristocratic, atent cititor al operelor enciclopediştilor francezi, Kisselev a venit în Principatele române ferm hotărât să instituie ordinea şi legalitatea în conformitate cu interesele şi scopurile Rusiei, considerându-se şi acţionând întotdeauna ca un slujitor credincios al ţarului. Iată de ce, în timpul guvernării sale, a căutat să se sprijine pe câţiva boieri cu vederi largi dar ataşaţi Rusiei şi înrudiţi cu aristocraţia rusă, oameni recrutaţi dintre membrii familiilor Ghica, Bibescu. Ştirbei, Filipescu, Bălăceanu, Suţu (în Ţara Românească), Sturdza, Balş, Cantacuzino sau Ghica (în Moldova).

Ezitând între dorinţa de a anexa pur şi simplu Principatele sau a le subordona din toate punctele de vedere, ţarul Nicolae I şi consilierii săi au luat în 1829 iniţiativa întocmirii unor regulamente menite să amelioreze situaţia din Principate pe toate planurile. Toate măsurile au fost concepute spre a răspunde în primul rând intereselor Rusiei şi sporirii influenţei sale în aceste ţări. Privite în ansamblu, Regulamentele organice, cvasi-identice pentru Moldova şi Ţara Românească, au pus bazele modernizării lor, creând serviciile publice, determinând organizarea unui corp de funcţionari permanenţi, simplificând şi regularizând sistemul fiscal, instituind miliţia naţională, asigurând libertatea comerţului şi statuând cele dintâi Adunări legislative. În principiu, a fost proclamată separarea puterilor în stat, cea executivă fiind reprezentată de domnitori aleşi pe viaţă, cea legislativă de către Adunările obşteşti, iar puterea judecătorească fiind exercitată de tribunale.

Regulamentele organice au fost elaborate de către cele două comisii de boieri – munteni şi moldoveni –, sub directa supraveghere a lui Kisselev şi a altor reprezentanţi ruşi, comisiile având-u-i ca secretari pe Nicolae Mavros (la Bucureşti) şi beizadeaua Nicolae Suţu (la Iaşi); ele au intrat în vigoare la 1/13 iulie 1831 în Ţara Românească şi la 1/13 ianuarie 1832, în Moldova, unde s-au întâmpinat mai multe rezistenţe[1].

Obştească Adunare din Bucureşti, în 1837

În p. 69: o imagine de ansamblu a oraşului Bucureşti la mijlocul secolului XIX. În medalion: generalul P.D. Kisselev

Război, concesii şi diplomaţie

Dacă Rusia a întâmpinat unele greutăţi şi rezistenţe pe plan intern în alcătuirea şi aplicarea

[1] Consulul francez din Iaşi, Lagan, raporta la 2 septembrie 1831 ministrului său de externe faptul că „în Moldova caracterul opoziţiei a fost mai accentuat, deoarece boierii acestei provincii, prin singurul fapt al poziţiei geografice, au fost totdeauna mai puţin apăsaţi de turci şi ca urmare mai puţin preocupaţi de teama de a fi siliţi odată, după pilda locuitorilor Basarabiei, să schimbe simpla ocrotire a cabinetului de la Petersburg în naţionalitate rusă".

Regulamentelor organice – opoziţia din Principate fiind încurajată şi de atitudinea ostilă Rusiei a celorlalte mari puteri (Austria, Anglia, Franţa şi Prusia) care sesizaseră perfect intenţiile reale ale marelui imperiu nordic – cele mai mari dificultăţi au izvorât însă din oscilaţiile cabinetului imperial rus în politica sa faţă de Poarta otomană. Consilierii ţarului oscilau între fermitate şi concesii, între prelungirea ocupaţiei militare a Principatelor dunărene până la achitarea despăgubirilor de război de către Turcia, sau o evacuare anticipată a acestora, ţinând însă seama şi de evoluţia evenimentelor politice pe scena europeană (instaurarea monarhiei liberale în Franţa, în iùlie 1830, sau izbucnirea insurecţiei antiruse din Polonia, în acelaşi an). O primă concesie fusese făcută Porţii încă la 14/26 aprilie 1830, atunci când cabinetul din St. Petersburg a consimţit o reducere a despăgubirilor de război de la 11,5 milioane galbeni la 8 milioane, plătibili în termen de 8 ani, cu începere de la 1 mai 1831.

Este interesant însă că atât Kisselev cât şi ceilalţi ofiţeri ruşi din administraţia militară a Principatelor s-au opus ferm oricărei concesii faţă de otomani, insistând, dacă nu pentru anexarea Principatelor, cel puţin pentru o prelungire a ocupaţiei lor pentru o perioadă cât mai lungă. Kisselev privea aceste ţări ca pe un pion avansat împotriva Turciei, cu trupele de la Dunăre putându-se exercita permanente presiuni asupra ei. El a trimis numeroase depeşe ministrului de externe Nesselrode, îndemnând la fermitate şi menţinerea ocupaţiei militare în Principate.

Reizbucnirea crizei orientale, ca urmare a conflictului turco-egiptean din 1831-1833 i-a dat posibilitate Rusiei să-şi extindă influenţa în Levant şi Mediterana orientală, prin sprijinul acordat – în înţelegere şi cu celelalte mari puteri – Imperiul otoman. Mai mult, printr-un adevărat tur de forţă, diplomaţia rusă a reuşit să încheie un tratat de alianţă (Unkiar-Iskelessi) cu Poarta otomană la 8 iulie 1833, prin care Rusia îşi asigura, în baza unui articol secret, libera trecere prin Strâmtori a flotei sale de război şi închiderea acestora pentru vreo putere inamică ei. În acest fel, Rusia devenea stăpână absolută în Marea Neagră.

Dar prin acest tratat, imperiul autocrat al lui Nicolae I şi-a atras imediat opoziţia Angliei şi Franţei, ţarul fiind nevoit să se apropie de Austria şi Prusia, obţinând, prin convenţia de la Münchengraetz (18 septembrie 1833) recunoaşterea privilegiilor sale, dar promiţând în mod ferm să evacueze trupele din cele două Principate, aşa cum insista Austria. Cancelarul austriac Metternich îşi exprimase din capul locului temerea că ocupaţia militară prelungită în Principatele dunărene ar fi echivalat cu „alipirea lor la Rusia", deoarece „oricine cunoaşte politica moscovită nu poate crede că, după o atât de lungă ocupaţie, Rusia va consimţi la evacuare".

Guvernatorul Kisselev şi cercurile militare din Rusia s-au opus cât au putut evacuării Principatelor. La 8/20 iunie 1833, el scria contelui Aleksandr Feodorovici Orlov, negociatorul tratatului de alianţă cu Poarta, că trebuie „să ţinem în mâinile noastre Principatele zece ani", până la achitarea integrală a contribuţiei de război datorată de otomani. „Eu vorbesc aşa – scria Kisselev – pentru că privesc Dunărea ca hotar al Imperiului rusesc şi fără să mă uit la Nesselrode şi la politicienii noştri de la Petersburg; ştiu că... prelungind ocupaţia, vom deprinde spiritele... şi anexarea se va face mai uşor".

Adresându-se emisarului diplomatic francez Charles de Bois Le-Comte, unii boieri moldoveni îi mărturiseau, în 1834, că nu ştiau „la ce se gândeşte cabinetul imperial, dar nu se află printre noi vreun ofiţer rus care să nu ne spună că le trebuie aceste provincii atât de bogate şi îmbelşugate pentru a hrăni 100 000 de oameni [soldaţi – *n.n.*] fără să-i coste nimic, spre a se odihni şi a căpăta aici un nou

Muzicanţii Regimentului 2 din Ţara Românească joacă hora la o petrecere dată de domnitorul Alexandru Ghica (1837)

şi ultim elan spre Turcia. Mai mult, vedem că guvernul de la St. Petersburg urzeşte împotriva noastră perfidiile pe care le-a ţesut împotriva polonezilor şi a tătarilor [anexaţi în sec. XVIII – *n.n.*]. Ea [Rusia – *n.n.*] întreţine dezbinările noastre interne, cum a făcut şi cu cei de sus; şi ca acestora ne-au dat un principe [M. Sturdza – *n.n.*] căruia îi va cere, fără îndoială, să abdice în favoarea ei. Dacă aceste bănuieli nu sunt întemeiate, le veţi ierta cel puţin unui popor aşezat între Polonia şi Crimeea şi căruia ruşii i-au înghiţit de altfel jumătate din teritoriu".

Insistenţele lui Kisselev s-au dovedit totuşi inutile: semnând convenţia de la Münchengraetz şi dorind să-şi păstreze avantajele ce decurgeau din tratatul de la Unchiar-Iskelessi, Rusia a socotit inoportună, pentru moment, anexarea Principatelor. În faţa acestei atitudini, Kisselev şi-a înaintat demisia din funcţia de preşedinte al Divanurilor din Iaşi şi Bucureşti, demisie acceptată la 21 noiembrie/3 decembrie 1833.

În 1834, cabinetul din St. Petersburg a găsit că evacuarea Principatelor şi instituirea acolo a unui sever protectorat era soluţia cea mai potrivită. La 17/29 ianuarie 1834 a fost semnat tratatul prin care Turcia recunoştea Regulamentele organice, iar Rusia consimţea la reducerea datoriei Porţii la 4 milioane de galbeni şi la evacuarea Principatelor, unde aveau să fie instalaţi domnitori, dar nu aleşi de Adunările Obşteşti Extraordinare, ci numiţi în mod excepţional de cele două curţi, suzerană şi protectoare. Aceştia au fost Alexandru Dimitrie Ghica, pentru Ţara Românească şi Mihail Sturdza, pentru Moldova, ambii selectaţi, cum se observă, dintre marii boieri filoruşi, dar pe care Poarta a fost silită să-i accepte, sultanul Mahmud II acordându-le hatişeriful de numire în scaun la 22 martie/3 aprilie 1834. Cu aceste numiri, ocârmuirea lui Kisselev a luat sfârşit, acesta părăsind Principatele la 11/23 aprilie 1834, iar trupele ruse urmând să se retragă într-un interval de două luni.

Titluri şi decoraţii

Ce a obţinut Rusia prin ocupaţia militară a celor două Principate dunărene şi cum şi-a asigurat ea influenţa preponderentă asupra lor? În primul rând, prin infiltrarea elementelor favorabile ei în toate pârghiile administrative şi militare şi controlul cvasi-absolut, prin intermediul acestor elemente, al vieţii politice, sociale, economice şi chiar culturale. Prin aplicarea Regulamentelor organice s-au creat primele formaţiuni militare – miliţiile ostăşeşti –, adevărate nuclee ale viitoarei armate naţionale. Recrutarea ostaşilor s-a făcut prin conscripţii din rândul populaţiei birnice, în timp ce subofiţerii şi cadrele de conducere au fost recrutate exclusiv din rândurile boierimii, în funcţie de rang.

Instruirea tinerelor formaţiuni ostăşeşti a căzut exclusiv în sarcina ofiţerilor ruşi din armata de ocupaţie, de la organizarea pe grade şi până la dotarea lor cu armament sau echiparea cu uniforme (pantaloni, tunici, mantale şi chivăre), toate urmând model rusesc. Manualele de instruire şi regulamentele au fost aproape toate traduse ori adaptate din limba rusă. Totodată, s-a înfiinţat şi un serviciu de carantină, funcţionând în cadrul unor cordoane sanitare militarizate la hotarele Principatelor, precum şi corpuri de poliţie şi de slujitori (înaintaşii jandarmilor de mai târziu), aceştia din urmă funcţionând în provincie, tot după modele preluate din Rusia. În cadrul forului legislativ al Adunărilor Obşteşti ca şi în corpul magistraţilor au fost aleşi sau instalaţi în mare măsură boieri cu vederi rusofile.

Toate acestea au fost uşurate şi prin strategia matrimonială adoptată de ocupanţi, care au găsit necesar să contracteze căsătorii cu pământence şi să obţină averi, poziţii înalte şi influenţă în Principate. Numărul de căsătorii între românce şi ofiţeri ruşi a cunoscut o creştere uimitoare în perioada ocupaţiei militare, datorată şi interesului unor elemente ale claselor supraputse de a se încuscri cu reprezentanţi ai puterii protectoare[1]. Odată cu evacuarea Principatelor, în timpul domniilor regulamentare, importante sarcini au revenit consulilor generali ruşi de la Bucureşti şi Iaşi, care au supravegheat îndeaproape desfăşurarea vieţii social-politice româneşti, canalizând-o întotdeauna în favoarea cabinetului rus şi recurgând şi ei – în unele cazuri – la strategia matrimonială evocată mai sus. Cât despre familiile principilor domnitori, acestea se aflau în multiple legături de rudenie cu înalta aristocraţie rusă.

Rămâne acum, pentru a ne da seama de amploarea şi consecinţele acestui fenomen, să exemplificăm câteva dintre aceste căsătorii, referindu-ne mai întâi la legăturile matrimoniale ale unor militari ruşi, fie reîntorşi în patria lor după război, dar păstrând influente legături de familie cu Principatele române, fie stabiliţi în ţările noastre şi naturalizaţi aici, întemeind familii mixte şi îndeplinind cu precădere funcţii de instructori militari ai tinerelor noastre miliţii ostăşeşti.

---

[1] Zelul unor astfel de adepţi ai Rusiei a fost răsplătit, de pildă, în 1831, de către ţar care a ridicat, în Ţara Românească, „în rândul cavalerilor" pe vornicul Gh. Filipescu, hatmanul Şt. Bălăceanu, vornicul de Poliţie Barbu Ştirbei (viitorul domn) şi marele ban Gr. Băleanu, iar marelui logofăt al Dreptăţii, Al. Filipescu, i-a dăruit la 26 iunie 1834 o tabacheră de aur cu briliante şi cifra imperială; tot în 1834 a fost decorat şi directorul acestui departament, C. Mănescu, cu Ordinul Sf. Vladimir cl. IV. În Moldova, la 1830, au fost decoraţi cu înalte ordine ruseşti vistierul Iordachi Catargi, marele vornic Mihai Sturdza (viitorul domn), vistierul C. Cantacuzino, marele vornic Costache Conachi ş.a., iar Iancu Balş (mort în 1839) a fost consilier de stat, şambelan al ţarului şi „pomeşcic" (moşier) de Basarabia.

Pentru a înţelege mai bine tot ce s-a petrecut, să dăm câteva detalii despre modul cum s-au organizat aceste prime nuclee militare. Armata permanentă a fost constituită, cu începere din 1830, din trupe de cavalerie şi infanterie, generalul Simion Nikitici Starov fiind însărcinat de Kisselev cu funcţia de inspector şi instructor al noilor unităţi. În acel an au început înscrierile în miliţiile din cele două Principate: în Ţara Românească au fost recrutaţi 4 587 soldaţi şi 177 ofiţeri, iar în Molodva 1 096 soldaţi şi 36 ofiţeri. Miliţia din Ţara Românească cuprindea trei „polcuri“ (regimente) mixte de infanterie şi cavalerie. Şeful sau comandantul miliţiei muntene (echivalând cu gradul de general) a devenit Alexandru D. Ghica, mare spătar, viitorul domn, iar în Moldova hatmanul Constantin Palade. Polcurile (regimentele) erau comandate de polcovnici (colonei), batalioanele de maiori, companiile şi escadroanele de căpitani, plutoanele de „porucici“ (locotenenţi) asistaţi de „praporgici“ (sublocotenenţi), iar despărţirile de „unter-ofiţeri“. Am dat toate aceste amănunte pentru a se vedea că întreaga terminologie a gradelor fusese adoptată din limba rusă. Rangurile ofiţereşti erau recrutate numai din rândurile boierilor: cei de rangul I-II, de la mare ban la serdar, ocupau gradele de la polcovnic la praporgic, cei de rangul III, de la postelnic la pitari, „iuncări“ sau cadeţi, aspiranţi la gradul de ofiţer, şi, în sfârşit, cei de rangul IV (boierii aşa-zişi „de neam“, fără dregătorii) alcătuiau corpul „unter-ofiţerilor“ (subofiţeri).

Boieroaicele asaltează ofiţerii

Iar acum să vedem ce militari ruşi s-au căsătorit cu romînce şi ce rol au jucat ei în oştirea românească şi în societate în general[1]. Ofiţerul rus cu atribuţiile cele mai importante din zisa categorie a fost şeful serviciului secret de recunoaştere şi informaţii din sud-estul Europei, polcovnicul (apoi general în retragere) *Ivan Petrovici Liprandi* (1790-1880), care s-a căsătorit cu Zoe, fiica boierului Nicolae Samurcaş, din familia cunoscutului dregător rusofil Constantin Samurcaş, membru al Înaltului Divan al Ţării Româneşti în timpul ocupaţiei militare ruse din 1806-1812. Nu e lipsit de interes să arătăm că pentru îndatoririle sale de „agent secret“, Liprandi s-a familiarizat de timpuriu în problemele româneşti, efectuând serviciul în Basarabia, între 1818-1828 şi a manifestat interes faţă de mişcarea condusă de Tudor Vladimirescu, lăsând şi nişte memorii foarte preţioase privitoare la acest eveniment. Fratele şefului serviciului secret, generalul *Pavel Petrovici Liprandi* (1796-1864) a fost, la rândul său, comandant al unor unităţi militare ruse în timpul războaielor ruso-turce din 1828-1829 şi 1853-1854. Dar fraţii Liprandi – ca şi alţii pe care îi vom enumera – n-au prins rădăcini pe pământ românesc, câmpul lor de activitate şi orizonturile fiindu-le mai vaste, ei privind Principatele ca pe nişte simple provincii ruseşti.

Mai putem enumera apoi, în ordinea importanţei, dintre cei care nu s-au aşezat la noi, pe colonelul *Mihail Lvovici Fonthon de Verrayon* (1804-1887), născut în regiunea Smolensk, dintr-un emigrat francez şi o mamă rusă. Absolvent al şcolii militare de cadeţi de la St. Petersburg, în 1821, şi ofiţer la Chişinău în Comisia topografică a guberniei, Fonthon a învăţat aici românește şi în timpul campaniei din 1828-1829 a fost colonel de stat major al armatei ruse şi adjutant al generalului Kisselev. În Ţara Românească s-a căsătorit cu Anastasia, fiica marelui ban Grigore Filipescu (1779-1838) şi a Tarsiţei Manu, din protipendada rusofilă a principatului. Fonthon a fost preşedinte al comisiei pentru delimitarea teritoriilor cedate de turci prin tratatul de pace de la Adrianopol, adică a terenurilor înconjurătoare ale fostelor cetăţi turceşti de la Turnu, Giurgiu şi Brăila. În 1830 a luat parte la înfiinţarea miliţiei ostăşeşti, în 1833 întocmind regulamentul pentru funcţionarea miliţiei din Moldova. A fost membru al comisiei de inspecţie a şcolilor din Moldova şi Ţara Românească şi un pasionat al cercetărilor arheologice, alături de ceilalţi demnitari ruşi – Mavros şi Blaremberg şi de Mihail Ghica, fratele domnitorilor Grigore IV şi Alexandru. Ulterior, Fonton a funcţionat ca general de stat major la St. Petersburg (1840-1850), iar în 1854 la Orenburg; a fost unul dintre cei mai populari guvernatori ai Basarabiei, între 1857-1862. Din căsătoria sa cu Anastasia Filipescu n-au rezultat urmaşi.

Un alt ofiţer însurat la noi a fost colonelul de geniu, de origine germană, *von Rüge,* unul dintre cei mai buni ofiţeri cartografi ai armatei ruse, autorul hărţii Ţării Româneşti tipărită la Bucureşti în 1835 şi reeditată în 1853, soţul Zamfirei Polizu (1810-1846), fiica căminarului Polizaki din Arghirokastrion, mare negustor boierit, şi a Elenei Steriopol. Fiul căminarului, Constantin Polizu a slujit ca ofiţer în armata rusă, iar colonelul adjutant din armata română Grigore Polizu (1836-1896) a ţinut în căsătorie pe Alexandrina Sallmen, fiica altui ofiţer rus împământenit la noi, colonelul Ernest Sallmen, despre care

(Continuare în p. 80)

[1] În recent apăruta lucrare a lui Hagi Mosco, la p. 288 se afirmă că baronul A.I. Budberg, general adjutant rus, s-a însurat în 1833, cu Ecaterina, fiica stolnicului Grigore Brăiloiu şi că ar fi murit înainte de 1837. N-am putut determina cine a fost acest înalt ofiţer rus, temându-mă a nu fi vreo confuzie a regretatului istoric amintit, deoarece generalul baron Budberg a fost preşedintele Divanurilor celor două Principate în timpul ocupaţiei din anii 1853-1854 şi a desfăşurat o activitate despre care vom vorbi la timpul cuvenit.

S-A DISCUTAT LA MONTRÉAL

18th International Congress of Historical Sciences
XVIIIe Congrès International des Sciences Historiques
27 – 3
1995

Istoricii sunt tot mai preocupaţi de condiţia lor, de raporturile cu societatea şi cu puterea, de libertatea pe care o au de a întreprinde o anume cercetare istorică, de a-şi publica rezultatele la care au ajuns. S-ar părea, la o primă privire, că istoricul are de înfruntat astfel de probleme doar în regimurile totalitare. Aşa cum a rezultat la Montréal (mai ales în cadrul Temei specializate nr. 1: *Puterea, libertatea şi munca istoricului),* nici istoricii din ţările cu veche şi puternică democraţie nu sunt scutiţi de dificultăţi.

În general, raporturile intelectualului cu puterea au fost, dintotdeauna, delicate. În mod special istoricul a fost supus agresiunii politicului, pentru că istoria poate deveni, în mâinile politicienilor, un instrument extrem de interesant şi de util pentru atingerea unor obiective esenţiale. În Antichitate sau în Evul Mediu, monarhii obişnuiau să aibă la curte cronicari care să păstreze pentru viitorime imaginea dorită a domniei lor. Şi li se mai cerea să găsească în analele istorice exemplele care să pună în valoare propriile lor fapte.

Sigur, avem de-a face – aşa cum remarca şi academicianul rus Alexandr Ciubarian – şi cu o formă de „conformism", altceva decât servilismul pur şi simplu. În această categorie îi includea Ciubarian pe cei ce se „adaptau" liniei oficiale, fără a se pune declarat în slujba puterii, dar atenţi la dorinţele acesteia. După cum au existat şi atunci, ca şi mai aproape de noi, oameni care au căutat să redea faptele istorice cât mai corect şi mai aproape de realitate.

Secolul XX a cunoscut două tipuri de regimuri totalitare, în care situaţia istoriei şi a istoricilor a ajuns de-a dreptul dramatică. În Germania nazistă, articolele şi cărţile considerate contrare ideologiei oficiale erau interzise şi arse. Oricine se abătea de la linia oficială a ideologiei naziste era condamnat. În istorie s-au căutat – şi, din păcate, s-au găsit – argumentele pentru a fundamenta şi justifica teoria superiorităţii rasei ariene. Şi toate acestea se întâmplau într-o ţară în care, în secolele XVIII-XIX, existase o puternică tradiţie umanistă. Schematizând puţin, relaţia istoricilor cu puterea se reducea la o alegere simplă: a pactiza cu ideile naziste sau a renunţa la activitatea ştiinţifică.

S-ar părea că despre raporturile istoricilor cu puterea în regimurile comuniste ştim aproape totul. Şi totuşi, mereu descoperim lucruri noi. Câţi ştiu oare că din 1917 şi până la începutul anilor '30, în Rusia, apoi în U.R.S.S. s-a întrerupt predarea istoriei în şcoli? A fost reintrodusă la cursul secundar abia după ce bolşevicii şi-au elaborat manuale după propriile criterii, şi-au creat, practic, propria lor istorie. După publicarea *Cursului scurt de istorie a Partidului Comunist (b) din Uniunea Sovietică,* controlul ideologic a devenit şi mai sever. Istoria ca ştiinţă a fost pur şi simplu dată peste cap: lupta de clasă a devenit motorul mişcării societăţii umane. Tot ce nu se încadra în schema marxistă (care, sincer vorbind, avea, pe măsură ce trecea timpul, tot mai puţină legătură cu Marx şi Engels) era dat deoparte, ca nesemnificativ. Împreună cu „revoluţia proletară", a fost exportat şi *Cursul scurt* în toate ţările est-europene intrate în sfera de influenţă a U.R.S.S. la sfârşitul celui de-al doilea război mondial.

Academicianul Ciubarian împărţea ţările est-europene în două categorii: Germania de Est, România, Bulgaria şi Cehoslovacia, în care controlul autorităţilor s-a exercitat într-o măsură mult mai puternică, şi Polonia şi Ungaria, în care comunitatea istoricilor a avut o libertate mai mare. Îi dăm dreptate mai ales în ceea ce priveşte literatura cultului personalităţii precum şi studiile teoretice, cele de istorie socială şi politică, cele metodologice. Dar credem că în România – din cauza unor interese conjuncturale ale puterii – s-au putut scrie, mai ales după 1964, bune cărţi de istorie evenimenţială, care, dacă se înlătură citatele şi acele pasaje fără de care un manuscris nu putea intra la tipar, pot fi utilizate cu folos şi astăzi. Şi nu putem omite că în anii '60-'80 au apărut multe culegeri de documente sau volume de exegeză istorică a căror valoare rămâne nealterată.

La Montréal s-au adus în discuţie şi alte cazuri decât cele amintite. Extrem de interesante au fost comunicările prezentate de japonezii Tokushi Kasahara şi Masato Miyachi care au înfăţişat, separat, raporturile istoricilor japonezi cu puterea şi modul în care aceasta caută să controleze predarea istoriei în şcoală. Cazul celebru este cel al masacrelor comise de armata japoneză de ocupaţie la Nanking, în China. Şi astăzi, cercuri politice, dar şi istorici conservatori refuză să accepte – deşi s-au publicat între timp chiar jurnalele unor participanţi japonezi la masacre – că ele ar fi avut loc.

Surprinzătoare poate părea maniera în care se realizează controlul şi limitarea libertăţii de cercetare şi exprimare în societăţi cu îndelungată tradiţie democratică. Cazul cel mai semnificativ adus în discuţie a fost cel al „corectitudinii politice", ce operează în ultimul deceniu în viaţa universitară americană. Această formulare – „politically corect" a funcţionat de fapt ca o cenzură încă de la sfârşitul secolului trecut. În ultimul deceniu al secolului XIX o serie de profesori au fost daţi afară din universităţi pentru că încercau să atragă atenţia asupra problemelor sociale. Cu multă putere şi-a făcut simţită prezenţa cerinţa pentru „corectitudine politică" la începutul celui de-al doilea război mondial. A cunoscut o culme în perioada „vânătorii de comunişti" declanşată de senatorul McCarthy când – era de părere Ellen Schrecker – „lumea academică nu a luptat contra McCarthy-ismului, ci dimpotrivă, l-a alimentat". Astăzi, în S.U.A. se confruntă două opinii. Pe de o parte, istorici ca Arthur Schlesinger care, deşi recunoaşte că istoria Americii a fost scrisă din punctul de vedere al anglo-saxonilor, se teme că rapida dezvoltare a conştiinţei etnice în S.U.A. va duce la o disoluţie a noţiunii de popor american. Pe de altă parte, istoricii ce vor renunţarea la ideea superiorităţii anglo-saxone. Şi unii şi ceilalţi se acuză de folosirea formulei „corectitudine politică" pentru a-şi atinge scopurile.

Ajunşi la sfârşitul scurtei noastre prezentări, nu putem ocoli o întrebare: există mai multe istorii, după cum se schimbă regimurile politice? Nu, evident. Istoria este una singură. Abordările – şi deci redările – ei sunt multiple, ceea ce este firesc. Nefiresc este amestecul puterii politice în acest proces. ■

Cristian POPIŞTEANU,
Dorin MATEI

CELĂLALT LENIN

În august 1969, revista noastră a publicat un interviu cu celebrul regizor italian Luchino Visconti, în care autorul atâtor filme nemuritoare – dintre care amintim aici doar Ghepardul **– afirma că personalitatea ce a influențat cel mai mult secolul XX este Lenin. Un asemenea răspuns din partea descendentului unei ilustre familii aristocratice romane, un artist de o valoare mondială, nu trebuie să surprindă nici astăzi. Mii de intelectuali dintre cei mai subtili din întreaga lume, ca și sute și sute de milioane de oameni au crezut, multe decenii, că Vladimir Ilici Lenin este nu numai un geniu care a eliberat a șasea parte a globului de toate mizeriile vieții, dar și un binefăcător al popoarelor, cel ce a arătat omenirii calea speranței. Un adevărat Prometeu al veacului nostru.**

Chiar și foarte mulți dintre criticii sistemului sovietic puneau toate tarele acestuia în seama urmașului lui Lenin, a dictatorului denunțat de Trotki și de alți lideri bolșevici, precum și de numeroși intelectuali, cel ce a dus comunismul în afara granițelor U.R.S.S. și a așezat țara la masa învingătorilor în cel de-al doilea război mondial alături de Imperiul britanic și de Statele Unite ale Americii. Chiar Hrușciov și Gorbaciov, marii reformatori ai sistemului sovietic care au denunțat crimele staliniste, nu s-au atins de V.I. Lenin. A existat desigur un număr restrâns de scriitori, ziariști, istorici ruși și străini, care de-a lungul anilor au aruncat o rază de lumină și asupra adevăratului Lenin. Dar aceștia au fost nu numai puțini, dar și lipsiți de probe istorice în dezvăluirea acțiunilor celui care a fondat partidul bolșevic și statul comunist, inspiratorul întregului sistem sovietic de la atacul asupra Palatului de iarnă din 7 noiembrie 1917 și până la crearea Internaționalei a III-a (Kominternul). Revelațiile aduse de lucrările documentare ale lui Alexandr Soljenițîn despre activitățile lui Lenin în Elveția și o serie de documente din ultimele două decenii au lărgit breșa în misterul ce a înconjurat figura lui Lenin. Iar acum, cartea lui Dmitri Volkogonov aduce la lumina scenei istorice nu doar pe acel Lenin care, împreună cu colegii lui de partid, a schimbat mersul istoriei atât în Rusia cât și în lume, ci și pe celălalt.

Acel celălalt a fost primul autor al cultului personalității din regimurile comuniste, autorul statului de dictatură a proletariatului ieșit din revoluția bolșevică și al inițierii tuturor represiunilor ce i-au urmat. Și, totodată, liderul ce a adus Rusia comunistă înapoi la viața internațională (dacă ar fi să amintim doar relațiile strânse cu miliardarul american Arnold Hammer, cele cu viitorul președinte american Herbert Hoover – datorită cărora Institutul Hoover din California deține în prezent cea mai bogată arhivă istorică comunistă din afara fostului spațiu sovietic –, participarea la Conferința de la Genova din 1922 și în același an întâlnirea de la Rapallo, unde s-au reluat relațiile ruso-germane).

Autorul celei mai ample și precise biografii a lui Lenin, pe care l-am prezentat și în numărul trecut, generalul colonel Dmitri Volkogonov, a fost primul istoric rus care, în calitate de președinte al Comisiei parlamentare însărcinată cu deschiderea arhivelor so-

Lenin, în vara anului 1923, însoțit de una dintre surorile sale

vietice și împreună cu colegii săi, a decis declasificarea a 78 000 000 de dosare „dintre care unele de o importanță capitală pentru înțelegerea istoriei țării noastre". Cele mai secrete dintre acestea, spunea Volkogonov în ultimul său interviu acordat săptămânalului francez Le Nouvel Observateur, „erau închise în plicuri sigilate numite «ossobaia papka», pe care doar secretarul general al partidului comunist avea dreptul să le deschidă. Toate aceste documente – arhivele Lenin – erau la subsolul vechii clădiri a C.C., într-un loc ce semăna mai degrabă cu un adăpost nuclear decât cu o sală dintr-o bibliotecă națională. Toate documentele despre Lenin dovedesc că istoriografia oficială nu a fost decât o țesătură de minciuni. Notă după notă, scrisoare după scrisoare, Lenin, semizeul venerat timp de 70 ani – inclusiv de mine – apare cum era cu adevărat: nu conducătorul proslăvit din legendă, ci un tiran cinic, gata de orice pentru a lua și a păstra puterea".

Și Volkogonov explică convingător de ce Stalin a fost într-adevăr continuatorul lui Lenin și nu, cum mulți au crezut, cel ce a trădat leninismul.

Deosebit de importante sunt și revelațiile documentelor cercetate de istoricul rus asupra vieții personale a lui Lenin, de exemplu dragostea sa cu Inessa Armand sau boala sa.

În mai 1922, Lenin a suferit primul atac cerebral. Profesorul Kramer, medicul care îl îngrijea, nota: „Originea bolii stă, în realitate, nu numai în surmenajul cerebral, dar și în grava perturbare a funcționării vaselor sanguine din creier". Efectul unei asemenea perturbări se traducea și în disfuncționalități mentale. Așa cum scria D. Volkogonov, este puțin probabil să se poată stabili cu exactitate efectele bolii asupra activității și deciziilor luate de Lenin. Dar este evident că o putere imensă, necontrolată și nelimitată, exacerba tendințele patologice. În august și septembrie 1922, a declanșat Lenin acțiunea de deportare a intelectualității ruse. Peste o lună sau două, Lenin încerca să reînvețe să citească și să socotească. Izolarea de lumea politică la care îl obliga boala nu făcea decât să i-o agraveze. Lenin nu concepea că puterea pe care o cucerise îi scăpa, trecând în alte mâini. În plus, el considera că mai erau încă foarte multe lucruri de făcut. În fapt – susține istoricul rus – oboseala l-a omorât pe Lenin. A ajuns la putere la vârsta de 47 ani. El a venit în fruntea statului după o viață în care nu muncise cu adevărat. A fost un mare șoc pentru un om fără pic de experiență, care-și luase până atunci mereu lungi vacanțe și care avea deja de câțiva ani enorme probleme cu nervii. Și dintr-o dată a început să muncească zi și noapte; puterea pe care a dorit-o atât l-a doborât. Teroarea nu a fost însă concepută ca mecanismul de conducere a societății ruse – inseparabil legată de partidul unic – doar sub efectul bolii, după cum demonstrează Volkogonov, în paginile ce urmează, adaptate din volumul său. Dar așa cum insista și el, labilitatea psihică, datorată unor disfuncționalități neurologice, a jucat rolul ei. Întrebarea cu care rămâi la sfârșitul acestor pagini este: cum a putut totuși un om să conceapă un asemenea aparat de represiune? Răspunsul poate fi mai ușor găsit dacă ne amintim titlul unei cărți celebre: Acești bolnavi ce au condus lumea.

La primul Congres al Cominternului, în 1919

Lenin a cucerit puterea cu o uşurinţă incredibilă. Partidul a preluat conducerea promiţând să facă poporul fericit redându-i pacea, pământul şi libertatea. Potrivit vulgatei marxiste, totul urma să se petreacă cum nu se poate mai simplu: proprietatea privată era abolită, statul burghez distrus, armata înlocuită printr-o miliţie înarmată, muncitorii preluau conducerea, tratatele secrete erau publicate, se proclama autodeterminarea naţiunilor, se stabilea un control social strict şi se confirma dictatura majorităţii. Totul părea stabilit de către Lenin; nu mai rămânea decât să se construiască edificiul socialismului, conform cu planul.

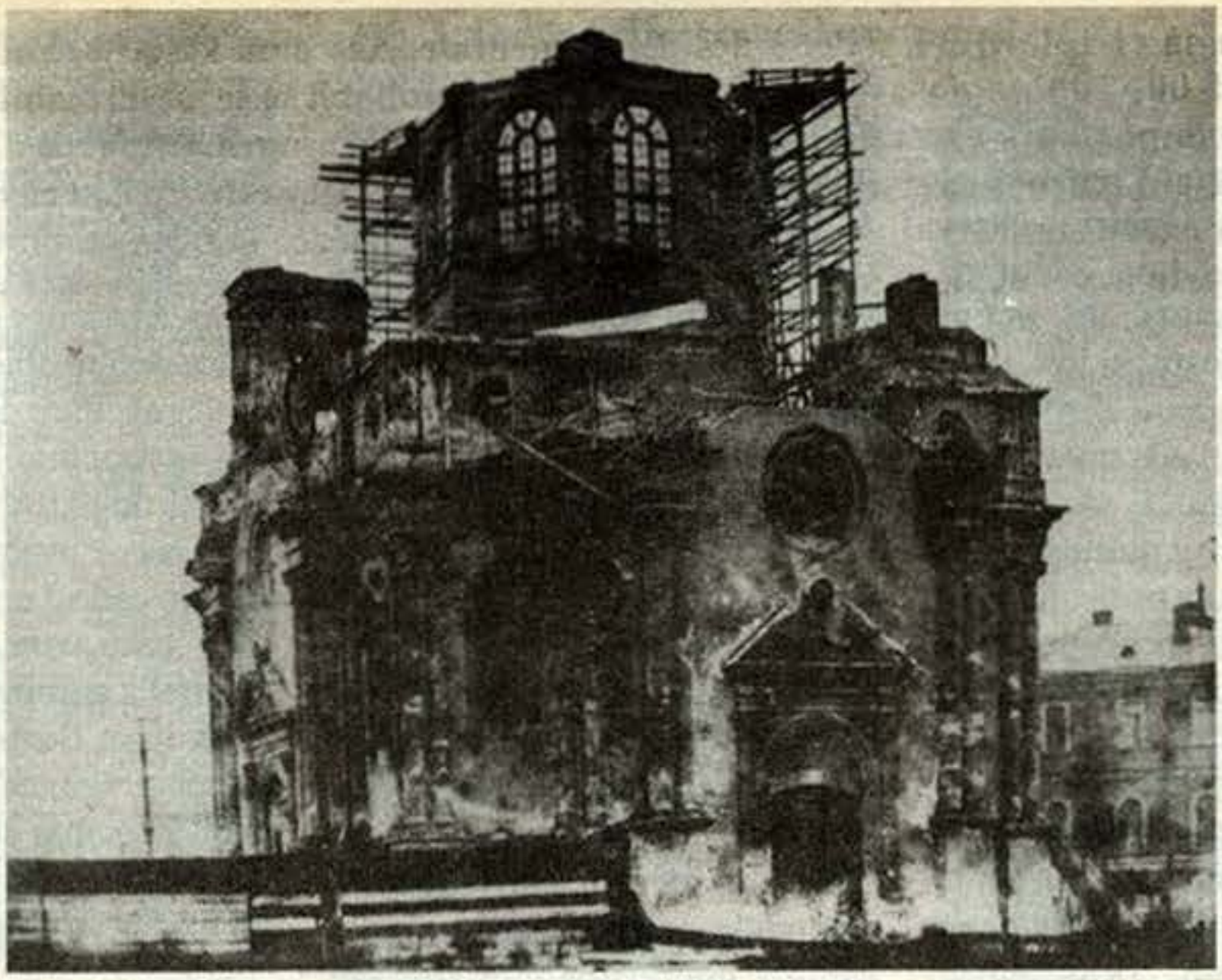

Catedrala Buna-Vestire, din Leningrad, a căzut şi ea victimă ateismului ştiinţific

Preţul plătit de bolşevici

În realitate, foametea făcea ravagii, uzinele erau în grevă, ţara era bântuită de bande înarmate, ţăranii ascundeau grâul şi armata se dezintegra. Lenin a înţeles curând că „victoria asupra vechii lumi" era imposibilă „fără dictatura proletariatului şi o mână de fier". Cu încăpăţânarea-i caracteristică, Lenin a insistat asupra necesităţii de a întări dictatura „pentru a salva revoluţia", până ce, încetul cu încetul, mâna de fier a devenit o practică curentă pentru bolşevici. Sigur, uneori a fost constrâns să adopte măsuri ferme pentru a face faţă unor situaţii excepţionale.

Trei elemente pot explica de ce un om hrănit cu principii umaniste, ca Lenin, a putut adopta metode violente. Mai întâi, el şi-a pierdut pur şi simplu capul când s-a văzut confruntat cu o avalanşă de probleme. Nu era decât un intelectual, revenit de câteva luni din emigraţie, fără vreo altă experienţă practică decât controlul unei facţiuni a partidului şi rupt multă vreme de realităţile sumbre ale Rusiei. După cum dovedesc primele lui acte, nu avea nici cea mai mică idee despre cum trebuia să-şi organizeze timpul şi să-şi exercite responsabilităţile. Se preocupa personal să facă rost de un apartament pentru un vechi bolşevic sau trimitea ajutoare pentru un sătuc de lângă Moscova. Câteodată pierdea din mână levierele de comandă şi intra în panică. În al doilea rând, bolşevicii aveau propria lor scară de valori morale. Absenţa îndurării, ura de clasă şi machiavelismul erau pentru ei cele mai înalte virtuţi revoluţionare. În al treilea rând, Lenin a vrut să utilizeze teama ca o armă. Teroarea trebuia să frângă voinţa de rezistenţă a milioane de persoane.

Lenin nu poate fi acuzat de cruzime personală. Era mai curând cruzimea socială, filosofică a unui conducător. Principalul său argument în favoarea recurgerii la teroare era faptul că se făcea în interesul proletariatului. El scria despre diferenţa dintre teroarea burgheză şi teroarea bolşevică: burghezia „practica teroarea contra muncitorilor, a soldaţilor şi a ţăranilor, în interesul unui mic grup de proprietari de pământuri şi de bănci, în vreme ce regimul sovietic aplica măsuri ferme contra proprietarilor de pământuri, a spoliatorilor şi a complicilor lor, în interesul muncitorilor, al soldaţilor şi al ţăranilor". Un asemenea argument putea fi utilizat pentru a justifica orice crimă comisă de putere. Conducătorii revoluţiei din noiembrie 1917 deveniseră nişte preoţi ai terorii.

Tratatul de la Brest-Litovsk [3 martie 1918] nu a fost o fatalitate; era doar preţul pe care bolşevicii au trebuit să îl plătească pentru ajutorul primit de la germani. Bolşevicii nu-şi puteau plăti datoria decât sub forma unei înfrângeri naţionale. Dar principala ameninţare pentru regimul instaurat de Lenin venea din interior, din nemulţumirea populaţiei faţă de bolşevici, instalată la scurtă vreme după ce preluaseră puterea. Tratatul de la Brest-Litovsk a transformat Rusia într-o putere de mâna a doua, iar Lenin apreciase greşit situaţia germanilor care erau aproape la fel de slăbiţi ca şi Rusia.

Andropov pentru Elțîn

Promisiunea lui Lenin de a transforma războiul imperialist într-unul civil s-a realizat într-o manieră monstruoasă. Membrii burgheziei, taxaţi de acum înainte drept „foşti" şi lipsiţi de orice loc sub soare din cauza originii lor de clasă, nu au avut altă soluţie decât să opună rezistenţă. Miezul strategiei lui Lenin îl constituia proiectul de a distruge ordinea veche, normele şi obiceiurile vieţii ruşilor. El a declanşat o politică de violenţă împotriva a milioane de oameni, preocupându-se zi de zi de punerea ei în aplicare. Lenin a mers dincolo de inventarea noţiunii de „purificare a Rusiei"; a alcătuit el însuşi liste şi a supravegheat îndeaproape procesul.

Folosirea de către bolşevici a violenţei în toate sectoarele vieţii politice a atras, firesc, proteste, rezistenţă deschisă şi un refuz general de a coopera. În armată, dezertările în masă au atins apogeul în a doua jumătate a anului 1918 şi la începutul celui următor. Soluţia găsită de bolşevici a fost crearea unor unităţi speciale care să supravegheze pe soldaţi şi să pedepsească pe dezertori. Troţki cerea mereu mai multe pistoale, fără de care menţinerea disciplinei în rândul armatei nu mai era posibilă.

În 1918, cea mai mare parte a populaţiei Rusiei respingea revoluţia bolşevică. Şi totuşi, până la urmă, bolşevicii au ieşit câştigători. Victoria lor se explică şi prin lipsa de clarviziune şi de unitate a opozanţilor lor. Dar bolşevicii au reuşit (recurgând la o teroare sistematică, la coerciţiune, la constrângeri, la luări de ostateci şi la un vast sistem de măsuri punitive, la o propagandă desfăşurată pe o scară nemaiatinsă până atunci în Rusia sau în altă parte) să îi oblige pe muncitori şi ţărani să se bată pentru regimul sovietic, cu speranţa că măcar o parte dintre măsurile promise de comisari se vor realiza. Sloganurile favorabile restaurării familiei imperiale pe tron nu au avut ecou. Antibolşevismului primar oamenii i-au răspuns cu întrebarea: „Ce aveţi mai bun de oferit?" Înlocuirea bolşevicilor cu o dictatură albă nu reprezenta – mai ales pentru ţărani – o soluţie atrăgătoare.

Un exemplu despre modul cum funcţiona maşina terorii ni-l oferă asasinarea familiei ţarului *(Magazin istoric,* nr. 10,11/1990, 2/1991). Rareori s-au gândit cetăţenii sovietici la faptul că semnţele colectivizării ucigaşe sau ale epurărilor îngrozitoare din anii '30 şi de la sfârşitul celui de-al doilea război mondial, ale „pedepsirii" unor naţiuni întregi după război au fost sădite prin practica bolşevicilor imediat după revoluţia din octombrie. Omorârea oricărui monarh are ceva dramatic, dar executarea Romanovilor a fost agravată de maniera arbitrară şi laşă în care a fost dusă la capăt, fără măcar să se desfăşoare un proces fictiv. Exterminarea familiei imperiale a simbolizat imensa tragedie a unei mari naţiuni, sortită urii de clasă şi luptelor fratricide. Asasinatele de la Ekaterinburg au pus în lumină incapacitatea bolşevicilor de a trata problemele fără folosirea excesivă a violenţei şi a terorii de stat. Ulterior, partidul nu a permis ca afacerea Romanov să devină un subiect de interes istoric. La 26 iulie 1975, Iuri Andropov, preşedinte al K.G.B.-ului, a prezentat biroului politic un text intitulat „Demolarea casei Ipatiev", în care se scria: „Cercuri antisovietice din Occident suscită periodic diverse campanii de propagandă în legătură cu familia imperială a Romanovilor şi, în acest context, se menţionează vechea casă a negustorului Ipatiev din Sverdlovsk [cum se numea atunci oraşul]... Specialişti străini au început de curând să viziteze Sverdlovsk. Numărul străinilor riscă să crească în viitor şi casa Ipatiev ar putea deveni obiectul unei atenţii susţinute. Pare deci potrivit să se dea instrucţiuni comitetului regional de partid din Sverdlovsk să rezolve problema demolând casa în cadrul unui proiect de reconstituire a oraşului". Comitetul Central a aprobat propunerea lui Andropov. Boris Elţîn, pe atunci secretar regional de partid, a executat întocmai dispoziţia. Astfel, bolşevicii au făcut din Nicolae II un martir etern şi sfânt.

Bun comunist = bun cekist

În vara anului 1918 s-a petrecut un alt episod cu importante consecinţe. La 30 august, pe când ieşea de la un miting desfăşurat la fabrica Michelson, Lenin a fost victima unui atentat. Oficial a fost acuzată o anarhistă, Fanya Kaplan. Există multe semne de întrebare în privinţa corectitudinii cu care s-a desfăşurat ancheta. Atentatul le-a oferit bolşevicilor scuza pe care o doreau pentru a lansa o campanie de teroare masivă.

În realitate, ne spune generalul Volkogonov, deşi Fanya Kaplan a tras asupra lui Lenin „deoarece l-am considerat ca un trădător al Revoluţiei şi deoarece existenţa lui ulterioară a erodat credinţa în socialism" (declaraţie dată imediat de tânăra teroristă către organele Ceka şi care a rămas secretă până acum doi ani), asasinul a fost altcineva. Ceka ştia că Fanya Kaplan era aproape oarbă, iar cel care a tras şi pe care ea l-a acoperit, un anume Protopopov, a fost imediat exe-

cutat, fără vorbărie. Întrucât Kaplan era amanta unuia dintre conducătorii eserilor, de care Lenin vroia să se debaraseze, ea a fost considerată vinovata ideală, devenind astfel pretextul pentru a dezlănțui represiunea împotriva opozanților.

Din acel moment, teroarea individuală a fost înlocuită cu o teroare de masă, devenită o componentă importantă a politicii de stat. Chiar şi înainte de atentatul de la fabrica Michelson, teroarea instituită de Ceka înfiora inimile. Izbind auzul ca un foc de revolver, simpla rostire a cuvântului Ceka (prescurtarea pentru Comisia extraordinară de combatere a contrarevoluției şi sabotajului) punea capăt oricărei discuții. Ceka a fost creată în decembrie 1917, având-l în frunte pe Feliks Dzerjinski. Doar prin recurgerea la teroare îşi putea asigura regimul rezervele de grâne sau putea să îi oblige pe soldați să lupte, pe aceiaşi soldați pe care în 1917 îi chemase la revoluție cu lozinca Pace bordeielor – Pace popoarelor. Sistemul bolşevic s-a străduit să creeze în mod sistematic un climat de frică şi de supunere servilă. Războiul contra poporului rus a fost cel mai grav păcat al bolşevicilor.

S-ar putea obiecta că teroarea n-a fost utilizată decât contra celor considerați vinovați de crime contra regimului. Dar nu a fost aşa. Cei ce preferă să creadă că aceste măsuri erau dictate de circumstanțe şi că nu se aplicau decât în cazuri particulare, se înşală. Fenomenul se petrecea la scară de masă şi era tipic pentru maniera în care Lenin a acționat în timpul războiului civil. Ideea sistemului de lagăre de concentrare – GULAG – şi epurările din anii '30 sunt de regulă asociate cu numele lui Stalin, dar adevăratul părinte al lagărelor de concentrare sovietice, al execuțiilor, al terorii de masă şi al „organelor" plasate deasupra statului a fost Lenin. Şi iarăşi te întrebi cum a putut un om care îi iubea pe Beethoven şi Spinoza, care îl citise pe Kant şi care se lăuda în fața lui Gorki şi a lui Lunacearski cât de mult prețuiesc bolşevicii pe intelectuali să conceapă un sistem reglementat în mod polițienesc. Cum a putut Lenin, care se vroia conducătorul unei lumi noi, să dea ordine scrise pentru arestare, împuşcare, luare de ostatici, trimitere în lagăre de concentrare, ştiind că nu erau simple cuvinte aruncate în vânt?

Nu o dată Lenin îşi însoțea directivele şi scrisorile în care hotăra soarta a mii şi mii de oameni cu fraza: „Insist că în nici o împrejurare să nu fie făcute copii după această scrisoare". În toate asemenea scrisori era vorba de măsuri dintre cele mai draconice pentru exercitarea terorii. Lenin este cel care a bazat de la început sistemul sovietic pe dictatura fără limite şi pe rasismul social, întrucât o singură clasă avea dreptul la existență. În 1918-1919, Lenin a interzis distribuirea cartelelor de alimente tuturor burghezilor, condamnând astfel milioane de oameni să moară în mod premeditat de foame.

Atunci când teroarea a devenit un fapt zilnic, masiv şi obişnuit, Lenin a simțit nevoia să îi asigure o fundamentare teoretică. Nu este lipsit de interes să notăm că înainte de revoluție Lenin s-a aplecat foarte puțin asupra „logicii securii". După ce a luat puterea, s-a lepădat de capa de social-democrat pentru a îmbrăca mantaua iacobină. Totul era legat acum de un singur obiectiv: să se agațe de putere cu orice preț. Lenin s-a preocupat intens să plaseze aparatul represiv pe o bază legală, chiar dacă concepția lui despre ceea ce era legal nu avea nici un raport cu justiția. Lui Lenin i se datorește faptul că în societatea sovietică „organelor represive" li s-a creat un rol special. La acest capitol, el nu este dator cu nimic lui Marx şi Engels. Lenin personal a fost sfântul patron al Cekăi. Participarea lui Lenin la acțiunile Cekăi a mers până la detalii tehnice. El i-a scris lui Dzerjinski pentru a-i sugera că ar fi „util să procedeze la arestări pe timpul nopții". Tot el era mereu preocupat de teama că secretele revoluției puteau ajunge pe mâinile dușmanului. Atunci când Herbert Hoover, şeful lui Food Administration din Statele Unite, a lansat un program de ajutorare a celor înfometați din Rusia, în iulie 1921, ce presupunea sosirea unui număr de americani, Lenin l-a prevenit în secret pe Molotov: „Eu propun ca biroul politic să creeze o comisie care să aibă ca sarcină să pregătească, dezvolte şi încredințeze Cekăi şi altor organe măsuri pentru întărirea supravegherii şi culegerii informațiilor în rândul străinilor". Ceka a devenit virtual elementul dominant al statului, care trezea spaima în rândul populației, dar şi al bolşevicilor. Ceka nu s-a mărginit să omoare pe burghezi, pe muncitori, pe țărani, pe soldații armatei roşii; ea şi-a decimat şi propriile rânduri. În martie 1921, un grup de cekişti de pe frontul din Turkestan a protestat la comitetul central contra creşterii numărului de execuții din rândurile lor: „De îndată ce un comunist începe să muncească pentru organele punitive, el încetează să mai fie o ființă umană şi devine un automat... El nu-şi poate exprima propriile opinii nici nevoile sale, căci se află permanent sub amenințarea de a fi executat". Dar pentru Le-

nin, Ceka trebuie să aibă o singură calitate: loialitatea faţă de el, de partid, de revoluţie. Concepţia lui despre Ceka era sintetizată în celebra formulare: „un bun comunist este şi un bun cekist".

Şcoala leninistă a terorii a evoluat apoi, sub Menjinski, Iagoda, Ejov, Beria. Astfel, în aprilie 1941 comisarul adjunct la Interne, Serov, şi-a dat acordul pentru „măsura cekistă", ce purta numele de cod „Moara de vânt". În Extremul Orient, în regiunea Habarovsk, s-a creat o frontieră falsă, cu un post de control japonez fals. Cetăţeni sovietici au fost trimişi în „misiune specială" de cealaltă parte a „frontierei", unde erau imediat arestaţi de cekişti deghizaţi în japonezi. Erau sălbatic torţuraţi şi interogaţi, recrutaţi ca agenţi ai „japonezilor" şi retrimişi de cealaltă parte a „frontierei", din nou arestaţi şi anchetaţi; cei dovediţi că au trădat legăturile cu NKVD erau imediat executaţi. Sute de nenorociţi au avut această soartă şi doar intrarea U.R.S.S. în război, în iunie 1941, a pus capăt „măsurii cekiste Moara de vânt".

Când a devenit evident că bolşevicii câştigaseră războiul civil, execuţiile s-au mai redus. Dar lupta împotriva contrarevoluţionarilor, a teroriştilor şi sabotorilor a continuat. La 20 aprilie 1927, biroul politic, sub conducerea lui Lenin, a aprobat construirea unui lagăr pentru 10 până la 20 000 persoane, în Nordul extrem. Curând, harta întregii ţări a fost împânzită cu asemenea oribile furuncule, prin care, în cei 70 ani de leninism, au trecut milioane de persoane.

Aşa cum promisese Lenin, plugul revoluţiei „va răscoli Rusia". Potrivit lui, cei ce se plângeau formau mica burghezie, principalii duşmani ai revoluţiei. Dacă nu fuseseră lichidaţi, trebuiau reeducaţi, să „înveţe socialismul" cu orice preţ. Bolşevicii considerau că mişcarea spre socialism nu se putea dispensa de ghilotină.

După o asemenea analiză, ni se pare cu totul firească reacţia unei părţi a cititorilor, descrisă de istoricul rus faţă de cartea sa. „Am primit sute de scrisori de insulte – îi spunea Volkogonov ziaristului de la Le Nouvel Observateur, **Vincent Jauvert. Câţiva au jurat chiar să mă omoare. Iar comuniştii au editat o carte,** Lenin al lui Volkogonov, **în care mă numesc un duşman al poporului. Printr-un fel de inerţie socială, mulţi oameni sunt incapabili să renunţe la legenda leninistă".**

În final, să reproducem aprecierile preşedintelui Federaţiei Ruse, Boris Elţîn, formulate într-o scrisoare adresată soţiei şi fiicelor istoricului: „Dmitri Antonovici s-a aflat la originea transformărilor democratice ale Rusiei. El a fost un autentic spirit luminat. Înfruntând cu bărbăţie boala grea, calomniile şi încercările de intimidare, Dmitri Antonovici a adus oamenilor adevărul". ■

Prezentare şi adaptare:
Cristian POPIŞTEANU,
Dorin MATEI

POLITICĂ ŞI ÎNCUSCRIRI

(Urmare din p. 73)

vom vorbi altă dată. Un alt colonel, *Rujinschi,* participant la campania din 1828-1829, s-a însurat cu Maria, fiica serdarului Toma Olănescu şi a Ecaterinei Golfineanu, ambii părinţi provenind din două cunoscute familii boiereşti oltene. Tot dintr-o familie mare olteană, aceea a Bengeştilor, şi-a luat soţie şi polcovnicul *Alexandru Zaharov,* însurându-se cu Ana, fiica clucerului Grigore Bengescu. Apoi polcovnicul *Vikentie Malişevski,* mai târziu comandant al cetăţii Silistra, a ţinut în căsătorie din 1828 pe Luxandra, fiica paharnicului muntean Alexandru Dedulescu, cu care a avut un fiu – Evgheni Vikentievici Malişevski, însurat cu fiica boierului basarabean Constantin Razu.

În sfârşit, înşirăm din rândul ofiţerilor însuraţi cu boieroaice muntene şi pe colonelul *Goworov,* ce a luat ca soţie pe Anastasia (1789-1862), fiica clucerului Pană Băbeanu şi a Anastasiei Rallet. Sora lui Pană, Anica, văduva lui Alecu Văcărescu, s-a măritat tot cu un rus, consilierul de stat *Petrov.*

În Moldova, un înalt ofiţer rus, generalul conte *Pavel Henricovici Grabbe* (1789-1875), autor al unor însemnări de campanie din Balcani (1828-1829) şi veteran al luptelor din Caucaz, s-a însurat la Iaşi, în 13 aprilie 1830, cu fiica doctorului Eustatie Rolla (1766-1831). Generalul Grabbe, devenit aghiotant al ţarului, a revenit în Principate în 1846, cu care prilej, la Iaşi, a asistat la o trecere în revistă a miliţiei ostăşeşti, iar Gh. Bibescu, domnul muntean, i-a oferit o recepţie la Bucureşti. Grabbe a fost unul dintre plenipotenţiarii ruşi la semnarea Convenţiei de la Balta Liman (19 aprilie/1 mai 1849), prin care se stabilea statutul Principatelor dunărene, după înăbuşirea revoluţiei de la 1848.

Cumnata lui Grabbe, o altă fiică a doctorului Eustatie Rolla, a fost soţia generalului *Mihailovski,* guvernator general al Siberiei. ■

(Va urma)

Vechi capitale ale arhipelagului nipon

NARA, EVOCARE

PRIN TEMPLE

ANNA EVA BUDURA

În anul 1970 am părăsit dezamăgită Japonia. Nu reușisem să văd nimic din ceea ce știam din lecturile mele că ar trebui ea să fie. Tokyo mi s-a înfățișat ca o aglomerare de clădiri învăluite în smog, cu un trafic de-a dreptul diabolic. În zadar căutam casele cu verande din lemn lustruit, deschise spre grădini cu peisaje miniaturale, templele shinto și cele budiste, vestigiile unui trecut fascinant. Totul era ultramodern. Mă simțeam ametită în vâltoarea unei mari metropole de tip american. Când avionul survola golful Tokyo, îmi simțeam inima strânsă. Nu știam dacă voi mai avea o nouă șansă de a vedea Japonia visată și iubită de mine.

Dar iată-mă în vara anului 1995 aterizând din nou în capitala niponă. Ea îmi oferea surprize după surprize: aerul era curat, cerul albastru, traficul domol și civilizat, străzile impecabil de curate. Eficiența și disciplina populației marii metropole mă făceau să mă simt eliberată de stress. La fiecare pas simțeam istoria, tradiția milenară. Erau prezente în felul de a fi al japonezilor, erau emanate până și de zgârâie norii svelți, de curbura elegantă a autostrăzilor.

Așteptam însă cu înfrigurare întâlnirea cu cele două capitale istorice ale Japoniei, Nara și Kyoto, cu locurile unde s-a zămislit civilizația niponă, civilizație care a fost rezultatul unui proces benevol de preluare, asimilare, sublimare și apoi niponizare a civilizației chineze și a celei asiatice, în general. Japonia oferă un exemplu istoric pentru modul cum o civilizație preluată prin transfer, odată însușită, poate deveni factor determinant pentru formarea propriei civilizații, a conștiinței și mândriei naționale.

Acest proces a demarat odată cu popularea, în valuri consecutive, a arhipelagului nipon cu populații altaice, cu peste 10 000 de ani în urmă, când insulele nu fuseseră încă rupte de forțele telurice de continentul euroasiatic. Acestea au asimilat de-a lungul mileniilor pe băștinașii ainu și alte rase din sud-estul Asiei, dând naștere unui popor mongoloid omogen[1].

Mitologia niponă atribuie crearea arhipelagului unui cuplu de frate şi soră ceresc, care au dat naştere şi unui impresionant panteon de zeităţi, ce avea în frunte pe zeiţa soare, Amaterasu. Nepotul ei, Ninigi, spune legenda, a coborât pe pământ în insula Kyushu şi a adus cu sine cele trei insemne ale autorităţii imperiale: oglinda de bronz, simbolul zeiţei soare (asemănătoare cu cele produse în China antică), o sabie şi un colan.

Nepotului său, lui Sanu-no-mikoto, i se atribuie întemeierea în şesul Yamato a primului stat japonez, la 11 februarie 660 î.e.n.[2], stat ce se bucura de ocrotirea zeiţei soare. Actul împăratului, căruia i s-a conferit, conform sistemului practicat în China, numele postum Jimmu, Luptătorul Divin, nu îşi găseşte însă confirmare istorică. Data aceasta s-a stabilit după

[1] Fapt dovedit de pata albastră deasupra noadei cu care se nasc, asemenea tuturor neamurilor mongole, bebeluşii japonezi.

[2] Azi este sărbătorită ca Ziua întemeierii patriei.

Statuia din bronz a bothisatvei Kannon (sus) şi cel mai vechi portret pictat din Japonia (sec. VIII), reprezentând-o pe Kichijo-ten, zeiţa păcii, bucuriei şi frumuseţii

adoptarea calendarului chinez, în anul 604, într-o perioadă de preluare masivă a elementelor de civilizaţie chineză.

Hotărârea oglindeşte dorinţa de afirmare, vis-à-vis de măreţia Chinei, a descendenţei divine a casei domnitoare nipone şi determinarea de a-i conferi acesteia un trecut respectabil, asemănător dinastiilor chineze. S-a recurs deci la calendarul chinez, la conceptele sale de a calcula ciclurile de 60 de ani fiecare, alegându-se un ciclu cosmologic major – 1 260 de ani –, pentru a stabili această dată istorică. Azi toţi cercetătorii istoriei Japoniei sunt unanimi în constatarea că, în secolul VII î.e.n., Japonia se afla încă în epoca neolitică a culturii Jomon, când condiţiile formării unui stat naţional nu puteau fi maturizate, dar toţi o acceptă ca o expresie timpurie a demnităţii naţionale.

Începând cu secolul III î.e.n., în epoca cunoscută sub numele de cultura Yayoi în Japonia, au avut loc schimbări de mari proporţii. În urma intensificării contactelor cu China, atât prin solii cât şi prin transfer de meşteşugari şi oameni cu carte, în următoarele secole se introduc tehnica cultivării orezului, metoda de producere şi folosire a uneltelor din bronz şi din fier[1].

Odată cu depăşirea matriarhatului, începe un proces de unificare a „uji"-lor – grupări gentilice amintite în sursele istorice chineze ca „100 de state" şi apoi afirmarea statului Yamato ca forţă centralizatoare.

După secolul III e.n., impresionante morminte, ce poartă amprenta influenţei chineze, stau mărturie unei puteri economice şi politice considerabile. Dintre acestea, merită menţionat mormântul împăratului Nintoku, care a domnit la începutul sec. V e.n., mormânt considerat cel mai mare tumul regal din lume (are o înălţime de 30 m şi un diametru de 245 m).

În solie la dinastia chineză Tang

În secolele V şi VI, curtea Yamato intensifică ritmul de preluare a civilizaţiei chineze, lărgindu-i aria. Se adoptă scrierea hieroglifică chineză[2], se angajează scribi pentru a consemna evenimentele istorice, depăşindu-se astfel faza mitologică de abordare a istoriei Japoniei, se adoptă metodologia chineză în întocmirea istoriilor oficiale ale ţării, se asimilează arta chineză, precum şi meşteşugurile şi metodele avansate de lucrare a pământului. Începând cu secolul VI pătrund în Japonia budismul şi confucianismul, care vor exercita o influenţă determinantă asupra modului de gândire, asupra eticii şi comportamentului japonezilor, asupra artei şi arhitecturii nipone.

Pe fondul unui nivel cultural mai elevat, atins de societatea japoneză în sec. VII, s-au deschis posibilităţi mai largi pentru accelerarea asimilării civilizaţiei continentale şi folosirii ei în scopul întăririi puterii politice centrale a curţii Yamato.

În acest sens, sunt semnificative eforturile depuse de prinţul Shotoku (574-622) de a prelua sistemul politic chinez asigurând supremaţia totală a domnitorului, organizarea şi funcţionarea unui guvern central şi formarea unui corp de funcţionari merituoşi, care să înlocuiască nobilimea provenită din vechiul sistem „uji", al marilor familii cu puteri tradiţionale pe plan local.

Pentru pregătirea şi susţinerea acestui curs au fost trimise numeroase solii la curtea puternicei dinastii Tang (618-907), precum şi un număr impresionant de studenţi, cu sarcina de a-şi însuşi temeinic toate laturile civilizaţiei chineze, pentru ca, întorşi acasă, să devină stâlpii noului sistem politic şi al tendinţelor culturale.

Concomitent cu acest proces de împrumutare a valorilor civilizaţiei chineze, are loc şi un proces de conştientizare a propriei individualităţi, care îşi găseşte reflectarea, printre altele, în redactarea, în anii 712 şi 720, a primelor două lucrări de istorie a Japoniei: *Kokuji* (Însemnări din timpuri de demult) şi *Nihon Shoki* (Istoria Japoniei) şi în modul cum au fost preluate şi însuşite elementele civilizaţiei chineze în ansamblu. Pe măsura asimilării acestora, aristocraţia niponă, stăpână pe cultura continentală, s-a simţit liberă să se îndepărteze de normele chineze.

Cele două capitale, Nara şi Kyoto, stau mărturie în acest sens. Aici vizitatorii regăsesc elementele doveditoare ale apartenenţei la sfera civilizaţiei chineze, alături de manifestări inconfundabil japoneze. În cele câteva zile cât am cutreierat practic de la răsăritul soarelui până la apusul acestui astru simbol al Japoniei, am plutit în istorie – în istoria Chinei şi Japoniei secolelor VII şi XIV. Am avut alături de mine mari personalităţi ale culturii chineze şi japoneze, de acum un mileniu şi mai bine, am dialogat cu aştri în templele shintoiste[3], m-am contopit cu cerul, în grădinile templelor budiste zen.

---

[1] Un grup dintre aceştia este, după părerea multor istorici, cel format din 3 000 de tineri şi tinere, care, în frunte cu medicul chinez Xu Fu, a fost trimis „în munţii sfinţi de peste mare" pentru a procura elixirul vieţii împăratului ctitor al dinastiei Qin (221-209 î.e.n.). Azi Xu Fu este venerat în Japonia drept Părintele sfânt al agriculturii şi al medicamentelor, iar mormântul său este îngrijit cu pioşenie.

[2] În ciuda faptului că scrierea hieroglifică chineză nu este adecvată specificului limbii japoneze polisilabice, bogată în inflexiuni şi având ordinea cuvintelor radical diferită de cea chineză.

[3] Shinto (Calea zeilor) este un cult strămoşesc animistic în Japonia. Strămoşii poporului nipon, înfricoşaţi de fenomenele naturii, de forţa copleşitoare a munţilor, apelor, stâncilor etc., confereau forme antropomorfe spiritelor şi zeităţilor (kami) acestora, rugându-se pentru îndurare şi dărnicie. Shintoismul nu dispune de nici o filosofie sau cod moral, doar de un concept de purificare rituală.

Vindecătorul celor bolnavi la trup și la suflet

Nara a fost întemeiată în anul 710 de către împărăteasa Gemmei (661-721). Până la această dată Japonia nu avusese o capitală permanentă, datorită credinței ancestrale că, prin moartea împăratului, locul unde el își avusese sediul până la trecerea sa în neființă devine impur, bântuit de duhuri malefice, impropriu deci pentru noul suveran.

După preluarea preceptelor *feng shui* (vânt și apă) ale geomanților chinezi[1], alegerea locului destinat a fi capitală s-a făcut în strictă conformitate cu acestea. La stabilirea noii reședințe imperiale au concurat părerile acestor specialiști, dar nu în ultimul rând existența în această parte a șesului Nara a unei salbe de temple budiste construite după anul 538 (după alții 552), an în care budismul Mahayana (Marele Vehicol)[2], îmbrățișat în China, a ajuns în Japonia prin intermediul Coreei.

Primit la început cu rezerve, budismul a reușit să câștige teren după anul 587, când familia Soga victorioasă l-a impus curții imperiale. Așezămintele budiste ridicate în secolul VII stau mărturie extinderii acestui cult și oferă imaginea puterii exercitate asupra societății nipone, precum și a modului cum acesta a contribuit la accelerarea ritmului de asimilare a culturii chineze. Cele șapte temple magnifice cu care se mândrește la ora actuală Nara jalonează fiecare câte o etapă a acestui proces.

Yakushi-ji, închinat lui Buda Yakushi Nyorai (Bhaisajya-guru), vindecătorul celor bolnavi la trup și suflet, a fost ctitorit de împăratul Temmu (al 40-lea suveran), în anul 680, pentru a implora refacerea sănătății soției sale și a fost desăvârșit de împărăteasa însănătoșită, în anul 698.

Din impozantul complex pe care contemporanii îl asemuiau cu paradisul, după secole de războaie, incendii și distrugeri, azi au rămas doar trei edificii – Kondo (Templul de aur), Kodo (Templul pentru ținerea predicilor) și Toindo, precum și Pagoda de est[3]. Toate edificiile și vestigiile artistice pe care le adăpostesc reflectă generozitatea și lipsa de prejudecăți sau reținere a artizanilor niponi, care le-au zămislit, față de împrumutarea stilurilor artistice aparținând Indiei, Chinei sau Asiei Centrale.

Stilul templelor de aici amintește arhitectura dinastiei Tang din China, ele având o linie simplă și elegantă. Prezența unui bussokuseki – urma tălpii lui Buda Sakyamuni incrustat în piatră – singurul obiect de cult la care se închinau primii adepți ai învățăturii acestuia, considerându-l drept personificarea lui Buda –, precum și a elementelor decorative de inspirație grecească, arabă și indiană, alături de dragonul, pasărea phoenix, tigrul și broasca țestoasă,

Statui din bronz aflate în Kondo – Templul de aur (de sus în jos): bothisatva Nikko (Lumina soarelui), Buda Yakushi, așezat pe un piedestal, și bothisatva Gakko (Lumina lunii)

---

[1] Feng shui, potrivire spirituală între apă și aer. Locul se alege în conformitate cu calitatea aerului, echilibrat de configurația binefăcătoare a munților înconjurători și a apelor.

[2] Curent major al doctrinei budiste, mai tolerant față de alte concepții, credințe și adevăruri, capabil să se acomodeze cu orice nivel de înțelegere și percepere a dogmelor budiste. Oferă posibilitatea credincioșilor să ajungă la iluminare nu doar prin propriile forțe, ci și prin intermediul celor care deja o atinseseră. Curentul Mahayana, spre deosebire de budismul originar, lipsit de un panteon de zeități, a creat o galerie imensă de zei, printre care bothisatvele, ființe care atinseseră stadiul final al iluminării, dar au rămas între nemuritori pentru a-i salva înainte de a păși în Nirvana. Dintre aceștia cea mai îndrăgită și venerată bothisatvă este Aryavalokitesvara (Avalokitesvara), Kannon în limba japoneză, Guanying în limba chineză, zeița milosteniei.

[3] Pagodă înseamă în limba pali mormânt, stupa în limba sanscrită. Acestea erau ridicate pentru a marca locul unde se aflau înmormântate rămășițele pământești ale călugărilor budiști incinerați.

reprezentate în stilul epocii Tang, de pe piedestalul ocupat de Yakushi Nyorai, sunt tot atâtea elemente doveditoare ale acestei stări de spirit.

Frumoasa statuie a bothisatvei Kannon poartă semnele evidente ale operelor sculpturale ale epocii Gupta (350-650) din India, iar rotunjimile elegante ale bothisatvelor Nikko (Lumina soarelui) şi Gakko (Lumina lunii) amintesc de ţara unde a fost zămislită această credinţă. Spre frescele din grotele de la Dunhuang (China) conduc figurile fluidizate, învăluite în eşarfe lungi ale muzicanţilor şi asparas (îngerilor), ce formează suien-ul, dantelăria turnată în bronz de pe vârful Pagodei de est.

Cu toate acestea, în *Yakushi-ji* domneşte o atmosferă specific niponă, ea fiind oglindită în talentul şi precizia cu care aceste opere au fost reproduse, în starea de spirit a artiştilor şi artizanilor, tot atâtea premise pentru crearea unui stil propriu, inconfundabil japonez, în secolele următoare.

Todai-ji (Marele templu de est), aşezământ budist de prim rang din Japonia, stă mărturie unei ere de mare efervescenţă culturală, patronată de împăratul Shomu (701-756)[1]. Cu concursul său entuziast are loc un masiv import de cultură chineză, care exercită o influenţă copleşitoare asupra artei, arhitecturii şi chiar a vieţii cotidiene a aristocraţiei nipone, dând naştere celei mai strălucite şi creatoare perioade a istoriei culturii japoneze, cunoscută sub numele de Tempyo (710-784).

Todai-ji a fost ctitorit în anul 743 de împăratul Shomu, după înăbuşirea revoltei familiei Fujiwara şi evocă dorinţa sa de a restabili pacea şi prosperitatea ţării. Planurile suveranului, un ardent admirator al lui Buda, erau măreţe. El vroia să vadă ridicată cea mai mare şi impunătoare statuie a lui Buda Vairocana şi cel mai impozant templu care să o adăpostească.

După ani de grele suferinţe şi mari sacrificii, în anul 752, a avut loc sfinţirea templului în cadrul ceremoniei de „deschiderea ochilor" statuii. Imensa statuie înaltă de 16 m domină pe cei care îşi ridică ochii spre Buda şi îi fac să se simtă copleşiţi fizic şi psihic. Templul în sine degajă forţa, robusteţea locuitorilor acestor insule, aminteşte de edificiile durate din lemn de strămoşii acestora. Deşi redus cu o treime faţă de construcţia originală după restaurarea sa în urma incendiului din anul 1709, el rămâne totuşi cea mai mare construcţie din lemn din lume.

De *Todai-ji* şi-a legat numele călugărul chinez Jian Zhen (688-763), (Ganjin, în limba japoneză), venerat în Japonia pentru contribuţia sa la dezvoltarea artei sculpturale, la introducerea cunoştinţelor cu privire la folosirea plantelor medicinale chineze şi ca fondator al sectei ritsu, care propovăduia „vinaya", cartea disciplinei monahale. Statuia lui, făcută de discipoli cu puţin timp înaintea morţii sale, constituie unul dintre cele mai vechi şi impresionante portrete sculptate ale Japoniei, fiind păstrată ca una din piesele de mare valoare ale tezaurului cultural al ţării. ■

(Va urma)

[1] A domnit între anii 724-749.

15 DOMNITORI AI ŢĂRII ROMÂNEŞTI

A

					6							
		2	1	11	19	7	14	1	11	2		
			14	3	7	4	20	9	7			
	6	11	2	4	5	10	5	4	19	11	3	
			20	7	20	9	14	10	13			
		11	1	9	17	11	16	19	4	13		
	15	9	3	4	13	10	9	4	10	9	1	
15	9	3	4	13	10	9	1	3	11	16	11	4
4	11	19	13	10	9	1	18	4	13	6	5	14
16	9	11	8	5	9	20	11	14	11	4	11	20
6	7	21	11	7	4	11	10	5	2	7	3	11
			2	1	11	19	3	9	15	9	14	
		11	1	9	17	11	16	19	4	13	6	5	4	13	12	7	
		4	11	19	13	19	9	1	11	11	18	13	6	11	3	7	
14	9	4	20	11	16	10	11	16	3	11	10	13	12	7	16	5	

B

DE LA A LA B – A DOMNIT ÎNTRE ANII 1386-1408

Dumitru CIREAŞĂ

ASASINAREA LUI CONCINI – O CRIMĂ POLITICĂ

24 aprilie 1617. Concino Concini, marchiz de Ancre și mareșal al Franței, este asasinat într-una din curțile Luvrului cu un foc de archebuză de către un căpitan din gardă, un anume Vitry. Victima, italian de origine, era favoritul regentei Maria de Medici, cu frumoase perspective de avansare, ceea ce atrăsese ura regelui Ludovic XIII, în vârstă de 16 ani, cu complicitatea căruia a și avut loc crima.

Pe moment, încă de a doua zi, populația a aprobat cu sălbăticie omorul. Mulțimea s-a îndârjit să mutileze cadavrul, iar Puterea să explice atentatul printr-o avalanșă de reclamații și pamflete despre Concini. În sfârșit – s-a spus atunci – bunul rege a fost eliberat de o năpârcă ce-i stătea în preajmă.

Era numai efectul propagandei ostile. Imaginea pe care memoria colectivă a păstrat-o despre Concini, aceea despre unul dintre cele mai negre personaje din istoria Franței, are la bază exagerările ce au urmat imediat morții favoritului: un aventurier fără scrupule, dornic de îmbogățire, un incapabil, afectat și arogant, într-un cuvânt un pericol pentru Franța,

mai ales că și soția sa, Leonora Galigai, avea o influență nefastă asupra Mariei de Medici.

Dar vina principală a mortului pare a fi fost aceea de a-l fi eclipsat pe rege. Așa încât dispariția sa a funcționat ca o schimbare de destin: Franța greșise abandonându-se sinistrului cuplu de aventurieri italieni și așa înțelesese ea să își corecteze eroarea.

Acestea sunt motivațiile asasinării lui Concini și totodată legenda lui neagră, care au circulat secole de-a rândul. Primul istoric francez care a încercat să le corecteze a fost Fernand Hayem (Le Maréchal d'Ancre et Léonora Galigaï) **în 1910. Dar au trebuit să mai treacă multe decenii până ce specialiștii să-l ia în seamă pe Hayem. Abia anii 1990 au oferit o viziune mai senină asupra personajului. În recentul** Dictionnaire du Grand Siècle, **de Jean-Marie Constant, Concini apare nu numai în postura de om forte al regenței, ci și în aceea de constructor al monarhiei absolute. Iar în 1991, Hélène Duccini, în biografia** Concini. Grandeur et misère du favori de Marie de Médicis, **reușește o convingătoare reabilitare a lui, la aproape patru secole distanță. Și Jean-François Dubost încearcă o revizuire a lui Concino Concini, într-un număr recent al revistei** L'Histoire, **pe care am adaptat-o pentru** Magazin istoric.

Favoritul regal (sus) și Ludovic XIII, din ordinul căruia Concini a murit

Sub pielea lui Henric IV

Cum s-ar putea explica puternica ură pe care i-a trezit-o lui Ludovic XIII favoritul regentei? O ură care l-a făcut să se debaraseze de inamicul său prin violență. Cine era de fapt Concino Concini?

Aparținea unei familii de mici nobili din Toscana, era fiu și nepot de secretari de stat ai marelui duce al Toscanei. Ascensiunea familiei sale se datorase serviciilor aduse acelor prinți. Concini o urmase pe Maria de Medici în Franța, în 1600, și fusese acceptat cu mare greutate la curte din cauza proastei reputații lăsate de anturajele italienizate ale unor monarhi anteriori. Henric IV (1589-1610) nu vroia străini la curtea sa. Și totuși, Concini reușește să-i intre pe sub piele. Era începutul norocului său. În 1605, el devine prim-șef al personalului regelui, apoi, în 1608, prim scutier al reginei. Copiii soților Concini sunt botezați – în semn de recunoștință pentru binefăcătorii părinților – Henric și Marie, iar regele acceptă chiar să fie nașul fetiței, onoare ce greu ar putea fi explicată dacă Concini ar fi fost personajul depravat al pamfletelor.

În 1610, după asasinarea suveranului, Maria de Medici, ca regentă, se ocupă și ea cu multă dragoste de familia Concini, Concino devenind prim gentilom al camerei regelui (îl servea pe Ludovic XIII, când lua masa în cameră). În sfârșit, trei ani mai târziu, el este numit mareșal al Franței, adică mare ofițer al Coroanei. Această ascensiune oarecum rapidă dezlănțuie mânia opiniei publice, a cărei ostilitate este sistematic hrănită de numeroasele pamflete ce îl atacă pe Concini, mai ales după anul 1615. Proaspătul mareșal al Franței este învinuit că: ar fi prădat vistieria statului și ar fi expediat în străinătate sume considerabile; ar fi complotat cu dușmanii regatului; ar fi comis o crimă de lesmajestate.

Care anume fapte ale sale au servit drept pretext acestor acuze? Teza îmbogățirii scandaloase nu rezistă unei analize făcute cu bună credință. Sursele sunt puține pentru că, după ziua asasinatului, 24 aprilie 1617, puterea regală s-a grăbit să distrugă cea mai mare parte a actelor favoritului regentei, or istoricul ar avea mare nevoie astăzi tocmai de asemenea documente. Biblioteca Națională din Paris deține numai câteva scrisori neînsemnate ale lui Concini. Acte mai importante se află în arhiva lui Charles d'Albert de Luynes, favoritul de atunci al lui Ludovic XIII.

Într-adevăr, asasinatul s-a comis cu știința și la îndemnul acestuia din urmă. Adolescentul îi promisese din timp lui Luynes, pentru a-i reconfirma recunoștința, să-i cedeze

Leonora Galigai, cea acuzată de vrăjitorie

toate bunurile mareșalului defunct. Se poate bănui furia complicelui când, după asasinat, a constatat că toată averea din Franța a lui Concini se afla pe numele soției sale, Leonora Galigai. Dar Luynes nu s-a lăsat paralizat de furie. Așa încât s-a intentat în mare grabă un proces zgomotos Leonorei, un proces cu tentă politică, și ea a fost acuzată de vrăjitorie. Parlamentul Parisului – scrie celebrul memorialist Tallemant des Réaux – care nu credea o iotă despre vrăji, a condamnat-o pe soția mareșalului ca „vrăjitoare". Deci a fost un proces fals.

După condamnarea la moarte și execuția publică a Leonorei care, prin curajul și demnitatea ei a întors în favoarea ei mulțimea pariziană, Charles d'Albert de Luynes a putut, în sfârșit, deveni unicul stăpân al averii lui Concini: marchizatul de Ancre, din Picardia (căruia i-a schimbat numele în Albert), castelul Lésigny-en-Brie de lângă Fontainebleau, cu terenurile aferente, unde îi plăcea să primească, hotelul parisian din strada Tournon etc. Regele a luat și el o parte din pradă: un superb șirag de perle ce aparținuse Margaretei de Valois, prima soție a lui Henric IV, pe care Maria de Medici i-l dăruise Leonorei Galigai și pe care Ludovic XIII, noul proprietar, avea să îl ofere soției sale Ana de Austria.

Mai bogat decât ducele de Retz?

Care să fi fost valoarea globală a averii lui Concini? Propaganda monarhică a avansat o sumă colosală pentru începutul sec. XVII: 15 milioane livre. Dar Puterea avea interesul să umfle cifrele pentru a justifica *post-factum* atentatul. Estimarea este pură fantezie. Să o comparăm cu cele 2 milioane de livre (adunate în 12 ani) ale lui Sully, însărcinat cu finanțele sub domnia lui Henric IV, sau cu cele 5,3 milioane de livre (adunate în peste 40 de ani) ale ducelui de Retz, alt favorit italian. Greu de crezut deci că în numai șase ani Concini ar fi putut strânge atât de multă avere. Lista de „atenții", ce-i drept substanțiale, primite de Leonora pentru obținerea de funcții de la regină nu poate atârna atât de greu încât să explice cele 15 milioane. Apoi, spre furia neputincioasă a soției, aceste recompense erau înghițite hulpav de risipitorul ei soț. Modul lui fastuos de viață a rămas celebru: servitorii primeau salarii de 1 000 livre (în condițiile în care un gentilom al camerei regelui avea între 700 și 900 livre), așa încât Concini era veșnic datornic.

Bassompièrre, viitor mareșal al Franței și prieten cu favoritul regentei, este înclinat să avanseze suma de 6,4 milioane. Oricum suntem departe de cele 15 milioane ce i s-au imputat în 1617, dar și această ultimă cifră pare îngroșată. Pentru că uneori Concini pare a trece prin veritabile jene financiare. Face tentative de a cumpăra și alte domenii (în afara marchizatului de Ancre) ca cele din 1607 și 1616, și renunță pentru că n-are bani, deși

ultima achiziţie funciară i-ar fi adus recunoaşterea de către Parlament a rangului de duce, pe care îl dobândise chiar de la Ludovic XIII.

Să mai aducem în discuţie şi un alt aspect: în iulie 1617, când Luynes a intrat în posesia averii Concini, el nu şi-a putut ascunde decepţia, ceea ce reiese din corespondenţa sa diplomatică. Probabil că bunurile lui Concini nu au depăşit 2 milioane de livre, adică sub valoarea celor ale lui Sully.

De unde atunci atâta ostilitate faţă de favoritul regentei? Se pare că dintr-un motiv foarte simplu: Concini şi-a asumat responsabilitatea orientărilor politice ale guvernului Mariei de Medici, de fiecare dată când acestea au fost criticate. De pildă, politica sa catolică de alianţă şi înţelegere cu Spania, contrară celei duse de Henric IV şi Francisc I şi în prelungirea numai a celei a lui Henric II, care, în 1559, a semnat pacea de la Cateau-Cambresis. În 1612 Maria de Medici a anunţat public căsătoriile spaniole ale copiilor ei: Ludovic XIII cu infanta Ana de Austria, iar Elisabeta de Franţa cu prinţul Filip (viitorul Filip IV). Mulţi nobili francezi erau ostili acestei direcţii luate de politica externă a ţării, or o ţară slăbită de regenţă ca Franţa nu-şi putea permite să ignore o mare putere a vremii ca Spania. Între opozanţi se afla şi Condé, primul prinţ din casa regală.

Dar ce legături avea Concini cu monarhia spaniolă, dacă tot a fost să răspundă pentru influenţa pe care o exercitase asupra regentei? Aceste legături se rezumă numai la tratativele purtate cu partea spaniolă, în iarna anului 1616, pentru recrutarea unor trupe şi cumpărarea unor arme. Dar cum tot trebuiau găsiţi ţapi ispăşitori, pentru a nu fi atacată direct regenţa, vina a căzut pe consiliera ei ocultă, Leonora. Leonora şi soţul ei erau în serviciul Spaniei – s-a spus –, de aceea au trădat interesele Franţei. Şi de fapt, ar fi putut fi altfel nişte străini fără patrie?

Povestea capătă şi un alt ton, mult mai grav. Literatura franceză din anii 1615-1617 face responsabile pentru orientările politice ale Franţei elementele evreieşti. În câteva pamflete din 1617 se afirmă chiar originea semită a soţilor Concini. Toate nenorocirile regatului li se pun în cârcă celor doi. Un extremism demagogic, lansat cu concursul lui Ludovic XIII, deloc străin şi vremurilor noastre.

Richelieu revine în forţă

Concini a fost făcut răspunzător şi pentru politica financiară a Mariei de Medici. Ea optase pentru o pace civilă cu orice preţ, în ideea de a-i transmite fiului ei regatul în starea în care îl lăsase Henric IV. Şi cum în 1610 războaiele civile băteau la uşă, iar nemulţumirea nobilimii faţă de monarhie era în creştere, deşi în stare latentă, Maria de Medici a optat pentru soluţia de a îneca în aur ostilitatea prinţilor. Ceea ce a costat monarhia peste 20 milioane de livre, adică practic mai mult decât un întreg an bugetar. Ce primise Concini de la regentă este o picătură faţă de cât au extorcat statul „fermii“ lui susţinători: nobilii. De unde şi ostilitatea opiniei publice. La Stările generale, din 1614, principala revendicare a Stării a treia este diminuarea pensiilor nobilimii. Abili, marii aristocraţi întorc toată această indignare populară împotriva cuplului de favoriţi italieni. Majoritatea pamfletelor care îl ostracizau pe Concini apare exact în anii 1616-1617 şi chiar după asasinat, pentru că, până în 1615, favoritul a fost ţinut departe de deciziile politice. Guvernul regenţei era format din foştii miniştri ai lui Henric IV, pe care publicul îi denumea batjocoritor „moşii“, între care, cei mai importanţi, erau cancelarul Bruslart de Sillery şi secretarul de stat Villeroy, cel mai ascultat de Maria de Medici.

În plus, Concini parcă pune gaz peste foc: este favorabil căsătoriilor spaniole, ceea ce îl face să piardă o

→

LA 29 ANI: CONCURSUL LUNII MAI

După cum am anunţat în numărul trecut, în acest an, când revista a împlinit 29 ani de existenţă, oferim cititorilor noştri un nou *Concurs Magazin istoric* – concursul lunii.

Deci, acum, *Concursul lunii mai.*

Întrebările concursului, trei la număr, sunt formulate astfel:

- O întrebare din colecţia *Magazin istoric ianuarie 1995-martie 1996;*
- O întrebare din numărul de revistă în care este organizat concursul, respectiv, acum, *mai 1996;*
- O întrebare din numărul *imediat următor* al revistei, respectiv *iunie 1996.*

Pentru a putea participa la *Concursul lunii* trebuie, deci, să vă asiguraţi din timp procurarea numărului viitor al *Magazinului istoric.*

CONCURSUL ESTE PREVĂZUT CU UN SINGUR MARE PREMIU ÎN VALOARE DE 200 000 LEI, NEIMPOZABIL, OFERIT DE S.C. ALGERNON S.R.L., director domnul DAN-SOCRATE CALOIAN.

Se acordă, de asemenea, 5 MENŢIUNI, constând în 5 ABONAMENTE PE UN AN DE ZILE LA *Magazin istoric,* începând cu luna ianuarie 1997.

Câteva precizări metodologice:

- Răspunsurile la întrebări vor fi scrise pe o singură coală de hârtie; vor fi menţionate, de asemenea, datele personale ale concurentului: nume, prenume, adresă completă, profesiune.
- Răspunsurilor li se vor ataşa şi talonul de concurs. Nu se iau în considerare scrisorile de participare neînsoţite de taloane.
- Răspunsurile vor fi expediate pe adresa: Redacţia *Magazin istoric,*

LA 29 ANI: CONCURSUL LUNII MAI

dată mai mult bruma de simpatie a prinţilor din casa regală. În 1616, el îi recomandă Mariei de Medici o mai mare severitate faţă de marii prinţi, iar aceasta, lăsându-se influenţată, îşi schimbă radical politica. Această politică de fermitate, ce va fi ulterior aplicată de Richelieu, promovat pentru această calitate în rândul întâi al personalităţilor naţionale, este scandaloasă pentru prinţi. Cu atât mai mult cu cât Concini are la un moment dat şi o triadă pe care se sprijină, aşa-numitul „minister Concini" (noiembrie 1616 - aprilie 1617): Barbin, bancher originar din Poitou, om de mare probitate profesională, Mangot, magistrat la fel de integru, Richelieu. Istoricii recunosc în unanimitate că este vorba despre o echipă excepţională, una dintre cele mai bune din slujba monarhiei. Oameni noi total opuşi „moşilor".

Care a fost în continuare destinul celor trei? Numai cariera lui Richelieu nu a fost zdrobită de căderea lui Concini. Şi asta pentru că abilul prelat ştiuse să se îndepărteze la timp de favorit. La începutul lunii aprilie 1617, a anunţat că se desolidarizează de favoritul italian şi îşi oferă serviciile lui Ludovic XIII.

Barbin, un onest ca structură interioară, întemniţat la Bastilia, în ciuda eforturilor Mariei de Medici de a-l salva, suportă un proces nedrept. Judecătorii nu cedează totuşi presiunilor monarhului, care ţine morţiş ca Barbin să fie omorât. Ei optează pentru exil. Dar Ludovic XIII îşi foloseşte drepturile speciale şi îi comută nefericitului pedeapsa în închisoare pe viaţă. În ce îl priveşte pe Claude Mangot, el va avea cariera unui magistrat fără strălucire.

„Ministerul de luptă" al lui Concini nu dispune de timpul necesar pentru a-şi demonstra capacitatea, dar curajul lui trebuie apreciat. Richelieu, venit la putere în 1624, nu va proceda nici el altfel decât „echipa" lui Concini. Dar înaintea lui Franţa şi clasele ei conducătoare nu erau pregătite să suporte din partea unui favorit italian – cu reputaţia de a fi şi de origine inferioară – politica de fermitate pe care n-au acceptat-o decât cu mare greutate mai târziu, în timpul lui Richelieu.

Şi totuşi cum a putut Ludovic XIII să dea ordinul de ucidere a favoritului mamei sale? Între cei doi relaţiile erau cu adevărat proaste, inabil, Concini tratându-l invariabil pe Ludovic XIII ca pe un minor incapabil. De aici şi acuzaţia ce i s-a adus mai târziu că ar fi năzuit la tron. Această antipatie nu este însă suficientă pentru a explica asasinatul din 24 aprilie 1617. De fapt, în ultimul moment, Ludovic XIII capitulează în faţa grupurilor conducătoare tradiţionale, lezate de politica lui Concini. Asasinarea acestuia din urmă înseamnă redarea către aristocraţie a puterii ei de control dintotdeauna. De fapt, este o greşeală perpetuă a monarhiei, în care Ludovic XIII nu face decât să recidiveze. Evident că după atentatul asupra lui Concini urmează un concert de laude pentru suveran din partea vechii nobilimi de la curte. Se cântă uniunea regăsită între suveran, prinţii din casa regală şi mai marii regatului, uniune care, potrivit vechiului ideal feudal de guvernare, fereşte de orice derivă spre tiranie. Moartea ţapului ispăşitor italian face să se uite faptul că, timp de cinci luni, Ludovic XIII a îmbrăţişat politica fermă preconizată de italian.

Nici zece ani mai târziu, în 1624, Ludovic XIII revine la această politică aducându-l pe Richelieu la putere. Marii prinţi, în frunte cu Condé, opozantul şi rebelul anilor 1614, 1615, 1616, trec în tabăra cardinalului ministru şi îl asigură pe rege de colaborarea şi fidelitatea lor.

Ţapul ispăşitor şi-a avut rolul său bine precizat în jocul politic de la curte. ■

Adaptare de
Victor ANGHELESCU

---

str. Ministerului, nr. 2, parter, C.P. 1-702, Bucureşti, până la data de 30 iunie a.c. (data ştampilei poştale).

● Desemnarea câştigătorilor se va face, ca şi până acum, prin tragere la sorţi.

● Concurenţii care ataşează mai multe taloane participă cu tot atâtea „intrări" la tragerea la sorţi pentru desemnarea câştigătorilor.

● Nu se iau în consideraţie modificările ulterioare ale răspunsurilor sau acele scrisori care nu conţin toate cele trei răspunsuri ori nu au ataşat talonul de participare.

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

Iată, acum, întrebările *Concursului lunii mai:*

1. La 19 octombrie 1938, cu opt zile înainte de inaugurarea oficială a ansamblului monumental de la Târgu-Jiu, pe care Constantin Brâncuşi l-a conceput pentru comemorarea eroilor din primul război mondial căzuţi în luptele de la Jiu, un ziar bucureştean prezentând opera artistului român scria că: „Brâncuşi reprezintă de paisprezece ani tot ce a dat mai bun şi mai măreţ arta sculpturii în lume".

Indicaţi numele ziarului:
a) Universul
b) Timpul
c) Seara

2. În 1954, Simion Mehedinţi preconiza alcătuirea unei lucrări enciclopedice în care să fie prezentate marile personalităţi ale istoriei româneşti din Secolul Renaşterii Naţionale (1821-1921).

Cum ar fi trebuit să se numească?

3. Cel de-al treilea Simpozion ştiinţific organizat de Banca Naţională a României, Asociaţia Română a Băncilor şi Fundaţia Culturală Magazin Istoric, având ca temă *Omul de bancă în societatea contemporană românească,* s-a desfăşurat la Bucureşti în zilele de ...

Precizaţi când:
a) 26, 27, 28 octombrie 1995
b) 7, 8, 9 noiembrie 1995
c) 13, 14, 15 decembrie 1995

GAROAFELE ROȘII:

19 LUNI ÎN REVOLUȚIE

Lisabona, 25 aprilie 1974, ora 0.30 Postul de Radio Renasença transmite primele două strofe ale cântecului „Grândola Vila Morena". Este semnalul. Începând din acel moment, mașinăria destinată a da lovitura de stat se pune în mișcare. Radioul și televiziunea cad în mâinile rebelilor, fără rezistență. Spre ora 3 dimineață este ocupat aeroportul Lisabonei, traficul aerian fiind închis. La 4.20, Radio Club Portughez își întrerupe emisiunea și transmite primul mesaj al Mișcării Forțelor Armate, sfătuind populația să rămână în case, iar unitățile neangajate să nu intervină. Un nou comunicat, la 7.30, dă explicații: scopul Mișcării Forțelor Armate este eliberarea țării de regimul care o domină de mai bine de 40 de ani: regimul Antonio de Oliveira Salazar, cel care în 1933 a impus o constituție de tip fascist-corporatist. Insurecția militară cunoscută ulterior sub numele de „revoluția garoafelor", își propunea să-i înlăture pe succesorii lui Salazar, președintele (din 1958) Américo Thomáz și pe primul ministru (din 1968) Marcelo Caetano, deci să aboleasca un regim fascist și să deschidă calea reinstaurării democrației.

Spre orele 10 dimineața, fără a se supune consemnului, străzile se umplu spontan cu mii de persoane. Nu se știe ce se poate întâmpla, nu se știe cum vor reacționa rebelii la nerespectarea de către populație a recomandării făcute la radio. Ea trebuia să rămână în case, dar nu poate sta ca un spectator pasiv. Vrea să fie un agent activ al evenimentelor. Oamenii înconjură camioane, tunuri și care de luptă și fraternizează cu militarii. Scene similare au loc la Oporto, Coimbra, Figueira de Foz şi în alte localități.

Conducerea operativă este formată din Otelo Saravia de Carvalho, pentru probleme militare, și Melo Antunes, pentru cele politice. Ca prin minune, în gurile puștilor încep să apară garoafe roșii. Totuși, se trag focuri de armă. Patru civili sunt uciși pe loc, al cincilea moare la spital, câteva ore mai târziu. Se înregistrează zeci de răniți. Direcția Siguranței Generale (PIDE) este încercuită de mulțime. Spre seară, un membru PIDE încearcă să fugă, dar este atins de un glonț în plină stradă. PIDE rămâne înconjurată până a doua zi, 26 aprilie.

Vreme de două ore, generalul Antonio Spínola, comandantul suprem al rebeliunii, are convorbiri cu primul ministru Marcelo Caetano, până când acesta cedează. El transferă puterea generalului Spínola, care ia conducerea Juntei de Salvare Națională. Primul ministru Caetano și președintele țării, Américo Thomáz, vor pleca la Madeira şi ulterior se vor exila în Brazilia.

13 ani – subiect clandestin

Această hotărâre a Juntei provoacă o oarecare nemulțumire în rândurile populației, care speră să-i vadă pe cei doi în fața tribunalului. Poporul vrea să meargă mai departe, cere reforme profunde, în primul rând vrea să se încheie războiul colonial, care de 13 ani sfâșia Portugalia într-o luptă sterilă și absurdă, ce părea fără sfârșit. Un tânăr chemat la încorporare rămânea în medie 4 ani şi jumătate în armată, din care cel puțin jumătate era trimis în colonii. Războiul de peste mări a început

Întoarcerea în Portugalia a liderului socialist Mario Soares, după patru ani de exil la Paris

în 1961, an când teritoriul portughez Goa a fost anexat de India. În acelaşi an s-a răsculat împotriva metropolei prima colonie, Angola, urmată mai târziu de Guineea-Bissau şi Mozambic.

Dar la Lisabona ajungeau puţine ştiri despre ce se întâmpla în teritoriile de peste mări. Numai atunci când din porturi plecau vapoare încărcate cu soldaţi cu destinaţia Africa, portughezii îşi aminteau de războiul ce se ducea în colonii, război ţinut de autorităţi într-un soi de clandestinitate vreme de 13 ani. Cel puţin în public, războiul nu era un subiect de conversaţie. Familiile primeau comunicate laconice despre fiii morţi, tinerii se întorceau răniţi sau mutilaţi, după ani de absenţă de la casele lor, deci oamenii ştiau că pe Continentul Negru avea loc o înfruntare surdă şi crâncenă, nepopulară, prost văzută nu numai de ţările africane, ci şi de comunitatea internaţională care, prin intermediul ONU, a condamnat Portugalia şi a recunoscut „de facto" independenţa coloniilor portugheze.

Un „pumn de bandiţi"?

De fapt, în Africa, Portugalia rămăsese singură. Nimeni nu o ajuta. Rareori, presa spaniolă, făcându-se ecoul vreunui zvon guvernamental, insinua posibilitatea de „a da o mână de ajutor fratelui iberic". Când forţele portugheze obţineau vreo victorie, guvernul franchist al Spaniei îi numea pe angolezi, mozambicani sau guinezi „bande de răufăcători" sau „de terorişti", ceea ce nu era deosebit de onorant pentru o armată regulată, care nu mai reuşea să vină odată de hac acestui „pumn de bandiţi".

În 1973, războiul de peste mări absorbea 45 la sută din bugetul Portugaliei. Tot ce obţinea din colonii ca resurse, mai ales din Angola, Lisabona consuma în finanţarea unui război care devenea din ce în ce mai scump. În Guineea-Bissau, de pildă, luptătorii locali aveau deja rachete sol-aer în dotare. Niciodată prea înfloritoare, economia Portugaliei intrase într-un veritabil regres, în urma îndelungilor solicitări ale războiului.

În septembrie 1973, la Lisabona se creează „Mişcarea căpitanilor" care, în principiu, îşi propunea dezbaterea problemelor interne ale armatei, de pildă, faptul că scăzuse îngrijorător numărul ofiţerilor aparţinând aristocraţiei. O parte căzuseră în Africa, alta prefera să se dedice altor profesii, de pildă să intre în Consiliile de Administraţie ale unor mari întreprinderi. Persoane tot mai numeroase provenind din straturile medii şi de jos ale societăţii portugheze, odată intrate în efectivele armatei, înţelegeau tot mai limpede că războiul cu Africa nu avea soluţie militară. El trebuia rezolvat pe cale politică.

Generalul scriitor

Cu o lună înaintea „revoluţiei garoafelor roşii", la Lisabona a apărut o carte intitulată *Portugalia şi viitorul,* care a produs mare vâlvă în societatea portugheză. Autorul ei, generalul Antonio Spínola, care reuşise să o treacă de cenzură, propunea în paginile ei un aranjament politic pentru rezolvarea problemelor de peste mări. Victoria militară nu era viabilă, susţinea Spínola.

Forţele armate, în totalitatea lor, şi-au însuşit repede ideile generalului, cu atât mai mult cu cât el nu vorbea nimic despre independenţa coloniilor. Totuşi, cartea a fost socotită „revoluţionară" de către conservatori, în vreme ce spiritele progresiste au catalogat-o drept o încercare mult prea timidă de reformare a societăţii portugheze. Spínola propunea crearea unei Confederaţii lusitano-africane între metropolă şi colonii şi insista pe ideea că, dacă s-ar fi procedat astfel cu Goa, la timp, ţinutul n-ar mai fi fost invadat de India, în 1961 *(Magazin istoric,* nr. 1/1996).

Se ştie însă că mişcările de eliberare din ţările africane acceptau o singură variantă: independenţa totală faţă de metropolă. În opinia africanilor numai formula prin care s-ar fi realizat decolonizarea putea fi negociată. Ei ştiau că timpul lucra în favoarea lor. Cu atât mai mult cu cât ofiţerii comandanţi portughezi respingeau calea militară în rezolvarea conflictului.

Spínola era un militar conservator de tip prusac. Participase la al doilea război mondial, ca observator, în bătălia de la Stalingrad, alături de germani, iar din 1968 până în mai 1973 comandase trupele portugheze din Guineea-Bissau. Nu se putea spune deci despre el că nu cunoştea ce vânt bătea prin colonii.

Din martie 1974, „Mişcarea căpitanilor" s-a transformat în MFA (Mişcarea Forţelor Armate). În aceeaşi lună, pe 14, primul ministru Caetane, iritat de succesul cărţii generalului, l-a destituit pe acesta din funcţii. Două zile mai târziu, pe 16 martie, o companie a Regimentului 5 infanterie, cu sediul la 80 km nord de Lisabona, s-a răsculat, a pornit spre Capitală, dar a fost interceptată la 20 km înainte de a pătrunde în oraş, de către forţele GNR (Garda Naţională Republicană). Încercarea reuşită din 16 martie a constituit un fel de repetiţie generală pentru lovitura definitivă de peste 40 de zile.

Generozitatea democraţiilor occidentale

De fapt, încă de la începutul său, în urmă cu 48 de ani, în august 1926, când a avut loc o lovitură de stat militară, iniţiată de generalul Carmona, deschizând calea dictaturii lui Salazar, regimul a avut opoziţii. Au existat numeroase încercări de răsturnare a fascismului portughez, atât de numeroase încât – scrie José Luis Calzada, în revista *Historia y vida,* într-un articol după care am adaptat acest text pentru *Magazin istoric* – ele ar fi imposibil de enumerat, pentru că tot ar mai rămâne ceva omis. Câteva momente: 1931, revolta din Madeira; septembrie 1936, încercarea unor nave de război lusitane de a se uni cu forţele republicane spaniole; ianuarie 1961, sechestrarea cargoului „Santa Maria" de către căpitanul Enrique Galvao; decembrie 1961, capturarea unui avion al TAP (Transporturile Aeriene Portugheze) pe ruta Casablanca - Lisabona, grupul lansând din el puzderie de pamflete la adresa guvernanţilor deasupra Capitalei şi a altor oraşe portugheze etc.

Să mai adăugăm acestor tentative faptul că, odată cu înfrângerea Axei în cel de-al doilea război mondial, adversarii regimului au

crezut că într-un prim timp va dispărea și franchismul, din cauza marii lui afinități cu puterile învinse, după care va veni rândul omonimului lui portughez. Dar n-a fost să fie așa. Țara lusitană, considerată un bastion anticomunist, a intrat în NATO chiar de la început, fără a suferi nici un fel de traumă din partea democrațiilor occidentale. Deși Portugalia era un stat cu trăsături asemănătoare țărilor ce le fuseseră până nu demult dușmane acestora.

Salazar și-a putut socoti în continuare statul drept un fel de domeniu particular, stăpânit de câteva familii de moșieri, un domeniu capitalist cu structuri feudale și o industrie depășită, în care oamenii aveau salarii la nivel de subzistență și în care inflația, în 1973 – la cinci ani după retragerea lui Salazar din viața politică a țării, din cauza unei boli grave –, ajunsese 23 la sută (cea mai mare din Europa).

Începe „vânătoarea de vrăjitoare“

Să revenim la 25 aprilie 1974, când participanții la revoluția garoafelor roșii afluesc pe străzile Lisabonei. Deținuții politici sunt eliberați din închisoarea Caixas și locul lor este ocupat de membrii PIDE. În unele cazuri, poliția politică trebuie protejată de armată, pentru a nu fi linșată de mulțime. PIDE este dizolvată și începe vânarea membrilor ei.

În sediile sinistrei instituții sunt găsite multe arme, muniții, aparate de tortură. Câțiva membri ai PIDE se refugiază în Spania, iar când vreunul dintre ei este reperat, chiar dacă deghizat, imediat intervin soldații care îl arestează în așteptarea judecății. Se declanșează o adevărată „vânătoare de vrăjitoare“, multe persoane fiind nevoite să dea anunțuri în presă prin care să dezmintă că ar avea vreo

Oliveira Salazar (în stânga), primul ministru care a condus dictatorial Portugalia patru decenii

Otelo Saraiva de Carvalho (în mijloc), din conducerea operativă a revoluției

Colaborator al poliției politice salazariste (PIDE), denunțat și capturat de soldați

legătură cu poliţistul căutat. De vină sunt coincidenţele de nume şi asemănările fizice total fortuite.

Este dizolvată Legiunea Portugheză, organizaţie paramilitară de extremă dreapta, colaboratoare a Poliţiei politice. „Legionarii", împreună cu unii membri PIDE, se baricadează în castelul San Jorge, care domină Lisabona, dar sunt repede învinşi.

La fel de repede sunt stinse şi alte focare de rezistenţă din ţară. Mocidades, uniune de tineret de tip fascist, este declarată în afara legii, sediile ei sunt ocupate pretutindeni, fiind acordate ulterior unor partide politice sau sindicatelor muncitoreşti. Unele ziare care se evidenţiaseră în servilismul lor faţă de regim sunt ocupate, iar sediile le sunt închise. „Poporul unit nu va fi învins niciodată", este lozinca ce străbate ţara de la un capăt la altul.

Dar, aşa cum se întâmplă de obicei în asemenea cazuri, unitatea de la început, între forţele care au acţionat pentru răsturnarea dictaturii, se sparge, pentru că fiecare grup îşi are propriul său program. Unii, între care şi generalul Spínola, doresc numai rezolvarea chestiunii coloniale şi reprezintă interesele companiilor străine şi marile capitaluri. Alţii doresc să impulsioneze revoluţia şi să o ducă până la ultimele ei rezultate. Între aceştia cel mai reprezentativ este Saravia de Carvalho.

Pe 28 aprilie 1974, apare socialistul Mario Soares. Două zile mai târziu, pe aeroportul din Lisabona este primit Alvaro Cunhal, secretar al Partidului Comunist Portughez. Fusese arestat în 1949 şi încarcerat la Peniche, dar evadase spectaculos din 1960 şi locuise la Praga. Cunhal ţine imediat o conferinţă de presă. Pe 1 mai întreaga Portugalie este în sărbătoare. Pentru prima oară au loc manifestaţii în această zi. Tot pe 1 mai în Mozambic sunt eliberaţi deţinuţii politici. Puţin mai târziu, ei vor avea aceeaşi soartă în Angola şi Guineea-Bissau.

Pe 7 mai, mulţimea împiedică decolarea unui avion cu trupe spre Angola. Banca şi asigurările sunt naţionalizate, se creează întreprinderi cu autoconducere, sunt ocupate moşiile, dar nici aşa economia nu reuşeşte să se salveze. Pe 27 iulie este recunoscut dreptul la independenţă al coloniilor, ceea ce provoacă alarmă în cercurile de dreapta. Pe 10 septembrie Portugalia acordă independenţă Guineei-Bissau.

Trei săptămâni mai târziu are loc o încercare de lovitură de stat, anihilată de reacţia promptă a aripei de extremă stânga a Mişcării Forţelor Armate, ca şi de rapida coordonare a militanţilor comunişti. Peste câteva zile, generalul Spínola îşi prezintă demisia în faţa Juntei de Salvare Naţională. Îi succede în funcţie Francisco Costa Gomes.

La 11 martie anul următor are loc o altă încercare de a înlătura puterea. De data asta în spatele ei se află Spínola şi, în urma eşuării acţiunii, generalul este nevoit să ia calea exilului.

Contaminare cu „portugalită"

După 11 martie 1975 se creează Consiliul Revoluţiei şi reformele începute la 25 aprilie 1974 intră într-un ritm lent. Alegerile din ziua în care se sărbătorea un an de la revoluţia garoafelor roşii sunt câştigate de Partidul Socialist al lui Soares, ceea ce lasă multora impresia că evenimentele vor căpăta un ritm mai alert. La 25 iunie devine independent Mozambicul. Relaţiile dintre Partidul Socialist şi Mişcarea Forţelor Armate se deteriorează progresiv. Se oscilează între o revoluţie model Castro şi o experienţă de tip latino-american.

La 11 noiembrie 1975 se decolonizează şi Angola. Cinci secole de prezenţă portugheză în Africa intră deja în istorie. După lichidarea imperiilor coloniale belgian, britanic şi francez, este rândul celui portughez. În aceeaşi lună are loc o nouă rebeliune ultrastângistă, înfăptuită de un regiment de paraşutişti, secondaţi de câteva unităţi ale Poliţiei militare. Fără aderenţă însă la populaţie. Partidele tradiţionale de stânga nu vor – sau nu pot – să meargă mai departe. Acţiunea, dezordonată şi fără planuri concrete, eşuează. Cu acest „puci" nereuşit al extremei stângi, procesul revoluţionar început în 25 aprilie 1974, poate fi considerat încheiat.

Nouăsprezece luni tema portugheză a umplut coloanele ziarelor. După 25 noiembrie 1975, Portugalia intră în „normalitatea democratică" a statelor occidentale. Situaţia ei nu mai oferă subiect de prima pagină. În acel fierbinte an şi jumătate, flota Alianţei Nord-Atlantice a rămas în faţa Lisabonei. Nu se ştia calea politică pe care se putea îndrepta ţara, membră a NATO. Dacă era necesar, trebuia să se intervină. NATO s-a liniştit când s-a dovedit că ţara „se pusese pe roate" definitiv, de acord cu partenerii occidentali.

Realitatea este că revoluţia portugheză a oscilat tot timpul: când părea a înclina spre blocul socialist, când dădea impresia unei aplecări spre dreapta, când se spunea că alunecă spre „tunelul comunist", când că adoptă o atitudine de nealiniere. Au fost chiar momente când Portugaliei i s-a spus „Cuba europeană". Trebuie să fi fost covârşitoare presiunile externe – oficiale şi neoficiale – pentru a se reuşi ca Portugalia să iasă din orbita occidentală.

Cert este că nu va exista întoarcere la situaţia de până în 25 aprilie 1974. Legislativele din 1976 au şters de pe eşichierul politic partidele şi formaţiunile de la stânga Partidului Comunist Portughez. În săptămânile ce au urmat „revoluţiei garoafelor", în Spania a existat o contaminare de „portugalită". Ca prin minune, a fost scos de la naftalină cântecul „Estudiantina portuguesa", refrenul a fost modificat, aşa încât în minţile oamenilor a jucat o vreme fraza: „Când îţi vezi vecinul înfuriat, adu-ţi aminte de tinereţe". Circulă şi un banc: un general spaniol din Marele Stat Major, cunoscut pentru structura lui liberală, a primit la birou un plic conţinând un monoclu. Aluzie clară la nelipsitul monoclu al generalului Spínola şi la drumul pe care trebuia să meargă Spania pentru a-l înlătura pe Franco. Dar condiţiile din Spania erau diferite. Şi, mai ales, serviciile secrete ale regimului franchist tăiaseră din rădăcini orice posibilă încercare a militarilor spanioli de a-şi imita camarazii de dincolo de frontieră. ■

Adaptare de
Ana VĂDEANU

Arhiereul Teodor Scorobeț – un vrednic păstor de suflete

În nr. 5/1994, revista noastră a scris despre primul Congres Bisericesc al Episcopiei Române din S.U.A., care a avut loc la Detroit (Michigan) în aprilie 1929. Preşedintele acestui Congres a fost preotul Trandafir Scorobeț consilier al Mitropoliei din Sibiu.

Iată acum câteva date biografice ale acestui străduitor întru organizarea bisericească a românilor stabiliți peste Ocean.

S-a născut la 14 ianuarie 1883 în satul Streza-Cârțișoara, din jud. Sibiu. După ce-a urmat cursurile Liceului „Andrei Șaguna" din Braşov şi ale liceului de stat din Sibiu, s-a înscris la Institutul teologic din Sibiu, pe care l-a absolvit în 1905. Un an a fost învățător în Răşinari.

În anul următor, 1906, a fost hirotonisit diacon şi apoi preot, iar la cererea sa a fost trimis în S.U.A., ca preot misionar. Aici a stat până în 1909, păstorind în parohiile româneşti din Youngstown (Ohio) şi South Sharon (Pennsylvania). La Youngstown a întemeiat bilunarul *Apostolul,* „foaie pentru înălțarea inimii şi luminarea minții". A mai fost, de asemenea, alături de alții, proprietar al săptămânalului *America*, „organ al românilor din Statele Unite şi în special al bisericilor greco-ortodoxe", a cărui deviză era: „Apare când am voie, bani şi timp".

În martie 1909 a revenit în țară, fiind numit preot la Roşia, jud. Sibiu. În 1912, a devenit membru al Uniunii Bisericilor Anglicane şi Ortodoxe, fiind primul român membru al acestei asociații ecumenice, fondată în 1906, care activa pentru apropierea dintre ortodocşi şi anglicani.

Pentru acțiunile sale în slujba unirii românilor, a fost închis de autoritățile austro-ungare la Cluj şi Oradea, în 1916-1917 şi la Zombor, în Ungaria, în 1917-1918.

După înfăptuirea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, preotul Trandafir Scorobeț a fost profesor de română şi engleză la Liceul „Gheorghe Lazăr" din Sibiu, în 1920-1922, fiind numit apoi asesor consistorial la Centrul mitropolitan din acest oraş. A făcut parte din delegații ale Bisericii Ortodoxe Române la congresele ecumenice de la Stockholm (1925) şi Lausanne (1928).

În 1929, după cum am văzut, s-a aflat în S.U.A., unde a organizat Congresul Bisericesc de la Detroit, care a pus bazele Episcopiei Misionare Ortodoxe Române din America. Tot în cursul acelei călătorii a avut întâlniri cu înalți prelați ai Bisericii Episcopaliene (Anglicane), a vizitat Facultatea de teologie anglicană de la New York, s-a întâlnit cu secretarul general al Comitetului Federal al Bisericilor din S.U.A.

După revenirea în țară, a activat în continuare la Centrul mitropolitan din Sibiu, desfăşurând şi o susținută publicistică în coloanele *Telegrafului român* şi *Revistei teologice.*

La 25 martie 1940, a fost tuns în monahism, la mănăstirea Căldărușani, luând numele de Teodor. În acelaşi an a fost ridicat la rangul de arhimandrit, iar la 22 august 1941 a fost numit vicar al arhiepiscopiei Sibiului.

În 1945, la recomandarea mitropolitului Nicolae Bălan, arhimandritul Teodor Scorobeț a fost ales arhiereu al mitropoliei Ardealului. A trecut la cele veşnice la 25 martie 1967, în ziua Bunei Vestiri, „aceasta – scria lectorul dr. A. Jivi, într-o evocare publicată în *Telegraful român* din 1983 – vrând parcă să întărească faptul că întreaga sa viață a fost o bună vestire a Evangheliei Mântuitorului prin lucrarea sa de vrednic păstor de suflete şi apoi de arhiereu, de misionar destoinic, ecumenist, entuziast, mânuitor talentat al condeiului, dascăl priceput şi patriot luminat". ■

Arhiereul Teodor Scorobeț (în centrul imaginii), Catedrala ortodoxă din Sibiu, în 1945

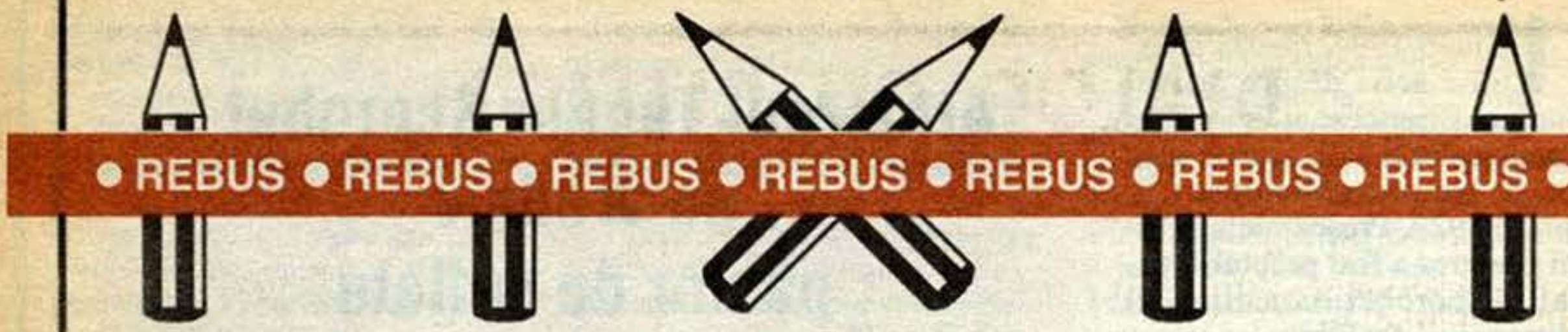

SUPLICIUL LUI BABA NOVAC

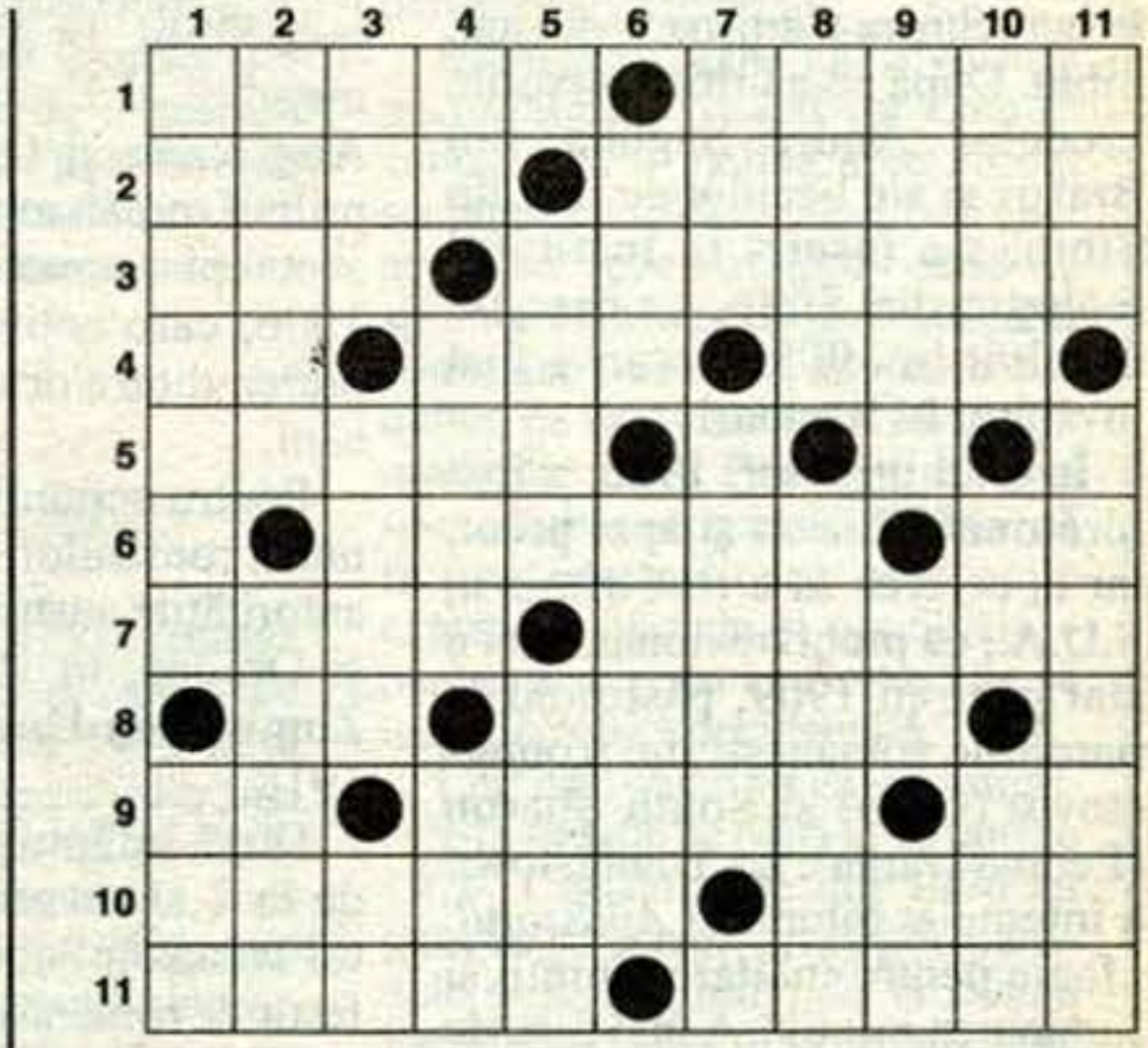

ORIZONTAL: 1) Baba Novac, eroul legendar, a fost condamnat şi executat prin tragerea în ţeapă, la 5 februarie 1601 din porunca nobilului Ştefan... – Asasinul lui Mihai Bravu, generalul George... 2) Pe tot timpul detenţiei şi al supliciului, Baba Novac a fost legat în... (sg.) – Torturarea şi tragerea în ţeapă au avut loc în faţa Baştiei croitorilor, lângă drumul ce vine dinspre... 3) Culă fără acoperiş! – Întinşi pe grinzi, cu faţa în jos, bătrânul căpitan şi duhovnicul său au fost apoi ţinuţi deasupra... (nom.; pl.). 4) Jar nesfârşit! – Pentru a le prelungi tortura, călăii au turnat... peste trupurile osândiţilor – Aritmie incipientă! 5) Om însărcinat cu paza femeilor într-un harem. 6) Baba Novac luptase şi el sub steagul lui Mihai Viteazul, pentru... Ţărilor Române – Olt. 7) După lupta de la Hotin şi alungarea din Moldova a lui Ieremia Movilă şi a polonilor, Baba Novac a trecut prin acest mare oraş moldovean – Doamna..., soţia lui Mihai Viteazul. 8) Umplutură de cartuş! – Mare istoric, om politic şi scriitor român. 9) Unitate de măsură (ab.) – ... Buzeşti, prieteni şi camarazi de arme ai lui Baba Novac (sg.) – La ieşirea din Giurgiu. 10) Împăratul... al II-lea al Austriei, contemporan cu Mihai Viteazul – În timpul luptelor împotriva otomanilor şi a tătarilor, la care au participat vitejeşte Baba Novac şi haiducii săi, au fost eliberaţi 7 000... 11) În vremea iernii 1595-1596, Baba Novac, împreună cu corpul său de haiduci, a trecut Dunărea şi a atacat convoaiele armatei otomane aflate în drum spre cetatea...– Baba Novac a participat, sub steagul lui Mihai Viteazul, la luptele desfăşurate pe... Dunării împotriva Imperiului otoman.

VERTICAL: 1) Locuitori ai oraşului în care a avut loc supliciul lui Baba Novac – Generalul George Basta a nutrit faţă de Mihai Viteazul şi Baba Novac o aprigă... 2) Venind de la Viena şi Praga (1601), în drumul său spre Cluj şi Gorăslău, Mihai a trecut prin acest oraş din N-V Transilvaniei – Un amurg tare neguros! 3) Fată din Logoj – Blană preţioasă de... (jder) din care se făceau căciulile şi gulerele pentru căpitanii lui Mihai Vodă – Deli Radu. 4) Kirali Titus – Îşi propusese Mihai Viteazul în privinţa celor trei Ţări Române (vb.; inf.; 2 cuv.) – Frunzei. 5) Formaţie de pază contra incendiilor – O liră dezacordată! 6) Vârful flăcărilor! – Aici Frosa s-a derutat! 7) A sorbi cupa amară a înfrângerii până la fund – Cuvântul terţa s-a încurcat! 8) Verigă, scoabă – Baba Novac... haiducii săi prin nenumărate lupte şi confruntări cu duşmanul în primul rând prin exemplu personal (vb.; inf.; 2 cuv.). 9) Schingiuirea celor doi condamnaţi a durat până către... – Nicoleta Ana – În zonă! 10) În Evul Mediu, românii – asemenea italienilor sau germanilor, au trăit în mai multe... – În foc! – Scoase din Sibiu! 11) Aici – Pe locul unde a stat ţeapa ucigaşă Mihai, în trecere prin Cluj, a înfipt un steag, iar mai recent a fost înălţată o... de bronz a marelui şi viteazului Baba Novac.

Dicţionar: AGRIA, ARMUG, NUST, IRLA, RSOAF, AETRT

Virgil BÂRSĂNESCU

Soluţia integramei **Familia Ghica:** B – M – D – A – FANARIOTI – TOTEM – OS – ARIE – ION – A – ISTI – G – ENE – ARTAR – ULI – IEZI – BLENDE – IG – E – NOR – OMO – ACAR – TAUR – O – ORI – TA – GRIGORE – S – AT – MANUC – ALEXANDRU

Soluţia jocurilor din nr. 4/1996:
– p. 56 – BIRUINŢA
– p. 90 – CASTELAN (CA-S-T/E-LA-N)

DIALOG CU CITITORII

ÎNVINGĂTORUL

Ne-a sosit la redacţie Învingătorul – **primul număr al revistei editată de Societatea Handicapaţilor locomotori din România (str. Comuna din Paris, nr. 30, sector 1, Bucureşti, tel. 665.09.24, Fax 685.33.21), publicaţie lunară, preţ 500 lei. Urăm mult succes unei reviste care-şi propune să fie (dovedind-o încă de la primul număr) o tribună a dârzeniei şi a verticalităţii morale. Colectivul redacţional este format din:** Marian Minculescu **(redactor şef),** Nicolo della Pupa, Magda Erdeş, Mariana Mihoc, Magdalena Grişcencu-Dulea, Valeriu Crişan, Mariana Nicola, Solange Chasset **(Handicap International).**

EDITURA MILITARĂ 45

Ne bucurăm să putem ura colegilor de la Editura Militară, care în 45 de ani de existenţă au publicat peste 5 000 de titluri, La Mulţi Ani!

BALKAN REVIEW

A apărut ultimul număr al revistei editată de Centrul de Presă Balcanic din Salonic, număr dedicat în întregime României, în care semnează dr. Teodor Meleşcanu, Cristian Ionescu, Vlad Andrei Moga, Petio Petkov **şi mulţi alţi specialişti în problemele româneşti.**

10 IANUARIE 1946

Mulţumind domnului G. BORCESCU, realizator t.v., pentru sesizarea făcută, ne grăbim să precizăm că în nr. 11/1995, p.10, coloana 1, rândul 6 se va citi corect: „... la Bucureşti în perioada 31 decembrie 1945-10 ianuarie 1946 ..."

De altfel, în Magazin istoric, **nr. 1/1996, pp. 46-47, a fost prezentat programul Comisiei interaliate pentru toată perioada şederii sale la Bucureşti.**

Dl. inginer ADRIAN MATACHE, din Craiova, **ne trimite o copie a anunţului privind moartea istoricului belgian** ROGER GHEYSENS, **dat de soţia sa, d-na Jacqueline Gheysens de Greef şi membrii familiei.**

Născut la 27 aprilie 1913 la Mouscron, Roger Gheysens **a decedat subit la Anderghem, la 1 februarie 1996. A fost membru societar al Societăţii Oamenilor de Litere din Belgia, ofiţer al Ordinului Coroanei, decorat cu numeroase alte ordine civile şi militare.**

În 1989, la Editura Militară din Bucureşti a apărut versiunea românească a cărţii sale (scrisă în colaborare cu Henri Dernord) La Bataille d'Ardenne (Bătălia din Ardeni).

Roger Gheysens a fost colaborator al revistei noastre (nr. 6/1970, 10/1989) şi deplângem alături de familie şi istoricii belgieni dispariţia sa.

TRAGEDIE SAU CRIMĂ DE RĂZBOI?

NICULAE KOLINSKI, din Bucureşti: Am citit cu mult interes lucrarea domnului Albert Finkelstein **Tragedia Mefküre,** pusă la dispoziţie cu amabilitate de redacţia **Magazin istoric.** La data întocmirii articolului meu despre Mefküre, publicat în **Magazin istoric,** nr. 11/1993, am avut şi folosit ca documentaţie numai lucrarea istoricului german Jürgen Rohwer şi câteva mărturii din marina română legate de navele de emigranţi plecate de la Constanţa în 1944.

Lucrarea d-lui Finkelstein constituie o contribuţie deosebit de preţioasă la căutarea cauzelor scufundării barcazului Mefküre. Din constatările cuprinse în carte, **două** se confirmă de mărturiile româneşti:

– Lipsurile pregătirii profesionale ale căpitanului de cabotaj de pe Mefküre care, după plecarea din Constanţa, nu păruse a fi în stare să păstreze corect linia de şir ordonată (mărturia comandantului navei escortoare locotenentul Adrian Gheorghiu).

– Zvonurile existente mai de mult în Flotila de siguranţă Constanţa, din care proveneau navele escortoare, asupra eventualelor intenţii germane de a scufunda în larg navele cu emigranţi (mărturii: aspirant R.P. Bolintineanu, locotenent Adrian Gheorghiu – comandanţi de nave escortoare – şi locotenent comandorul Gh. Mocanu, şef de stat major la Comandamentul Litoralului – redată de locotenent Gheorghiu). Marina română nu poate cita însă vreun caz concret anterior.

Ipoteza d-lui Finkelstein că Mefküre a fost scufundat de către nave de suprafaţă (de patrulare) germane şi nu de submarinul sovietic Sc-215, cum a apreciat dl. Jürgen Rohwer, este evident posibilă, pe temeiul noilor mărturii aduse.

Pentru marinarii români, emigranţii apăreau ca nişte oameni nenorociţi care puteau fi ajutaţi moral şi material. Escorta şi eventuala apărare prin luptă a barcazelor cu emigranţi nu o puteau face însă – conform legilor internaţionale şi fiind vorba de acţiuni sub egida Crucii Roşii – decât până la marginea apelor teritoriale româneşti. Folosirea unei **nave mari, proprii,** de transport până la Bosfor ar fi însemnat escortarea acesteia dus-întors de către nave militare cu suficientă rază de acţiune, cum ar fi fost distrugătoarele, ceea ce ar fi făcut însă din operaţia umanitară o operaţie cu caracter militar, acceptându-se riscurile atacurilor submarinelor sovietice.

Elucidarea completă a cazului Mefküre revine cercetătorilor ruşi, germani, turci şi evrei, analizându-se mărturii şi documente de arhivă, concluziile implicând însă şi anumite răspunderi.

Într-adevăr, scufundarea lui Mefküre de către submarinul Sc-215 ar avea caracterul unei **tragedii de război,** submarinul nefiind – probabil – informat asupra transportului de emigranţi şi având ca misiune operativă de a ataca şi scufunda orice navă venind dinspre porturile bulgăreşti sau româneşti spre Bosfor; în timp ce scufundarea lui Mefküre, de către nave (de patrulare) germane ar fi putut avea caracterul unei **crime de război,** fiind vorba de o acţiune premeditată asupra unor nave venind din porturi prietene (aliatele de atunci ale Germaniei).

P.S. Subsemnatul şi comandor (r) Raymond Stănescu, coautor la lucrarea **Marina română în al 2-lea război mondial,** ţinem la dispoziţia redacţiei şi a celor interesaţi în această problemă un material de analiză mai amplu asupra variantelor scufundării lui Mefküre.

13, CIFRĂ CU GHINION

Dintr-o greşeală de redactare – pentru care ne cerem scuze – la articolul Din cronica aviaţiei **nu a apărut indicată în text cea de a treisprezecea fotografie. După cum cititorii noştri şi-au dat seama, textul trebuia să sune astfel: „Primul (foto 12) este un Sikorsky, utilizat deja de ruşi în toamna anului 1915. Cel de al doilea** (foto 13) **este un aparat german...".**

ÎN CE LIMBĂ A VORBIT ŞTEFAN CEL MARE

Revista Literatura şi arta, **din Chişinău, a publicat în numărul său din 29 februarie 1996 eseul scriitorului Nicolae Dabija intitulat** În ce limbă a vorbit Ştefan cel Mare, **reluat de multe publicaţii din ţara noastră.**

CERERI ŞI OFERTE

FLORIN FILIP, str. Bisericii, com. Calopăr, jud. Dolj, **solicită: nr. 2/1993; oferă: nr. 9, 10, 12/1993; 1, 3/1994.**

NICOLAI MURARIU, str. Rândunicii, nr. 2, bl. G4, sc. A, ap. 17, Câmpulung Moldovenesc, jud. Suceava, **solicită: nr. 1/1988; 4, 7, 8, 11/1992; 8/1993.**

VASILE TABACU, str. Iacobeni, nr. 37, Bucureşti, **solicită: nr. 12/1989; 1, 2, 4/1990.**

FILOFTEIA COVAR, b-dul Gării, nr. 16, bl. 12, sc. B, ap. 9, Braşov, **oferă colecţia completă.**

BURGHELEA ALEX. TCACENCO, str. Badea Cârţan, nr. 8, bl. 3, ap. 71, Sinaia, **oferă numere disparate din 1977 şi colecţia 1990-1995.**

VASILE ROMAN, aleea Gladiolelor, nr. 2, bl. B4, ap. 11, Dej, **solicită: nr. 3/1990; 1/1991.**

NICOLAE FUNIERU, Ştefăneşti-Piteşti, bl. 10, ap. 12, Piteşti, **oferă colecţia completă.**

OCTAVIAN ANASTASIU, şoseaua Pantelimon, nr. 205, bl. 66, ap. 289, Bucureşti, **oferă colecţia completă.**

MARIAN-ION TARCEA, str. Belizarie, nr. 22-24, bl. 5/1, sc. C, ap. 39, Bucureşti, **oferă colecţia 1967 - martie 1990.**

MAGDALENA MILITARU, telefon 6411807, 6758514, Bucureşti, **oferă colecţia 1969-1978.**

CONTENTS (Romanian History) **I. G. Duca** The Independence of Mother Land • Old Campaigners Stories • **Al. Duțu, F. Dobre** The Tragedy of Generals: Radu Korne • August 24th, 1944. In Moldavia, following in the Romanian P.O.W. footsteps • **Ş. Leibovici-Laiş** 1945. Jews taken prisoners by the Soviets • **E. Hazard** The Cold War started in Romania • **I. Lăcustă** In Bucharest, 50 Years Ago • **C. I. Diamandi** How was negociated the Map of Romania (II) • **Nun Alexandra** Recollections about my Parents: King Ferdinand and Queen Mary • **C. Troncotă** From the S.S.I. History: Mihail Moruzov (III) • **G. Ştrempel** Al. Odobescu and Old Books (II) • **P. Cernovodeanu** Romanians and Russians: Politics and Kinship (III) • **C. Păunescu, M. Ştefan** Unknown Pages from the History of National Bank (X)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **I. G. Duca** L'indépendance de la patrie • Les vétérans racontent • **Al. Duțu, F. Dobre** Le drame des généraux: Radu Korne • Le 24 août 1944. En Moldavie, sur les traces des prisonniers roumains • **S. Leibovici-Laiş** 1945. Juifs de Roumanie, captifs aux Sovietiques • **E. Hazard** La guerre froide a commencé en Roumanie • **I. Lăcustă** À Bucarest, il y a 50 ans • **C. I. Diamandi** Comment a été negociée la carte de la Grande Roumanie (II) • **La nonne Alexandra** Souvenirs sur mes parents: le roi Ferdinand et la reine Maria • **C. Troncotă** L'histoire des services secrets: Mihail Moruzov (III) • **G. Ştrempel** Al. Odobescu et les vieux livres roumains (II) • **P. Cernovodeanu** Roumains et Russes: politique et parentés (III) • **C. Păunescu, M. Ştefan** Pages inconnues de l'histoire de la Banque Nationale (X)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **И. Г. Дука** Независимость отчизны • Ветераны рассказывают • **Ал. Дуцу, Ф. Добре** Драма генералов: Раду Корне • 24 августа 1944. В Молдове, по следам румынских военнопленных • **Ш. Лейбович-Лаиш** 1945. Евреи из Румынии, пленённые советскими • **Е. Хазард** Холодная война началась в Румынии • **И. Лэкустэ** В Бухаресте, 50 лет назад • **К. И. Диаманди** Как велись переговоры о карте Великой Румынии (II) • **Монахиня Александра** Воспоминания о моих родителях: король Фердинанд и королева мария • **К. Тронкотэ** Из истории секретных служб: Михаил Морузов (III) • **Г. Штремпел** Ал. Одобеску и старинная румынская книга (II) • **П. Черноводяну** Румыны и русские: политика и родства (III) • **К. Пэунеску, М. Штефан** Неизвестные страницы истэрии Национальното Банка (X)

INHALT (Rumänische Geschichte) **I. G. Duca** Die Unabhängigkeit des Vaterlandes • Veteranen erzählen • **Al. Duțu, F. Dobre** Drama der Generäle: Radu Korne • 24 August 1944. In der Moldau, auf den Spuren der rumänischen Gefangenen • **Ş. Leibovici-Laiş** 1945. Juden in Sowietischer Gefangenschaft • **E. Hazard** Der Kalte Krieg hat in Rumänien begonnen • **I. Lăcustă** In Bukarest, vor 50 Jahren • **C. I. Diamandi** Wie man Gross Rumäniens Karte verhandelt hat (II) • **Mutter Alexandra** Erinnerungen an meine Eltern: König Ferdinand und Königin Maria • **C. Troncotă** Aus der Geschichte der Geheimdienst: Mihail Moruzov (III) • **G. Ştrempel** Al. Odobescu und das alte rumänische Buch (II) • **P. Cernovodeanu** Rumänen und Russen: Politik und Verwandschaften (III) • **C. Păunescu, M. Ştefan** Aus der unbekannte Geschichte der National Bank (X)

SUMARIO (Historia rumana) **I. G. Duca** La independencia de la patria • Los veteranos cuentan • **Al. Duțu, F. Dobre** El drama de los generales rumanos: Radu Korne • El 24 de agosto de 1944. En Moldavia, por las huellas de los prisioneros rumanos • **Ş. Leibovici-Laiş** 1945. Los judíos de Rumania, tomados por los soviéticos • **E. Hazard** La guerra fría ha empezado en Rumanía • **I. Lăcustă** En Bucarest, hace 50 años • **C. I. Diamandi** Como se ha negociado y el mapa de la Rumanía Grande (II) • **La Madre Alesandra** Recuerdos sobre mis padres: el rey Ferdinand y la reina Maria • **C. Troncotă** De la historia de los servicios secretos: Mihail Moruzov (III) • **G. Ştrempel** Al. Odobescu y el libro antigue rumano (II) • **P. Cernovodeanu** Rumanos y rusos: politica y parentamientos (III) • **C. Păunescu, M. Ştefan** Páginas desconocidas de la historia del Banco Nacional (X)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate; difuzare redacție, Constantin Mușat, telefon: 222.38.50/636, 917.

61 50 991 **ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57**
FAX 0040-1-222.64.07 sau 222.64.39,
telex: 11995 – Piața Presei Libere, nr. 1,
Sector 1, București, România
Abonamentul pe un an – 75 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. – Imprimeria „Coresi" – București

Comandă de stat
ISSN 0541-88IX **Lei 1200**

Ѯ
ИГѢАЇГО
ѢАННА

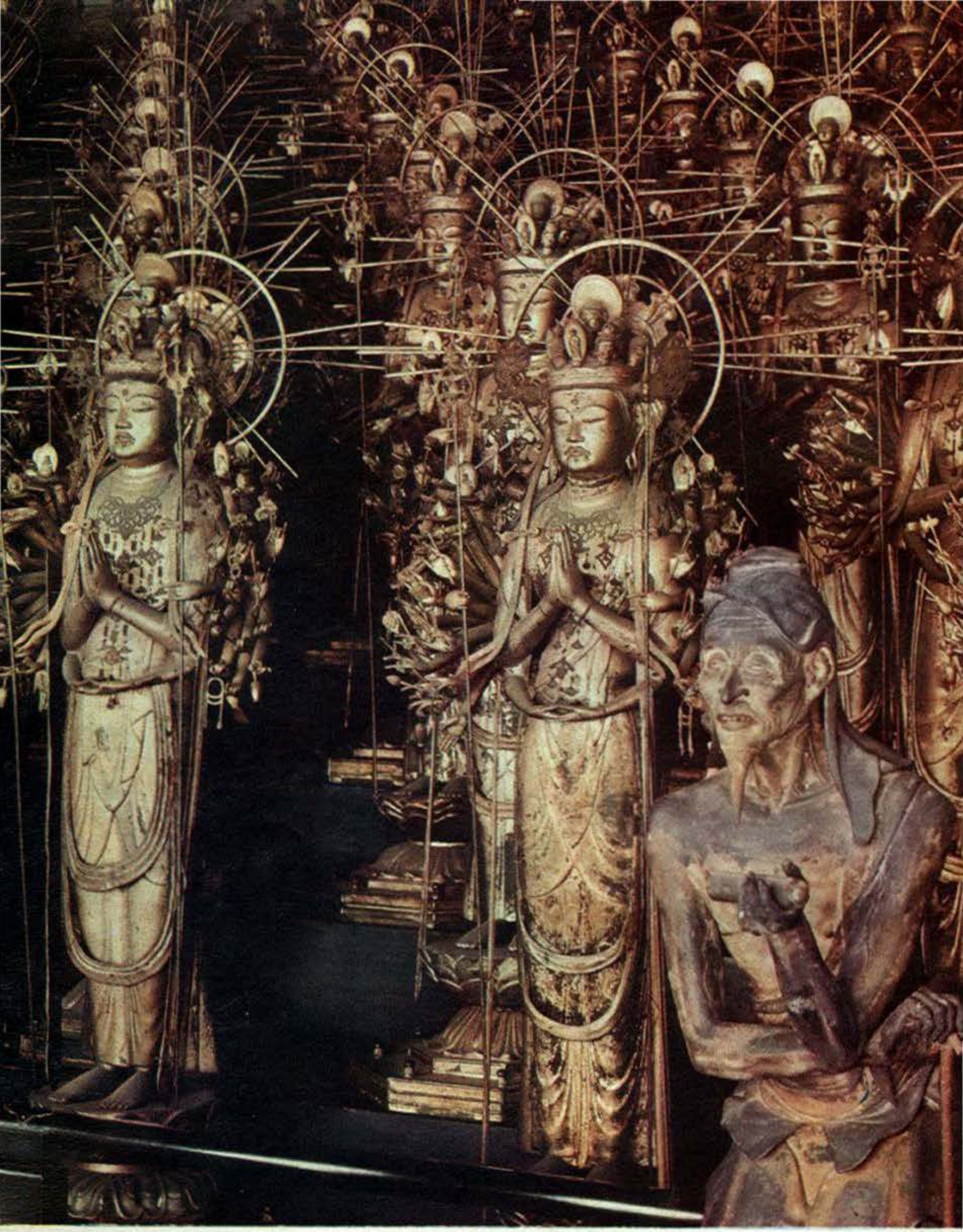

magazin istoric